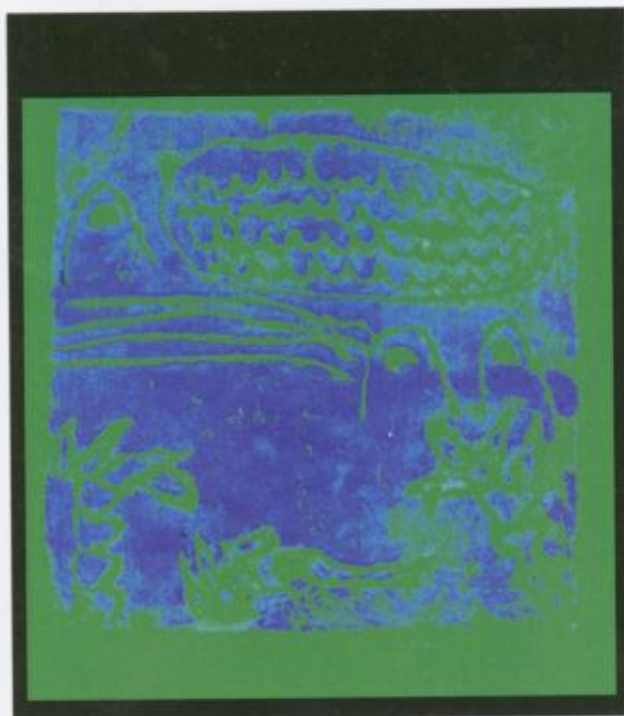

Maritta Törrönen

Lasten arki laitoksessa

HELSINKI UNIVERSITY PRESS

Maritta Törrönen

■ Lasten arki laitoksessa

Lasten arki laitoksessa

– Elämistila lastenkodissa ja sairaalassa

Lasten arki laitoksessa

– Elämistila lastenkodissa ja sairaalassa

Maritta Törrönen

HELSINKI UNIVERSITY PRESS

Copyright © Helsinki University Press ja Maritta Törrönen
PL 4 (Vuorikatu 3 A)
FIN-00014 Helsingin yliopisto
puh. vaihde (09) 7010 230

Kirjatilaukset
tel. (09) 7010 2363
fax (09) 7010 2374
e-mail books@yopaino.helsinki.fi
www.yliopistopaino.helsinki.fi

Tämän teoksen kopiointi on tekijänoikeuslain mukaisesti kielletty.

Yliopistopaino
Helsinki 2003
ISBN 951-570-453-7

Sisällys

Sukeltaminen	9
1. Lapset arjen subjekteina	11
Hyvinvoinnin näkökulma	12
Lastenkodin ja sairaalan vertailu	14
Käsitys lapsista ja lapsuudesta	15
Tutkimuskysymykset ja keskeiset käsitteet	16
Laitos elämästilana	17
Arki ja rutiinit	19
Toiminnan ja todellisuuden ymmärtäminen	21
Tilan ja paikan käsitteet	23
2. Kentällä	25
Etnografia – kenttätö ja tutkimusmenetelmät	25
Kentälle pääsy	26
Osallistuva havainnointi	28
Lasten kunnioitus	30
Reflektiivinen etnografia	32
Osallistuvan havainnoinnin toteutus	34
Havainnoidut osastot	35
Lapsiryhmät	35
Tutkijan oman roolin löytäminen	37
Lapset ja tutkija kohtaavat	39
3. Tutkimusaineisto ja sen analyysi	41
Tutkimusaineisto	41
Havaintomuistiinpanot	42
Analyysiprosessi	43
Tapahtumaepisodit	45
Koodaaminen	47
4. Fyysiset tilat	50
Tilan ajallisuus	51
Relatiivinen tila	52
Sairaalaosaston sisätilat	52
Potilashuone	55

Sairaalan ja lasten tavarat	60
Lastenkodin osaston sisätilat	61
Lasten huoneet ja tavarat lastenkodissa	66
Jaetut tilat	70
Lukitut tilat	71
Tilakäsitys ja sen ulottuvuudet	72
5. Aika – tilapolut	74
Arjen toiminnan virta	74
Lastenkodin päiväohjelma	76
Itsestäänselvytykset	87
Vaihtelut	89
Sairaalan päiväohjelma	90
Aikataulu ja liikunnan ilo	97
Oman paikan löytäminen	99
Kollektiivinen kodinomaisuus ja yksilöllinen tilapäisyys	100
6. Epävirallinen arki	102
Vaihtuvat aikuiset	103
Tunteiden sosialisointi	104
Sairaalan omat lapset	107
Jaetut hetket	109
Sanailu	110
Liittoutuminen	112
Kehon kieli	114
Tunteet	117
Yhteisöllinen mielipaha	117
Suuttumus, viha, pelko	119
Piilotetut tunteet	120
Mielihyvä	121
Tunteet vallan välineenä	124
7. Eletty ja eletävä arki	127
Lopuksi	130
Epilogi	133
Lähteet	134
Liitteet	151
Loppuviitteet	164
Kiitos	172

Piirroksat

Piirros 1:	Sairaalan osaston pohjapiirros	53
Piirros 2:	Näkymä potilashuoneesta	56
Piirros 3:	Näkymä käytävältä	56
Piirros 4:	Näkymä leikkihuoneeseen	57
Piirros 5:	Päivittäinen reitti sairaalassa	59
Piirros 6:	Käytävä	63
Piirros 7:	Lastenkodin osaston pohjapiirros	64
Piirros 8:	Olohuone	65
Piirros 9:	Lastenhuone	66
Piirros 10:	Päivittäinen reitti lastenkodissa	67

Valokuvat

Valokuva 1:	Leikkikeittiö	54
Valokuva 2:	Sänkyä käytävällä	58
Valokuva 3:	Sänky, yöpöytä ja hälytysnappi	58
Valokuva 4:	Yöpöytä ja kruunu	61
Valokuva 5:	Eteinen	62
Valokuva 6:	Puhelinnurkkaus	65
Valokuva 7:	Kirjoituspöytä	68
Valokuva 8:	Koriste-esineitä	69
Valokuva 9:	Tärkeät tavarat	70
Valokuva 10:	Tavarat ja ajankulku	70
Valokuva 11:	Käsienpesuallas	72
Valokuva 12:	Oma nurkkaus	79
Valokuva 13:	Unileluja	87
Valokuva 14:	Vauvanuket	95
Valokuva 15:	Merirosvolinna	97
Valokuva 16:	Vuorolista ja raporttivihko	105

Taulukot

Taulukko 1:	Lupaprosessi ja suostumukset	27
Taulukko 2:	Ryhmähaastattelut	154

Liitteet

Liite 1:	Tutkimusprosessi	151
Liite 2:	Kentälle pääsyn ja tutkimusaineiston esittely	152
Liite 3:	Jaettu tutkimusaineisto	159
Liite 4:	Lastenkodin henkilökunnan ryhmähaastattelu	160
Liite 5:	Kirje lapsille	161
Liite 6:	Kirje vanhemmille	162
Liite 7:	Asiakirjatietojen keräyslomake	163

Olli Oranki

Olipa kerran yksi lajinsa hauskin valio. Sen nimi oli Olli. Kaikki toiset haukkuivat Ollia rumaksi. Silloin Ollille tuli paha mieli. Se päätti karata. Kaikki nauroivat koko ajan, kun Olli käveli niiden ohi. – Voi minua, Olli ajatteli. – Eikö kukaan voisi olla minun ystäväni? Olli kysyi. Se oli matkannut monia kilometrejä. Vihdoin se pääsi Afrikkaan. Se löysi omaksi kodikseen to-della hyvän puun. Tänne minä jään, enkä palaa sinne niiden toisten luokse, Olli ajatteli ja oli onnellinen.

Jaana 10 v.

Sukeltaminen

Tässä tutkimuksessa analysoin lasten arjen toimintaa sairaalassa ja lastenkodissa. Tutkimukseni on etnografinen, mikä viittaa sekä kenttätöön luonteeseen että niihin tutkimusmetodeihin, joita olen käyttänyt.¹ Osallistuva havainnointi sekä kenttätöön aikaiset yhteydet lapsiin ja heidän hoitajiinsa ovat olennainen osa tutkimustani.

Tuottaessani aineistoa olen ollut osallinen tutkimieni yhteisöjen toimintaan. Käytän termiä aineiston **tuottaminen** keräämisen sijaan. Kerääminen viittaa siihen, että tutkittavat asiat olisivat valmiina kentällä tutkijan poimittavaksi. Aineiston tuottaminen kuvaa käsitystäni yhteisesti tuotetusta tiedosta, jota tutkija kuitenkin tulkitsee. Jokisen (1997, 25) mukaan tulkinta edellyttää jäsenyyttä tulkittavassa kulttuurissa. Se ei ole kuitenkaan pelkkää mukana olemista, vaan tietoista mukana olemista. Tulkintaprosessissa hyödynnetään sekä teorioita että käsitteitä. (Mp.)²

En käytä jäsenyyden vaan **osallisuuden** käsitettä, vaikka muuten jaan Jokisen näkemyksen aineiston tuottamiseen ja tulkintaan liittyvästä tutkimusprosessin moniulotteisuudesta. Osallisuuteen liittyy toimintaa ja tunteita. Agnes Heller (1979, 7) määritteleeikin tuntemisen osallisuutena johonkin. Osallisuus vaihtelee, ja tavallisesti se ei ole kovin tiedostettua (mts. 11–13). Tunteet saattavat pysytellä taustalla, mutta ne ovat joka tapauksessa osa ihmisen toimintaa.

Tutkimusotettani luonnehtii myös se, että olen pyrkinyt **reflektiiviseen** tiedontuottamiseen. Joyceen Boylen (1994, 165) mukaan etnografialla on reflektiivinen luonne tutkijan osallistuessa tutkittaviensa arkeen tietyllä tavalla. Reflektiivisyys kertoo tutkittavien ja tutkijan välisestä vuorovaikutuksesta (Hammersley & Atkinson 1996, 16), mutta myös siitä, että tutkimusongelmaa kehitetään tutkimusprosessin aikana (mts. 37; Ely ym. 1993, 37–38; Lareau & Shulz 1996, 4). Tutkimukseni on ollut prosessi, jonka eri vaiheissa olen joutunut pohtimaan kentälle pääsyä, havainnoinnin ja haastattelujen toteuttamista, tutkijan roolia sekä suhteitani tutkittaviin.³

Tutkimusprosessin kuluessa olen hakenut omaa tapaani kirjoittaa. Ann Game ja Andrew Metcalfe (1996, 41) kannustavat kirjoittamaan lukijalle siten, että kirjoittaminen tyydyttää tutkijaa itseään (ks. Denzin 1996, 525). Kysymys ei ole tutkijan narsismista, sillä jos onnistuu kirjoittamaan itseään tyydyttävällä tavalla, se välittyy myös lukijoille. Kirjoittaminen ja lukeminen eivät ole täysin erillisiä prosesseja. Myös Paul Atkinsonille (1992, 29) tutkimusraportti on aina uniikki ja kirjoittajansa näköinen. Kirjoittamisen on oltava kunnianhimoista, mutta lohduttavaa on, ettei täydellis-

tä tekstiä tai kirjoitusta olekaan. Tavoitteeni on ollut "riittävän hyvä etnografia" (ks. Herz 1996, 517). Se velvoittaa minua kiinnittämään huomiota siihen, miten käsitteellistän, tuotan aineistoa ja teoretisoin.

Tutkimukseni on syntynyt paitsi aineistoa tuottamalla paljolti myös siten, että olen lukemalla muiden tekstejä tai keskustelemalla muiden kanssa löytänyt kysymyksiä, jotka ovat virittäneet omaa ajatteluani ja kirjoittamistani. David Morgan (1992, 65–71) pitää tekstien yhtenä tärkeänä tehtävänä sitä, että käymme vuoropuhelua itsemme ja lukemamme kesken. Sillä tavoin luemme itseämme uudelleen. Samalla kun olen kirjoittanut itselleni, olen siis kirjoittanut lukijalleni. Tutkija ei voi valita lukiotaan eikä määrätä tekstinsä käytöstä, mutta silti hänellä on ihannelukijansa. Minä olen halunnut kirjoittaa sellaiselle lukijalle, joka suhtautuu tekstiini vaativasti ja samalla hyväntahtoisesti. Game ja Metcalfe (1996, 41–42) ovat sitä mieltä, että parhaimman nautinnon saa kirjoittamisesta, jos kirjoittaa luottamalleen ja kunnioittamalleen lukijalle. Kirjoittaminen tällaiselle lukijalle on kuin tanssiinkutsu, joka tarjoaa sympaattiselle seuralaiselle mahdollisuuden leikkiä tekstillä (mp.).

Kimmo Jokinen (1997, 25) tähdentää sitä, miten tutkimuksen äärellä oltaessa aiemmista tulkinnoista ja aiheeseen sopivasta teoreettisesta käsitteistöstä on hyötyä. Hän ei kuitenkaan usko tiedon lineaariseen kasautumiseen, vaan vertaa tutkimusta sukeltamiseen. Tällainen tutkimus- ja tiedekäsitys ei Jokisen mukaan pohjaa haluun omistaa totuus vaan haluun tavoitella totuutta:

"Sukeltamisesta ei voi kirjoittaa yhtä, kattavaa teoriaa, eikä kiinteää pohjaa koskaan saavuteta. Syvemmälle ja eri paikkaan voi aina pyrkiä. Analyysi jää kuitenkin epätäydelliseksi eikä muiden tulkitsijoiden kanssa välttämättä koskaan päästä yhteisymmärrykseen." (Jokinen 1997, 25.)

Clifford Geertzin (1973, 30; myös Jokinen 1997, 27) mukaan hyvän tulkinnan erottaa siitä, että se tuo aiempiin tutkimuksiin jotakin lisää tai sisällyttää itseensä jollakin uudella tavalla aiemmissa tutkimuksissa tehtyjä kysymyksiä ja annettuja vastauksia. Tämä työ on sukellus laitoselämän arkeen, joka toivoakseni antaa aineksia aiempien tulkintojen kriittiselle tarkastelulle.

Lapset arjen subjekteina

Tutkimuksessani analysoin lasten arkea ja pohdin ajan, tilan ja toiminnan merkityksiä. Aikaa, tilaa ja toimintaa kuvaavana yläkäsitteenä käytän elämäntilan käsitettä. Tutkin lasten toimintaa ja tutkimustilanteet olen ymmärtänyt tulkinnallisina ja kontekstuaalisina vuorovaikutustilanteina. Lähtökohtiani ovat etnometodologisen ja etnografisen tutkimuksen periaatteet, joita olen soveltanut työni kannalta tarkoituksenmukaisesti. Etnometodologia viittaa arkitiedon tutkimukseen ja niiden menettelytapojen sekä ajatuskulkujen selvittämiseen, joilla yhteiskunnan jäsenet ymmärtävät elinolojaan, toimivat niissä ja vaikuttavat niihin (Heritage 1996, 18; Garfinkel 1967, 11).⁴

Etnometodologia on syntynyt osaltaan 1960-luvulla kritiikkinä sellaisille sosiaalitieteellisille metodologioille, joissa sosiaalisia toimijoita pidetään passiivisina sosiaalisten tai psykologisten attribuuttien kantajina. Jo tuolloin osa tutkijoista kiinnitti huomiota toimijoiden omiin näkökulmiin ja todellisuuden konstruktiviseen luonteeseen. Etnometodologisissa tutkimuksissa pannaan painoa sosiaaliseen kontekstiin liittyville merkityksille enemmän kuin ”suurille” teorioille tai abstraktisti kuvatulle makronäkökulmalle. Harold Garfinkelin ajattelussa on John Heritagen mukaan keskeistä niiden eri tapojen kirjo ja monimutkaisuus, joilla kuvaukset ja selostukset ovat yhteydessä sekä olioiden maailmaan että sosiaalisten suhteiden maailmaan. (Heritage 1996, 2, 15.)

Tutkimukseni etnometodologisena periaatteena on se, että korostan lapsia subjekteina ja kiinnitän huomioni heidän arkitoimiinsa. Anssi Peräkylän (1990, 146) mukaan etnometodologia ei pyri selvittämään, miten ihmiset kokevat maailman tai miten he maailman mieltävät. Sosiaalisen todellisuuden tuottamisessa etnometodologinen lähestymistapa kohdistaa Peräkylän näkemyksen mukaan huomionsa ihmisten jokapäiväisten toimien erittelyyn ja siihen, miten sosiaalinen järjestys ja yksimielisyyt syntyvät. (Mp.) Itse olen keskittynyt lasten arjen toimien erittelyyn ja sen pohittamiseen, miten lapset rakentavat arkeaan.

Pidän sosiaalista todellisuutta tulkittuna ja konstruoituna. Peräkylän (1990, 146) mukaan kiinnostus todellisuuden tuottamiseen liittyy etnometodologian yhteen juuri sosiaalisen konstruktionismin perinteen kanssa⁵. Sosiaalinen todellisuus jäsentyy tällöin subjektiivisen merkityksenannon kautta.

Anthony Giddens (1977, 33–43, 155–162) on pyrkinyt systemaattisesti yhdistämään etnometodologisia näkemyksiä yhteiskuntatieteeseen: hän ei pidä sosiaalista todellisuutta vain puheen konstruktiona, vaan on pyrkinyt yhdistämään teoksissaan sosiaalisen toiminnan, puheen ja rakenteen. Hän (1979, 3) ymmärtää ihmisten toiminnan sidoksissa tiettyyn aikaan ja paikkaan.⁶ Myös sosiaalityön tutkimuksen alueella on tuotu esiin tutkimuksellinen lähestymistapa, jonka mukaan asiakkaiden subjektiivisuutta ei pidetä irrallisena yhteiskunnallisesta rakenteesta (ks. Williams & Popay 1999, 157, 164).

Lastenkoti ja sairaala ovat osa julkista, oman aikansa sosiaalipalvelujärjestelmää, jonka avulla pyritään ylläpitämään ihmisten hyvinvointia. Sosiaalipalvelujärjestelmä edustaa yhteiskunnallisesti jaettua vastuuta ja poliittista päätöksentekoa. Sosiaalityöntekijät tekevät tämän järjestelmän asiakkaina olevia lapsia koskevia päätöksiä. Kun tutkitaan lasten arkea eikä vain asiakkuutta, tavoitetaan ainakin osittain se, mitä viranomaisten päätöksistä seuraa. Arjen tutkimus valaisee lasten elämänpiiriä toisin kuin keskittyminen lasten asiakkuuteen.

Lasten arjen tarkasteluun on minulle antanut sisällöllisiä ja metodisia virikkeitä Harriet Strandellin (1994) tutkimus, jossa havainnoitiin lasten toimintaa päiväkoedeissa. William Corsaron (1985) ja Gary Finen sekä Kent Sandstromin (1988) lapsuuden tutkimusta koskevat pohdinnat ovat auttaneet minua etsimään oman tapani lähestyä lapsia.⁷ Tarja Pösö (1993) on koulukoteja ja lasten poikkeavuuden määrittelykäytäntöjä koskevalla tutkimuksellaan herätellyt teoreettista ja metodista mielenkiintoani etnometodologiaan ja etnografiaan. Myös Anssi Peräkylyn (1990) etnometodologinen tutkimus, jossa analysoitiin puhetta ja toimintaa arkisissa tilanteissa sairaalayhteisössä, on avartanut käsitystäni etnometodologiasta ja sairaalan arjesta.

Hyvinvoinnin näkökulma

Huonosti kohdellut ja sairaat lapset herättävät yleensä ihmisten myötätuntoa. Aikuiset ottavat voimakkaasti kantaa siihen, miten lapsia tulee kasvattaa ja hoitaa sekä miten heitä koskevat sosiaali- ja terveyspalvelut tulee järjestää. Huolenpito on aitoa, mutta lasten elämän kurjuus ja vaikeudet korostuvat yksipuolisesti (ks. Goldstein 1997, 22–23).

Tutkijana minua on askarruttanut lastensuojelun asiakkaiden elämäntilanteisiin liitetty ”kokonaisvaltainen negatiivisuus”. Negatiivisuus on osa vallankäyttöä, jolla legitimoidaan viranomaistoimia. Jens Qvortrup (1987, 11; 1994, 333) kirjoittaa lasten suojelusta yleensä, ei hallinnollisesta tai lakisääteisestä lastensuojelusta. Hän pitää lasten suojelua aikuisten intressien suojeluna, joka antaa vallan kontrolloida lapsia. Tämä muistuttaa siitä vastuusta, joka aikuisilla on, kun he päättävät lasten oikeuksista ja suojelusta. Lasten suojelu on hyvin ongelmallista ja eettisesti haastavaa, kun aikuisilla on hyvien pyrkimysten varjolla mahdollisuus leimata, supistaa oikeuk-

sia ja kontrolloida lapsia.

Suomalainen sosiaalipoliittinen ja sosiaalityön tutkimus on lapsia tutkiessaan perinteisesti pääasiassa keskittynyt perheiden vaikeisiin elämäntilanteisiin, huono-osaisuuteen ja lasten turvattomiin elinoloihin.⁸ Huono-osaisuuden kuvaukset kertovat karua kieltään siitä, että lastensuojelu kohdistuu pääasiassa edelleen yhteiskunnallisesti heikoimmassa asemassa oleviin ihmisiin. Huono-osaisuutta kuvaavina mittareina pidetään muun muassa perheen suurta lapsilukua, vuokra-asumista ja työväestöön kuumumista (Kivinen 1994c, 178–180).

Huono-osaisuutta kuvaavat mittarit auttavat paikantamaan ongelmia, mutta ne voivat samalla toimia leimoina tai ennusteina ihmisten tulevaisuudessa. Ne kuljettavat mukanaan modernin maailman käsityksiä menneisyyden määräävästä voimasta. Postmodernien käsitysten mukaan ihmiset nähdään vapaampina ajan ja menneen siteestä (Bauman 1996, 195; Jallinoja 1995, 38).

Elämäntilanteiden objektiivinen tarkastelu on mahdotonta. Siksi kyse on aina jonkin tutkimuksellisen lähestymistavan valinnasta, jonka avulla ihmisten elämää kuvataan. Jokainen kuvaus on valikoiva suhteessa tarkasteltuun asiointilaan (Heritage 1996, 151). Omassa analyysissäni kiinnitän ongelmien ja vaikeuksien sijaan huomion lasten arjen tavanomaisiin sekä huomaamattomiin piirteisiin. Tämä on lähestymistapani, johon ovat vaikuttaneet Arnon Bar-On (1997) ja Howard Goldstein (1997).

Bar-On (1997) purkaa katulapsista olevaa yhtenäistä negatiivista mielikuvaa tuomalla esille, etteivät katulapset ole homogeeninen ryhmä. Hän on havainnut katulapsissa vahvuutta ja oma-aloitteisuutta, jota yleensä lapsissa arvostetaan. Samoin Goldstein (1997) murtaa myyttiä lastenkodin huonoista seurauksista elämälle. Hän on haastatellut lastenkodissa lapsena eläneitä, jotka aikuisina kuvaavat elämänsä järjestyneen pääasiassa hyvin. Haastatellut aikuiset painottavat, että elämäkokemuksensa ansiosta he osaavat olla tyytyväisiä saavutuksiinsa.

Nämä näkemykset haastavat tekemään yhteiskunnallista tutkimusta myös muusta kuin pahoinvoinnin, huono-osaisuuden, ongelmien tai aikuisten näkökulmasta. Ne antavat haasteen totunnaisille sosiaalipoliittisille lähestymistavoille. Giddensin elämänpolitiikka (1996, 14–15, 92–93; myös Roos 1996, 217) lähestyy ihmisen elämää myös myönteisestä näkökulmasta ja tuo esille ”toisten” mahdollisuuksien olemassaolon. Ihmiset eivät ole sidottuja yhteen ainoaan elämäntietoon, yhteen ainoaan vaihtoehtoon, vaan he voivat ”aloittaa uudelleen” lähes missä elämänsä vaiheessa ja missä elämäntilanteessa tahansa (Roos 1996, 217).

Roosin tulkinnan mukaan Giddensin elämänpolitiikkaa koskevat näkemykset ovat kenties elämää ajatellen liiankin myönteisiä. Hän itse edustaa näkökulmaa, että kaikki ”hyvät” näkökulmat yleensä tuottavat ”pahoja” ja rajujakin vastavaikutuksia (Roos 1996, 219). Giddensin näkemyksissä on mielestäni sosiaalityön tutkimusta ajatellen tärkeää juuri vaihtoehtoisten mahdollisuuksien olemassaolo. Giddens tulkitsee ihmistä aktiivisena ja valintoja tekevänä toimijana, jonka ei tarvitse olla sidottu menneisyyteensä. Hyvinvoinnin näkökulma ei piilota ihmisten kohtaamia vaikeuksia, mutta sillä voidaan valaista myös elämän muita piirteitä. Elämän vaikeudet ja onnet voivat olla samanaikaisia. Ne eivät sulje pois toisiaan. Samalla kun kirjoitetaan esimerkiksi

yhteistyöstä ja solidaarisuudesta, kerrotaan myös hyljinnästä ja epäluottamuksesta joitakin toisia kohtaan, kuten Mary Douglas (1987, 1) on todennut.

Lastenkodin ja sairaalan vertailu

Lastensuojelua koskeva tutkimus on lisääntynyt Suomessa 1970-luvun lopulta alkaen, ja myös lasten näkökulmasta palvelujärjestelmää on tutkittu jo toistakymmentä vuotta.⁹ Lisäksi suomalaista lastensuojelua kokoavia tai arvioivia teoksia sekä oppikirjoja on kirjoitettu 1980-luvulta lähtien.¹⁰ Lastensuojelun tutkimus on ollut aiemmin pääosin kvantitatiivisin tutkimusmenetelmin toteutettua. Tällöin on paneuduttu lastensuojelun ja lasten pahoinvoinnin tai huono-osaisuuden alueellisiin ja määrällisiin eroihin sekä analysoitu hallinnollisten työkäytäntöjen toteutumista ja tavoitteita (mm. Sipilä 1979, 1982; Rauhala 1978, 1980; Kivinen 1989). Laadulliset tutkimukset ovat saaneet kvantitatiivisen tutkimusotteen rinnalla jalansijaa 1990-luvulta lähtien. Ne käsittelevät muun muassa lastensuojelun kehittämistä verkostoitumisen avulla, poikkeavuutta ja sosiaalisten ongelmien määrittelykäytäntöjä, lastensuojeluperheiden hyvinvointia kansallisesti tai kansainvälisesti sekä lasten kasvuoloja.¹¹

Vaikka lasten syrjäytymisestä tai huono-osaisuudesta on keskusteltu näkyvästi julkisuudessa, siitä huolimatta monissa Euroopan maissa on lasten laitoshuoltoa, perhehoitoa ja muita vaihtoehtoja tutkittu vähän (ks. Colton & Hellinckx 1993, 245). Lisäksi lasten sairastavuutta ja erityisesti heidän sairaalahoitoaan koskeva yhteiskuntatutkimus on vähäistä (kuitenkin Bluebond-Langner 1978; Seppälä 1998; Lillrank 1998).

Olen aiemman tutkimustyöni kautta pohtinut lastensuojelua ja törmännyt siihen, että tilasto- kuin muukin tieto lasten elämästä lastenkotiin sijoittamisen jälkeen on vähäistä.¹² Mieleepi ovat tulleet vanhat suomalaiset elokuvat, jotka loppuvat päähenkilöiden avioliittoon. Häiden jälkeistä elämää katsoja ei näe. Lastensuojelun tutkimuksissa tai selvityksissä lasten huostaanoton ja lastenkotiin sijoittamisen jälkeen vallitsee samankaltainen tyhjyys. Lasten elämäntilanteeseen on puututtu rajulla tavalla: heidät on erotettu asumaan erilleen omaisistaan. Millaista on heidän elämänsä tämän jälkeen?

Entä millaista se on verrattuna lasten arkeen sairaalassa? Olen kiinnostunut siitä, millaisia kulttuurisia eroja sosiaali- ja terveydenhuollon laitoksissa on lasten kannalta. Olen ottanut vertailtavakseni yhden sosiaalihuoltoa ja yhden terveydenhuoltoa edustavan laitoksen.

Hannele Forsberg (1998, 66) on vertaillut kahta lastensuojelun asiantuntijakulttuuria, perhetukikeskusta ja sosiaalitoimistoa. Hän perustelee vertailuasetelman voimaa sillä, että se mahdollistaa arkisena, luonnollisena ja itsestäänselvyysnä näyttäytyvien ilmiöiden kirkkaamman havaitsemisen verrattuna siihen, että tutkimuksen kohdeorganisaatioita on vain yksi (mp.; ks. myös Eräsaari 1995). Tutkimukseni kohdentuu sairaalaan ja lastenkotiin, mutta ne valaisevat myös toistensa kulttuurisia piirteitä.

Vertailu tuo esiin sellaisia lasten arjen piirteitä, jotka muuten jäisivät varjoon.

Lasten institutionaalisen hoidon tarkastelussa ovat olleet avuksi Erving Goffmanin (1962a), Saara Suometsän (1963), Myra Bluebond-Langnerin (1978), Anja-Riitta Siltasen (1982), Spencer Millhamin ym. (1986), Gunvor Anderssonin (1989), Leena Matikan (1991), Barbara Kellyn (1992) ja Timo Tuuralan (1994) tekemät tutkimukset. Niissä on tavoiteltu potilaiden näkökulmaa mielisairaalassa, selvitetty suomalaista laitoshuollon tilaa, tarkasteltu sijoitettujen lasten asemaa sijaishuollossa, valaistu laitosten toimintaa kehitysvammaisten lasten näkökulmasta, pohdittu laitosten toimintaa ja niihin liittyviä määrittelykäytäntöjä sekä etsitty uudenlaisia toimintoja laitoksille.

Käsitys lapsista ja lapsuudesta

Työni kuuluu sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tieteenalueeseen, jonka lisäksi hyödynnän sosiologisesti virittynyttä lapsuuden tutkimusta. Tukeudun erityisesti lapsuuden tutkimuksen traditioon, jossa tutkitaan, miten lapset toimivat erilaisissa arkisissa tiloissa ja miten he tämän kautta ovat osa yhteiskuntaa (Strandell 1995, 18; Corsaro 1997). Tämä traditio pitää arkipäivän sosiaalista toimintaa ja sen tieteellistä analyysia tärkeänä tutkimuskohteena. Sosiaalinen todellisuus ei ole tällöin pysyvää, vaan alati muuttuvaa ja uudistuvaa. Samoin käsitys lapsuudesta muuttuu yhteiskunnallisten tarpeiden ja intressien mukaan (Qvortrup 1987, 6).

Lasten toiminnan ymmärrän paljolti Corsaron (1997, 18) näkemysten pohjalta. Hän käyttää käsitettä lapsuuden tulkinnallinen uusintaminen (Interpretive Reproduction). Tulkinnallinen uusintaminen on käsite, joka kritisoi yksilö- ja kehityspsykologisia (mm. Piaget 1946/1986; 1969/1985) sekä sosiaalistumisteoreettisia (mm. Bronfenbrenner 1981) lapsuuden tulkintateorioita. Tulkinnallisen uusintamisen näkökulma ei kumoa nähdäkseni kaikilta osin näitä teorioita, vaan tuo niihin tärkeän mutta ristiriitaisen lisän: lapset ymmärretään aktiivisina ja luovina vuorovaikutuksen osapuolina ja lapsuus enemmän kollektiivisena kuin yksilöllisenä prosessina. Lapsitutkimus tarkastelee lapsia yksilöinä, kun taas lapsuuden tutkimuksessa korostuu lapsuus kollektiivisena prosessina, jolloin lapset muodostavat vertaisryhmiään ja niiden kulttuuria.

Tulkinnallisuus viittaa lasten yhteiskunnallisen osallisuuden luoviin ja innovatiivisiin puoliin. Corsaro (1997, 18) esittää, että lapset luovat omaa vertaiskulttuuriaan siten, että he ottavat tietoa aikuisilta ja soveltavat sitä luovasti omiin käsityksiinsä. Uusintaminen kuvaa puolestaan, etteivät lapset vain sisäistä yhteiskuntaa ja kulttuuria, vaan he osallistuvat aktiivisesti kulttuuriseen tuotantoon ja muutokseen. Lapset eivät vain toista vanhaa, vaan he tulkitsevat yhteiskuntaa ja kulttuuria uudella tavalla. Vaikka lapset voivat omalla toiminnallaan osallistua yhteiskunnan toimintaan, he ovat osa olemassa olevaa yhteiskunnallista rakennetta ja sen uusintamista (mp.; myös Prout & James 1990, 28). Täten lapsuutta ei voida irroittaa sosiaalisesta asemasta, suku-

puolesta ja etnisyydestä (mts. 4).¹³

Corsaron käsitys lapsuudesta liittyy lapsuuden tutkimuksen uudempaan kehityssuuntaan. Sen mukaan ymmärretään käsitykset lapsista ja lapsuudesta sosiaalisena konstruktiona, jonka sisältö määräytyy ajallisesti ja paikallisesti (Prout & James 1990, 15). Lapsuuden ”objektiivisia tai muuttumattomia totuuksia” määritellään ja muovataan koko ajan uudestaan yhteiskunnan useilla eri tasoilla: lainsäädännössä, julkisessa perhe- ja lapsipolitiikassa, lapsuuden instituutioissa, lastensuojelujärjestöissä sekä arjen vuorovaikutussuhteissa. Tiede osallistuu yhtenä yhteiskunnan instituutiona empiiristen ”totuuksien” tuottamiseen. Tieteellinen diskurssi on pikemminkin todellisuutta konstruoivaa kuin todellisuutta heijastavaa. Ihmistieteisiin vaikuttanut konstruktivistinen aalto vaatii tutkijaa refleктоimaan, miten tutkimuksen kieli, mallit ja tutkimusasetelmat sekä näitä ohjaavat tiedonintressit luovat käsityksiä lapsuudesta. (Strandell 1992b, 20–21.)

Myös sosiaalityön tutkimus etsii uusia lähtökohtia, joissa on nähtävissä yhtymäkohtia Corsaron tulkinnallisen uusintamis-näkökulman kanssa. Sosiaalityön asiakkaiden ymmärretään osallistuvan yhteiskunnan toimintaan, olevan osa yhteiskunnallista rakennetta ja myös vaikuttavan siihen. Fiona Williams ja Jennie Popay (1999, 154, 164) pitävät tätä kritiikkinä strukturalistista tutkimusperinnettä kohtaan, joka on väheksynyt yksilöiden kokemuksia ja toimintaa sekä unohtanut palvelujärjestelmän asiakkaat tutkimusten ulkopuolelle.

Tutkimuskysymykset ja keskeiset käsitteet

Työni tulkintakehys rakentuu kahden erilaisen lapsia hoitavan laitoksen vertailuasetelmaan. Analysoin lasten näkökulmasta sairaalan ja lastenkodin arkista toimintaa. Fyysiset tilat, joissa lapset toimivat, kontekstualisoivat lasten arkea. Siksi pohdin tutkimieni laitosten toiminnassa erottuvien kulttuuristen piirteiden lisäksi niiden tiloja. Etsin vastauksia kysymyksiin: Millaista lasten arkinen toiminta on sairaalan ja lastenkodin fyysisissä sisätiloissa? Miten lapset niissä rakentavat omaa arkeaan?

Lasten arjen analyysin apuvälineenä käytän Raimondo Strassoldon (1993, 24–25, 27) käsitettä **elämistila**.¹⁴ Elämistila kuvaa elettyä ja elettävää elämää tietyssä tilassa, jota ilmentää hyvin elämistilan englantilainen vastine ”lived space”. Lasten konkreettiset elämänsä elävät kohtaavat arjen toiminnoissa. Niihin sisältyy kullekin lapselle omanlaisensa merkitys, ja ne liittyvät lasten tunnesuhteisiin. Ne ovat osa lapsuutta. Ilman arkista elämää tilat olisivat kuolleita ja lapsille merkityksettä.

Lasten elämistila muodostuu siitä tilasta, jossa lapset elävät ja toimivat. Vaikka lapset kehittyvät vuorovaikutuksessa muiden kanssa ja kieli on heidän tärkeä merkijärjestelmänsä, niin myös rakennetulla ympäristöllä on merkitystä heille (Noschis 1986, 22). Siihen sisältyy myös elettyä elämää, joka värjäytyy eri tavoin heidän elämäkokemuksistaan. Edward Relphin (1986, 44) mukaan paikka, toiminta ja aika kietoutuvat yhteen, ja Kaj Noschis (1986, 22) ymmärtää niiden kokemisen myös

tunneperäisenä. Tietyn paikan kautta tulee näkyväksi ihmisen osallisuus maailmaan: ihminen on jossakin paikassa, jossa hän tekee jotakin tiettyä ajankohtana (Relp 1986, 44).

Elämistilan käsite on työni yläkäsite, johon sisältyy lasten arkinen toiminta ja tila, jossa eletään. Analyysissani olen kiinnittänyt huomiota **ajan, tilan ja toiminnan kategorioihin**. Tilan erittelyn alakategorioina olen käyttänyt tilajärjestelyjä, sisustusta ja tavaroita. Toiminnan olen kiinnittänyt aika-tilapolkuihin (ks. Koskela 1994, 23), joissa toiminta kontekstualisoituu sekä asettuu tiettyyn aikaan. Aika-tilapolun käsite on lähtenyt liikkeelle Torsten Hägerstrandin (1978) aikamaantieteellisestä tarkastelutavasta, jossa kuvataan ihmisten päivittäisiä reittejä ajassa ja tilassa.

Tuula Gordon, Elina Lahelma ja Tarja Halonen (1995, 5) esittävät aika-tilapolkujen ilmaisevan ajan, tilan, äänen ja liikkeen säätelyä. Aika-tilapolut välittävät tietoa siitä, mikä on kiellettyä, mikä on paikallista minäkin hetkenä sekä millainen liike ja ääni on kiellettyä ja pakollista tietyssä tilassa ja tiettyä aikana (mp.). Arjessa säädelään lasten toimintaa päiväohjelmilla ja aikatauluilla sekä rajoitetaan heidän keskinäistä kanssakäymistään (Hoeg 1994, 276–280). Sykliset ja toistuvat toiminnot, kuten päivittäiset aamiaiset ja lähdöt töihin, vuodenaikoihin sidotut juhlat, syntymäpäivät, lomat ja pelikauden avajaiset, tuovat arkeen turvallisuutta muuten epävarmalta tuntuvassa ajassa (Harvey 1990, 202).

Lasten arkisen toiminnan analyysillä olen pyrkinyt purkamaan sairaiden tai laitokseen sijoitettujen lasten elämäntilanteiden “kokonaisvaltaista negatiivisuutta”. Lasten arjen tarkastelu lähietäisyydeltä antaa mahdollisuuden lasten toiminnan vivahteikkaiseen tulkitsemiseen, joka auttaa pääsemään laajojen yleistysten tuolle puolen.

Strassoldon elämistilan käsite kattaa työssäni lasten toiminnan tietyssä tilassa ja tiettyä ajankohtana. Strassoldo ei kuitenkaan selvästi liitä käsitettä aikaan eikä nosta esille toimijan subjektiivista näkökulmaa, jotka itse sisällytän elämistilan käsitteeseen.

Laitos elämistilana

Erityisesti kaunokirjallisuudessa on lastenkoti esitetty ankarasti eristettynä laitoksena, jossa vallitsee jäykkä, siveellinen elämä ja kuri. Kasvattajat ovat kylmiä järjestyksenpitäjiä ja lapsista tapetaan luontainen elämänilo yksitoikkoisella päiväjärjestyksellä, alituisella moralisoinnilla ja nöyryytyksillä. (Tarvainen 1954, 135.) Nykyäänkin laitoksiin liitetään helposti leimaavia ja kielteisiä mielikuvia kuten laitostuminen, itsemääräämisoikeuden väheneminen, rutiininomaisuus, yksityisyyden puute, passivoituminen, virikkeettömyys ja vähäinen valinnanvapaus (Tedre 1997, 7; Krause & Viemerö 1997, 435; ks. laitoksista lisää Pösö 1993, 61–66). Laitoksista saatetaan puhua kuin ne kaikki olisivat samanlaisia ja ne saatetaan rinnastaa vankilaan (Sariola 1993).

Goffman (1962b, 5–6) pitää laitoksena tilaa, jossa on huoneita, huoneistoja, rakennuksia sekä piha-alueita. Sen lisäksi näissä tiloissa harjoitetaan tiettyä toimintaa.

Totaalinen laitos on sellainen, joka sulkee sisäänsä siellä asuvat ihmiset. He nukkuvat, syövät ja viettävät arkeaan näissä tiloissa. Heidän yhteytensä ulkopuolisiin ihmisiin ovat rajoitetut.¹⁵ (Mp.)

Lastenkoti ja sairaala ovat Goffmanin määritelmän valossa selvästikin laitoksia. Lastenkodilla ja sairaalalla on tiettyä toimintaa varten suunnitellut tilat, joissa asuvilla tai olevilla lapsilla on samankaltainen elämäntilanne. Lapset nukkuvat, syövät ja viettävät arkeaan näissä tiloissa tietyn ajan elämästään. Sairaalan ja lastenkodin suurin ero totaalisiiin laitoksiin on siinä, ettei niissä olevien lapsien yhteyksiä ulkopuolisiin ihmisiin ole katkaistu. He saavat tavata ystäviään ja sukulaisiaan ja oleskella tilojen ulkopuolella lasten terveydentilan tai iän mukaan. Heidän kanssakäymistään ulkopuolella olevien kanssa ei ole estetty lukollisilla ovilla tai muilla esteillä.

Yleensä yhteiskunnassa ihmiset nukkuvat, leikkivät ja tekevät työtä eri "paikoissa" ja eri ihmisten kanssa. Goffmanin (1962b, 5–6) mukaan ihmisten toimintaa ei ole suunniteltu päivittäisten ohjelmien avulla. Totaalisessa laitoksessa nämä kolme elämäntilannetta tapahtuvat samassa tilassa ja samojen ihmisten seurassa sekä laitoksen julkisia tavoitteita noudattavan päiväohjelman mukaisesti. Näitä piirteitä Goffman löytää myös muista kuin totaalisista laitoksista. Suuret kaupalliset ja teolliset yritykset sekä koulutukselliset instituutiot yhä enenevässä määrin tarjoavat vapaa-ajan palveluja ja virkistystä jäsenilleen. (Mp.) Ihmiset kuuluvat asuin- tai työpaikkansa kautta johonkin ryhmään, johon liittyy heidän jokapäiväistä toimintaansa. Tämä kertoo, etteivät ihmisyhteisöt ole aina muotoutuneet vapaaehtoisuuden pohjalta.

Suurin ero laitosten ja muiden ihmisyhteisöjen välillä liittyy nähdäkseni juuri ajatukseen vapaudesta ja vapaaehtoisuudesta. Vaikka valinnanvapaus on joissakin sosiaalisissa tilanteissa näennäistä, niihin liitetään kuitenkin vapaaehtoisuus. Ihminen saattaa kokea tilanteen pakon sanelemana, kukaan ei esimerkiksi voi valita perhettään tai sukuaan. Sairaalaan ja lastenkotiin tulo on harvoin lasten oma valinta. Lapset joutuvat uuteen ympäristöön, tilaan ja saavat ympärilleen vieraita ihmisiä.

Lapsia ei eristetä muusta yhteiskunnasta, mutta etäisyydet tai muut esteet saattavat vähentää lasten yhteyksiä omaisiinsa tai jopa katkaista yhteydet (Millham ym. 1986). Lastenkotiin sijoitetut lapset erotetaan fyysisesti sukulaisistaan, mutta heidän kanssakäymistään ei estetä fyysisin estein. Psykkiset esteet saattavat silti olla olemassa. Niitä voivat luoda sekä rankkuus, jolla lasten vanhempien elämään on puututtu, että eri osapuolien asenteet. Lasten sijoitukset kertovat julkisen ja yksityisen edun vastakkaisuudesta tai lomittaisuudesta. Lasten pitkäaikainen sijoittaminen eroon perheestä koskettaa lasta, vanhempia, sukua ja työntekijöitä sekä heidän yhteisöjään. Kokemukset sijoituksista ovat yksilöllisiä ja siksi niissä on hyvin vaikea saavuttaa kaikkia osapuolia tyydyttävää ratkaisua.

Sijaishuolto ja huostaanotto kantavat mukanaan kulttuurisesti latautuneita arvoja, mutta myös ennakkoluuloja. Arvot liittyvät perheen pyhyyteen ja vanhempien oikeuteen omaan lapseensa sekä lapsen oikeuteen vanhempiinsa.¹⁶ Huostaanottojen perusteena käytetyt arviot vanhempien elämäntilanteesta kantavat mukanaan kielteisyyttä, jonka perusteella sijoitus legitimoidaan. Tämä kielteisyys punoutuu mukaan lasten elämäntilanteeseen ja myös värittää käsityksiä lasten tulevaisuudesta. Kielteiset ja

stereotyyppiset käsitykset lastenkotiin sijoitetuista lapsista ja heidän elämästään, saavat pahimmillaan yhteiskunnasta eristämisen piirteitä.

Nämä ovat vaikeita kysymyksiä. En ota moraalista kantaa tai etsi syällisiä lasten elämäntilanteisiin. Lähden siitä tilanteesta, jossa lapset ovat. Tärkeänä pidän sitä, että jokaisella on joku ihminen, joka välittää, ja paikka, johon tuntee kuuluvansa. Tätä kuulumista johonkin ja jollekin voi kuvata sisäpuolisuuden avulla.

Sisäpuolisuuden voi nähdä niin myönteisesti kuin kielteisesti. Relph (1986, 49–56) on todennut, että ihmisen kokemukset, tunteet, muistot, mielikuvitus, kyseinen hetki ja intentio voivat vaihdella yksilöllisesti niin, että ihminen voi kokea tietyn paikan monin eri tavoin. Positiivista sisäpuolisuus on silloin, kun ihminen tuntee kuuluvansa johonkin paikkaan ja haluaa identifioitua siihen. Negatiivisena sisäpuolisuus taas voi olla ahdistavaa pakkoa kuulua johonkin, johon ei halua liittyä tai identifioitua.

Lasten sisäpuolisuuteen törmäsin kentällä. Lapset lastenkodissa eivät halunneet minun käyttävän laitos-käsitettä. En voi olla sitä täysin käyttämättä, koska otan osaa laitoksista käytävään tieteelliseen keskusteluun. Sisään kuuluminen on enemmän sidoksissa tilaan sidottuihin kokemuksiin kuin sen viralliseen nimeen tai ulkopuolisten ihmisten mielikuviin. Sisäpuolisuus luo lapsille turvallisuuden tuntemuksia: heillä on tuttu paikka, johon he kuuluvat.

Parhaimmillaan laitos voi tarjota lapsille paikan, johon he voivat juurtua ja josta käsin he voivat jäsentää elämäänsä, kuten Hilkka Niemelä (1995, 23) on kuvannut perhekotia. Myönteisesti koettuun paikkaan liittyy tunteita, että saa olla rauhassa, ei tarvitse pelätä ja joku välittää. Itsestään selvyydeltä tuntuva myönteinen piirre on myös se, että lapset uskaltavat nukkua levollisesti. Heille ovi saattaa symbolisoida turvapaikkaa, jonka avulla he pystyvät sulkemaan ulkopuolelle itseään pelottavat asiat ja liittämään itsensä tuttuun ja turvalliseen. (Mp.) Joka tilanteessa ei laitos, kuten ei kotikaan, näyttäydy myönteisenä eikä turvapaikkana. Lasten käsitykset ovat tästäkin hyvin henkilökohtaisia.

Arki ja rutiinit

Yhteiskuntatieteellisessä diskurssissa pidetään mielenkiintoisena sitä, mikä on ongelmallista, pikemminkin kuin sitä, mikä on tavanomaista. Tässä olen lähestynyt tutkimuskohdettani toisenlaisesta perspektiivistä. Perustelen lähestymistapaani vastakysymyksellä, miten voidaan tietää poikkeuksista, jos ei tunneta tavanomaista. Tutkimieni laitosten rutiinit eivät ole yleisesti tunnettuja, minkä tähden niiden tunnetuksi tekemisellä on myös yleistä merkittävyyttä.

Laitosten arjen käytännöt eivät ole tarkasti rajattuja tehtäviä tai tapahtumia. Minna Salmi (1991, 1–2) esittää mielenkiintoisia kysymyksiä siitä, miten arki ymmärretään: Onko se pieniä yksityiskohtia, joita toistamme loputtomasti päivästä toiseen? Ovatko nämä yksityiskohdat niin tuttuja, että niistä on tullut triviaalteetteja, joita ei

tarvitse ajatella? Onko arki pitkään jatkunutta toistoa, josta on tullut harmaata yksi-toikkoisuutta? Vangitseeko se meidät arkipäivän terroriin, josta emme pysty pakenemaan vai pidämmekö arkea juhlan vastakohtana? Vai onko arki tuttua, jonka vastakohtana on epätavallinen ja odottamaton?

Salmi (1991, 10) löytää tällä tavoin arjen yhteiseksi nimittäjäksi rutiinit, joita hän ei pidä pelkästään negatiivisina, ikävinä toistoina, vaan myös mahdollisuuksina hallita käytössä olevaa aikaa ja tehtäviä. Rutiinit vapauttavat energiaa muille toiminoille. Arjen toistot tulevat esille pikemminkin aikatauluina kuin ihmisten kahleina. (Mp.)

Rutiinit, tavat ja tottumukset ovat kiinteästi yhteydessä arjen toimintojen kronologiseen kulkuun.¹⁷ Päivästä toiseen toistuvina niillä on suuri merkitys ihmisen ontologiselle turvallisuudelle (Giddens 1995, 142).¹⁸ Rutiinit tulevat esille, kun jokin tapahtuma on yllätyksellinen, odottamaton tai poikkeava. Arkeen sisältyy sekä rutiineja että luovuutta ja siten itsestään selvää toistuvuutta, mutta myös jatkuvaa reflektiota sekä ongelmanratkaisuja (Salmi 1991, 5). Arjen rutiinit eivät ole selvästi strukturoituja, ja ne tapahtuvat osittain tiedostamattamme (Berger & Luckmann 1994; myös Relp 1986, 6), mutta osittain niihin liittyy myös jatkuvia neuvotteluja ja sopimuksia.¹⁹

Berry Mayallin (1996, 98) mukaan juuri sosiaalinen järjestys luodaan kodeissa jatkuvien neuvotteluiden avulla. Aikuiset antavat säännöt, mutta se, milloin ja miten niitä sovelletaan, riippuu monista tekijöistä. Näitä tekijöitä ovat perhehistoria ja tavat, lasten luonteet, iät, ajankohta, mielentila, kokemukset ja mallit ylläpitää sopua. Aikuisten säännöt, yhteisön totutut toimintatavat ja yhteiskunnalliset odotukset muovaavat Mayallin mukaan lasten päivää. (Mp.) Lapset ja aikuiset neuvottelevat sekä keskustelujen että jaetun ymmärryksen avulla päivän sisällöstä ja sen eri tapahtumien ajallisesta etenemisestä.

Tavat ja tottumukset on konventionaalisesti erotettu rituaaleista sen perusteella, että niiden ei katsota herättävän kunnioitusta tai sisältävän sisällöllisiä ja tunneperäisiä elementtejä (Bauman Pover 1985, 216). Giddens (1995, 106–108) ei pidä arkielämää kokoelmana vapaita valintoja. Sellainen on hänestä vastoin psykologisia realiteetteja. Arki olisi mahdotonta, ellemmme rakentaisi rutiineja. Pelkiksi tavoiksi luokiteltavat rutiinitkaan eivät ole täysin valinnanvaraisia. Ne eivät olisi rutiineja, ellemmme ainakin suhteellisen pitkiksi ajoiksi tekisi niistä ”itsestäänselvyysiksi”. (Mp.)

Game ja Metcalfe (1996, 55) määrittelevät rituaalit hyvin samalla tavalla kuin edellä on käsitelty arjen rutiineja:

”Rituaalit ovat elämämme kielioppia. Ne sallivat meidän järjestää toimiamme ajan kuluksa ja muuttaa jatkuvasti käsityksiämme siitä, keitä me olemme ja miten meidän tulisi käyttäytyä. Kuten emme usein tiedosta puheemme kielioppia, rituaalejakaan ei voi esittää tietoisesti, sillä tietoisuus ei pysty hallitsemaan kerralla hyvin monia mikrotoimia ja -reaktioita. Kehomme on harjaantunut vastaamaan ja toimimaan ilman tietoisuuden kutsua.”

Gamen ja Metcalfen käsitys rituaaleista kertoo siitä, että monet päivän aikana rituaalisina pidetyt toimet tapahtuvat tiedostamattamme. Ihminen toteuttaa rutiineja samankaltaisesti. Tieto niiden suorittamisesta on varastoitunut kehoomme elämäkokemuksemme myötä.

Aivan kuin ihmiset keskenään tietystä tilassa jakaisivat yhteisen ymmärryksen arkisten toimien kulusta ja tavoista toteuttaa niitä. Oletan, että tätä ilmiötä Giddens (1982, 30–32) tarkoittaa kirjoittaessaan, että käyttäytymistämme ohjaa diskursiivinen, ilmaistavissa olevan tietoisuuden ohella praktinen tietoisuus. Hän tulkitsee, että ihmisten arkielämän käyttäytymistä ohjaavat säännöt, jotka ovat enemmän tai vähemmän jääneet heidän käytännölliseen tietovarantonsa (myös Karisto 1991, 43). Diskursiivisen tietoisuuden avulla ihmiset konstruoivat arkea ja turvallisuutta, jota he yhdessä tuottavat. Praktista tietoisuutta on vaikea kuvata verbaalisesti, tai se on niin itsestään selvää, ettei sitä huomaa ennen kuin siihen liittyvä toiminta jotenkin häiriintyy.

Jako diskursiiviseen ja praktiseen tietoisuuteen muistuttaa siitä, että ihminen puhuu ilmeillään, eleillään, pukeutumisellaan ja muillakin tavoilla – tai ei vain puhu, vaan väittelee, riitelee, taistelee näillä keinoilla ja kielillä. Näin esimerkiksi ”historiantutkijat ovat löytäneet juhlan ja arjen rituaalit, ihmisten välisen kommunikaation symbolisen tason, alhaisina tai suorastaan tabuina pidetyt elämän ilmiöt” (Peltonen 1992, 61, 155).

Arjen ymmärrän moniulotteisesti ja -sävyisesti. Työssäni arkeen sisältyvät myös viikonloput. Arkeen sisältyy rutiineja, jotka tekevät siitä tuttua. Tuttuus auttaa ihmistä järjestämään ajankäyttöään. Toisaalta toistot ja tuttuus, jos niihin ei liity sisällöllisiä merkityksiä, saattavat tuoda päiviin ahdistavaa samankaltaisuutta. Tämä kaksijakoisuus on arjen toiminnalle tyypillistä. Ihminen etsii oman luovuutensa ja tekojensa kautta tasapainoa näiden välillä.

Toiminnan ja todellisuuden ymmärtäminen

Tutkimuksen voi kirjoittaa monella tapaa, mutta selvimmin siitä argumentoivat kaksi toisilleen vastakkaista koulukuntaa: toiset painottavat tekstin tulkinnallista luonnetta (Hammersley & Atkinson 1996, 11), ja toiset pitävät tavoitteena niin hyvää realistista kuvausta kuin tutkijalle on mahdollista (Schwalbe 1996, 539). Näkemykseni mukaan vaikka tutkija kirjoittaa elävistä ihmisistä, on paperille tuotettu teksti usean tulkinnan tulos, jota lukija tulkitsee vielä omasta näkökulmastaan. Se, miten tutkimus tavoittaa todellisuutta ja elävien ihmisten elämää ja kuolemaa, on rajallista. Itse painotankin tekstini tulkinnallista luonnetta. Näen tekstini lasten toiminnan ja tilojen tulkintana enkä niinkään olosuhteiden realistisena kuvauksena (ks. Hammersley & Atkinson 1996, 11).

Työssäni eritellään lasten toimintaa eikä sitä, miten he kokevat toimintansa. Yksi Talcott Parsonsin 1930-luvulla luoman toimintateorian perusväittämistä on, että kaikki

eri sosiaalitieteet käsittelevät pohjimmiltaan sosiaalisen toiminnan järjestelmiä (Heritage 1996, 22–23).²⁰ Heritagen mukaan Garfinkel on pyrkinyt kaivautumaan toimintateorian perusongelmiin ja tukeutunut fenomenologiseen tulkintaan, jossa korostetaan tiedon ja toiminnan yhteenkietoutuneisuutta. Kun Parsons on korostanut teoreettisen kehityksen merkitystä, on Garfinkel etsinyt puolestaan teoreettista lähestymistapaa, joka auttaa paneutumaan suoraan niihin käytäntöihin, joiden avulla toimijat analysoivat elämänolojaan sekä suunnittelevat ja toteuttavat toimiaan (mp.).

Giddens (1982, 28–29) pohtii myös arkitoimintaa ja kritisoi erityisesti filosofeja ja symbolisen interaktionismin kannattajia, jotka hänen mielestään keskittyvät toiminnan käsitteeseen ja unohtavat pohtia toimintaedellytyksiä ja toiminnan tahattomia seurauksia. Osansa hänen kritiikistään saavat strukturalistit ja funktionalistit, jotka korostavat objektia yli subjektin sekä sosiaalista rakennetta ja systeemiä yli sosiaalisesti kyvykkään toimijan. Giddens tulkitsee toimintaa siten, että ihmiset rationalisoivat toimintaansa samanaikaisesti kun käyttäytyvät reflektiivisesti. Tämä vaikuttaa siihen, miten toimintaa ylläpidetään. Lisäksi hän näkee ihmisen toiminnan tavoitteellisena ja päämäärätietoisena prosessina, joka sisältyy arkipäivän elämänkulkuun. (Mp.)

Etnometodologiaa kritisoidaan tavallisimmin siitä, ettei se tuo esille mitään kovin tärkeää tai se kertoo asioista, joista jo tiedämme (Goldthorpe 1973, 451; Coleman 1968, 122; Coser 1975, 696–697, ks. myös Heiskala 1997, 129, 134). Kriitikoiden mukaan suuret poliittiset ja sosiaaliset kysymykset saattavat jäädä tavoittamatta, koska kiinnostus suuntautuu siihen, miten rakennamme maailmaa eikä siihen, millaiseksi olemme sen muodostaneet.

Pidän mielekkäänä, että tutkijat lähestyvät samoja ilmiöitä useilla eri tavoilla. Etäisellä katseella ei välttämättä tavoiteta niitä asioita, joita huomaa läheltä. Erityisen merkityksellisenä pidän lähietäisyyttä tutkittaessa toiminnan kontekstuaalista luonnetta. Jos toiminta ja siihen liittyvä puhe irrotetaan siitä sitovasta tilanteesta, ei niitä välttämättä voida ymmärtävästi tulkita. Etnometodologian kritiikki kertoo myös makroteoreettisen tutkimuksen etulyöntiasemasta yhteiskuntatieteissä. Makroteorioita pidetään analyttisempina, teoreettisempina tai kokonaisvaltaisempina kuin muita lähestymistapoja.

Matti Peltonen on kiteyttänyt tätä kritiikkiä julkaisussaan Arkisen ja alhaisen historia (1992). Hän kritisoi historiatiedettä siitä, että siinä keskitytään vain suuriin ajattelijoihin ja linjauksiin (myös Thomson 1988, 2–3). Historiassa puheen ja kirjoituksen välittämää kommunikaatiota on arvostettu ja pidetty vähemmän tunnevaltaisena ja rationaalisempana kuin ei-puhuttua kommunikaatiota tai merkityksenantoa. (Peltonen 1992, 59–60.)

Analysoin lasten arjen toimintaa soveltaen etnometodologisia periaatteita. Etnometodologia antaa välineitä tulkita ja ymmärtää arkisia toimintatilanteita tietyssä kontekstissa sekä liittää tutkimukseni sosiaalisen konstruktionismin perinteeseen. Meitä ympäröivä todellisuus ehdollistaa ja muovaa toimintaamme, mutta samalla muokkaamme koko ajan ympäristöämme (Giddens 1989). Tulkinnat muuttuvat ajallisesti paikan ja toimijan mukaan (Giddens 1979, 3).

Tilan ja paikan käsitteet

Laitosten arkinen toiminta tapahtuu tietyissä tiloissa. Tilaa kuvaamaan käytetään usein myös paikan käsitettä. Tilaa ja paikkaa ei käytetä yhdenmukaisesti vaan usein myös rinnakkain ja toistensa synonyymeinä (Eräsaari 1995, 92). Useimmiten **tila** on ymmärretty enemmän avaruudelliseksi ja **paikka** tiettyyn kohtaan liittyväksi käsitteeksi. Eräänä niiden tärkeänä erona pidetään sitä, että paikka mielletään enemmän läheiseksi ja tila etäisemmäksi. Strassoldolle (1993, 5) space kuvaa tilaa ja avaruutta ja place enemmän paikkaa ja kohtaa. Paikka on muodostunut keskeiseksi käsitteeksi ympäristöpsykologiassa, mikroekologiassa, mikrososiologiassa ja erityisesti humanistisessa maantieteessä sekä arkkitehtuuriteoriassa (Strassoldo 1993, 7).

Käsitteinä aika, tila ja paikka ovat subjektiivisia, sosiaalisesti tuotettuja ja tulkittuja. Ne saavat eri kulttuureissa vaihtelevia merkityksiä. Esimerkiksi kun kirjoitamme maantieteellisistä oloista, luomme samalla merkityksiä (Duncan & Ley 1993). Aika ja tila ovat ihmisen olemassaoloa kuvaavia peruskäsitteitä, jotka eivät ole yksinkertaisia eivätkä objektiivisia. David Harveyn (1990, 201–203) mukaan niihin sisältyy monenlaisia tulkintoja, joita ihmisten käytännöt konstruoivat.²¹ Hän pitää haasteellisenä sitä, että tilaa tulkitaan yhteydessä kulttuurisiin, poliittisiin ja taloudellisiin muutoksiin.

Erityisesti maantieteilijät ovat pohtineet ajan ja tilan käsitteitä. Jo aiemmin mainittu maantieteilijä Hägerstrand on pohtinut ihmisten arkisten toimien ajallista ja tilallista etenemistä. Hägerstrand (1978, 142) on lähtenyt siitä, että päivittäin ihmisen pitää löytää aikaa nukkumiseen, syömiseen ja sosiaaliseen kanssakäymiseen. Näihin liittyy jonkinlaisia pakkoja, joissa ajan ja tilan käyttöä sovitellaan toisten ihmisten kanssa.²² Harveyn (1990, 211) mukaan yksilöiden elämänkulkua voidaan tutkia kuin ”elämänpolkuina ajassa ja tilassa”, jolloin kiinnostavaa ovat liikkeet päivittäisissä rutiineissa.²³

Hägerstrandille (1978, 142) ihmiset ovat kanssakäymisissä toistensa kanssa paikoissa, kuten työpaikoilla tai ostoksilla. Nämä paikat sijaitsevat hänen mielestään alueella, johon liittyy elannon hankkiminen ja ainakin maantieteellinen saavutettavuus. Strassoldon (1993, 7) mukaan paikka on merkitykseltään hyvin lähellä aluetta. Paikka ja alue ovat sidottuja johonkin, ja niillä on jokin arvo. Paikan arvo on hänelle enemmän tunnepohjainen kuin utilistinen. Tila on kokemuksena puolestaan jotakin läheisempää ja mittakaavaltaan pienempää kuin alue (mp.; myös Relph 1986, 1).

Paikka mielletään johonkin tiettyyn kohtaan liittyväksi, läheisemmäksi ja tunnepohjaisemmaksi käsitteeksi kuin tila. Yi-Fu Tuanin (1987, 29) mukaan paikka on lapsille arvojen kohde, sekä ravinnon että tuen lähde. Paikka on merkityksellinen ihmisen identiteetille ja liittyy subjektiiviseen kokemukseen (Koskela 1994, 25). Yhteiskunnan muuttuessa ja ihmisten siirtyessä paikasta toiseen, ei paikoilla ole enää yhtä selvää merkitystä identiteettillemme kuin aiemmin. Silti niillä on tärkeä symbolinen ja psyykinen ulottuvuus identifioitumisellemme (Carter ym. 1993).²⁴

Tilasta tulee paikka sille annettujen inhimillisten merkitysten kautta. Paikkaan liittyy sisäistetty tuntemus kuulumisesta johonkin, joka subjektiivisesti saa tuntemaan esimerkiksi koti-ikävää tai kaukokaipua (Koskela 1994, 25; myös Carter ym. 1993). Relph (1986, 42; myös Haarni ym. 1997, 16–17) kuvaa paikkaa toiminnan ja intention keskuksena, johon liittyvät kokemukset elämämme merkittävistä hetkistä. Paikan intersubjektiivisuus liittyy esimerkiksi paikalliseen yhteisöllisyyteen, alueiden-titeettiin sekä kollektiiviseen tietoisuuteen paikan historiasta ja yhteisistä merkityksistä (Koskela 1994, 25–26).

Tietyissä paikassa tai tilassa olevat esineet tai tavarat ovat tärkeä osa lasten merkityks maailmaa. Tuan (1987, 31–32) pitää erityisesti länsimaisten lasten omistamisen tunnetta vahvana. Lapset tunnistavat omistamansa tavarat, ja he tietävät istumapaikkansa. Tavarat ja omat paikat tukevat heidän omaa arvoaan ja vertaissuhteitaan. Tuan arvioi, että lähes kaikilla ihmisillä on henkilökohtaisia tavaroita ja tarve kuulua johonkin paikkaan, vaikkapa se olisi vain tietty tuoli jossakin huoneessa tai yksi nurkka matkaperävaunussa. (Mp.)

Tuanin (1987, 29) mukaan lasten kasvaessa tilat alkavat saada eri merkityksiä. Samoin tavarat tulevat tärkeiksi lapsille läheisten henkilöiden ohessa. Alkuun lapset pitävät Tuanin mielestä enemmän pienistä tavaroista kuin isoista. Pieniä leluja ja unirättejä tarvitaan hetkinä, joina lapset kaipaavat lohdutusta ja tukea.²⁵ Kun lapset oppivat puhumaan, he haluavat innokkaasti tietää esineiden nimiä. Eesineet eivät ole todellisia ennen kuin ne saavat nimen ja niitä voidaan luokitella. (Mp.)

Ajan myötä paikat saavat pysyvemmän luonteen. Lapset oppivat pikkuhiljaa ymmärtämään sellaisia paikan ulottuvuuksia kuin ”missä”, ja heidän käsityksensä paikasta eriytyy. Tuanin (1987, 29–31) mukaan kaksivuotiaat lapset erottavat käsitteet ”kotona” tai ”ulkona”, kun taas isommat lapset jo vastaavat tarkemmin ”huoneessani” tai ”pihalla”. Isommat lapset osaavat Tuanin mukaan arvioida sekä paikkoja toimintaympäristöinä että niiden sosiaalisia ja taloudellista merkityksiä. (Mp.)

Kun käytän tilan käsitettä, tarkoitan sillä rakennuksia ja tilajärjestelyjä. Paikka on lasten toiminnan ja intention keskus, johon liittyy elämän merkittävimpiä hetkiä. Kun lapset muistelevat elämänsä tapahtumia, he liittävät ne tiettyihin paikkoihin. Muistot ovat yksilöllisiä. Paikka viittaa kokemukselliseen tietoon, mutta hyödynnän sitä lasten havaittavan toiminnan tulkintaan. Ymmärrän sen lasten arkisen toiminnan keskuksena. Käytän tilan käsitettä lastenkodista ja sairaalasta, mutta kun tarkastelen niitä lasten toiminnan näkökulmasta, jotkut tietyt tilat näyttäytyvät enemmän paikkoina.

Kentällä

Etnografia – kenttätö ja tutkimusmetodit

Metodologiani on etnografinen. Etnografia viittaa tavallisesti jonkin ryhmän toimintojen havainnoimiseen ja siitä kirjoitettuun kuvaukseen, mutta sillä saatetaan viitata myös kenttätööhön. Yleensä se kertoo siitä, että tutkittavaa ilmiötä lähestytään monin eri tavoin.²⁶ Usein etnografia liitetään sosiaaliantropologisiin tutkimusmenetelmiin (Boyle 1994, 160). Traditionaalisesti sosiaaliantropologisissa ja etnografisissa tutkimuksissa on osallistuvan havainnoinnin avulla tutkittu yhteisöä niin kauan, että on tavoitettu yhteisön jäsenen omaa näkökulmaa. Etnografinen tutkimus on kuvattu tällöin holistiseksi etnografiaksi erotukseksi rakenteellisesta etnografiasta (Tesch 1992, 24). Rakenteellisessa etnografiassa keskitytään kuvaamaan kulttuuristen ryhmien antamia merkityksiä, jotka tulevat esille erityisesti ihmisten puheessa (mp.).

Martyn Hammersley ja Paul Atkinson (1996, 1) kuvaavat holistista etnografiaa:

– – etnografi ottaa osaa ihmisten arkeen ja viettää aikaansa heidän kanssaan. Hän katselee, mitä tapahtuu, kuuntelee sitä, mitä puhutaan, ja kyselee kysymyksiä. Hän kerää (tuottaa, huom. MT) useammanlaista aineistoa valaistakseen niitä asioita, joista on kiinnostunut.”

Muilla tieteenaloilla kuin sosiaaliantropologiassa etnografia on määritelty löyhemmin. Sen erilainen teoreettinen ja metodologinen soveltaminen on lisääntynyt eri tieteissä, muun muassa hoitotieteissä (Boyle 1994, 160). Etnografian määritelmiin yleensä liitetään osallistuvan havainnoinnin hyödyntäminen ja keskustelut tutkittavien kanssa (mts. 158, 165; Lareau & Shulz 1996, 3).

Etnografialla ei ole olemassa mitään prototyyppiä eikä siitä vallitse yksimielisyyttä (Boyle 1994, 162).²⁷ Etnografisessa tutkimuksessa lähdetään yleensä siitä, että kulttuuri ja sen merkitykset ovat yhteisiä ja jaettuja (mts. 160; Geertz 1973, 10–13). Kulttuurilla on useampia määritelmiä ja etnografisen tutkijan teoreettinen lähestymistapa vaikuttaa siihen, miten hän tulkitsee tutkittaviensa puhetta ja käyttäytymistä.

Boylen (1994, 160) mukaan tutkija tulkitessaan ihmisten puhetta ja tekoja, voi ymmärtää niiden yhteisesti jaettuja merkityksiä, joita kutsumme kulttuuriksi. Geertz (1973, 14; 1983, 68–70) liittää kulttuurin tiettyyn kontekstiin, jota voidaan ymmärtävästi kuvata. Ymmärtävä kuvaus ei tyydy vain luetteloimaan sosiaalisia tapahtumia, käyttäytymistä ja instituutioita, vaan tulkitsee myös niiden kontekstuaalista merkitystä (mp.).

Arkitilanteiden ja vuorovaikutuksen tarkasteluun soveltuvat menetelmät, kuten etnografinen metodologia ja puheen analyysit, ovat saaneet jalansijaa lapsuuden tutkimuksessa (Prout & James 1990, 8–9). Strandell (1992b, 23) pitää lasten ja lapsuuden olemuksen uudenlaista muotoilua osaltaan uuden menetelmäajattelun tuloksena. Kun kontekstia pidetään tulkinnallisena tilanteena, lasten tulkinnat tilanteesta sekä se, mitä heiltä odotetaan, vaikuttavat tuloksiin (mp.).

Kentälle pääsy

Aloitin aineistoni tuottamisen siten, että lähestyin ensin paria tuntemaani sosiaali- ja terveydenhuollon työntekijää. Margot Ely ym. (1993, 26–27; myös Hammersley & Atkinson 1996, 63) kutsuvat näitä henkilöitä portinvartijoiksi. Yhteys portinvartijoiden suosittelemiin henkilöihin kasvatti tapaamieni ihmisten määrää lumipallon tavoin. Tätä seurasi monipolvinen lupaprosessi.

Kävin neuvotteluja sosiaali- ja terveydenhuollon viranomaisten kanssa saadakseni tutkimusluvat ja päästäkseni havainnoimaan lapsia. Rajasin ulkopuolelle polikliinisen terveydenhuollon toimipisteet sekä vastaanottokodit. Päädyin sellaisiin lastenkohteihin, joissa lapset asuvat ainakin 18-vuotiaaksi asti, sekä sellaisiin sairaaloiden somaattisiin ja psykiatrisiin osastoihin, joissa lasten hoito on pitkäaikaista. Valitsin pääkaupunkiseudulta kaksi sairaalaa ja yhden kunnan sosiaaliviraston laitoshuollon palvelut, jotka täyttivät pitkäaikaisuuskriteerini. Havainnoimiini osastoihin päädyin vasta tutustuttuani useampiin osastoihin (ks. liite 2).

Tässä vaiheessa tapasin noin viisikymmentä sosiaali- ja terveydenhuollon erilaista johtavaa viranhaltijaa ja tutustuin lapsia hoitavien osastojen tiloihin saadakseni yleiskuvan hoitopaikoista. Sairaaloissa neuvottelin sairaalan johdon, erikoislääkäreiden, osastonhoitajien, sairaan- ja lastenhoitajien kanssa. Sosiaalihuollossa tapasin johtavan viranhaltijan, lastenkotien johtajia ja hoitohenkilökuntaa.

Työläs neuvotteluprosessi kertoo sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujärjestelmän hierarkiasta, laajuudesta ja sen tavasta toimia, mutta myös siitä, että asiakkaita ja potilaita suojellaan ulkopuolisilta. Hallinnolliset tilat muistuttavat alueita tai reviierejä, joita suojellaan ulkopuolisten interventioilta. Tutkimusluvat antavat viitteitä tilojen rajoista ja niistä puolustautumisstrategioista, joilla niitä suojellaan. Ne kertovat myös niiden totutuista tutkimustraditioista. Havainnoimani sairaalan tutkimuslupa-
sain tehdä tarkennuksia, ja minulta pyydettiin standardoitua kyselykaavaketta tai haas-

tatteturunkoa. Noudatin ohjeita niin, että hahmottelin keskusteluteemoja lasten kanssa.

Kentälle pääsy on vaativa prosessi, jossa tutkija on vuorovaikutuksessa useiden ihmisten kanssa. Tutkija joutuu vakuuttamaan heidät puheellaan ja tutkimusta esittelevillä papereillaan (Eräsaari 1995, 16–25). Tarvitsin neuvotteluja saadakseni yhteyden tutkittaviini, sillä meninhan ulkopuolisena sairaalaan ja lastenkotiin. Etenin kentän ehdoilla ja löysin yhdessä tapaamieni ihmisten kanssa niitä tapoja, joilla lähestyin lapsia.

Neuvotteluissa sain henkilökunnan edustajilta luvan edetä sairaaloiden osastoille ja lastenkoteihin. Tutustuakseni osastojen arkeen ja niiden fyysisiin tiloihin tein alkuun hoitohenkilökunnalle ryhmähaastatteluja seitsemässä lastenkodissa ja neljällä sairaalaosastolla. Ensimmäisellä haastattelukerralla tapasin 101 ja toisella 54 työntekijää. Haastatteluissa käsiteltiin arjen kulkua lähinnä hoitotyöntekijöiden näkökulmasta. Haastatteluja kertyi yhteensä 23 tuntia, ja tekstiksi purettuna niitä on 406 sivua (ks. liite 2).

Taulukko 1: Lupaprosessi ja suostumukset

Sairaalan portit

1. työntekijä
2. sairaalan johto
3. eettinen toimikunta
4. osastonlääkäri
5. osastonhoitaja

6. osaston henkilökunta
7. vanhemmat
8. lapset

Lastenkodin portit

1. työntekijä
2. lastenkodin johtaja
3. lastenkodin henkilökunta
4. sosiaaliviraston tutkimuslupa
5. sosiaali- ja terveysministeriön tutkimuslupa
6. osaston henkilökunta
7. lapset
8. vanhemmat

Edellä oleva taulukko kertoo niistä tahoista, joiden luvan tai suostumuksen tarvitsin ennen kuin tapasin lapset. Sairaalassa sain sairaalan johdon ja eettisen toimikunnan hyväksynnän hankkeelleni. Osastonhoitaja ja osastonlääkäri tiedottivat muulle henkilökunnalle osastolle tulostani. Osastonlääkäri määrettiin yhteyshenkilökseni. Hän pyysi vanhempien ja lasten suostumuksen, jonka jälkeen otin heihin itse yhteyttä. Sain lasten sairauskertomuksia varten sairaalan johdon, eettisen toimikunnan ja vanhempien tutkimusluvat.

Lastenkodissa hoitajat tiedustelivat lapsilta heidän suostumistaan. Lasten vanhemmille lähetin lasten omahoitajien välityksellä kirjeen, jossa kerroin lyhyesti tutkimuksestani ja annoin yhteystietoni (ks. liitteet 5 ja 6). Sairaalassa etenin osastonlääkärin ja osastonhoitajan, lastenkodissa lähinnä johtajan ja osaston vastaavan hoitajan kanssa neuvotellen. Lastenkodin havainnointijaksosia sekä lastensuojeluasiakirjoja

varten olen saanut sosiaaliviraston sekä sosiaali- ja terveysministeriön tutkimusluvut. Luvan saaminen lapsilta välillisesti hoitajien ja lääkärin kautta ei ole parhain lähestymistapa. Toisaalta suomalaista viranomaiskulttuuria tuntevana tiesin, että luvan saaminen suoraan asiakkailta on ongelmallista.

Esittäydyin tutkijaksi kaikille niille ihmisille, joiden kanssa olin tekemisissä kenttätöiden aikana. Henkilökunnalle ja vanhemmille esittelin työni lasten arjen tutkimuksena ja mainitsin, että erityiskiinnostukseni on se, mistä turvallisuus tutkimuksissa tiloissa lapsille koostuu. Lapsille esittelin hankettani heidän arkensa tutkimuksena. En halunnut kiinnittää heidän huomiotaan turvallisuuteen, koska ajattelin sen ohjaavan heidän käyttäytymistään liikaa. Tutkimuskysymykseni on tutkimusprosessin myötä siirtynyt pois turvallisuudesta ja suuntautunut sittemmin lasten elämistilaan.

Osastolla ollessani pukeuduin omiin vaatteisiini. Sairaalassa muut kuin tutkimuksessa olleet lapset ja vanhemmat ovat saattaneet sekoittaa minut jonkun lapsen äitiin. Lastenkodissa muiden osastojen lapsille olen edustanut lähinnä opiskelijaa tai harjoittelijaa. En kokenut, että minut samastettiin henkilökuntaan.

Aiemman tutkimustyöni kautta olen tutustunut lastenkotien toimintaan, vierailut niissä ja jopa ajoittain asunut yhden lastenkodin yhteydessä olevassa "itsenäistymisasunnossa". Tiedän lastenkotien olevan hyvin erilaisia ja lastensuojelun herättävän niin työ- kuin tutkimuskohteena voimakkaita tunteita. Mitään selvää lastenkotien puolesta tai vastaan kantaa minulla ei ole ollut aloittaessani kenttätöitäni.

Sairaalatilat ovat minulle tuttuja lähes parinkymmenen vuoden takaa, sillä olen työskennellyt Saksassa kahdessa katolisessa sairaalassa sairaala-apulaisena sekä lasten että aikuisten osastoilla. Suomessa olen työskennellyt sosiaalityöntekijänä kahden sairaalan lastenosastoilla. Sen takia toinen sairaala ja havainnoimani osaston sosiaalityöntekijä ovat olleet minulle entuudestaan tuttuja. Osastolla, jolla olen havainnoinut, en ollut työskennellyt aiemmin. Tutkijan roolissa olen joutunut hakemaan entisestä poikkeavan, oman toimintatapani.

Pitäkseni kiinni luottamuksellisuudesta en kirjannut tutkittavien lasten sukunimiä enkä syntymäaikoja muistiinpanoihini. Raportoidessani olen muuttanut tietoja siten, etteivät henkilöt ja toimipisteet ole tunnistettavissa (Spradley 1979, 37–38). Lapsille ja heidän ystävilleen olen antanut peitenimet. Aikuisista kirjoitan vanhempina tai käytän heistä ammattinimikettä. Koska tutkimuskatseeni on ollut lapsiryhmissä, tuon heidät nimien avulla lähemmäksi lukijaa. Itsestäni käytän etunimeä, kun olen tekemisissä lasten kanssa. Muuten läpi tekstin kutsun itseäni tutkijaksi.

Osallistuva havainnointi

Havainnoinnin käsitettä ei käytetä tutkimuksissa yhdenmukaisesti. Havainnointi viittaa laajasti tulkittuna ylipäänsä kvalitatiivisiin metodeihin ja suppeasti vain osaan kvalitatiivisista metodeista. Havainnointia tehdään joko tutkimuskohteen "luonnollisessa" ympäristössä tai järjestetyissä tilanteissa. Sitä käytetään erityisesti toiminnan ja

käyttäytymisen kuvaamiseen ja sen ymmärtävään tulkitsemiseen. Sitä on varsin yleisesti sovellettu kvalitatiivisessa tutkimuksessa ja erityisesti tapaustutkimuksissa. Tutkimusmenetelmänä se on joustava ja sopii muuntuvien tilanteiden tutkimiseen. Lisäksi se soveltuu hyvin tilanteisiin, joissa on olennaista säilyttää tuntuma tutkimuskohteeseen kokonaisuutena. Havainnoinnissa ei kohdeta irroteta ympäristöstään, vaan tutkimuskohteen ja ympäristön suhteen tarkastelu on osa tutkimusta. Havainnointi soveltuu sellaisten ongelmien tutkimiseen, joista ei etukäteen ole kovinkaan paljon tietoa. (Uusitalo 1991, 89.)

Kun käytetään osallistuvan havainnoinnin käsitettä erotuksena havainnoinnista, viitataan sillä siihen intensiteettiin, jolla tutkija osallistuu tutkittaviensa elämään. Esimerkiksi tutkija voi kadulla havainnoida ohi kulkevia ihmisiä. Tutkija ei tule heidän kanssaan tutuksi eikä myöskään tavoittele sitä, että ymmärtäisi heidän tapaansa elää. Osallistuvassa havainnoinnissa tutkija taas havainnoi ihmisten välittömässä läheisyydessä ja on heidän kanssaan vuorovaikutuksessa. Hän keskustelee heidän kanssaan, kirjoittaa tilanteista muistiinpanoja ja analysoi niitä. Osallistuvan havainnoinnin aikana tutkija perehtyy inhimilliseen kanssakäymiseen ja ryhmän ihmissuhteisiin. Tutkijan keskusteluja tai haastatteluja ei voi erottaa havaintojen tekemisestä, vuorovaikutuksesta ja tarkkaavaisuudesta, kuten sanojakaan ei voi erottaa haastattelusta. Osallistuvassa havainnoinnissa tarvitaan siksi myös haastattelutaitoja. (Ely ym. 1993, 49–50.) Se, onko tutkijan puhe sitten keskustelua vai haastattelua tutkittavien kanssa, riippuu tilanteesta ja tutkijan toiveista. Ymmärrän haastattelun lähtevän tutkijan toiveista keskustelua enemmän.

Osallistuvassa havainnoinnissa James Spradleyn (1980, 58) mukaan tutkija tarkkailee omia ja muiden reaktioita. Hän miettii, minkä takia hän reagoi tapahtumiin tietyllä tavalla ja pohtii niitä monelta kannalta. Hän tuntee itsensä sekä osalliseksi että ulkopuoliseksi ja yrittää kestää sen. Hänen pitäisi tiedostaa se, mikä jää muilta huomaamatta tai minkä muut ottavat annettuna. Tutkija kirjoittaa muistiinpanoja siitä, mitä näkee ja kokee. (Mp.) Esimerkiksi Annette Lareauta (1996, 219) muistiinpanojen tekeminen on muistuttanut siitä, että hän on tutkija, joka havainnoi tilanteita. Se on estänyt häntä tuntemasta itseään integroituneeksi tutkimansa opiskelijaryhmän joukkoon.

Osallistuva havainnointi edellyttää jatkuvaa ja intensiivistä havainnointia, toisin sanoen kuuntelua, katselua ja keskustelua. Se saattaa kuulostaa helpolta, mutta se vaatii tutkijalta uteliaisuutta ja tarkkaavaisuutta, jotta hän pystyy huomaamaan sellaisia yksityiskohtia, jotka arkielämässä helposti sivuutetaan (Ely ym. 1993, 49). Osallistuvassa havainnoinnissa etsitään kulttuurisia yhteyksiä havaittavissa olevalle käyttäytymiselle sekä odotusten ja selitysten yhdistelmille (Silverman 1995, 9). David Silvermanin mukaan havainnointi on pikemminkin yritystä ymmärtää rutiineja kuin sitä, mikä on jännittävää (mts. 30).

Osallistuvassa havainnoinnissa on monentasoista osallistumisen intensiteettiä ja monenlaisia toteuttamisen tapoja. Tutkija voi olla täysin ryhmän jäsen niin, että hän asuu ja työskentelee samassa yhteisössä pidemmän aikaa. Toisaalta hän voi käydä tapaamassa tutkittavan yhteisön jäseniä, mutta ei tavoittele ryhmän jäsenyyttä. Jokai-

nen tutkija joutuu etsimään itselleen sopivimman osallisuuden muodon. Lisäksi tutkittava ympäristö ja siinä toimivat ihmiset asettavat osallistuvan havainnoinnin ehtoja. Myös tutkijan taidot ja toiveet vaikuttavat siihen, millaisen roolin tutkija saa. (Ely ym. 1993, 49–52.)

Annette Lareau ja Jeffrey Shulzin (1996, 3–4) mukaan osallistuvaa havainnointia voi pitää vaikka ”hengailuna” muutamien ihmisten kanssa. Osallistuvaa havainnointia tekevä tutkija ei ole välttämättä kiinnostunut käyttäytymisen frekvensseistä, pikemminkin hän etsii käyttäytymisen merkityksiä ja yrittää ymmärtää ihmisten tapaa elää. Lareau ja Shulz kirjoittavat hauskaasti, että etnografi kysyy kentällä ollessaan: ”Mitä täällä tapahtuu?” (Mp.)

Lasten kunnioitus

Osallistuvan havainnoinnin tekeminen lasten kanssa on erilaista kuin aikuisten kanssa. Fine ja Sandstrom (1988, 75–76) kuvaavat lasten havainnointia kolmella sanalla: vastuu, kunnioitus ja reflektio. Koska lapset voivat tarvita suojelua toimintansa seurauksilta, aikuiset tuntevat yleensä moraalista vastuuta lapsista. Kunnioitus on erityinen tutkimuksellinen lähestymistapa, jolloin lasta kunnioitetaan hänen omista lähtökohdistaan käsin. Tämä sisältää muun muassa ajatuksen, että lapsilla, kuten aikuisillakin, on oikeus kieltäytyä tutkimuksesta. Reflektiolla Fine ja Sandstrom tarkoittavat sitä, että tutkija yrittää ymmärtää lasten elämää näiden omilla termeillä. (Mp.)

Olen pohtinut, mitä lasten kunnioitus tarkoittaa työssäni. Ensinnäkin olen ymmärtänyt sen vaikuttavan siihen, millaisissa tilanteissa olen voinut havainnoida lapsia. Toiseksi olen joutunut miettimään, miten suhtaudun lasten oikeuteen kieltäytyä tutkimuksesta. Kun kysyin lapsilta suostumusta, sain kahdelta lapselta kieltävän vastauksen. Mistä kaikesta kieltäytyminen kertoo? Seuraavaksi käsittelen näitä kahta kysymystä erikseen.

Vaikka tutkija toivoo saavansa mahdollisimman paljon aineistoa, ei lasten oloa saa tehdä epämukavaksi. Ennen kenttävaiheen aloittamista olin ajatellut, että nukkumaanmenoissa voi ilmetä erityisen tärkeää tietoa arjen toistoja ajatellen. Kuitenkin kentällä ollessani ja asiaa tarkemmin mietittyäni en pitänyt tahdikkaana, enkä edes tutkimukseni kannalta tarpeellisena, sitä että tunkeudun toisten intiimeihin tilanteisiin. Lapset menevät lastenkodissa nukkumaan nuorimmasta alkaen. He nukahtavat omiin huoneisiinsa. Sairaalassa vanhemmat tai toinen vanhemmista on läsnä nukahtamistilanteissa, joista itse olen poistunut. En jäänyt näihin tilanteisiin, vaan olen tyytynyt niistä kerrottuihin yksityiskohtiin (vrt. Fine & Sandstrom 1988, 22).

Poikkeuksellinen oli tilanne, kun kerran lastenkodissa Kaisa kysyi minulta iltapalalla: *Miks sä et oo koskaan nukuttanu mua? Mikset?* ²⁸ Hän katsoa tapitti minua ja istutti nallensa viereeni iltateelle. Nallen tassu ojentui teekupin ripaan, ja kupissa oli lusikkakin. Kun nukkumaanmenon aika tuli, tarkastin Kaisalta, halusiko hän minun nukuttavan hänet. Lapsi vastasi myöntävästi. Eräs hoitaja kertoi tavasta, jolla tyttö

nukutetaan: hän piti rapsutuksesta korvan takaa, pajjauksesta ja laulusta. Pääsin tällä tavoin osalliseksi Kaisan iltarituaaleista. Sama nalle, joka oli ollut iltateellä, meni hänen kanssaan nukkumaan.

Lasten kunnioittamiseen kuuluu heidän oikeutensa kieltäytyä tutkimuksesta. Sairaalassa yhden lapsen vanhemmat kieltäytyivät, mutta muut mukana olleet vanhemmat ja lapset suostuivat mukaan. Lastenkodin osalta olen pohtinut lasten kieltäytymistä ja sen merkitystä enemmän.

Tiesin, että tutkimuseettisesti olin tullut tärkeään vaiheeseen: miten itse kuulen lasta? Tutkimuskäytännöllisesti jouduin miettimään, valitsenko uuden osaston vai kokonaan uuden lastenkodin. Tämä konkretisoitui minulle, kun olin juuri astumassa havainnoitavaan tilaan. Sain kuulla parilta nuorelta, etten ollut tervetullut heidän yhteisöön.

Henkilökunta oli kertonut minusta ja kysellyt lapsilta, miten he suhtautuisivat läsnäolooni. Yksi heistä oli ollut kriittinen ja sanonut, ettei hän halunnut olla mikään koekaniini. Tämän nuoren näkemykseen oli yhtynyt toinen lapsi. Tästä seurasi melko tily vastaanotto. Osaston muut viisi lasta olivat hyväksyneet tuloni.

Lapset kieltäytyivät ennen kuin itse ehdin heitä tavata. Tutkimuspäiväkirjaani kirjoitin 15.5.1996:

“Ei riitä, että saa hankituksi tutkimusluvat, sen lisäksi täytyy vielä taistella itsensä toisten luottamuksen arvoiseksi. Se on ilmeisesti sitä vaikeampaa, mitä enemmän ihmisellä on pettymyksen kokemuksia. Miksi päästää lähelle jotakin, joka pian häviää tai saattaa pettää luottamuksen? Luottamusta ei rakenneta hetkessä, ja entä jos siihen ei synny riittävästi valmiutta?”

Tämä oli yksi vaikeimmista vaiheista tutkimusprosessissani. Pohdin, miten muuten olisin voinut lähestyä lapsia ja mihin perustui lasten kielteinen suhtautuminen hankkeeseeni ja erityisesti siihen, että tulisin heidän osastolleen. Strandell (1994, 30) kirjoittaa, että konventionaalisen perinteen mukaan lapsilta ei ole kysytty tutkimuslupaa. Vastasin näin osaltani eettiseen haasteeseen, kun kysyin tutkimukseeni lasten suostumuksen. Monivaiheinen tutkimuslupien anomisprosessini tavoitti vasta loppuvaiheessa lapset (vrt. Bluebond-Langner 1978, 245).

Finen ja Sandstromin (1988, 31) mukaan lapsille pitää antaa todellinen ja oikeutettu mahdollisuus kieltäytyä tutkimukseen osallistumisesta. Tutkija ei voi heidän mielestään kuitenkaan jättää ryhmää sen takia, että yksi tai useampi lapsista kieltäytyy osallistumasta. Näiltä ihmisiltä ei pidä kysellä, heidän toimiaan ei saa nauhoittaa ja heitä ei pidä sisällyttää kirjaan tai artikkeliin. Jos nämä henkilöt ovat osa ryhmää, heidät voi kuvauksissa sisällyttää myös osaksi ryhmää. Näiden henkilöiden painostaminen on epäeettistä. (Mp.)

Keskusteltuani kieltäytyneiden nuorten ja myös henkilökunnan kanssa, päädyin siihen ratkaisuun, etten voi olettaa löytäväni ryhmää, jonka kaikki jäsenet haluaisivat osallistua hankkeeseeni. Päätin, etten erityisesti jututa kieltäytyneitä lapsia enkä kir-

jaa heistä muistiinpanoja muuten kuin siinä mielessä, että he ovat osa lapsiryhmää. Kun aloitin kuukauden intensiivisen havainnointijakson, toinen kieltäytyneistä nuorista oli siinä vaiheessa muuttanut omaan asuntoonsa. Asia oli ollut vireillä jo aiemmin, mutta en ollut siitä tietoinen.

Ilmeisesti lasten kieltäytyminen kertoi heidän vahvuudestaan ja siitä, että he halusivat suojella yhteisöään. Olin törmännyt yhteisön rajoihin, joita en olisi tavoittanut, jos olisin esittäytynyt harjoittelijaksi. Lapset perustelivat kriittisyyttään sillä, että tunsivat osaston kodikseen. Toinen perustelu koski viihtyisyyttä, jota he arvelivat ulkopuolisen ihmisen häiritsevän. He olettivat minun pitävän lastenkotia laitoksena, kun se taas heille oli koti. Tämä oli mielestäni erittäin puhutteleva tilanne: miten helppoa olikaan ulkopuolisen, asemassa jossa itse olin, puhua laitoksista, kun se siellä asuville lapsille näyttäytyi kotina.

En kysellyt osastolla asuvalta ja kieltäytyneeltä nuorelta hänen toimistaan. Sisällytin hänen toimiaan muistiinpanoihini, kun kuvasin niitä osana muuta ryhmää ja kun ne liittyivät havainnoimiini episodeihin. Vierailujeni, keskustelujen ja ajan myötä oloni lasten parissa selkiintyi. Se, että kyse oli rajatusta ajasta, että tuntemattomasta minusta tuli hiukan tuttu, helpotti varmaan yhdessäoloa.

Niinpä lopullinen kentälle pääsyn portti ovat ne lapset, joiden arjen kulkua olen halunnut tutkia. Jokainen yksilö on aivan kuin oma kenttensä, joka vaatii oman lähestymistapansa (Ely ym. 1993, 31–32). Tutkijakaan ei pääse lähelle kaikkia kohtamiaan ihmisiä. Hänen pitää olla armollinen itselleen: hänkin on tietynlainen persoonallisuus. Tämä on asia, joka ilmeisesti pitää hyväksyä arkielämässä ja tutkimuksessa. Sen lisäksi on helpompaa päästä liittolaisiksi niiden kanssa, jotka eivät tunne itseään uhatuiksi.

Reflektiivinen etnografia

Reflektiivisen etnografian käsitteellä kuvaan otetta, jolla lähestyn tutkittaviani. Osallistuvan havainnoinnin kautta olen ollut osallinen lasten arkeen. Reflektiivisyys taas antaa lapsille mahdollisuuden osallistua myös tutkimusaineiston tuottamiseen.

Koska olen ollut osa tutkimusprosessia, olen joutunut miettimään: Millainen osallistuvan havainnoijan rooli on sopivin tutkimiini tiloihin? Miten havainnointia on niissä mahdollista toteuttaa? Tutkijana en ole tehnyt osaston hoitotyötä, vaan olen osallistunut osaston arkiseen toimintaan siten kuin se tutkijan roolissa on tuntunut luonteelta. Olen ollut **rajoitetun havainnoijan roolissa** (Spradley 1980, 60), koska olen saanut havainnoida, esittää kysymyksiä ja rakentaa luottamuksellisia suhteita tutkijana, mutta en ole tullut ryhmän jäseneksi. En tavoitellut lasten ystävyyttä, vaan halusin saavuttaa myönteisen yhteyden heihin. Strandell (1995) on painottanut kentälle mennessään auktoriteetin puutetta. Hän on viestinyt ystävyyttä ja samalla pysytellyt aikuisen roolissa. Aikuinen ja tutkija, jolla ei ollut auktoriteettia, vastaa lähinnä omaa asemaani yhteisöissä.

Lastenkodissa olen ottanut osaa ruokailuihin ja kahvihetkiin, kattanut pöytää tai raivannut sitä, lukenut sanoma- tai naistenlehteä, istuskellut keittiössä tai olohuoneessa sekä katsellut lasten toimia, jutellut, pelannut heidän kanssaan sekä lukenut heille. Sairaalassa olen ollut lasten kanssa heidän huoneissaan tai kulkenut heidän mukanaan muihin tiloihin. Potilashuoneessa olemme katsoneet televisiota, askarrelleet, laulaneet, pelanneet pelejä tai olen istuksinut katsellen lasten toimintaa (vrt. Bluebond-Langner 1978, 246–247). Joissakin tilanteissa olen samalla jutellut isän tai äidin kanssa.

Muistiinpanoni ovat syntyneet vuorovaikutustilanteissa, joiden osapuolia ovat olleet tilanteesta riippuen lapset, vanhemmat, hoitajat, lääkärit ja minä. Muistiinpanoni ovat tulkintaa siitä, mitä olemme yhdessä tuottaneet. Ne eivät ole yksinomaan lasten tulkintaa, vaan lapset ovat osallisena oman tarinansa tuottamiseen. Sekä sairaalassa että lastenkodissa aikuisten läsnäolo liittyy kiinteästi lasten arkeen. Sen tähden en ole keskustellut ainoastaan lasten kanssa. Olen pysynyt havainnoissani mahdollisimman ”luonnonmukaisissa” lasten arjen tilanteissa, enkä ole pyrkinyt järjestämään niitä toisenlaisiksi.

Olen kirjannut muistiinpanoihini sairaalasta seuraavan katkelman, joka mielestäni kuvaa hyvin sitä tapaa, miten lapset suoran vuorovaikutuksen lisäksi ovat osallistuneet aineistoni tuottamiseen:

Juhana on ollut äskettäin leikkauksessa, ja hänellä on vielä joitakin laitteita ympärillään ja johtoja kiinni hänessä. Äiti kertoo, että alkuun pojan kädet ovat tärisseet. Juhana sanoo: *Oli vaikea nostaa käsiä ylös, mutta nyt se jo sujuu.* (Havaintomuistiinpanot 22.10.1996.)

Muistiinpanokatkelma nostaa esiin yhdessä tuotetun tiedon merkityksen. Se muistuttaa siitä, että yhdessä tuotettu tieto on enemmän keskustelua kuin haastattelua. Kun olen keskustellut lasten kanssa jotakin tehdessämme, puhe sujuu luontevasti. Vanhempien tai hoitajien läsnäollessa lapset ovat puhuneet minulle vähemmän kuin yksin ollessani.

Muistiinpanoni ovat minun tekemääni tulkintaa siitä, mitä eri osapuolet ovat yhdessä tuottaneet. Lapset ovat puheen keskipiste ja osallisena oman tarinansa tuottamiseen, mutta ei siten, että he tuottaisivat koko tarinan. Se miten lapset ottavat osaa keskusteluun tai seuraavat aikuisten keskustelua ja käyttäytymistä, on kulttuurisesti opittua eikä pelkästään sairaalaan liittyvää. Se tulee erityisesti ilmi, kun aikuiset istuvat lasten sängyn ympärillä.

Olen välttänyt tietoisesti osastojen henkilökuntakokouksia, koska olen halunnut tavoittaa erityisesti lasten näkökulmaa. En halunnut, että aikuisten määrittelemät näkökulmat lapsista ja heidän toimistaan värittäisivät omia tulkintojani. Aikuisten näkökulmaa on välittynyt minulle epävirallisista keskusteluista aikuisten kanssa. Se, etten pystynyt aina erottamaan lasten toimintaa erilleen aikuisten toiminnasta, on auttanut minua oivaltamaan, miten lapset ja aikuiset tuottavat tietoa ja toimivat yhdessä.

Osallistuvan havainnoinnin toteutus

Kentälle pääsyä koskevat neuvottelut olen aloittanut tammikuussa 1996. Huhtikuussa olen alkanut tutustua lastenkodin ja sairaalan osastoon. Havainnointiaikani olen sopinut yhdessä osastojen kanssa. Osallistuvan havainnoinnin jakso on kestänyt noin kahdeksan kuukautta. Alkuun olen vieraillut osastoilla harvakseltaan. Sen jälkeen olen tehnyt osallistuvaa havainnointia molemmilla osastoilla kuukauden aikana intensiivisesti. Tämän jälkeen olen käynyt kerran molemmilla osastoilla.

Osallistuvan havainnointijaksoni olen aloittanut tutustumalla lapsiin ja hoitajiin. Olen katsellut, kuunnellut ja kysellyt; kun jokin seikka on herättänyt tieteellisen uteliaisuuteni, olen seurannut sitä ja yrittänyt tarkentaa näkemääni ja kuulemaani. Olen ollut eräissä vaiheissa enemmän aktiivinen, kun taas toisissa tilanteissa olen pysytellyt taustalla ja katsellut (Atkinson 1992, 2). Tavoitteeni on ollut lähteä liikkeelle riittävän avoimesti ja jutella lasten kanssa siten, että keskusteluissa on mahdollisimman vähän struktuuria ja johdattelua. Olen halunnut antaa sijaa lasten omalle toiminnalle ja pikemminkin jatkanut heidän juttuaan kuin suunnannut sitä oman kiinnostukseni mukaan.

Osallistuvan havainnoinnin rytmytyksenä olen käyttänyt lasten ajankäytön rytmitystä, jonka olen saanut selville käyntieni aikana. Lastenkodissa iltapäivään asettuu lasten koulusta paluu, iltaan kuuluvat harrastukset ja ystävät. Lastenkodissa koulu ja ruokailut ohjaavat lasten päivän rytmitystä: kouluunlähtö & aamiainen, koulusta paluu & välipala, päivällinen & alkuilt ja iltapala & myöhäisilta ennen nukkumaanmenoa. Sairaalassa aamu on aktiivisinta lasten lääketieteellistä tutkimusaikaa, kun taas iltpäivät ovat enemmän lepoa tai puuhailua. Illat ovat vierailuja varten. Sairaalassa lasten päivää rytmittävät aamupäivän tutkimukset, iltpäivän lepo, illan puuhat ja vierailut. Ruokailut ovat myös sairaalassa päivää jakavia etappeja.

Olen havainnoinut osastoilla eri viikonpäivinä ja eri vuorokaudenaikoina lukuun ottamatta öitä. Olen seurannut pääasiassa lasten arkea maanantaista perjantaihin, mutta lastenkodissa kävin kolmena ja sairaalassa yhtenä viikonlopun päivänä. Lastenkodissa lapset vierailevat ystäviensä tai vanhempiensa luona viikonloppuisin. Sairaalassa pidetään viikonloppuisin huolta lasten tarvitsemasta hoidosta, mutta heille ei yleensä tehdä silloin vaativia lääketieteellisiä tutkimuksia.

Yksityiskohtaisten ja konkreettisten muistiinpanojen kirjoittaminen on sitä vaikeampaa mitä pidemmästä ajasta on kysymys (Hammersley & Atkinson 1996, 48–49). Päivittäinen havainnointiaikani on vaihdellut seitsemästä tunnista kahteen tai kolmeen tuntiin. Kokemukseni karttuessa lyhensin havainnointiaikojani. Osallistuvaan havainnointiin, josta olen kirjoittanut tarkat muistiinpanot, olen käyttänyt yhteensä 102 tuntia ja muistiinpanojen kirjoittamiseen yhtä paljon aikaa. Tähän tuntimäärään eivät sisälly muun aineiston tuottoa varten osastoilla vietetyt hetket. En ole myöskään kirjoittanut niistä tarkkoja muistiinpanoja, vaan vain muistiot. Lasten huoneita

ja heidän tavaroitaan olen valokuvannut heidän luvallaan. Olen kunnioittanut sitä, että olen vieraana heidän luonaan. Olen ollut herkkä sille, mitä he sallivat ja mitä eivät (Syrjälä ym. 1995, 84–85).

Havainnoidut osastot

Havainnoimallani sairaalan osastolla hoidetaan pitkäaikaissairauksia, ja lastenkoti on tarkoitettu lasten pitkäaikaiseen sijaishuoltoon.²⁹ Valitsemassani lastenkodissa on yli kolmekymmentä lasta usealla eri osastolla. Lastenkodin valintaan on vaikuttanut se, ettei kyseisessä lastenkodissa ollut tunnistettavia erityispiirteitä, jotka olisivat vaikeuttaneet raporttini kirjoittamista. Valitsemani lastenkodin henkilökunta keskenään on valinnut osaston, jonka arkea olen saanut havainnoida. Sairaalan osastoista olen valinnut havaintojeni kohteeksi somaattisen osaston. Havaintojaksoni lasten psykiatrisella osastolla olisi mahdollisesti häirinnyt hoitoprosessia enemmän kuin somaattisella osastolla.

Sairaalan osasto on keskittynyt lasten pitkäaikaissairauksiin, vaikka siellä saateen hoitaa myös muita lyhyempikestoisia sairauksia. Käsitys lasten terveydestä ei ole neutraali faktuaalinen käsite, vaan se on konstruoitu poliittisten, uskonnollisten, filosofisten ja kuvitteellisten käsitysten pohjalta (Mayall 1996, 22–23). Käytän tässä selvytyden vuoksi Jukka Rajantien ym. (1993, 42) määrittelyä pitkäaikaissairaudesta, jonka mukaan se ymmärretään vähintään kuusi kuukautta kestäväksi sairaudeksi tai toiminnanhäiriöksi, joka aiheuttaa jatkuvan, ajoittaisen hoidon tai lääkinnällisen seurannan tarpeen. Osastolla hoidetaan kymmenestä viiteentoista lasta, jotka ovat kumpaakin sukupuolta. Hoitohenkilökunta on naisvaltaista, mutta lääkäreissä enemmistö on miehiä.

Havainnoimallani lastenkodin osastolla vakainainen henkilökunta on työskennellyt yhdessä useita vuosia. Hoitajat kuvaavat osaston tilannetta aiempiin vuosiin verrattuna seesteiseksi. Jo yhden lastenkodin sisällä on erilaisia osastoja, ja yhdelläkin osastolla rauhalliset ja levottomat jaksot vaihtelevat. Osastolla on havainnointijakson aikana ainoastaan tyttöjä, vaikka sitä ei ole tarkoitettu tyttöosastoksi. Hoitajista miehiä ja naisia on lähes yhtä paljon. Työntekijöitä lastenkodin osastolla on alle kymmenen ja sairaalassa noin kaksikymmentä.

Lapsiryhmät

Boylen (1994, 172) mukaan ihanteellinen koko havainnoitavalle pienryhmälle on viisi ihmistä, jos halutaan selvittää ryhmän kulttuuria. Boyle pitää tällaisena William Whyten (1943/1981) Street corner society -tutkimusta, jossa keskityttiin pienen ryh-

män havainnointiin. Lastenkodissa lasten ryhmä koostuu viidestä lapsesta, jotka elävät samalla osastolla. Sairaalassa ei lapsista sairaalahoidon aikana muodostu ryhmää, joten en voi sanoa havainnoineeni siellä ryhmää. Sairaalassa havainnoitavaan joukkoon kuului kolme lasta. Se miten lapsiryhmät muotoutuvat tutkimissani tiloissa ja antavat tutkijalle mahdollisuuksia lähestyä heitä, kertoo jo jotakin tilojen luonteesta.

Sairaalassa jokaisella tutkimukseeni kuuluvalla lapsella on jokin synnynnäinen sairaus, joka vaatii sekä kontrollikäyntejä että pitkiä hoito- ja toimenpidejaksoja. Tämän takia lapset ovat tuttuja osaston henkilökunnalle. Lääketieteellinen hoito antaa heille mahdollisuudet lähes tavanomaiseen elämään kotiolosuhteissa. Jatkuvat kontrollikäynnit sairaalaan ja jokapäiväinen lääkitys tekevät lasten elämästä kuitenkin erilaisen verrattuna terveisiin lapsiin. Sairaalan hoitajaksoihin liittyy pelkoa heidän menehtymisestään, mutta myös toivoa siitä, että kaikki jatkuu entisellään tai paremmin kuin aiemmin. Kaksi lasta ovat osastolla reilun kuukauden ajan, kun yhden lapsen kohdalla tuttavuuteni jää lyhyemmäksi. Sairauskertomuksissa luonnehditaan esimerkiksi yhtä havainnoimaani lasta: "Lapsi on sairauttaan lukuun ottamatta tavallinen terve lapsi, joka joutuu käymään kontrolleissa." Toisen lapsen kohdalla on tehty psykologinen tutkimus, jossa todetaan lapsen tarvitsevan "psykoterapeuttista tukea, kuten useimmat pitkäaikaissairaat lapset". Pitkät sairaalahoidot ovat vaikeutaneet lapsen sosiaalisten suhteiden ylläpitoa, koska lapsi on ollut suurimman osan elämästään eri sairaaloissa (ks. liite 2, asiakirjat).

Havainnoimani lapset ovat sairaalassa 5–8-vuotiaita ja lastenkodissa 7–17-vuotiaita.³⁰ Varhaiskasvatuksellisessa ja kasvatustieteellisessä tutkimuksessa pidetään tärkeänä rajata tutkimus vain tietyn ikäisiin lapsiin. Strandell (1992b) on kritisoinut sitä, että aikuista on pidetty sosiologiassa aivan kuin iättömänä toimijana, kun sen sijaan lasta ei ole voitu ajatellakaan iättömänä, vaan ikäakselilla kehitysvaiheesta toiseen siirtyvänä (ks. myös Lallukka 1996). Jos olisin keskittynyt tietyn ikäiseen lapsiryhmään, en olisi tavoittanut lastenkodin ja sairaalan osastojen ryhmäluonnetta. Osastoilla lapset ovat eri ikäisiä. En kuitenkaan ole kohdannut kaikkia lapsia samalla tavoin, vaan olen lähestynyt heitä yksilöllisesti (Fine & Sandstrom 1988, 11).

Lapset ovat olleet kyseisessä lastenkodissa muutamasta kuukaudesta seitsemään vuoteen. Heillä on yhtä lukuun ottamatta kokemusta lyhytaikaisista sijoituksista muihin lastenkoteihin tai perheisiin ennen nykyistä lastenkotia. Tutustuin heitä koskeviin lastensuojelun asiakirjoihin vasta muun aineiston analysoituani. Niissä on mainintoja siitä, että he ovat joutuneet ottamaan ikätasoaan suuremman vastuun elämästään. Perheistä on tehty ilmoituksia lastensuojeluun jo usean vuoden ajan ennen kuin lapset on sijoitettu.

Lastenkodissa elävien lasten varhaislapsuutta ovat asiakirjojen mukaan varjostaneet vanhempien päihteiden käyttö, mielenterveydelliset tai muut vaikeudet. Viranomaisille on välittynyt viestejä siitä, ettei lapsista pidetä huolta. Vanhempien keskinäiset ristiriidat ovat myös kirjautuneet asiakirjoihin. Asiakirjoissa on merkintöjä esimerkiksi siitä, että vanhemmat eivät ole tulleet hakemaan lasta päivähoidosta tai lapsi on etsinyt yösijaa naapurista uskaltamatta mennä kotiin. Lapsia on luonnehdittu

esimerkiksi pirteiksi, herttaisiksi ja valoisiksi, mutta useimpien heidän on katsottu tarvitsevan ulkopuolista apua tunteidensa selvittelyyn.

Havainnointiaikanaanani lastenkodissa lapset ovat koko ryhmänä yhdessä lähinnä ruokailujen aikaan sekä aamu- ja iltahetkissä, kun muuten he toimivat lähinnä pareittain tai kolmikoina. Nämä parit ja kolmikot ovat vaihtelevia: Joskus kaksi eri ikäistä lasta lähtee yhdessä jonnekin osaston ulkopuolelle. Kaksi lasta pitää tiiviisti yhteyttä lastenkodin muihin lapsiin. Kahdella lapsella on tiiviit yhteydet lastenkodin ulkopuolisiin ystäviin. Lasten ryhmät jakautuvat useimmiten iän mukaan. Nuoret ovat enemmän keskenään samoin kuin pienemmät viihtyvät enemmän toistensa kanssa.

Sairaalassa havainnoimieni lasten suhteet muihin lapsiin ovat havainnointijaksoni aikana satunnaisia ja vaihtuvia. Heidän olemisensa sairaalassa on pikemminkin ikätovereista sosiaalisesti eristäytynyttä. Tässä on suuri ero verrattuna lastenkotiin, jossa lapset liikkuvat vertaistensa seurassa.

Tutkijan oman roolin löytäminen

Kentälle pääsy on yleensä pidempi ja aktiivisempi prosessi kuin etukäteen osaa kuvitella. Se on prosessi, jossa on odottamattomia käännteitä (Ely ym. 1993, 50). Näin tapahtui myös itselleni. Olin jo aiemman kokemukseni perusteella oppinut, että kentällä työskentely ja tutkimuksen toteuttaminen on vaativaa niin tutkijalle kuin niille henkilöille, joita tutkimus koskee. En ollut ajatellut tutkimusprosessiani helpoksi, mutta yllättävää on ollut se raskaus, joka on seurannut neuvotteluista ja lupien anomisista sekä useiden ihmisten tapaamisista.

Koska tutkijana olen ollut osa tutkimusprosessia, on se herättänyt minussa monenlaisia tuntemuksia (myös Fine & Sandström 1988, 66; Lahelma & Gordon 1997, 18). Selvittääkseni omia tuntojani olen käyttänyt tutkimuksellisen työnohjauksen lisäksi psykologista työnohjausta, jossa olen käsitellyt ihastumisiani, pelkojani ja epävarmuuksiani ja käynyt läpi kokemiani tilanteita (vrt. Hyrc 1995, 19; Peräkylä 1990, 167). Työnohjauksen avulla olen analysoinut kentän tapahtumia ja eritellyt niistä heränneitä tunteitani. Peräkylä osuu mielestäni oikeaan siinä, että kenttätöntekijällä on osallistuvan havainnoinnin aikana voitettavana ne vaikeudet, joita hänellä yleensä on toisten ihmisten kanssa ja vastaavasti käytössään omat henkilökohtaiset voimavaransa (mp.).³¹

Kuten lastenkodissa niin sairaalassakin toiset työntekijät tulivat minulle tutummiksi kuin toiset. Joidenkin työntekijöiden seuran tuntui helpommalta liittyä, ja he antautuivat kanssani keskusteluun helpommin. Lastenkodissa sain avainhenkilön eräästä hoitajasta, jonka kautta uskon päässeeni lähemmäksi lapsia. Tämän avainhenkilön seurassa olen tarkentanut näkemiäni tilanteita, ja hän on selvittänyt minulle heidän toimintaansa (vrt. Whyte 1981, 300–301). Avainhenkilöllä saattaa olla tärkeä rooli siinä, että minut hyväksyttiin osastolle. Hän on saattanut kokea myös velvollisuudekseen tutustuttaa minua toimintaan.

Sairaalassa toimieni seuranta uskottiin osastonlääkärille. Sairaalan avainhenkilö ei kiireiltään ehtinyt tai ei katsonut tarpeelliseksi samalla tavoin ohjata minua kuin lastenkodin avainhenkilö teki. Sairaalan avainhenkilö on keskustellut kanssani, selvittänyt osaston toimintaa ja tarkentanut minulle joitakin yksityiskohtia eri tilanteissa. Kun olin lopettelemassa havaintojaksoani sairaalassa, hän kertoi minulle, miten hänen uskonsa kvalitatiiviseen tutkimukseen on hiukan lisääntynyt. Itse puolestani kerroin, että minulle oli tullut kenttäjaksoni aikana hyvin kunnioittava suhde lukuihin ja niiden merkitykseen elämälle.

Lasten kanssa minun on käynyt samoin kuin aikuisten. Toiset ovat tulleet minulle tutummiksi kuin toiset. Sairaalassa lapset, joihin olen tutustunut, ovat 5–8-vuotiaita. Lastenkodissa olen tutustunut paremmin alle 12-vuotiaisiin (3 lasta) kuin heitä vanhempiin lapsiin (2 lasta). Nuorempien kanssa olen viettänyt suurimman osan ajasta ja tuntenut, että he hyväksyvät minut seuraansa. He ovat lähestyneet minua ja jututelleet oma-aloitteisesti. Lapset ovat vetäneet minua kädestä pelaamaan yhteistä peliä tai jutelleet keskenään minun läsnäollessani. Sairaalassa tutustuin paremmin lapsiin, joilla oli osastolla pitkä hoitojakso.

Nuoret ovat pysytelleet kauempana. Heidän kanssaan juttelu on ollut lyhytsanaisempaa ja on tapahtunut kuin ohimennen. Varhaisnuoruusikä on Finen ja Sandstromin (1988, 49–50) käsityksen mukaan aikaa, jolloin nuoret testaavat käyttäytymisensä rajoja, he solmivat läheisiä ystävyys-suhteita ja hakevat hienovaraisesti itseään. Heillä on kaipuu yksinäisyyteen, ja he voivat päättää, miten he suhtautuvat tutkijaan ja milloin tämä saa olla läsnä. (Mp.)

Lapset itse tulkitsevat sitä, kuka tutkija on ja mitä hän haluaa tietää. Nuorin lapsista arvioi havainnointijakson alkuvaiheessa, että olen kuningatar tai ainakin prinsessa. Korva- ja kaulakoruni sekä ulkonäköni olivat saaneet hänet pohtimaan tätä. Eräs lapsista nimitti minua kirjailijaksi. Olinhan esitellyt itseni siten, että teen kirjaa lapsista, jotka asuvat lastenkodissa tai ovat sairaalassa.

Huomasin, että vaikka selvitin kentällä oloani samalla tavoin, vaihteli ihmisten suhtautuminen minuun ja hankkeeseeni: joillekin aikuisille olin uhka heidän tekemäänsä työtä kohtaan, joillekin olin mahdollinen viestinviejä raskaista työoloista ja joillekin vaihtelua tavalliseen päivään (vrt. Whyte 1996, 27; myös 1981, 300). Lapsille olin seurustelija ja mahdollinen pelikaveri, heidän toimiensa seurailija ja muutamille uhkaava ulkopuolinen aikuinen.

Lapset antoivat minulle eri rooleja: nuorempien lasten kanssa tulin tutuksi, kun taas nuorille pysyin vieraana. Tämä oli vaikeaa, mutta en pyrkinyt sitä muuttamaan. Nuorten lähestyminen vaatii ehkä tietynlaista persoonallisuutta, mutta myös enemmän aikaa kuin tutustuminen pienempiin lapsiin. Nuorilla on pienempiä lapsia enemmän oikeuksia, joilla he hallitsevat omaa tilaansa (Fine & Sandstrom 1988, 41).

Lapset ja tutkija kohtaavat

Lapsien tutkiminen eroaa erityisesti aikuisten tutkimisesta siinä, että tutkittavien ja tutkijan välinen määräysvalta on erilainen (Fine & Sandstrom 1988, 14). Perinteisesti aikuiset ovat määränneet lasten tekemisistä, ja tutkimuksessakin voi olla vaikeuksia irrottautua tästä asetelmasta. Se ei ilmeisesti ole edes täysin mahdollistakaan. Aikuinen, osallistuvaa havainnointia tekevä tutkija ei voi osallistua lasten ryhmään niin, ettei hän erottuisi joukosta. Eri kulttuurien suhtautuminen ikäeroihin vaihtelee. Esimerkiksi Yhdysvalloissa ei katsota hyvällä sitä, että aikuinen liikuskelee lasten ryhmien lähettyvillä (mts. 13). Suomessa lapsia varoitetaan puhumasta vieraille aikuisille tai lähtemästä näiden matkaan.

Vaikka tutkija pyrkii vähentämään aikuisen ja lasten välistä valta-asetelmaa, säilyy heidän välisensä ero joka tapauksessa. Finen ja Sandstromin (1988, 26) mielestä sen eliminointi olisi eettisesti arveluttavaa. Corsaro (1985, 118) on pohtinut tarkasti aikuisen ja lapsen välistä kokoeroa ja valtakysymyksiä (myös Hatch 1990, 253–254). Hän on viettänyt pitkän aikaa lasten kanssa päiväkodissa ja kehittänyt ”reaktiivisen” kentällemenostrategian. Corsaro ei itse ole tehnyt aloitteita ollakseen vuorovaikutuksessa lasten kanssa, vaan on odottanut aloitteita heiltä.

Bluebond-Langner (1978, xi) on taas puolestaan havainnoinut lapsia sairaalassa ja käyttänyt soveltaen leikkiterapiaa. Hän on halunnut oppia tuntemaan lasten ajatuksia mahdollisimman hyvin, heidän vuorovaikutuksellisia strategioitaan ja sitä, miten he tilanteensa ymmärtävät. Leikkiminen on sallinut hänen mielestään sen, että lapset pystyvät refleктоimaan omaan käyttäytymiseensä ilman, että sitä kysytään heiltä suoraan. Suorat kysymykset haittaavat Bluebond-Langnerin mielestä ilmiön tutkimista. (Mp.)

Olen neuvotellut ja jutellut alkuun aikuisten kanssa ja vähitellen tutustunut lapsiin. Lasten kulttuurin tutkiminen vaatii lapsia lähellä olevien ja heistä vastaavien ihmisten hyväksynnän (Hart 1979, 30; Fine & Sandstrom 1988, 23). Tutkijan täytyy vakuuttaa nämä henkilöt omista tarkoituksiperistään. Lisäksi lasten luottamuksen rakentaminen vierauden yli vaatii oman aikansa (ks. Hatch 1990, 260). Vaikka olen tavoitellut tutun aikuisen roolia, on aikuinen-lapsi-asetelma siitä huolimatta säilynyt.

Olen halunnut varata aikaa sille, että lapset saavat ”nuuskia” minua. Silloin olen puhunut enemmän aikuisten kanssa ja antanut lasten tarkastella itseäni. He ovat saataneet katsella minua kaukaa, tulla välillä lähelle ja pyyhähtää pois, mutta parin viikon jälkeen olen istunut heidän joukossaan ilman, että he koko ajan ovat kiinnittäneet huomiota olemassalooni. He eivät sitä unohtaneet, kuten en minäkään. En tullut näkymättömäksi, mutta tulin tavanomaiseksi.

Toimintani muistuttaa Corsaron strategiaa sillä tavoin, että enimmäkseen olen odottanut lasten aloitteita joko keskustelulle tai toiminnalle, vaikka joissakin tilanteissa olen ollut aktiivisempi. En ole varsinaisesti haastatellut lapsia, vaan olen reagoinut

heidän esittämiinsä kysymyksiin tai jatkanut heidän esille nostamaansa asiaa sekä osallistunut keskusteluun, kuten se kussakin tilanteessa on tuntunut luontevalta (vrt. Whyte 1981, 302). Tästä poiketen olen haastatellut kahta yli neljätoistavuotiasta nuorta heidän omissa huoneissaan. Silloin minä olen ohjannut keskustelua kysymyksilläni (Uusitalo 1991, 90). Haastattelutilanteissa nuoret ovat olleet halukkaita puhumaan omista asioistaan.

Erotukseksi haastatteluista olen havainnut, että havainnointitilanteissa lapset usein joko vastaavat lyhyesti suoriin kysymyksiin tai pistävät leikiksi. Tähän saattaa olla useita eri syitä. Ilmeisesti lapset saattavat leikkiä toistensa kanssa vastaamalla hulkurisesti tutkijan kysymyksiin. Toisaalta tutkijan arkeen liittyvät kysymykset ja vaikeus vastata niihin, kertoo mielestäni Giddensin (1982, 30–32) käsitteellistämästä diskursiivisesta ja praktisesta tietoisuudesta. Joitakin arjen tilanteita on vaikea pukea sanoiksi, koska ne ovat syvällä käytännöllisessä tietovarannossamme. Kysyttäessä tavanomaisista toimista arjen tilanteet saattavat myös kuulostaa tutuilta ja mielenkiinnostomilta. Vaikeus vastata niihin saattaa herättää hilpeyttä.

Koska tutkimuskatseeni on ollut lasten arjessa eikä heidän kokemusmaailmassaan, olen pitänyt hyvänä lähestymistapana Bluebond-Langnerin tapaa tutustua lapsiin ja heidän toimintatapoihinsa. Corsaron tavoin olen enemmän odottanut kuin ollut aloitteellinen ja osallistunut heidän ehdottamaansa toimintaan. Tällainen tapa toimia on vaatinut sen, että olen rauhoittanut itseni, istunut alas ja ollut valmis kuuntelemaan. Tämä saattaa kuulostaa helpolta, mutta käytännössä on ollut vaativaa antaa aikaa lasten omille vaihtoehdoille ja olla aktiivisesti läsnä.

Osallistuvaan havainnointiin kuuluvat keskustelut eivät ole vain tutkijan esittämiä kysymyksiä vaan vuorovaikutustilanteita, joissa lapset ovat aktiivisia osapuolia. Lapsille käydyt keskustelut saattavat merkitä hyvin erilaisia asioita. Ne saattavat palauttaa mieleen kipeitä menneisyyden asioita. Olen joutunut miettimään keskustelujen vaikutusta tutkimusmetodisesti (Vaikutanko kysymyksilläni lasten puheeseen?) sekä eettisesti (Avaanko kysymyksilläni jotakin, jota en sitten voi jäädä hoitamaan?). Eettisten syiden ja elämäkokemusten takia on ollut tärkeää se, että lapset itse ovat suostuneet juttelemaan kanssani ja että olen saanut heiltä suostumuksen tutkimukseeni.

Tutkimusaineisto

---

ja sen analyysi

Tutkimusaineisto

Tutkimusaineistoni olen tuottanut vuoden 1996 aikana pääkaupunkiseudulla. Aineistoa on täydennetty vielä kevään 1997 aikana. Se jakautuu karkeasti ryhmähaastatteluihin (Merton ym. 1990; Helve 1987; Sulkunen 1990), havaintomuistiinpanoihin, valokuviin ja muuhun materiaaliin. Tutkimusaineistoni on kokonaisuudessaan 140 valokuvaa, 20 ryhmähaastattelua, osallistuvan havainnoinnin muistiinpanoja ja muuta kirjallista materiaalia. Valokuvien ja muun materiaalin lisäksi aineistoni sisältää 892 koneella kirjoitettua tekstisivua (riviväli 1).³²

Tutkimusaineisto:

1. Ryhmähaastattelut ja muistiot (406 sivua)
2. Havaintomuistiinpanot (265 sivua)
3. Tutkimuspäiväkirja (56 sivua)
4. Valokuvia (140 kappaletta)
5. Esitteitä, monisteita, lehtiartikkeleita
6. Lastenkodin hoitajien raporttivihko (63 sivua)
7. Muut haastattelut (10 sivua)
8. Asiakirjat (93 sivua)

Muistiinpanoja on kertynyt 77 eri päivältä, joista 44 lastenkodista ja 33 sairaalasta. Neuvotteluja, ryhmähaastatteluja, valokuvia ja muuta materiaalia kuvaan tarkemmin liitteessä 2. Liitteessä selvitän, miten olen käyttänyt kutakin osa-aineistoa.

Havaintomuistiinpanot

Olennainen osa osallistuvaa havainnointia on havaintomuistiinpanojen kirjoittaminen. Muistiinpanoja tehdään pääasiassa joko samaan aikaan kun havainnoidaan tai vaihtoehtoisesti tilanteiden jälkeen sekä näiden kahden yhdistelminä. Se, mitä tutkii ja millaisia tilanteita havainnoi, vaikuttaa siihen, milloin tutkija päättää tehdä muistiinpanot.

Kun kirjoittaa havaintomuistiinpanoja, joutuu tavallaan katkaisemaan toiminnan virran. Vaikka muistiinpanot kirjaa niin tapahtumia vastaaviksi kuin mahdollista, kuvaukset eivät ole kuitenkaan täysin aukottomia tai neutraaleja. Kaikkeaa muista- maansa, havainnoimaansa tekemistä tai sanomista ei voi kirjoittaa muististaan. Muistiinpanot eivät eksplisiittisesti tallenna kaikkia tutkijan niille antamia merkityksiä. Niihin ei kirjaudu vain muistettavissa oleva vaan kerrottavissa oleva. (Atkinson 1992, 17–18.) Muistiinpanot kantavat mukanaan sellaisia merkityksiä, jotka saattavat jäl- keenpäin vielä palauttaa jotakin kirjaamatonta tutkijan mieleen.

Muistiinpanoni ovat syntyneet vuorovaikutuksellisissa tilanteissa, ja ne syntyvät uudelleen myös lukijan tulkitessa kirjoittamaani tekstiä (Atkinson 1992, 38). Muistiinpanoihini en ole kirjannut vain kiinnostavia hetkiä (Hammersley & Atkinson 1996, 49), vaan olen merkinnyt kronologisesti (Silverman 1995, 11; Syrjälä ym. 1995, 85) sellaisia lasten toimintaa kuvaavia episodeja, joihin liittyy toimintaa sekä tiettyjä toi- mijoita. Olen havainnoinut loppuun kesken olevan episodin ennen kuin olen aloitta- nut uuden. Episodin loppuna olen pitänyt sitä, että toiminnan luonne muuttuu tai lapset siirtyvät yhdestä huoneesta toiseen. Lisäksi olen kirjannut lasten eleitä, ilmeitä ja puheen sävyä (ks. Archer 1997, 79).

Havainnoinnin kautta olen tavoittanut yhteisöllistä ja kronologista arjen kuvausta sekä myös lasten toiminnan kontekstuaalisuutta. Episodit ovat syntyneet vuorovai- kutustilanteissa, joissa osapuolina ovat olleet lapset, aikuiset ja minä. Muistiinpanot ovat minun konstruoimiani tekstejä yhteisen toiminnan pohjalta.

Havaintomuistiinpanot olen tehnyt havainnointilanteiden jälkeen. Se on tuntunut luonteelta ajatellen niitä vuorovaikutuksellisia tilanteita, joihin olen ollut osallinen. Kun tekee muistiinpanot tilanteiden jälkeen, vaikeuttaa se luonnollisesti havaintojen teon systemaattisuutta ja alentaa luotettavuutta. Tästäkin huolimatta valitsin muistiinpanojen teon jälkikäteen, koska muistiinpanojen tekeminen samanaikaisesti olisi häirinnyt osallistumistani (Hammersley & Atkinson 1996, 177). Pösö (1993, 295) on huomannut kenttätutkimuksensa aikana, ettei ollut kovin luontevaa nauhoittaa kaik- kia epävirallisia keskusteluja. Hän turvautui muistiinpanojen teossa muistiinsa näi- den tilanteiden jälkeen. Koska osallistuin vähän virallisiin kokouksiin ja olin läsnä enimmäkseen ”epävirallisessa” arjessa, pidin luontevimpana tehdä muistiinpanot ti- lanteiden jälkeen.

Yleensä kirjasin kenttävihkooni lyhyitä muistiinpanoja kesken havainnointikertaa tai paluumatkalla. Palattuani työköneeni ääreen purin nämä muistiinpanot pidem-

mäksi, havainnoimiani tilanteita kuvailevaksi tekstiksi eli havaintomuistiinpanoiksi. Tilanteiden ja muistiinpanojen kirjoittamisen väliin jäävä aika oli tavallisimmin noin tunti. Jos palasin myöhään illalla havainnoimasta, kirjoitin muistiinpanot heti aamulla. Spradley (1979, 75) käyttää The Expanded Accounts -käsitettä kuvaamaan muistiinpanoja, jotka on kirjoitettu havainnointitilanteiden jälkeen ja joiden apuna on käytetty tilanteiden aikana tehtyjä muistiinpanoja, The Verbatim Accounts.

Havaintomuistiinpanoja kirjoittaessani olen erottanut tapahtumien kulusta omat erilliset mietteeni tai tuntemukseni. Jos olen kirjoittanut niitä havaintomuistiinpanoihin, olen erottanut ne muusta tekstistä joko kirjoittamalla ne isoilla kirjaimilla tai käyttämällä sulkeita. Muistiinpanoissa olen pysyttäytynyt näkemässäni ja kuulemasani, minkä tähden olen erottanut omat mietteeni tapahtumista. Tässä olen noudattanut Spradley'n (1980, 10) ohjetta erottaa se, mitä havaitsemme tapahtuvan siitä, mitä oletamme tapahtuvan.

Introspektiivisiä mietteitä olen kirjannut tutkimusprosessin aikana pitämäni tutkimuspäiväkirjaan, johon on kirjautunut sekä näkemäni pohdintaa että omasta elämästäni nousseita mietteitä. Tutkimuspäiväkirjaa olen kirjoittanut niinä aikoina, jolloin havainnointijaksot ja niiden muistiinpanojen kirjaaminen ovat sen sallineet tai muuten olen löytänyt siihen energiaa. Kun jälkeinpäin olen tarkastellut tutkimuspäiväkirjaani, huomaan, että eniten kirjattavaa minulla on ollut juuri osallistuvan havainnointijakson aikaan (ks. liite 2).

Muistiinpanojen tekeminen on fyysisesti rankkaa, mutta samalla tapahtunutta prosessoivaa ja rekonstruoivaa työtä. Lareau (1996, 217) on kokenut muistiinpanojen kirjoittamisen tuskallisena ja ikävyyttävänä, koska kirjoittaessa joutuu kertaamaan paljon sellaista, mitä on juuri havainnut ja kokenut, ja koska kirjoittamiseen menee paljon aikaa. Havainnointijaksosta ja muistiinpanojen kirjoittamisesta tuli itselleni hyvin intensiivinen elämänjakso: tein osallistuvaa havainnointia, matkasin kotiin tai tutkimiini tiloihin, kirjoitin havaintomuistiinpanoja tai tutkimuspäiväkirjaa, luin aiheeseeni liittyvää kirjallisuutta ja työstin alustavia kenttälukuja.

Aineistoprosessi

Aineiston analyysi on aina tutkijansa näköinen. Joidenkin tutkijoiden mukaan aineiston järjestely ja analyysi ovat eri asioita. Olen ymmärtänyt analyysin kuten Renata Tesch (1992, 114), jonka mukaan ne molemmat kuuluvat analyysiprosessiin. Nämä analyysivaiheet eivät ole vain peräkkäisiä, vaan usein myös samanaikaisia. Tämän vaiheittaisen prosessin avulla on tarkoitus tehdä aineistosta ymmärrettävää, jolloin sitä on jaettu mielekkäisiin kokonaisuuksiin, luokkiin, ja etsitty näiden keskinäisiä ja sisäisiä suhteita (Boyle 1994, 165).

Tutkimusaineisto liittyy tiettyyn sosiaaliseen kontekstiin ja aineiston tuottamisen ajankohtaan, mitä ei saa unohtaa aineistoa analysoitaessa (Hammersley & Atkinson

1996, 220, 225). Aineistoa analysoitaessa ei voi myöskään olettaa, että jotkin teot, lausunnot tai haastatteluvastaukset ovat jonkun ihmisen tai ihmisryhmän pysyviä ominaisuuksia. Toiminnot ovat sidoksissa ajalliseen kontekstiin, joka vaikuttaa aineiston analyysiin tärkeällä tavalla. (Mts. 226; ks. liite 1.)

Tutkimusaineistoni ei ole raakamateriaalia, vaan se sisältää tekstejä, jotka olen konstruoinut havaintojen ja osallisuuden pohjalta. Tutkimuskenttä ei ole mikään olemassa oleva tietty yksikkö, vaan se luodaan myös tutkimuksen kuluessa. Kenttä muotoutuu tutkijan käytännön toimien, käytetyn kirjallisuuden ja muistiinpanojen kokonaisuudesta. Kenttä muotoutuu myös siitä, mitä tutkija kirjoittaa ja siitä, miten lukija sen tulkitsee ja kontekstualisoi. (Atkinson 1992, 5–9.)

Aineiston analyysi on ollut jatkuva prosessi, mikä näkyy jo alustavissa ideoissa (Hammersley & Atkinson 1996, 206) sekä tutkimuskysymyksen muotoutumisessa tutkimuksen edetessä. Keskustelut tutkimussubjektien ja tutkijakollegoiden kanssa ja heidän palautteensa sekä omien havaintojen vertaaminen muuhun kirjallisuuteen ovat vieneet ajatteluni eteenpäin. Yhdyn Lareau (1996, 226) kritiikkiin, ettei tutkimuskysymys kehity yksinäisen tutkijan mielessä, vaan tutkimuskysymyksen kehittyminen on pikemminkin sosiaalinen tapahtuma. Lareau mukaan osallistuva havainnointi, muistiinpanojen kirjoittaminen ja reflektointi muistiinpanoihin ovat tavalisimmat vaiheet tutkimuskysymyksen kehittämiseksi.

Tutkimukseni ei ole sellaisenaan toistettavissa eikä yleistettävissä. Tutkimustilanteet ovat ainutlaatuisia vuorovaikutustilanteita, joiden pohjalta tuotetusta tutkimusaineistosta on kuitenkin mahdollista systemaattisen analyysin avulla löytää yleistettävissä olevia piirteitä. Analyysiprosessin selvittäminen parantaa tutkimuksen reliabiliteettia ja arvioitavuutta, koska lukijat voivat arvioida tutkijan päätelmien perustana olevien havaintojen tulkintaa. Myös lukija voi silloin arvioida tutkimuksen validiteettia: pystyykö tutkimus vastaamaan sille esitettyyn kysymykseen?

Analyysi on ollut prosessi, johon on sisältynyt ainakin kolme eri vaihetta. Ensimmäisessä vaiheessa olen tutustunut tutkimusaineistoon kokonaisuutena ja käynyt läpi aineistoani kuten Lareau (1996, 195–236) sekä tullut tutuksi sen kanssa (ks. Hammersley & Atkinson 1996, 210). Lareau (1996, 195–236) on tutustunut aineistoonsa siten, että hän on lukenut uudelleen muistiinpanojaan, haastatteluja ja haastatteluista tehtyjä muistioita. Hän on kuunnellut myös haastattelujen ääninauhuja (mp.; myös Miles & Huberman 1991).

Samoin olen lukenut kaikkea kirjoittamaani ja tuottamaani aineistoa, kuunnellut haastatteluja ja tehnyt korjauksia sanasta sanaan kirjoitettuihin haastatteluteksteihin. Olen lukenut aineistoani sekä kerännyt ideoita ja huomioita. Muistioita olen kirjoittanut hämmästyttävistä tai hämmästyttävistä kohdista (Hammersley & Atkinson 1996, 210).

Toisessa vaiheessa olen luokitellut havaintomuistiinpanojen sisältöä lasten toimintaa kuvaaviin tapahtumaepisodeihin. Hammersleyn ja Atkinsonin (1996, 209) mukaan laadullisen aineiston analyysivaiheessa etsitään muutamia käsitteitä, jotka auttavat ymmärtämään, mitä tapahtuu aineiston eri kuvauksissa. Käsitteet tarjoavat uuden näkökulman tutkittaville ilmiöille.

Kolmannessa vaiheessa olen jaotellut tutkimusaineistoani tekstisegmentteihin. Tekstisegmenttin tulisi sisältää ajatuksellinen idea tai keskeistä informaatiota (Tesch 1992, 114). Tätä prosessia kutsutaan koodaamiseksi. Näin luotujen kategorioiden avulla järjestetään aineistoa (LeCompte & Preissle 1993, 287; Hammersley & Atkinson 1996, 213). Teschin (1992, 123) mukaan jo syntyneet luokittelut ovat osittain tutkimustuloksia.

Toista analyysivaihetta käsittelen seuraavassa alaluvussa Tapahtumaepisodit ja kolmatta alaluvussa Koodaaminen.

Tapahtumaepisodit

Analyysiprosessin toisessa vaiheessa olen eritellyt havaintomuistiinpanoista eri päivien tapahtumia ja nimennyt ne tapahtumaepisodeiksi. Kuvausten pituus vaihtelee muutamista lauseista useampaan sivuun. Episodioiden nimet ovat kehittyneet sitä mukaa, kun olen lukenut tekstiä eteenpäin. Edetessäni olen hyödyntänyt jo aiemmin kehittämiäni nimiä.

Strandell (1994, 226) on havainnut omaa havaintoaineistoaan analysoidessaan, että useissa episodeissa on ollut aineksia useista eri toimista, jotka tapahtuvat samanaikaisesti tai seuraavat toisiaan.

Toiminnan käsitteellisenä apuvälineenä olen käyttänyt Maria Vasenkarin (1996) toiminnan erittelyä. Arjen tapahtumat ovat useamman aktiviteetin muodostamia toiminnallisia komplekseja, ja ne ovat laajoja toiminnan yksikköjä (mts. 22). Päiväohjelmiin olen eritellyt tapahtumia, jotka koostuvat toiminnasta ja siihen sisältyvistä teoista. Esimerkiksi iltapala on tapahtuma, johon liittyy pöydän kattamista, iltapalan valmistusta, syömistä ja pöydän raivaamista. Nämä ovat sosiaalisen tapahtuman osia eli toimintaa. Toiminnasta on erotettavissa vielä yksittäisiä tekoja. Toiminta siis koostuu teoista, ja teko on sosiaalisen toiminnan pienin yksikkö (mts. 21). Tällainen ajatuskehikko auttaa ymmärtämään tapahtumien, toiminnan ja tekojen samanaikaisuutta. Niiden tyhjentävää erittelyä en tavoittele. Riittävänä pidän sitä, että jaottelu antaa välineitä ymmärtää lasten toiminnan sisältöä.

Havaintomuistiinpanojen tapahtumaepisodit:

	Lastenkoti	Sairaala
1) Liikehdintä	(19)	-
2) Juttutuokiot	(28)	(43)
3) Ruokailut ja kahvit	(30)	(4)
4) Puuhahetket	(34)	(20)
5) Aamu- ja iltatoimet	(6)	(3)
6) Kotityöt	(11)	-
7) Vierailut ja puhelut	(9)	-
8) Lääketieteelliset toimet	-	(8)
9) Muuta		
Yleistä	(25)	(9)
Tutustuminen	(15)	(4)
Käytävällä juttelut	-	(23)
Kokoukset	(2)	(3)
Yhteensä	(179)	(117)

Lastenkodin havaintomuistiinpanoista olen erotellut 179 tapahtumaepisodia. Puolet näistä episodikuvauksista on kertynyt lasten puuhahetkistä (34), ruokailuista (30) ja juttutuokioista (28). Noin 30 episodikuvausta on aamu- ja iltatoimista, kotitöistä ja vierailuista. Vaikeammin luokiteltavissa ovat olleet kuvaukset, jotka nimesin liikehdinnäksi (yht. 19). Liikehdinnässä on oleilun ja huoneesta toiseen siirtymisen piirteitä. ”Muuhun” olen merkinnyt sellaiset episodit, jotka kuvaavat tilanteita tutkijan toiminnan näkökulmasta ja joita en voinut luokitella lasten toimintaa kuvaaviin episodeihin.³³ Tutkijan toimintaa kuvaavia episodeja en ole hyödyntänyt lasten toiminnan analyysissa.

Sairaalasta on havaintomuistiinpanoihini kertynyt eniten episodikuvauksia juttutuokioista (43) ja puuhahetkistä (20). Yhteensä episodeja on 117. Juttutuokioiksi olen merkinnyt sellaiset episodit, joissa keskustelu on saanut enemmän tilaa kuin muu tekeminen. Niiden osuus muistiinpanoistani on suuri molemmissa tiloissa, mutta sairaalassa ne ovat näkyvä osa muistiinpanojani.

Vain vähän episodikuvauksia on sairaalassa lasten aamu- ja iltatoimista (3) ja heille tehdystä lääketieteellisistä toimista (8). Aamu- ja iltatoimien kuvausten vähäisyys johtuu siitä, että ne jäävät toisten toimien lomaan ja eivätkä ne erotu muista toimista. Lääketieteellisillä toimilla tarkoitan sekä lääkärinkiertoja että sellaisia toimenpiteitä, jotka erottuvat omaksi tapahtumakseen.

Ruokailut ja kahvihetket ovat olennainen osa lastenkodin havaintomuistiinpanoja, kun taas sairaalassa niiden osuus on vähäinen. Sairaalassa lapset saavat ruuan osastolla ja muut syövät osaston ulkopuolella. Sen takia ruokailut tai kahvihetket eivät

erotu muistiinpanoissani. Lastenkodissa ruokailut ja kahvihetket ovat päivittäin toistuvia yhteisiä tapahtumia. Ruokailuihin ja kahvihetkiin olen merkinnyt aamiaisen, välipalan, iltapalan, kahvit, lounaan ja päivällisen.

Lastenkodin havaintomuistiinpanoissa on neljänneksi eniten tapahtumaepisodeja, jotka olen nimennyt liikehdinnäksi. Sairaalan muistiinpanoista en voinut erottaa lasten liikehdintää samalla tavalla. Liikehdinnäksi olen merkinnyt sellaista liikettä, jota en voinut luokitella mihinkään selvään toimintaan.

Lasten puuhahetket ovat molemmissa tiloissa tärkeä osa havaintomuistiinpanojani.³⁴ Puuhan käsitteellä haluan tavoittaa lasten toiminnan laaja-alaisuutta, en vain leikkiä tai pelaamista. Lastenkodin havaintoaineistosta olen erottanut näitä episodeja eniten ja sairaalan havaintoaineistosta kolmanneksi eniten. Puuhahetket ovat osittain päällekkäisiä juttutuokioiden kanssa. Jutteluihin olen merkinnyt keskustelut sekä lasten, hoitajien, lääkäreiden että vanhempien kanssa sekä kaksi lastenkodin lapsen haastattelua.

Vähäisiä erillisiä tilannekuvauksia on lastenkodin aamu- ja iltatoimista, kotitöistä, kokouksista, vierailuista ja puheluista ja sairaalan osalta neuvotteluista ja lääketieteellisistä toimista. Aamu- ja iltatoimissa olen havainnoinut herätykseen, nukahtamiseen ja kouluun lähtöön liittyviä tilanteita. Kotitöiden kuvaukset liittyvät lähinnä siivoukseen, ostoksiin ja vaatehuoltoon.

Tapahtumaepisodioiden erittelyä olen hyödyntänyt lasten arjen jäsentämiseen ja lasten aika-tilapolkujen tarkasteluun.

Koodaaminen

Analyysiprosessin kolmannessa vaiheessa olen jaotellut tutkimusaineistoani teksti-segmentteihin ja liittänyt ne sitä kuvaavaan kategoriaan.

Aineistoni analyysi on sekä deduktiivista että induktiivista. Olen luonut koodeja jo ennen analyysia sekä analyysin myötä. Tuomo Mörrän (1994, 115) mukaan jo kysymyksenasettelu antaa viitteitä siitä, minkälaisen koodien avulla tutkimusongelmaa kannattaa lähteä ratkaisemaan, mutta toisaalta tutkimusprosessin aikana aineistosta saattaa löytyä ulottuvuuksia, joita ei etukäteen ole osannut odottaa.

Aineiston analyysin apuvälineenä olen käyttänyt tietokoneavusteista tekstin laadullista analyysiohjelmaa (Atlas/ti), jonka avulla olen koodannut aineistoani. Atlaksen käytössä olen noudattanut Timo Moilasen ja Seppo Roposen (1994) sekä Atlas/ti-ohjelman luojan Thomas Muhrin (1997) ohjeita. Moilanen ja Roponen (1994, 20; myös LeCompte & Preissle 1993, 279) näkevät kvalitatiivisen aineiston analyysin yhteydessä koodaamisen tutkijan aktiivisena toimintana, jossa tutkija tuottaa havainnot aineistosta analysoimalla tietyn kohdan ja sijoittamalla sen sopivan kategorian alle. Moilanen ja Roponen pitävät tietyn tekstisegmentin koodaamista tietyllä koodilla käytännössä pitkälti tutkijan lukutaidosta johtuvana, sillä he näkevät havainnon empiirisen ja käsitteellisen aineksen synteessinä.

Atlas/ti-analyysiohjelma perustuu paljolti grounded theoryssa (Glaser & Strauss 1971) käytettyihin analyysioperaatioihin. Atlaksen käyttöä suositellaan useita satoja sivuja käsittävien aineistojen analyysiin. Se on mielestäni hyvä apuväline, joka auttaa aineiston järjestämisessä ja luokittelussa. Analyysiohjelman avulla voi parantaa tutkimuksen arvioitavuutta, koska lukijat voivat arvioida tutkijan päätelmien perustana olevien havaintojen tulkintaa (Mörä 1994, 115). Olen tehnyt aineistoani koskevia jakoja (ks. liite 3) ja ryhmitellyt sitä 47 eri tiedostoon, joista olen kirjoittanut 18 muistiota (memoa). Näistä tiedostoista olen luonut 8 tiedostoperhettä. Olen luokitellut lasten ja aikuisten toimintaa 61 koodinimikkeen alle. Koodeista olen rakentanut koodiperheitä. Olen kirjoittanut myös koodeihin liittyviä memoja, joista olen muodostanut 5 muistioperhettä.

Koodauksessani olen sallinut käytettävien kategorioiden päällekkäisyyden eli olen voinut koodata saman tekstisegmentin useamman kategorian alaisuuteen (Moilanen & Roponen 1994, 11–12; myös Glaser & Strauss 1971, 105; Tesch 1992, 94–97). Moilanen ja Roponen (1994, 19) luonnehtivat koodisysteemin tarkentumista hermeneuttisen kehän avulla. Heidän mukaansa osien avulla saadaan parempi käsitys kokonaisuudesta, ja parempi käsitys kokonaisuudesta antaa puolestaan paremman käsityksen osista. Koodausorientoituneessa analyysitavassa pyritään heidän mielestään paikantamaan tutkimusongelman kannalta relevantti aineisto, joka luokitellaan mielekkäästi. Moilanen ja Roponen näkevät koodausorientoituneessa analyysitavassa vaaroja, muun muassa analyysi saattaa atomisoitua tai pinnallistua. Atomisoituminen seuraa siitä, jos tutkija kiinnittää liikaa huomiota yksityiskohtiin eikä hänelle muodostu kokonaiskuva aineistosta. Pinnallisessa lukemisessa tutkija ei kiinnitä riittävästi huomiota yksityiskohtiin. (Mts. 19; myös LeCompte & Preissle 1993, 279.)

Välttääkseni aineiston yksityiskohtien irrallisen tai pinnallisen lukemisen, olen perehtynyt aineistooni mahdollisimman monipuolisesti: paperilta, näytöltä, kontekstuaalisesti ja dekontekstuaalisesti (Moilanen & Roponen 1994, 20; myös Tesch 1992, 115–118). Olen saanut tuntuman aineistooni kokonaisuutena, mutta saanut myös tietoa joidenkin yksityiskohtien yleisyydestä tai poikkeuksellisuudesta aineistossani.

Aineistoista heränneitä ajatuksia ja muistiinpanoja tekemistäni ratkaisuksista olen kirjoittanut muistioihin eli memoihin (Mörä 1994, 113). Memot ovat alaviitteen kaltaisia huomautuksia sekä pohdintoja tutkimusprosessin herättämistä ideoista ja kuvausta muistiinpanojen teosta.

Luokittelemistani 2545 tekstisegmentistä hyödynsin työhöni 64 % (1624). Käyttämättä jäi 921 (36 %) tekstisegmenttiä, jotka kuvasivat lähinnä aikuisten ja instituution näkökulmaa sekä tutkimusmetodologisia pohdintoja. Käyttämiäni teemoja ovat olleet esimerkiksi lasten tunteet, tavarat ja toimet. Lasten tunteita koskevaksi tekstisegmentiksi olen merkinnyt esimerkkinä seuraavan muistiinpanoni:

“– – Äiti naureskeli, että nytkin oli vessaan juossut. Juhana katsoi minuun (eli liikkuminen oli ylpeyden aihe). Jossakin vaiheessa kun lähdimme leikki-huoneeseen, niin Juhana katsoi minuun ja sanoi, että *nyt mä lähen juukse-*

maan. Äiti toppuutteli, ettei meillä ole niin kiire, keritään ihan hyvin.”
(Havaintomuistiinpanot 31.10.1996.)

Tämä tekstisegmentti liittyy pidempään kuvaukseen, josta ilmenee, miten lapsi on iloinen parantuneesta kunnostaan ja luvasta saada liikkua. Kursivoituna erottuu lapsen puhe. Suluilla olen erottanut oman arvioni tilanteesta.

Käyttämieni tekstisegmenttien tarkastelussa olen keskittynyt lasten toiminnan sosiaalisiin piirteisiin. Lasten toiminnassa tulivat aineistossani näkyviksi niin sosiaaliset suhteet, vuorovaikutus kuin tunteet. Tekstisegmenttejä, niiden yhteenvetoja ja muistioita hyödyntäen olen kirjoittanut luvun 6.

Fyysiset tilat

Tilan ja tilallisuuden avulla lasten arkista ympäristöä voidaan jäsentää ja käsitteellittää sekä tarkastella sitä, millaisena lasten arkisen toiminnan kenttä näyttäytyy. T on konteksti, jossa sosiaaliset suhteet muotoutuvat, samalla kun tila myös muodostaa näitä sosiaalisia suhteita (Gordon ym. 1995, 5).

Fyysisiä tiloja tarkastelen käyttäen valokuvia visuaalisina analyysivälineinä (liite 2). Visuaalisina lähestymistapoina pidetään valokuvien lisäksi muun muassa tokoneiden graafisia ohjelmia, Internetiä ja videonauhoja (Gold 1997, 5). Niiden avulla voidaan tallentaa sosiaalisesta todellisuudesta informaatiota ja näkökulmia, joita muilla keinoin on vaikea tavoittaa.

Visuaalinen kokemus on valloittanut eri aloja ja lisännyt aikamme kulttuurista merkitystä. Tekstuaalisen lähestymistavan rinnalle on tullut visuaalinen lähestymistapa, jota ei voida kuvata vain kielellisin termein (Jay 1996). Tämä on muuttanut suhtautumista valokuviiin. Martin Jay arvioi, että kun visuaalisuus miellettiin aiemmin vain kulttuurisen ympäristön tallentajaksi, kiinnitetään nykyään huomiota teollisesti ja teknisesti niihin kulttuurisiin ja visuaalisiin menetelmiin, joilla havainnoidaan (mts. 7-12; myös Brennan 1996, 219).

Käytän tilan jaotteluun Harvey'n (1975; myös Koskela 1994, 24; Gordon ym. 1995) kategorioita, joiden mukaan tilaa voidaan määritellä absoluuttiseksi, relatiiviseksi ja relationaaliseksi. Absoluuttinen tila viittaa rakennuksiin ja niiden sijaintiin suhteessa rakennuksien historiaan kytkeytyviin käsityksiin niiden käyttötarkoituksesta. Relatiivinen tila on yhteydessä tilajärjestelyihin ja ihmisiin tilassa sekä niihin tapoihin, joilla tilaa käytetään. Näitä ovat lastenkodissa sekä sairaalassa viitteelliset päivät

Seuraavaksi pohdin absoluuttista tilaa alaluvussa Tilan ajallisuus, relatiivista tilaa alaluvuissa Relatiivinen tila, Sairaalaosaston sisätilat ja Lastenkosastoston sisätilat ja relationaalista tilaa alaluvuissa Jaetut tilat ja Lukitut tilat.

Tilan ajallisuus

Lastenkoti, jossa tein havaintoja, sijaitsee muun asutuksen keskellä. Alun perin se on sijainnut kaupungin laitamilla, mutta rakennetun alueen kasvaessa se on tullut osaksi asuinympäristöä. Ajassa liikkuvat käsitykset ovat muokanneet yleensä lastenkotien ja sairaaloiden alueellista sijoittumista, tiloja ja niiden järjestelyjä. Esimerkiksi Erica Carter ym. (1993, xii) toteavat, että arkkitehtuurinen muoto kertoo sosiaalisista valtasuhteista ja että tilat ja niiden järjestelyt ilmentävät myös symbolisella ja kuvitteellisella tasolla niissä asuvien tai olevien ihmisten yhteiskunnallista statusta. Harvey (1990, 204) muistuttaa kuitenkin siitä, ettei rakennusten muotoon ja siihen, miten ne vaikuttavat toteutettuihin käytäntöihin, tule suhtautua deterministisesti.

Rakennusten kulttuurinen merkitys viestii siitä, että ne on rakennettu ajatellen jonkin tietyn ihmisryhmän tarpeita. Tutkimani sairaalan ja lastenkodin tilat ja niiden alueellinen sijainti, tilojen koko ja niiden järjestelyt sekä valmistusmateriaalit viittaavat omaan aikaansa. Sairaala, jossa tein havaintoja, on perustettu toisen maailmansodan jälkeen, jolloin kulkutautien ehkäisy on ollut etusijalla. Havainnoimani lastenkoti on rakennettu 1970-luvulla. Nykyiset ratkaisut ovat paljolti kompromissiksi vanhojen tilajärjestelyjen ja uusien vaatimusten välillä. Vanhoista tiloista on rakennettu nykyaikaisia niillä resursseilla, joita näillä laitoksilla on ollut käytössään.

Lastenkodit, joissa tein ryhmähaastatteluja, sijaitsevat eri tyyppisissä rakennuksissa. Yksi lastenkoti on paritalon puoliskossa, yksi omakotitalossa, yksi rivitalossa ja yksi kerrostalossa. Muut lastenkodit muodostuvat useammista erillisistä taloista, joilla on oma pihapiiri. Joihinkin lastenkoteihin on päätieltä tienviitat osoittamassa rakennuksen olevan lastenkoti. Kahden lastenkodin ovelle on sukunimeä muistuttava lastenkodin nimi. Ulkopuoliselle lastenkodit eivät välttämättä erotu muiden talojen joukosta, mutta yleensä ne ovat lähiympäristön tiedossa. Kun olen mennyt haastattelemaan lastenkotien henkilökuntaa, olen saanut etsiä ja kysellä joitakin lastenkoteja. Niiden ovissa ei ole nimiä enkä nähnyt muita merkkejä, joiden avulla olisin voinut löytää ne helposti. Lastenkoti, jossa tein osallistuvaa havainnointia, on useamman rakennuksen kompleksi.

Tutkimukseni lastenkodeissa on nähtävissä samanlaisia kehityspiirteitä kuin muuallakin Euroopassa. Niissä suunnitellaan pienempiin yksiköihin muuttamista, ja joissakin on räätälöity yksilöllisiä ja pienempiä yksiköitä. Muutaman lastenkodin hoitajat puolustavat isompien yksiköiden olemassaoloa, muun muassa sen tähden, että hoitajat voivat auttaa toisiaan tarvittaessa (myös Colton & Hellinckx 1993, 236). He uskovat sen helpottavan työn joustavuutta ja omaa jaksamistaan sekä lisäävän vaihtelumahdollisuuksia lapsille. Muuttoa rivitaloihin tai kerrostaloihin hoitajat perustelee-

vat sillä, että lastenkodin toiminta on kodinomaisempaa ja lasten ympärillä on vähemmän aikuisia. Pienten yksikköjen kannattajat pitivät lasten integroitumista lähiympäristöön helpompana kuin isommissa yksiköissä.

Sairaalat, joissa tein ryhmahaastatteluja, ovat vanhoja rakennuskomplekseja. Korkeat rakennukset muodostavat sairaalan piha-alueen. Sairaalat erottuvat muiden rakennusten joukosta korkeina ja massiivisina. Ulkopuolisia ohjaillaan sairaala-alueella erilaisilla sairaalan toimintoja kuvaavilla kylteillä. Ero lastenkoteihin on selvä. Sairaalarakennukset eivät sulaudu muuhun asumiseen eikä potilaita integroida alueen asukkaisiin.

Relatiivinen tila

Relatiivinen tila viittaa tapaan, jolla tilaa käytetään ja muotoillaan. Se ilmentää tilajärjestelyjä ja sitä, miten ihmiset ovat luoneet omaa paikkaansa. Esimerkiksi sosiaalipoliittisen tutkimuksen klassikossa "Työläisyhteiskunnan syntyminen Helsingin Pitkänsillan pohjoispuolelle" Heikki Waris (1973, 170–174) on käsitellyt hyvin tarkasti työläiskodin sisustusta. Wariksen kuvaus tuo mukanaan aikalaisanalyysiä ihmisten sosiaalisista ja terveydellisistä oloista.

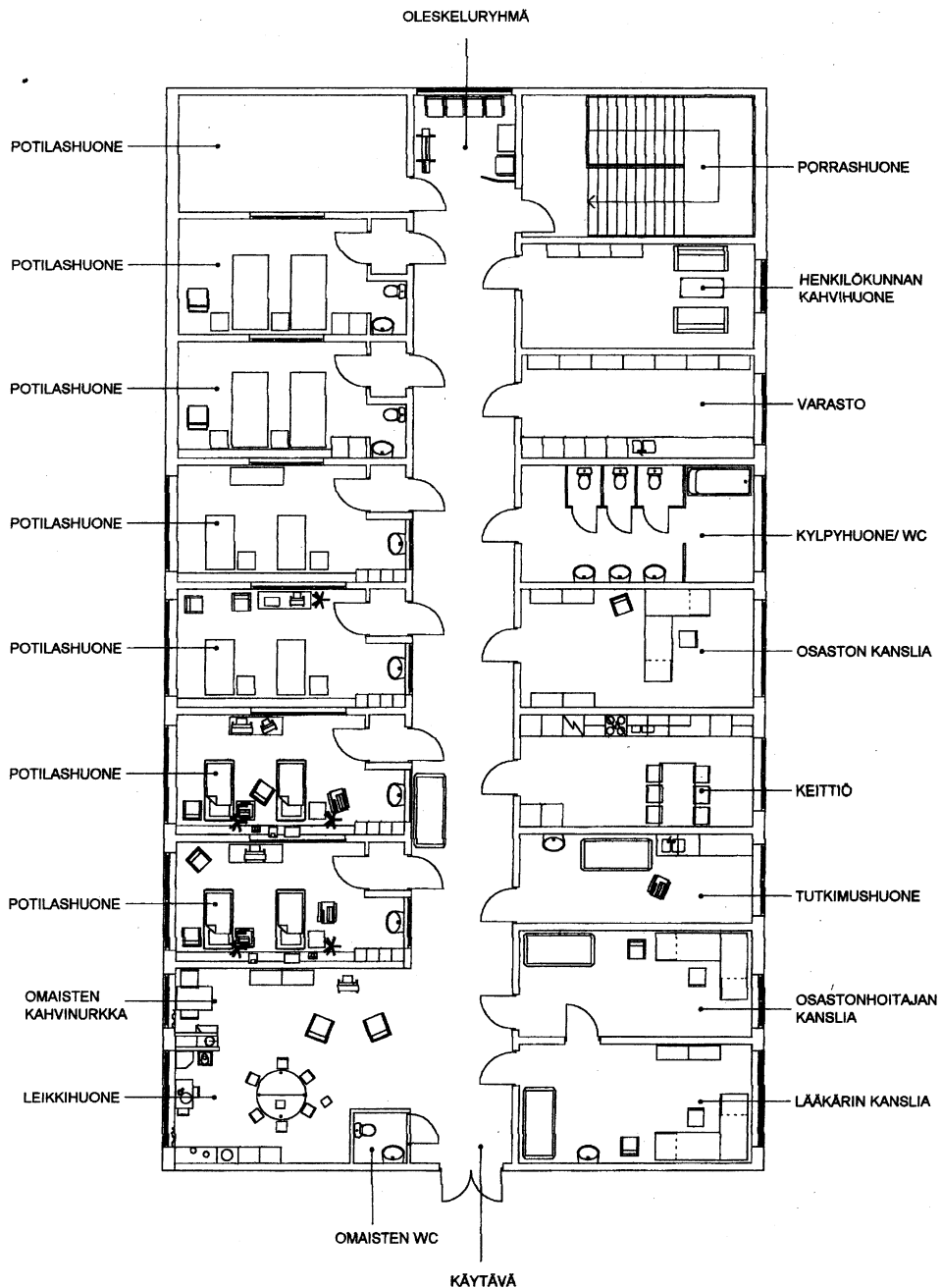
Seuraavaksi pohdinkin sairaalan ja lastenkodin sisätiloja (vrt. Evaldsson 1993; Kervanto Nevanlinna 1996) ja niiden kulttuurisia fyysisiä tiloja. Koska sairaala ja lastenkoti ovat toiminnoiltaan ja tarkoituksperiltään erilaisia, on niiden sisustuksessa olennaisia eroja. Tilajärjestelyt, sisustus ja esinemaailma ilmaisevat lasten elämistilan fyysisiä piirteitä. Sisätilojen tarkastelun aloitan ensin osastojen tiloista, josta eteen lasten huoneisiin ja lasten tavaroihin.

Sairaalaosaston sisätilat

Sairaalan osaston tilat ovat eriytyneemmät kuin lastenkodin tilat. Ne on jaettu potilaiden ja henkilökunnan kesken. Henkilökunnalla on hallinnollisia huoneita ja sosiaalityötilat. Potilaita hoidetaan ja tutkitaan tutkimus- ja hoitohuoneissa. Vanhempien ja lasten käytössä ovat odotustila, joka laajenee leikkihuoneeksi, kahvinurkkaus, käytävä ja sen päädyssä sijaitseva oleskeluryhmä sekä potilashuone. Osaston ulkopuolella on sairaalan ruokala ja kahvio. Havaintojeni mukaan sairaalassa lapset tietävät huonejaon ja liikkuvat yleensä vain potilaille tarkoitetuissa huoneissa (myös Bluebond-Langner 1978, 136). Ann-Carita Evaldsson (1993, 56–57) on havainnut, että lapset myös iltpäiväkerhoissa tietävät huoneiden käyttötarkoituksen.

Oheinen pohjapiirros kertoo osaston tilajärjestelystä. Joitakin suhteita ja yksityiskohtia on muutettu tunnistettavuuden takia. Yhdessä potilashuoneessa on yleensä korkeintaan kaksi lasta.

Piirros 1: Sairaalan osaston pohjapiirros

Sairaalan osastolle mennään suljetusta ovesta, jonka ovenkahva on sijoitettu niin, että täysikasvuinen ylettyy sen avaamaan. Ovesta on suuri ja matalalle ulottuva ikkuna, ja sairaalan käytävältä on näkyvyys osastolle. Kun avaa oven, astuu samalla pitkälle käytävälle, jonka molemmin puolin on ovia huoneisiin. Ensimmäisillä havainnointikerroilla olen kiinnittänyt huomiotani outoon hajuun, jonka liitän sairaalaan, sekä osaston käytävällä ja muualla sairaalassa kuuluvaan perusmeluun. Melu on sekoitus ruokakärryjen kolinaa, ihmisten puhetta ja etäisiä ääniä. Käytävän alussa on odotustila, joka toimii samalla leikkihuoneena. Odotustilasta on sermillä erotettu vanhempien kahvinurkka. Vanhempien käytössä on jääkaappi, mikroaaltouuni ja kahvinkeitin. Heille on varattu nurkkaukseen pieni pöytä ja tuolit. Odotustilassa on pari nojatuolia, joissa usein istuvat uudet potilaat ja heidän omaisensa.

Odotustilan yhdessä kulmauksessa on leikkikeittiö. Siinä on liesi, pieni pöytä, tuolit ja hyllykkö. Leikkikeittiö on suunniteltu lasten kotileikkejä varten. Siinä lapset saattavat laittaa ruokaa, ruokailla, juoda kahvia tai hoitaa vauvoja. Havainnointiaikana leikkinurkka on siisti ja tavarat ovat hyvässä järjestyksessä. Leikkihuoneen keskellä on iso matala pöytä ja siihen sopivat tuolit. Seinällä on korkea hyllykkö, jossa on paljon kirjoja eri ikäisille lapsille, leluja ja pelejä. Huoneessa on myös televisio ja tietokonepeli. Lukitussa kaapissa säilytetään videoita, joita saa lainata potilashuoneisiin. Tietokonepeli ja videot ovat ahkerasti lasten käytössä, kun taas leikkikeittiö on havaintojaksoni aikana lähes käyttämätön.

Valokuva 1: Leikkikeittiö

Leikkihuoneen järjestys sisältää jo sisäänrakennettuja ehdotuksia, kuinka lapset voivat käyttää aikaansa sairaalassa. Ne sisältävät myös sukupuolittuneen viestin, mitä tytöt ja pojat voivat tehdä. Lasten toiminta ei noudata kovin tiukkaa sukupuolen mukaan menevää jakoa. Traditionaaliset ja kulttuuriset jaottelut ovat kuitenkin vahvoja esimerkiksi sen suhteen, millä leluilla tyttöjen tai poikien odotetaan leikkivän.

Leikkihuone kertoo siitä, millaisia odotuksia aikuisilla on lasten toiminnasta sairaalassa. Huoneeseen on viety ”koti” lasten leikkejä varten. Siinä on myös viitteitä tilasta, jossa lapset viettävät aikaansa, esimerkiksi lääkärilaukku ja siihen liittyvät instrumentit. Lapsille varatut tavarat jakautuvat traditionaalsiin ja moderneihin leluihin. Traditionaaliset lelut sisältävät enemmän sukupuoleen liitettyjä odotuksia, kun taas modernit lelut ovat enemmän sukupuoleettomia. Traditionaaliset lelut ovat enemmän sidoksissa työnjaollisiin tehtäviin, kun taas moderneista leluista on vaikea löytää yhtymäkohtia kotitalouteen.

Potilashuone

Sairaalassa lasten huoneita ei kutsuta makuuhuoneiksi vaan potilashuoneiksi, koska toiminta on niissä nukkumista laajempaa. Sairaalassa hoitajat toimivat myös lasten huoneissa. Potilashuoneiden ja käytävän välillä on eteinen, joka muistuttaa yksityisten asuntojen tuulikaappia. Käytävältä näkee huoneeseen pienestä ikkunasta, joka on pesunurkkausta lähellä. Samoin eteisen molemmissa ovissa on ikkunat.

Lasten potilashuoneet ovat suorakaiteen muotoisia, ja niiden päädyssä on isot ikkunat sairaalan pihalle. Huoneessa olevalla kahdella lapsella on isot metalliset sängyt ja yöpöydät. Vastapäätä sänkyä on ilmoitustaulu, johon on kiinnitetty lasten maalauksia, piirustuksia ja askartelutöitä. Lähellä sänkyä on omaisille varattu tuoli tai kaksi tuolia. Puhelin, televisio ja videot ovat molempien lasten käytössä. Heillä voi olla huoneessa sairaalan radionauhuri, jota he käyttävät musiikin kuunteluun.

Kun huoneessa on kaksi lasta ja heidän hoitoonsa tarvittavia laitteita, johtoja ja letkuja, vapaata tilaa jää hyvin vähän. Sähköjohdot on kiinnitetty pistorasioihin näkyviin noin metrin korkeudelle lattiasta. Niitä ei ole piilotettu niin kuin yleensä kotitaloudessa tehdään. Ovenpielessä ja huoneen sisäpuolella on sisäpuhelin. Sisäpuhelinnumerot on teipattu seinälle puhelimen viereen. Yleisvaikutelma huoneesta on ahdas, mutta se vaikuttaa helposti siivottavalta.

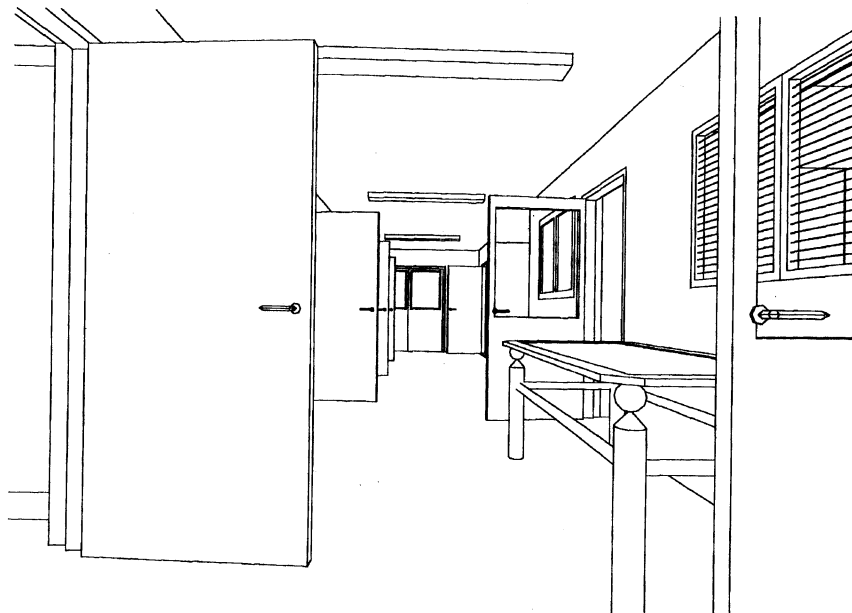
Sängyt, muut huonekalut ja laitteet antavat kovan ja steriilin vaikutelman, mutta henkilökunta on pehmentänyt sitä muutamilla yksityiskohdilla. Seinille on ripustettu lasten omia piirustuksia ja tauluja, vuodevaatteissa on värillisiä ja iloisia satuhahmoja sekä valkeapohjaisissa verhoissa on pastellinsävyisiä kuvioita. Laitteiden kylkiin on liimattu tarroja. Seinät ja huonekalut ovat valkeat ja osittain vaaleanruskeat. Huoneen värisävy on kauttaaltaan vaaleahko.

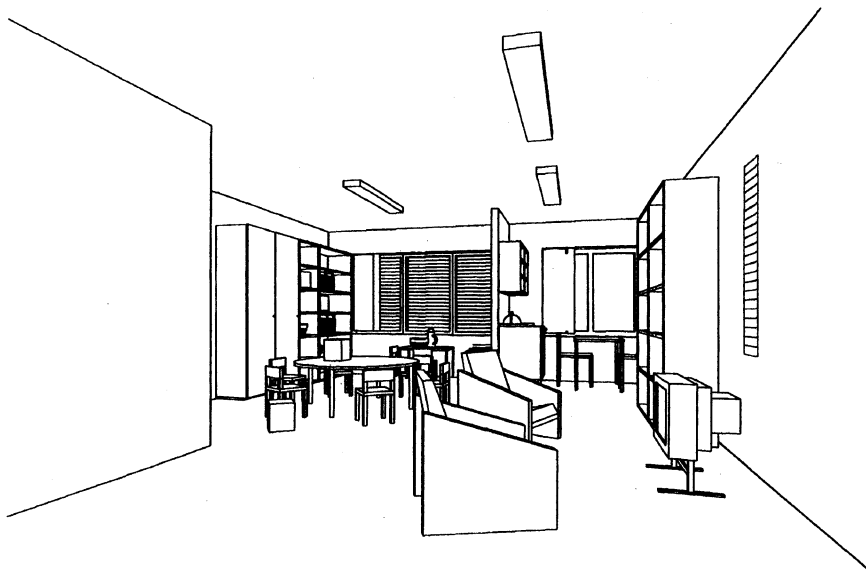
Maxine Wolfe ja Leanne Rivlin (1987, 109–110) ovat kiinnittäneet huomiota sairaaloiden sisustukseen ja muistuttavat vaihtoehtoista tavoista miettiä näitä tiloja.

Piirros 2: Näkymä potilashuoneesta

Piirros 3: Näkymä käytävältä

Piirros 4: Näkymä leikkihuoneeseen

Heidän haastattelemansa lapsipotilaat ehdottivat sisustamiseen värejä, jotka olivat kontrastissa pastellisävyjen kanssa. Myös kylmän muovin ja vinyylin sekä helposti hoidettavan ja kovalta vaikuttavan sisustuksen sijaan lapset valitsivat pehmeästi verhoiltuja huonekaluja ja paksuja mattoja, jotka viittaavat myös kulttuurisiin sisustus-tapoihin. (Mp.)

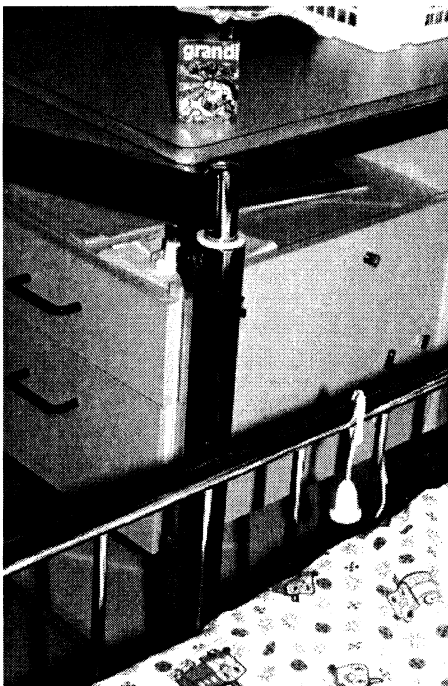
Sairaalaosaston potilashuonetta hallitsevat lasten sängyt, joiden reunat voidaan nostaa ja laskea tarvittaessa. Liikuteltavat sängynreunat helpottavat sänkyjen petaamista ja lasten hoitamista. Sängyt ovat metallisia ja tukevia. Ne ovat pienten lasten näkökulmasta isoja ja korkeita.

Sängyn reunoilla on useita eri tehtäviä: toisaalta ne ovat ergonomisesti suunniteltuja ajatellen henkilökuntaa, toisaalta ne suojaavat lasta onnettomuuksilta. Sängystä lapset tarkastelevat lähiympäristöään. He näkevät muun muassa television sängyn päädyn metallisten pintojen läpi, katossa roikkuvan koristeiden, halogeenivalot ja tarvotaan ikkunalaudalla. Sängyn reunaan on sidottu pieni valkoinen kissankellon muotoinen hälytysnappi, jota lapset tai omaiset saavat apua tarvitessaan painaa.

Lasten sängyllä on erilaisia käyttötarkoituksia: se on paikka, jossa nukkua ja levätä, touhuta jotakin, katsoa televisiota tai videota ja ruokailla. Lasten tervehtyessä heidän reviiirinsä kasvaa. Lapset, jotka jaksavat tai saavat liikkua, saavat syödä, leik-

Valokuva 2: Sänkyjä käytävällä

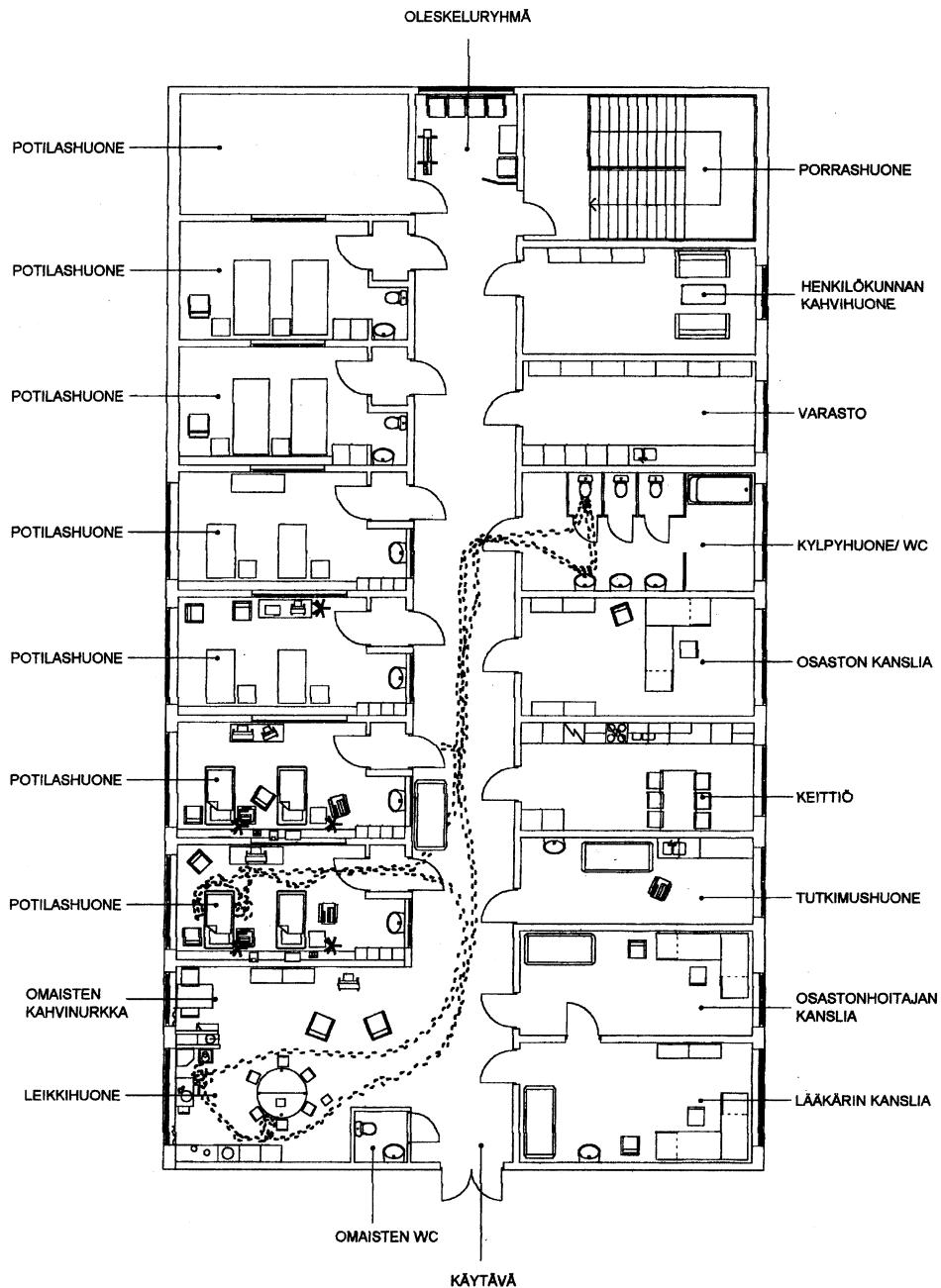
Valokuva 3: Sänky, yöpöytä ja hälytysnappi

kiä ja oleskella leikkihuoneessa. He kulkevat käytävää pitkin oman huoneen, wc:n ja leikkihuoneen väliä. Sänky toimii heidän toimintansa kiintopisteenä, jonne lapset palaavat joko lepäämään tai puuhailemaan.

Sekä lastenkodissa että sairaalassa on nähtävissä lasten kannalta julkisia tiloja, joita edustavat lähinnä yhteiset huoneet. Yksityistä tilaa edustaa sairaalassa lapsille potilashuoneen puolisko, suppeimmillaan vain oma sänky, ja lastenkodissa lasten oma huone tai sen puolisko. Yksityinen tila ei ole mitenkään ilmeinen tai selvästi rajattu muusta tilasta, mutta havaintojeni perusteella se on tilaa, johon lapset helposti hakeutuvat ja jossa he päivän mittaan käyttävät paljon aikaa. Relph (1986, 37) ei pidä yksityistä tilaa mitenkään välittömänä tai ilmeisenä. Siitä ei vallitse hänen mielestään mitään yhteistä käsitystä, vaan sillä on jokin erityinen merkitys itse kullekin (mp.).

Kun lasten päivän aikana tapahtuvasta liikkeestä sairaalassa piirtää kartan, tulee sängyn ympärille monia askelia. Muutamia askeljonoja menee leikkihuoneeseen ja wc:hen. Jonakin päivänä askelet menevät ulos osastolta, mutta ei läheskään joka päivä. Lapset käyvät osaston ulkopuolella silloin, kun heille tehdään erityisiä operaatioita tai kun he käyvät omaistensa kanssa kahvilassa tai kaupungilla.

Piirros 5: Päivittäinen reitti sairaalassa

Sairaalan ja lasten tavarat

Potilashuoneen ikkunalaudalla, yöpöydällä ja seinähyllyllä on lasten tavaroita. Ne ovat olennainen osa lasten toimintaa. Tavarat antavat virikkeitä lasten toiminnalle ja virittävät heidän huomiotaan tiettyyn suuntaan. Niiden käytössä on havaittavissa kuitenkin lasten luovuus: eri tavarat saavat heidän leikeissään totutusta poikkeavia merkityksiä, jos se heitä itseään miellyttää. Tavarat eivät ole välttämättä niitä, joilta ne aikuisen silmin näyttävät. Mielikuvituksen avulla lapset paikkaavat leikistä puuttuvia välineitä ja luovuuttaan hyväksi käyttäen täydentävät leikkiään. Tavarat ovat tärkeitä leikin ja arjen välineitä. Lapset ymmärtävät useiden ympärillään olevien tavaroiden käyttötarkoituksen, mutta he eivät rajoitu pelkästään rationaalsiin vaihtoehtoihin, vaan ylittävät totunnaisia rajoja.

Sairaalan tavaroissa on laitoksen nimi. Se näkyy vaatteissa leimoina ja muissa tavaroissa tarroihin tai teipin palasiin kirjattuna. Lasten käyttämät ulkovaatteet on vietty muovipussissa pois huoneista. Lapset saavat halutessaan käyttää sairaalassa omia sisävaatteitaan. Vanhemmat joutuvat huolehtimaan niiden pesusta. Sairaalan vaatteet ovat usein pehmoiseksi kuluneita vaatteita, jotka muistuttavat pyjamaa tai oloasua. Niiden värit ovat vaaleita ja hempeitä.

Lapsilla on kotoa tuotuja, lahjaksi saatuja tai itse tehtyjä tavaroita. Ne liittyvät lapsille tuttuihin ihmisiin ja tiettyyn aikaan heidän elämässään. Ne kuljettavat mukanaan lasten ihmissuhdeverkostoa sekä sen ajallisia että paikallisia ulottuvuuksia.

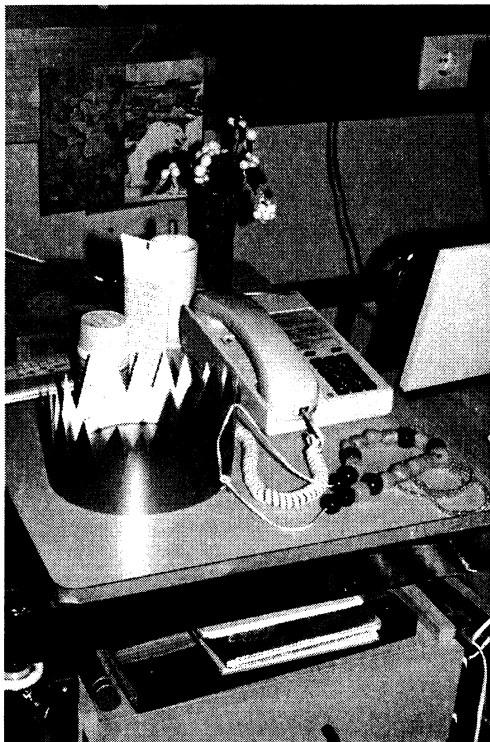
Jutta (8 v.) on ollut jo useita kuukausia sairaalassa, ja hänelle on kertynyt paljon tavaraa. Ikkunalaudalla on pahvinen barbietalo, pehmolelu, muovinen lääkärinlauku ja stetoskooppi, räsynukke ja pino naistenlehtiä. Jutalla on vauvanukke, joka istuu rattaissa. Nukella on yöpuku yllään, tutti suussa ja päässä on laastarilla kiinnitetty pieni muovinen putki, jonka toinen pää menee ihon sisään (kanyyli). Yöpöydällä on karkkipussi, kuumemittari, teippirulla, ihovoidetta, helmet, pahvikruunu, Ystäväni-kirja, Nalle Puhin värityskirja ja kaksi muuta kirjaa. Pöydällä on myös radionauhuri, kasetteja ja videonauhoja.

Edellä mainitut tavarat antavat hiukan viitteitä siitä, miten lapsi on viettänyt ja viettää aikaansa lähellä sänkyään. Jutta on askarrellut, kuunnellut musiikkia, katsellut videoita, lukenut, saanut tuliaisia ja leikkinyt sairaalaa sängyssä tai sen välittömässä läheisyydessä. Jutan tavarat kertovat sairaalan antamista mahdollisuuksista lasten toiminnalle. Hänellä on käytössään sairaalan radionauhuri, televisio ja videot. Hoitajat ovat askarrelleet hänen kanssaan, nauhoittaneet hänelle musiikkia ja tuoneet pensaan oksia kotipihaltaan. Hoitajat ovat tehneet hänelle enemmän kuin mitä lasten perushoito vaatii. Jutta on ollut kauan sairaalassa ja tutustunut hyvin sairaalan tapoihin ja hoitajiin.

Juhanalla (5 v.) on erilaisia tavaroita kuin Jutalla. Hyllylle on kertynyt neljä lasten kirjaa, muun muassa Aika dinosaurusten jälkeen ja Parhaimmat eläinsatuni. Hyllyllä

on lisäksi kaksi videonauhaa, dominopeli, äidin eväspussit, Parane pian -postikortteja, kynäkotello, huopakyniä, lääkeruisku, lääkelasi, legomerirossvolinnan säilytysrasia ja muovinen mustavihreä käärme.

Juhana voi puhua puhelimesa, katsoa televisiota ja videoita huoneessaan. Tietokoneella pelaaminen on hänen lempipuuhansa. Hän pelaa aina, kun siihen on tilaisuus tai häntä ei väsyttä. Huone on väreiltään ja varustukseltaan samankaltainen kuin Jutan huone. Juhanaalla on myös yöpöytä, jonka pöytätasoa pystyy liikuttamaan. Se saattaa olla sängyn reunan vieressä tai sängyn päällä. Usein hän istuu sängyssään ja puuhastelee jotakin pöytätasoa päällä. Juhana ruokailee, piirtelee, värittelee ja leikkii leluilla sen päällä.

Valokuva 4: Yöpöytä ja kruunu

Lastenkodin osaston sisätilat

Kun lastenkodin osaston ovesta tulee sisään, saapuu ensin pieneen eteiseen. Eteisessä on paljon kenkiä ja naulakossa vaatteita. Eteisestä tullaan keittiöön, joka jatkuu olohuoneena. Lasten huoneet ovat olohuoneen yhdellä seinämällä. Rivissä olevat ovet muistuttavat eniten perinteistä laitostuokuvaa.

Lastenkodissa ei huoneita ole jaettu niin selvästi hoitajien ja lasten kesken kuin sairaalassa. Osasto muistuttaa suomalaista perheasuntoa: keittiö, olohuone, lasten huoneet, kylpyhuoneet (2), wc:t (2) ja eteinen. Käymälöiden käyttö on jaettu lasten ja aikuisten kesken. Lasten wc on lähempänä heidän huoneitaan ja aikuisten wc lähempänä päivystyshuonetta. Sekä hoitajille että lapsille on wc:ssä omat pyyhkeet ja niiden päällä siististi kirjoitetut nimilaput.

Henkilökunnan huonetta kutsutaan päivystyshuoneeksi ja puhekielessä "päikkäriksi". Päivystyshuone erottaa osaston perheasunnosta. Päivystyshuoneen kirjoitus-

pöydällä on muun muassa puhelin, raporttivihko, kalenteri ja kirjoituskone. Kirjoituspöydän ylle on kiinnitetty ilmoitustaulu, joka on täynnä paperilappusia. Niissä on hoitajien työhön liittyvää informaatiota, lasten lukujärjestykset ja lasten tarkasti seuraama työvuorolista. Kun ovi on auki, lapset pistäytyvät katsomassa työvuorolistaa. Havainnointijaksoni aikana päiväystyhuoneen pehmeällä sohvalla hoitajat ja lapset usein pysähtyvät juttelemaan keskenään. Lastenkodin osastolta puuttuu vanhempien tai aikuisten makuuhuone ja heidän tavaransa. Tämä on eräs kodinomaisuudesta poikkeava piirre, joka erottaa lastenkodin esimerkiksi perhekodista (vrt. Niemelä 1995, 22).

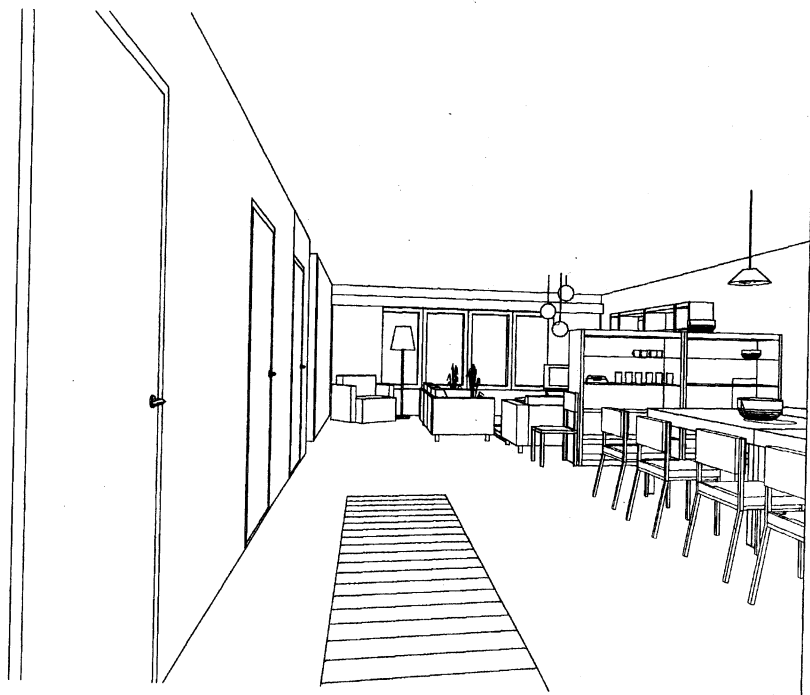
Osastolla lapset saavat liikkua vapaasti keittiössä, olohuoneessa, eteisessä, kylpyhuoneessa, wc:ssä ja omassa huoneessaan. Päiväystyhuoneen ovi on aika ajoin lukossa, jolloin lapset eivät voi mennä sinne. Lapset vierailevat toistensa huoneissa, mutta enimmäkseen he viettävät aikaansa joko omassa huoneessaan tai yhteisissä huoneissa. Omassa huoneessaan lapset nukkuvat öisin ja puuhailevat päivisin. Lasten huoneet ovat lähinnä heidän omia paikkojaan. He pystyvät halutessaan sulkemaan tai lukitsemaan oven (vrt. Pösö 1993, 76), mutta he lukitsevat ovensa hyvin harvoin. Tavallisesti päivisin, kun he ovat huoneessaan, ovi on hiukan raollaan olohuoneeseen.

Lastenkodin päiväystyhuoneessa on puhelin, jota yleensä käyttävät hoitajat. Olohuoneeseen on rakennettu lasten puhelinnurkkaus. Puhelin on pienellä pöydällä, jonka vieressä on kankaalla päällystetty korituoli. Pitkän jatkojohdon avulla lapset voivat halutessaan viedä puhelimen omaan huoneeseensa. Puhelin soi muutaman kerran päivässä ja lapsia kysellään. Lasten puhelimesta puhumista ei rajoitettu lukuun ottamatta poikkeuksellisia tilanteita, joissa lapselle soittaja on ollut erityisen päihtynyt. Hoitaja on silloin hoitanut puhumisen.

Olohuoneessa lapset oleskelevat, lepäävät, ottavat päiväunia, puuhailevat ja katselevat televisiota tai videoita. Olohuoneen isossa kirjahyllyssä on sekä uusia että vanhoja

Valokuva 5: Eteinen

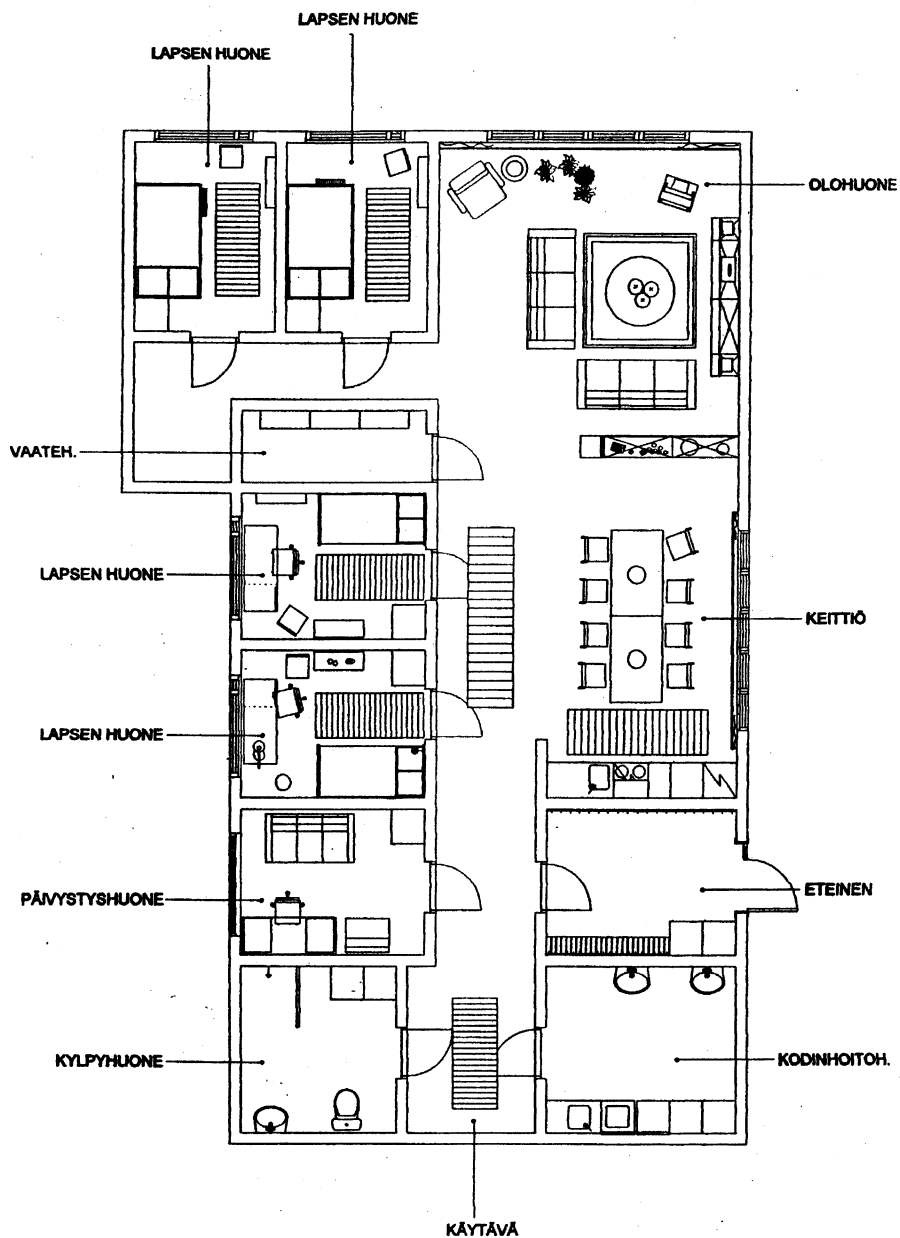
Piirros 6: Käytävä

aikuisten ja lasten kirjoja, koriste-esineitä sekä viherkasveja. Erityisen paljon hyllyssä on Enid Blytonin nuortenkirjoja. Lapset ovat täyttäneet sitä myös omilla tavaroillaan.

Kaksi kankailla päällystettyä sohvaa, sohvapöytä ja televisio ovat olohuoneessa keskeisiä huonekaluja. Olohuoneen pöydällä on aikakauslehti, kaksi barbieta, pöytäliina ja pienillä peltokukilla täytetty kukkamaljakko. Verhot ja matot ovat joko vaaleanvihreitä tai murretunpunaisia. Seinällä roikkuu pehmeä ryijy. Olohuoneeseen viihtyisyyttä tuovat viherkasvit ja kuivatut ruusukimput. Käytyäni muissa lastenkodeissa, olen kiinnittänyt huomiotani siihen, ettei niiden yhteisissä tiloissa ole välttämättä esineitä tai tavaroita, jotka muistuttavat sukulais- tai perhesuhteista sekä yhdessä elystä arjesta. Sukulaiset eivät ole esillä tässäkään lastenkodissa, mutta olohuoneen koristeet liittyvät yhdessä elettyyn aikaan.

Huoneiden sisustus kuvastaa kulttuurisia ja toiminnallisia odotuksia, joita kohdistetaan huoneiden käyttöön. Esimerkiksi keittiö on suunniteltu lähinnä ruokailuja varten, mutta käytännössä sitä käytetään laajemmin. Keittiöön kokoonnutaan yhteen

Piirros 7: Lastenkodin osaston pohjapiirros

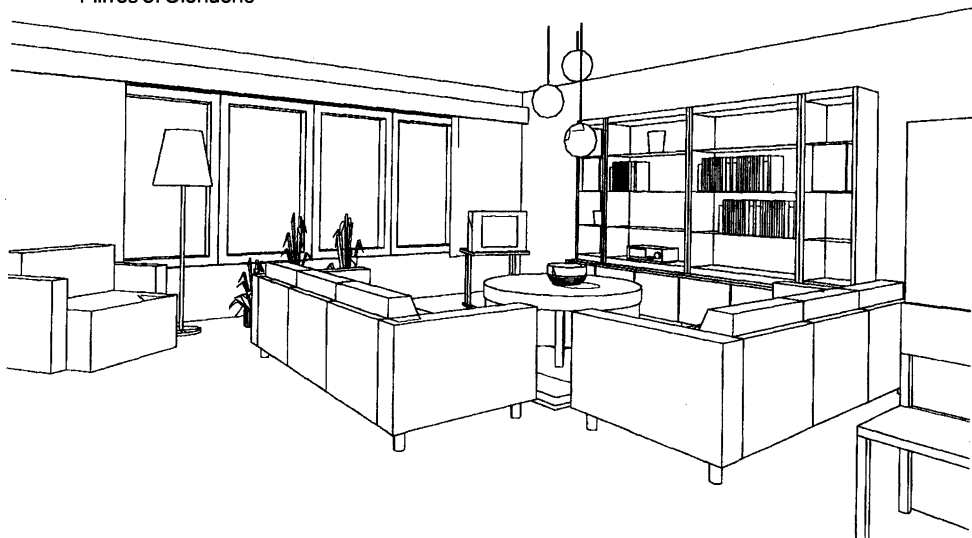

myös muina kuin ruoka-aikoina. Keittiössä pelataan, luetaan lehtiä, tehdään läksyjä ja jutellaan. Päivä-lisiin ja iltapalalle osallistuvat yleensä kaikki lapset ja vuorossa olevat kaksi työntekijää. Pitkä kahdeksan hengen ruokapöytä on silloin täynnä. Keittiössä on ison ruokapöydän ja tuolien lisäksi pöytä-taso, tiskipöytä, liesi ja jääkaappi. Pöytätason yllä on kaapistot asti-oita ja kuivia ruokatarpeita varten.

Valokuva 6: Puhelinnurkkaus

Piirros 8: Olohuone

Lasten huoneet ja tavarat lastenkodissa

Sairaalassa lasten tavaroissa on eroa, minkä voi nähdä liittyvän persoonallisuuteen, ikään ja sukupuoleen. Lastenkodista en voi kertoa sukupuoleen liittyvistä eroista, koska havainnoimallani osastolla on ainoastaan tyttöjä.³⁵ Muutenkaan sukupuolittainen ja stereotyyppinen jaottelu ei istu heihin. Tyttöissä on urheilusta kiinnostuneita, ja heidän tavaroissaan on myös “poikamaisia” tavaroita, esimerkiksi vesipyssy. Jokaisella lapsella on huoneessaan sänky, kirjoituspöytä, tuoli ja kaappi. Lasten huoneet, kuten muutkin osaston huoneet, on maalattu valkeiksi. Lattialla on vaaleankirjava muovimatto.

Lasten huoneita ei voi kutsua vain makuuhuoneiksi, koska toiminta niissä on laajempaa kuin pelkkää nukkumista (vrt. Kervanto Nevanlinna 1996, 330–331). Huoneiden kalustus ja tavarat viestivät monenlaisesta tekemisestä.

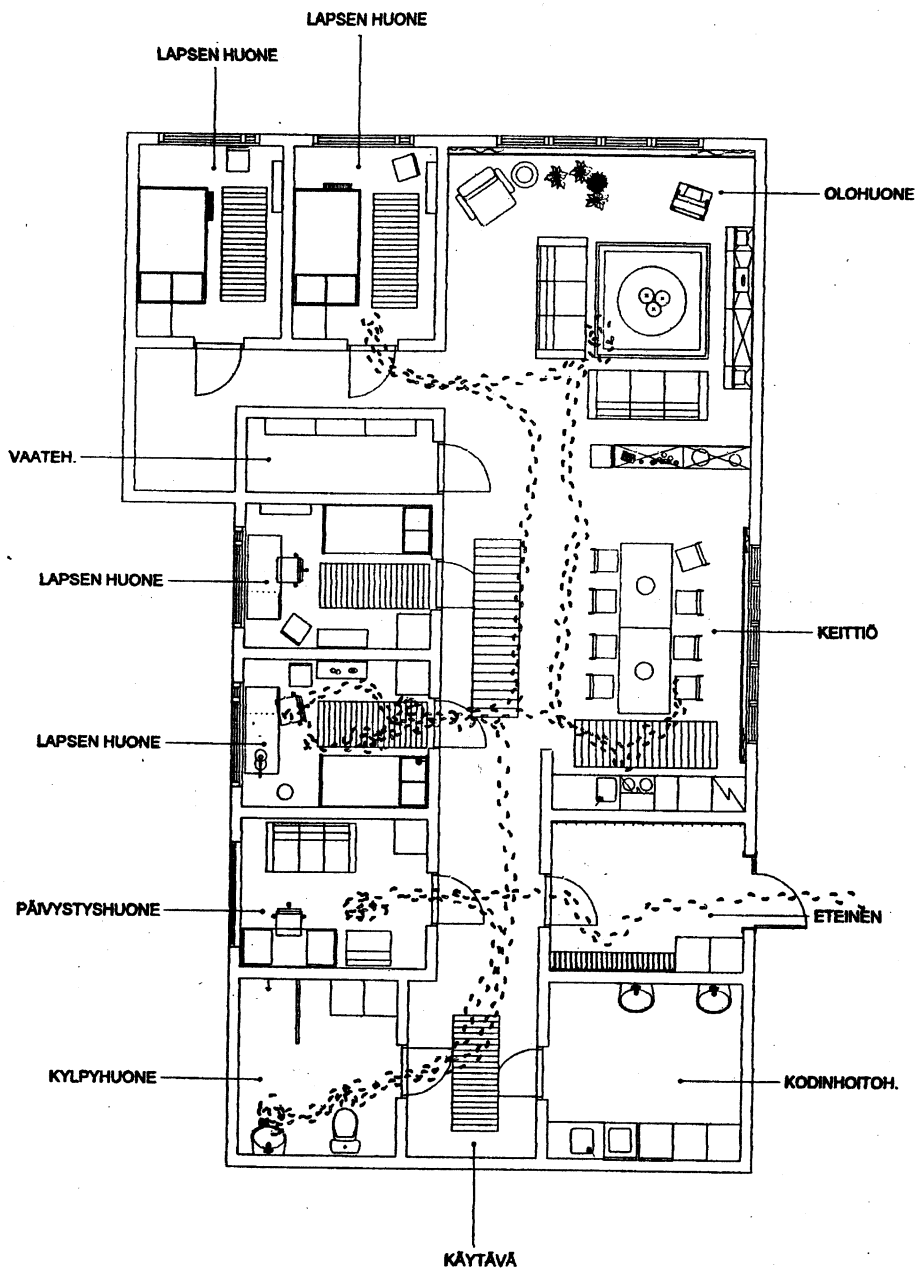
Lapset liikkuvat päivän aikana kaikissa huoneissa, mutta selvimmin heidän toimintansa keskuksia ovat heidän omat huoneensa ja keittiö. Askeljonot kuvaavat heidän käyntejään olohuoneessa, keittiössä, jonkin toisen lapsen huoneessa, päivystys-huoneessa, wc:ssä ja kulkevat eteisen kautta ulos.

Lastenkodissa lasten tavarat eroavat lasten iän ja kiinnostuksen mukaan ja huoneet on sisustettu persoonallisesti. Pienemmillä lapsilla on enemmän traditionaalisia leluja, kun taas nuorilla on enemmän koriste-esineitä huoneissaan. Pienemmillä lapsilla on enemmän heidän toimintaansa liittyviä tavaroita kuin nuorilla. Nuorten huoneissa esillä olevat tavarat ovat osa sisustusta, ja niiden avulla on luotu huoneisiin viihtyi-

Piirros 9: Lastenhuone

Piirros 10: Päivittäinen reitti lastenkodissa

syyttä. Tavaroina lapset rakentavat omaa paikkaansa.

Pienempien lasten huoneissa on erilaisiin leikkeihin tarkoitettuja varusteita ja leluja. Lapset ovat kiinnittäneet seinille itselleen mieluisia kuvia, ja hyllyillä on heidän omistamiaan tavaroita. Kaksi nuorinta tyttöä, Jaana (10 v.) ja Kaisa (7 v.), jakavat huoneen keskenään. Kummankin tavarat ovat omalla puolella huonetta. Heille on varattu sängyt, kirjoituspöydät, tuolit ja kaapit. Huoneen pääty on tytöille yhteinen. Sinne on sijoitettu lokerikko, joka on täynnä leluja. Sen päällä on nukkekoti, joka on sisustettu muovihuonekaluilla ja muovieläimillä. Huoneen katonrajassa olevalla hyllyllä on siistiin riviin aseteltu molempien tyttöjen pehmoeläimiä. Tytöt ovat kiinnittäneet seinille kortteja tai julisteita koirista, kissoista ja hevosista. Huoneessa on monenlaisen tekemisen ja leikin jatkuvuuden tuntu: siellä syötetään muovikaloja pienillä langanpätkillä ja vahaliidun palasilla, kuunnellaan musiikkia, tehdään läksyjä tai leikitään nukella.

Suvilla (17 v.), joka on tytöistä vanhin, on huoneessaan valikoidusti tavaroita, jotka eivät ole leluja, vaan koriste- ja muistoesineitä. Seinällä olevaan hyllykköön hän on asetellut paksun värillisen kynttilän, keraamisen koriste-esineen, lasivärein maalatun pullon ja valkoiset ensiaskelkengät. Hän on kiinnittänyt seinälleen Bob Marleyn esittäviä postikortteja ja julisteita. Ikkunalaudalla on rivi vihreitä lasipulloja. Suvi on itse värjännyt verhot oliivinvihreiksi. Räsymatto on samaa sävyä. Tytön huoneen yleisilme on siisti, rauhallinen ja siitä saa vaikutelman, että sisustukseen on uhrattu aikaa. Muiden nuorten huoneet ovat samanlaisia: huolella ja harkitusti sisustettuja.

Valokuva 7: Kirjoituspöytä

Valokuva 8: Koriste-esineitä

Lasten puheessa esille tulevat kiinnostuksen kohteet ja harrastukset näkyvät myös kuvissa huoneiden seinillä ja tavaroissa heidän hyllyillään. Jaana (10 v.) ja Kaisa (7 v.) pitävät kovasti koirista. He kertovat sukulaisten, tuttavien tai naapurien koirista. He tuntevat niiden luonteet ja käyvät hoitamassa sekä ulkoiluttamassa niitä. Hanna (12 v.) on innostunut urheilusta ja hänellä on urheiluvälineitä huoneessaan. Hän on kiinnittänyt Teemu Selänteen kuvan seinälleen.

Lastenkodissa lasten tavaroiden skaala on laajempi kuin sairaalassa. Eräissä ryhmähaastattelussa (Haastattelu L1a) hoitajat kertovat lasten tavaroista lastenkodissa:

Hoitaja: "Mut yleensä on ne pehmolelut, unirätit ja unilelut..." (490–491)

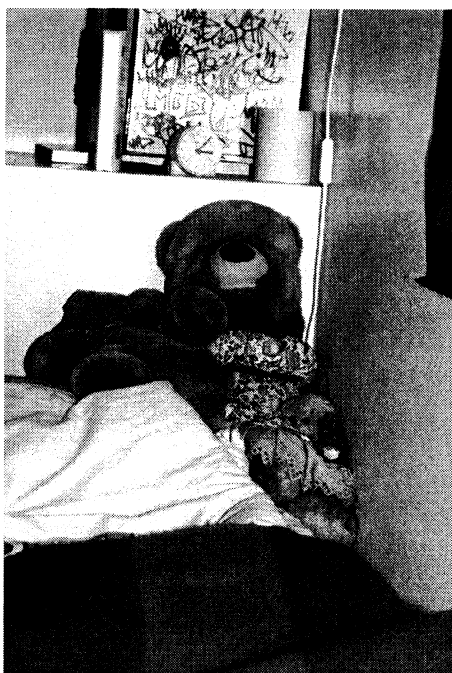
Hoitaja: "Ja isommilla on musiikkivälineet ja tällaset sekä vaatteet. Se on selkee ero mun mielestä pienemmillä ja isommilla (3). Kun lapset on meillä täs pidempään niin (.) sit rupee olemaan meiän lastenkodin varoilla hankittua, et aika vähä vanhemmat on vaatehankinnoissa jatkossa mukana. Niillä ei o taloudellisesti siihen mahdollisuutta..." (492–501)

Hoitaja: "Sitte on mun mielestä lapsilla semmonen tarve, että mulla on niitä leluja ja niitä leluja kotona, että semmonen tarve on et kotona on kans ne jotkut lelut."

Hoitaja: "Nii varsinkin semmosilla lapsilla, jotka lomailee kotona niin onhan se ihan hyväkin, et sielläkin on ja näkee, et kotona on se paikka, et on se oma sänky ja oma tila ja omat lelut. Niin ihan hyvä asia." (507–514.)

Valokuva 9: Tärkeät tavarat

Valokuva 10: Tavarat ja ajankulku

Havaintojeni mukaan nuoret kiinnittävät huomiota omaan pukeutumiseensa sekä huoneiden viihtyisään sisustamiseen, mutta heillä saattaa olla huoneessaan myös pehmoleluja, jotka liittyvät heidän varhaislapsuuteensa. Pienemmillä lapsilla on huoneissa heidän toimintaansa liittyviä tavaroita. Sen lisäksi he ovat hyvillään myös uudesta vaatteesta tai korusta.

Jotkin tavarat kuljettavat mukanaan lasten historiaa, ovat linkki menneeseen, mutta ovat myös muistoja, tuliaisia ja huoneen koristeita. Ne liittyvät tiettyyn aikaan lasten elämässä, esimerkiksi Suvin sängylle on kertynyt pehmoeläimiä lapsuuden kodista, sijaisperheestä, kesäperheestä ja lastenkodista. Ne sisältävät viestejä lapsen elämän ajallisesta jatkuvuudesta.

Jaetut tilat

Tämä alaluku Jaetut tilat ja seuraava alaluku Lukitut tilat tarkentavat tilojen relationaalisuutta. Tilojen käyttötaivoilla sekä sairaalassa että lastenkodissa ilmaistaan tilo-

jen hallintaa ja valvontaa sekä samalla tuetaan olemassa olevia hierarkioita.

Sairaalan osaston tilat on jaettu henkilökunnan ja potilaiden huoneisiin. Käytävän toisella puolella ovat henkilökunnan ja toisella potilaiden huoneet. Osaston keskukseksi toimii kanslia, jota vastapäätä oleviin potilashuoneisiin sijoitetaan lapset, joiden hoito vaatii eniten huomiota. Potilashuoneiden ovien yläpuolella on siniset ja valkoiset lamput. Sininen valo kertoo siitä, että hoitaja on huoneessa ja valkoinen, että potilas tai omainen on kutsunut hoitajaa juuri siihen huoneeseen. Valot antavat hoitajille tietoa toisten hoitajien liikkeistä ja pyydetystä avusta.

Omaiset voivat liikkua samoissa huoneissa kuin potilaat. Tilojen fyysinen jako ja kalustus ohjaavat lasten ja heidän omaistensa toimintaa. Kun omaiset ja potilaat käyvät kyselemässä jotakin työntekijöiltä, he yleensä seisovat henkilökunnan huoneen, tavallisesti kanslian, kynnyksellä. Henkilökunnan huoneissa käydään tutkimuksissa tai keskustellaan yksityisesti. Tällöin joku henkilökunnan edustaja on läsnä. Henkilökunta voi kulkea huoneesta toiseen, toisin kuin potilaat. Huoneiden käyttötarkoitus ohjaa lasten ja omaisten liikkumista.

Henkilökunnan huoneet jakautuvat niiden käytön mukaan hoito- ja konsultaatiohuoneeseen, kansliaan, keittiöön ja kahvihuoneeseen. Huoneiden jako on käytännöllistä lasten hoitoa ajatellen, mutta sillä on myös muita merkityksiä ja perinteitä. Huoneiden jakoa voidaan perustella sillä, että ammatillaiset eivät saa luovuttaa potilastietoja ulkopuolisille. Huonejako auttaa suojaamaan potilastietoja, samoin se saattaa estää myös tartuntojen leviämisen. Sairaala on rakennettu aikana, jolloin kulkutautien ehkäisyä pidettiin tärkeänä. Jaetut tilat suojaavat potilaita ja henkilökuntaa tartunnoilta. Hygienia onkin osa hoitoa ja sairaalan arkea (Jauho & Lehtonen 1998, 12–13; Douglas 1989). Hygieenisuus näkyy myös tilojen sisustuksessa, varusteissa ja käytetyissä materiaaleissa. Jokaisessa huoneessa on käsienpesuallas ovensuussa käsien pesua ja desinfiointia varten. Lapsilla, henkilökunnalla ja omaisilla on omat wc:t. Lasten wc sijaitsee pesutilojen yhteydessä ja omaisten käytävän alussa.

Lukitut tilat

Lastenkodin hallinnollisiin tiloihin ja keskuskeittiöön henkilökunta pääsee omilla avaimillaan. Lapset pääsevät niihin hoitajien seurassa tai heidän luvallaan. Marja Korhonen ym. (1991, 3) ovat eräässä lastenkodin hoitajien työryhmässä pohtineet kaikkien lukkojen tarpeellisuutta lastenkodeissa. He vertaavat laitosta kotiin. Kodeissa ei ole kanslioita, varastoja ja neuvotteluhuoneita, jonne lapset eivät pääse. Työryhmän hoitajien mukaan useissa lastenkodeissa keittiöt, jota he pitivät yleensä kodin sydämenä, ovat suljettuja. (Mp.)

Lukitut ovet ja erilliset tilat, joihin pääsee vain avaimilla, tekevät näkyväksi lasten ja aikuisten välistä hierarkiaa (vrt. Harvey 1975, 168). Lukot ovat niitä tilallisia rajoja, joihin lapset törmäävät. Lastenkodin hallinnolliset työntekijät työskentelevät erillisessä tilassa. Sen lisäksi lääkkeet ja pääruokatarvikkeet ovat lukkojen takana. Osas-

Valokuva 11: Käsienpesuallas

tolla on jääkaappi, jossa on lähinnä välipalaksi tarkoitettua ruokaa tai juomaa.

Päivystyshuoneen ovi on usein lukossa eikä lapsilla ole avaimia sen oveen. Lapsilla on avaimet ulko-oveen ja omaan huoneeseensa. Hoitajat eivät ole yksimielisiä siitä, pitääkö päivystyshuoneen ovea pitää koko ajan lukossa vai ei. Muutamat hoitajat haluavat pitää sen avoimena, kun taas toiset sulkevat sen tarkasti jälkeensä. Päivystyshuoneessa hoitajat säilyttävät laukkujaan ja ulkovaatteitaan. Päivystyshuoneessa on iso kirjoituspöytä, jonka lukituissa laatikoissa säilytetään lasten viikkorahoja.

Tilakäsitys ja sen ulottuvuudet

Sekä sairaalassa että lastenkodissa tiloja hallitaan hierarkkisen järjestyksen avulla, joka ilmentää myös valtasuhteita. Tilajärjestelyt kertovat tilan konkreettisesta ja symbolisesta hallinnasta, mutta myös tilaan kietoutuvista sosiaalisista suhteista (ks. Koskela 1994, 22–23). Sairaalassa jaetut tilat tuovat julki ihmisten välistä hierarkiaa. Ne ilmentävät hallinnollisia sekä hoidollisia ideologioita, jotka suuntaavat työntekijöiden päivittäisten toimien luonnetta ja priorisointia. Hallinnolliset toimet viittaavat tietosuojaan, rekisteröitäviin potilastietoihin ja arkistointiin.

Lastenkodissa säädellään lukoilla lasten tilan käyttöä ja liikettä. Esteillä suojellaan hallinnollisten työntekijöiden reviirejä sekä heidän hallussaan olevia asiakastietoja,

mutta myös lääke- ja ruokavarastoja. Ne tarkentuvat tietosuojaan ja omaisuuden varjeluna, mutta kertovat myös luottamuksesta, kasvatuksellisista periaatteista ja ideologiasta. Lukot pidättelevät myös potentiaalisia varkaita. Lukolliset ovet symbolisoivat aikuisten valtaa ja hierarkkisesti korkeampaa asemaa lapsiin verrattuna.

Sairaalan somaattiseen ja lastenkodin pitkäaikaiseen hoitoon tarkoitettujen tilojen, laitteiden ja varustuksen vertailu kertoo myös näiden tilojen saamasta erilaisesta taloudellisesta ja yhteiskunnallisesta tuesta. Niihin kytkeytyy ammatillisia intressejä ja hierarkiaa: lääkäreiden on perinteisesti ollut helpompi ajaa etujaan kuin sosiaalihuollon viranomaisten.

Lastenkodin osastolla ei ole tietokonetta lasten eikä henkilökunnan käytössä. Vain lastenkodin hallinnollisilla työntekijöillä on tietokoneet. Lastenkodin osaston tekninen välineistö on heikompi kuin sairaalan. Käytössä ei ole omaa videonauhuria eikä tieto- tai pelikonetta. Lastenkodissa on yksi videonauhuri usean osaston yhteiskäytössä, kun sairaalassa taas joka huoneessa on televisio ja videonauhuri. Lastenkodissa on paikoin kosteusvaurioita, ja taloa on homemyrkytetty. Osasto piti osittain remontoida, mutta se siirtyi myöhemmäksi. Se miten yhteiskunnan, rahankeräysten tai yksityisen hyväntekeväisyyden varoja on mahdollisuus käyttää tilojen varusteisiin, tulee selvästi julki vertailtaessa tiloja. Tilat ilmentävät fyysisissä ja sosiaalisissa ulottuvuuksissaan sosiaalisia suhteita ja yhteiskunnan rakentumista (ks. Koskela 1994, 22). Tilallisuus tuo julki yhteiskunnallisia kysymyksiä ja niille annettuja merkityksiä.

Vaikka hyväksyn ajatuksen, etteivät tilat yksistään muodosta merkityksiä, on työni kuluessa silti ollut hätkähdyttävää havaita se, miten suuri merkitys tilajärjestelyillä ja tilan luonteella on lasten toiminnalle. Sairaalassa hoitajien ja potilaiden vuorovaikutus vaatii toisen osapuolen aktiivista lähestymistä. Lastenkodin tilat antavat mahdollisuuden, tai ne lähes pakottavat, hoitajat ja lapset kanssakäymiseen keskenään. Jos lapsilla ja aikuisilla on erilliset tilat, ei luontevia ja huomaamattomia kohtaamisia synny samalla tavoin. Tilojen avulla luodaan myös yksityisyyttä. Oman huoneen ovi on lastenkodissa lapsille yksityisyyden symboli. Sen avulla lapset voivat sulkea itsensä piiloon julkiselta. Sairaalassa lapsilla ei ole siinä mielessä yksityisyyttä.

Aika-tilapolut

Työssäni arki jäsentyy aika-tilapoluiksi (ks. Koskela 1994, 23), jolloin toiminta ko-
tekstualisoituu ja asettuu tiettyyn hetkeen päivässä. Relatiiviset tilat (Harvey 19
168) viittaavat tilajärjestelyihin ja myös ihmisiin tilassa sekä niihin tapoihin, joi-
tilaa käytetään. Aika-tilapolut ilmenevät lasten päiväohjelmissa ja niihin liittyvissä
aikatauluissa. Ne antavat viitteitä lapsille sallitusta ja kielletystä toiminnasta.

Lastenkodin ja sairaalan päiväohjelmat tavoittavat lasten toimintaa aamusta iltan.
Päiväohjelmat kuvaavat tapahtumien, toiminnan ja tekojen kronologista virtaa. Tapahtumien
kronologia ilmentää sosiaalisten tilanteiden ajallista eli temporaalista
mensiota (Vasenari 1996, 22). Vaikka lasten päivissä on samankaltaisuutta ja tois-
vuutta, sisältyy niihin myös vaihtuvuutta ja yllätyksellisyyttä. Toistoon liittyy tapahtumien
tuttuus ja kokemus vastaavista tilanteista. Samankaltainen tapahtuma on k-
tenkin elettyä ja koettuna ainutlaatuinen.

Arjen toiminnan virta

Lasten toiminnan luonteessa sairaalassa ja lastenkodissa on samankaltaisuutta päi-
kodin ja koulumaailman kanssa. Samankaltaista on episodien vaihtuminen ja mu-
tuminen, mutta myös niiden moninaisuus ja päällekkäisyys.

Strandell (1992a, 258) on päiväkodissa tekemiensä havaintojen pohjalta huom-
nut, että lasten päiväkotiarkea koostuu jatkuvista tulemisista, menemisistä, siirtyr

tojensa pohjaksi. (Mts. 258–261.)

Evaldsson (1993, 83) on tutkinut Ruotsissa lasten iltapäiväkerhoja ja myös havainnut lasten toiminnan jatkuvuuden ja ajallisen muuntumisen. Evaldsson kuvailee hienosyisesti, miten lapset kiinnittävät huomion toistensa tekemiseen ja pieni yksityiskohta voi vetäistä kaikki lapset yhteiseen liikkeeseen, josta he palaavat luontevasti alkuperäisen tekemisensä ääreen. Evaldsson pitää lasten toimintaa aktiivisena luovuutena ja herkkyytenä käyttää tilanteita hyödykseen. (Mp.)

Samoin Kaarlo Laine (1997, 124) on arvioinut koulumaaailmaa. Nuoret kykenevät hänen mukaansa elämään monessa symbolisessa todellisuudessa yhtä aikaa ja tuottamaan useita eri todellisuustulkintoja puheitten, tekojen ja ruumiillisten käytäntöjen kautta. Tämä kyky saa koulun todellisuuden näyttämään episodien nopeilta vaihtumisilta ja tilanteet moninaisilta, päällekkäisiltä ja monikerroksisilta. Laineen mukaan koulun todellisuus muodostuu muutosten ja siirtymien jatkuvasta vaihtelusta rakenteiden, aika-tila-järjestelyjen ja rutiinien puitteissa. Hän pitää siirtymiä fyysisinä, liikkeenä tilasta toiseen, mutta myös emotionaalisena elämysten virtana. (Mp.)

Lastenkodissa lapsilla toistuvat aamu- ja iltatoimet, koulunkäynti, ruokailut, kotityöt sekä tv:n ja videoiden katselu. Neuvotteluja lastenkodissa käydään esimerkiksi nukkumaanmenoajoista, videoiden ja tv:n katselusta sekä lasten myöhäisestä ja äänekästä musiikin kuuntelusta.³⁶ Pienet neuvottelut ja sopimukset ovat tavanomaisia. Niiden avulla sovitaan suusanallisesti sen päivän ohjelmasta, yhteisestä tekemisestä ja aikataulusta. Sairaalassa lapsilla on myös aamu- ja iltatoimia, sairaalakoulua ja ruokailuja sekä tv:n ja videoiden katselua. Lapsille opetetaan tietty päivärytmi: aamulla ylös, säännölliset ruokailut ja illalla nukkumaan. Tällainen kurinalaisen elämänrytmin ideaali leimaa molempia tutkimiani laitoksia.

Sairaalassa lasten toimintaa rajoittavat liikunnallisesti sairaus ja väsymys. Liike ja tekeminen kietoutuvat terveillä tai toipilasvaiheessa olevilla lapsilla moni-ilmeisesti yhteen. Lastenkodissa lapset voivat pysähtyä ja kadota omaan huoneeseensa muiden katseelta näkymättömiin. Päiväkodissa, koulussa ja sairaalassa ei lapsilla ole tällaista mahdollisuutta. Lasten toiminnalle on ominaista liike ja kiinnostus muiden vertaisten tekemistä kohtaan myös lastenkodissa. Heillä ei ole kuitenkaan tarvetta samantyyppiseen ”kruisailuun” kuin lapsilla päiväkodissa. Lapset voivat mennä omaan paikkaansa ja olla rauhassa, jos he sitä haluavat.

Sekä sairaalassa että lastenkodissa lapset korostavat pikemminkin omaa toimintaansa, kun taas aikuiset keskittyvät laitosten toimintaan ja työntekijät sitä kautta omaan työhönsä. Aikuiset pitävät tärkeänä asioiden sujuvuutta ja rauhallista tunnelmaa. Lasten puheessa tai toimissa ei korostu osaston tunnelman rauhallisuus, vaikka yhteisesti koettu leppoisa tunnelma on havaintojeni mukaan tärkeä myös lapsille. Esimerkiksi Suvi pohtii mukavaa tekemistä muiden kanssa:

Kaisan kanssa peuhaan ja leikin. Jaanan kanssa leikin aiemmin, kun se oli pienempi. Helin kanssa en tiedä mitä teen. Me vaan tehdään. Kerran me leikittiin kosmetologia. Naureskelimme. (Havaintomuistiinpanot 9.9.1996.)

Heli kertoo päivänsä kulusta:

Aamulla mä herään ja lähden kouluun. Jos en mee, mä lähden joka tapauksessa. Sit mä palaan koulusta, teen vähän töitä, syön ja lähden sitten illaksi ulos. Kun tarkensin, mitä se ulos tarkoittaa, hän vastaa: Mä oon kavereiden kanssa. Me istutaan ja poltetaan tupakkaa. Me ollaan ulkona. Jos me ei olla ulkona, me ollaan jonkun kotona tai sitten meillä jollakin (lastenkodin osastolla), jos saa tulla. (Havaintomuistiinpanot 11.9.1996.)

Lastenkodin päiväohjelma

Tässä luvussa erittelen lasten päivää lastenkodissa aamusta iltaan. Samankaltaisesti on päiväohjelmia tarkastellut koulukodissa Rahikainen (1994), iltapäiväkerhoissa Evaldsson (1993) sekä päiväkodissa Lahikainen että Rusanen (1991). Päivän tapahtumat eivät ole toisistaan selkeästi erotettavissa, vaan ne ovat päällekkäisiä tai lomitaisia. Lasten ja hoitajien yhteisestä toiminnasta syntyy päivän kulkua kuljettava puunos.

Lastenkodin arjesta on tehty kodinomainen. Lasten ajan- tai osaston tilan käyttöä ei ole tarkasti säännelty. Arjessa on nähtävissä myös laitoksiin liittyviä piirteitä, esimerkiksi laitoskeittiö, vuorotyötä tekevä henkilökunta, ostokset ostolapuilla, yhteys poliisiin yöpoissaoloista ja lasten toiminnan raportointi. Lastenkodin toiminnassa näkyvät sen toiminnan päämäärät, jotka kuvastavat yhteiskuntaan integroimisen ja sosiaalistamisen periaatteita. Kasvatukselliset periaatteet ovat samankaltaisia kuin vanhemmillä suhteessa lapsiinsa.

Havaintojeni mukaan lasten arjen toiminnan keskuksia lastenkodissa ovat keittiö ja sen lisäksi lasten omat huoneet. Konstruoimassani päiväohjelmassa suluissa on mainittu kussakin tapahtumaepisodissa läsnä olleet ihmiset sekä huone, jossa toimijat pääasiallisesti ovat.

Havaintomuistiinpanoihini pohjautuvat päiväohjelmat tavoittavat yhteisöllistä päivän kulkua, joka vaikuttaa kunkin yksittäisen lapsen ajankäyttöön. Ne eivät kuvaa yksittäisen lapsen eivätkä lapsiryhmän päivän tapahtumia "realistisina". Muistiinpanoihini olen pyrkinyt tavoittamaan lasten näkökulmasta päivän kulkua, jota selvennän seuraavassa alaluvussa. Päiväohjelmassa tulee esille tapahtumien kirjo ja joidenkin tapahtumien huomaamaton luonne.

Lastenkodin päivä:

Aika	Tapahtumat (toimijat, tapahtumapaikka)
7.00	Aamupesut ja aamiainen (lapset, 2 hoitajaa ja minä, keittiö, kylpyhuone, lasten huoneet)
7.30–	Kouluun lähtö
13–	Koulusta paluu
14–	Välipala (lapsia, keittiö)
	Kalojen ruokintaa ja musiikin kuuntelua (lapsi ja minä, lapsen huone)
15–	Kotitöitä (useita lapsia, osasto, keittiö)
	Leikkiä olohuoneessa (kaksi lasta, olohuone)
	Ystävän odottelua (yksi lapsi, osasto)
15.30	Harrastukseen lähtö (yksi lapsi, muut lapset, hoitaja, lapsen huone ja keittiö)
15.30	Päivällinen (lapset, hoitaja ja minä, keittiö)
16.00	Kahvihetki ja riita (hoitaja, lapsia ja minä, keittiö)
17.00	Juttelua ja leikkiä (kaksi lasta, hoitaja ja minä, päiväystyshuone)
	Ystävän vierailu ja elokuva (lapsi ja ystävä, lapsen huone)
	Kaverukset juttelevat (kaksi lasta, olohuone)
	Leipomista (lapsi, keittiö)
	Lukemista (lapsi ja minä, olohuone)
	Television katselua (kolme lasta, hoitaja ja minä, olohuone)
19.00	Illapala (lapset, 2 hoitajaa ja minä, keittiö)
20.00	Kylpy (kaksi lasta ja minä, kylpyhuone)
	Illtakävely (hoitaja ja lapsi, ulkona)
21.00	Nukkumaan (lasten huoneet)

Muistiinpanojen mukaan konstruoitu lastenkodin päivä kulkee seuraavasti:

Varhain aamulla yövuorossa ollut oman osaston hoitaja selvittää edellisen illan tapahtumia aamuvuoroon tulleelle hoitajalle. Lapset liikkuvat pesuhuoneen, wc:n ja oman huoneen väliä rauhallisesti ja valmistautuvat kouluun lähtöön.³⁷

Yöhoitaja selvittää toiselle hoitajalle, että Kaisan (7 v.) pitää ottaa uimatavarat mukaan, koska hän menee suoraan koulusta äitinsä kanssa uimahalliin. Suvi on menossa luokan kanssa sinä päivänä retkelle, ja hoitaja on tehnyt hänelle eväät valmiiksi: voileivät ja mehua. Yö on mennyt rauhallisesti. Heli on tuonut illalla kuitteja, joista kaikista hoitaja ei ollut saanut selvää. Vuoroon tulleen hoitajan pitää kirjoittaa vielä, mitä niillä on ostettu. Kun lapset tekevät ostoksia, heidän pitää esittää kuitit ostoksistaan. Joskus lapset tekevät ostoksia ostolapuilla, joissa näkyy lastenkodin ja kaupungin nimi.

Hannaa (12 v.) hakee kouluun samassa lastenkodissa asuva toinen tyttö, ja he lähtevät hyvissä ajoin. Tyttö ei syö aamiaista, vaan menee puhumattomana ulos ovesta. Aamiaispöydässä, jonka yöhoitaja on kattanut valmiiksi, on kahvikupit, leipää, makkaraa, juustoa ja edellisen päivän sienisalaattia. Kaurapuuroa hän on keittänyt pienintä lasta varten, koska tämä on toivonut sitä edellisenä iltana.

Retkelle lähtevä Suvi (17 v.) ottaa eväspakettinsa ja lähtee kouluun. Suihkussa käynyt Heli (14 v.) tulee pöytään syömään. Juttelemme aamuhetkistä. Jaana (10 v.) ja Kaisa tulevat aamiaispöytään, ja Heli lähtee kouluun. Pöytään jääneet tytöt istuvat toisiaan vastapäätä. Toinen kertoo kahdesta näkemästään unesta, ja sitten he keskustelevat edellisen illan tapahtumista, jolloin ovat olleet ulkona pihapiirissä. He puivat edellisenä iltana syntyneitä väärinkäsityksiä ja suhteita poikiin. Jaana kokeilee uusia housujaan ja kenkiään sekä peilailee itseään. Hän vaihtaa vanhat housut jalkaan ennen kouluun lähtöä. Jaanan ilme kertoo tyytyväisyydestä hankittuihin asusteisiin. Aamuvuoroon tullut mieshoitaja tulee myös aamiaispöytään ja tytöt lähtevät pukemaan omaan huoneeseensa. Jaana sanoo Kaisalle: *Sun tissit näkyy.* Naureskellen he vetävät oven perässään kiinni, ettei mieshoitaja pysty näkemään heitä. (Havaintomuistiinpanot 5.9.1996.)

Olen kirjoittanut tutkimuspäiväkirjaani:

”Toiset tulevat huoneistaan unisina ja istun aamiaiselle. Pidin sitä luontevampana kuin vain seurata heidän vieressään. Aivan kuin olisin ollut syömässä kuten aiemmin. Tunsin alkuun, että hoitajat olivat vähän huvittuneita, että mitähän saan aamiaisesta irti. He yrittivät sanoa yhdelle tytölle, että pitää sanoa: saisinko ja olisitko niin hyvä. Tyttö kuittasi jutun ja sanoi, *kiitti orja*. Lapset lähtivät yksi kerrallaan.” (Tutkimuspäiväkirja 11.9.96.)

Lastenkodissa lapset heräävät tavallisesti itse, vain pienimpiä herätellään. Lasten koulu alkaa klo 8–9 ja päättyy yleensä kolmeen mennessä. Aamun tapahtumiin kuuluvat aamupesut, aamiaisen ja kouluun lähtö.

Iltapäivällä lapset syövät välipalaa sitä mukaa, kun he tulevat koulusta. Kello 14–15 maissa tulevat iltavuoron hoitajat osastolle. Tällöin päivävuoron hoitajat ovat usein vielä läsnä. Aamu- ja iltavuoron hoitajat vaihtavat kuulumisia toistensa ja lasten kanssa. He seisoskelevat ryhmänä keittiössä, eteisessä tai päivystyshuoneessa. Lapset liikkuvat osastolla omaan huoneeseen, olohuoneen kautta keittiöön, wc:hen ja pesuhuoneeseen, ulos pihalle ja takaisin sisään.

Iltapäivällä, kun lapset ovat palanneet koulusta, osastolla on kaksi hoitajaa. Toinen heistä lähtee muutaman toisen osaston lapsen kanssa seikkailu-

tapahtumaan. Toinen hoitaja ja kaikki lapset ovat osastolla. Suvi keittelee verhojaan isossa kattilassa ja värjää niitä huoneen sävyyn sopivaksi. Pöydälle on katettu välipalaa varten leipää, margariinia ja juustoa. Tytöt käyvät haukkaamassa palaa yksitellen. Heli selvittää hoitajalle: *Mä teen nyt tunnin työtä ennen ruokaa ja tunnin sen jälkeen. Sitt mullon kasassa viis tuntii ja kaks viel puuttuu.* Tyttö on hyvin oma-aloitteinen töiden suhteen. Hän on aiemmin jo pessyt mattoja, sängynpeitteen ja imuroinut. Nyt hän on menossa pesemään lisää mattoja. Hän on yhdessä toisen tytön kanssa tehnyt työ-sopimukset tietylle tuntimäärälle kaupungin kanssa, ja he saavat siitä palkkaa.

Kun kysyn, ovatko he aina näin ahkeria vai onko nyt syyssiivous, hoitaja selvittää minulle sopimuksesta. Hän on iloinen, että lapsilla on mahdollisuus näin ansaita vähän rahaa itselleen. Hän ilmaisee ilmeisesti itsensä siten, että Heli epäilee hoitajan tarkoittavan, että he tekevät vain rahasta kotitöitä. Nuori oikaisee aikuista, *ettei oo totta ettei me tehtäs töitä ilmaseks. Me tehään ja osallistutaan paljon.* Hoitaja korjaa sanomistaan ja sanoo, etteihän se olisi kodinomaista, jos lapset saisivat aina rahaa kotitöistä. Suvi lukee seuraavan päivän kokeisiin huoneessaan, ja hoitaja menee auttamaan häntä. Suvi huutaa ja kiroilee hoitajalle koalueen vaikeutta.

Pienin tytöistä, Kaisa, on huoneessaan ja hänen huoneensa ovi on auki olohuoneeseen. Kaisa sanoo tekevänsä *kaloille ruokaa*. Hänellä on muovinen pieni akvaario. Hän on silpunnut villalangoista hienoa silppua ja veistelee vahaliiduista linkkuveitsellä ohuita lastuja. Kaisa sanoi: *Pitää olla varovainen,*

Valokuva 12: Oma nurkkaus

kun veitsi on niin terävä. Suvi kurkistaa ovelta, mitä huoneessa tapahtuu. Vähän moittivasti hän ilmoittaa, että pilaat hyvät kynät.

Kaisa kuuntelee samalla radion Kiss FM -kanavaa ja hyräilee muun muassa Tina Turnerin kappaletta. Jutellessani lyön pääni parvisängyn reunaan. Sanon, että tämä nurkkaus on lapsia eikä aikuisia varten tehty. Tyttö kertoo, että *mun äitikin lyö päänsä siihen*. Sanon, että hän saa kasvaa vielä aika paljon ennen kuin hän ylettyy parveen. Mittailen, miten paljon hänen pitää vielä kasvaa. Kaisa tietää: *Mä oon täällä niin kauan, että kasvan isoks*. Hän näyttää minulle vauvanukkensa ja kohdan, josta painamalla sen saa itkemään. Hän esittelee minulle laatikostonsa, johon on maalarinteippipaloilla merkitty laatikoiden sisältö. Yhdessä laatikossa on kalatarvikkeet, yhdessä paperit ja kynät sekä yhdessä pelit. (Havaintomuistiinpanot 11.9.1996.)

Tässä iltapäivään liittyy koulusta paluu, välipala, kotitöitä, puuhailua, musiikin kuuntelua sekä kokeisiin lukua. Välipalan ja kuulumisten vaihtamisten jälkeen lapset haajaantuvat tahoilleen ja etsiytyvät toistensa seuraan. Lasten huoneissa soiva musiikki luo rytmikkään taustavireen. Iltapäivä on hetki, jolloin vedetään henkeä koulupäivän jälkeen.

Lastenkodissa lapset tekevät kotitöiden, esimerkiksi tiskivuorojen, oman huoneen siivouksen ja jälkien korjaamisen lisäksi muutakin työtä. He ulkoiluttavat tai hoitavat koiria sekä hoitavat tuttavien lapsia. Muita harvinaisempia kotitöitä ovat muun muassa mattojen, sängynpeitteiden tai ikkunoiden pesu, mankeloiminen ja pyykinpesu.

Viikoittain toistuu saunapäivä. Saunan jälkeen odotettavissa oleva iltaherkku, esimerkiksi letut, jäätelö tai makkara, on lasten ja hoitajien yhteinen puheenaihe. Saunapäivään liittyy rajoitus: sinä iltana ei saa tulla vieraita.

Seuraavassa puuhaepisodissa Hanna ja Kaisa touhuavat keskenään. Välillä he ovat kiinteä pari, ja välillä he edustavat vastakkain olevia leikin osapuolia. Puuha kuvaa tässä lasten itsensä valitsemaa arjen toimintaa.³⁸ Se on muun muassa lasten peuhamista sohvalla, peliä aakkosnopilla lattialla ja hirsipuun pelaamista.

Isompi heistä, Hanna, ottaa pienemmän syliinsä. Hanna kertoo Kaisalle, ketkä hoitajat ovat iltavuorossa ja ketkä ovat seuraavana päivänä. Hanna on tyytyväinen, *ett se ei oo illassa*. Kaisa pyytää Hannaa leikkimään lentokonetta. Hanna menee makaamaan sohvalle ja nostaa jalkansa pystyyn ja Kaisa kiipeää jalkojen päälle mahalleen. He pitävät toisiaan käsistä kiinni. Hanna heiluttaa jalkojaan ja Kaisa keinuu jalkojen päällä. Hoitaja huikkaa, että olkaa varovaisia, ettei satu vahinkoja. Tytöt vilkaisevat minuun aina välillä, huomaanko heidän leikkinsä. Kun he ovat useamman kerran leikkineet lentokonetta, kesken leikin Hanna rupeaa sanailemaan Kaisalle: *Sä haiset. Sä oot kauhee piereskelemään*. Pierut ja hajut naurattavat tyttöjä ja he kertaavat aihetta useampaan kertaan.

Lentokoneleikki muuttaa muotoaan ja muuttuu tynnyjen asetteluleikiksi. Hanna makaa sohvalla ja Kaisa asettelee tynnyjä. Tyttö asettelee tynnyjä eri

puolille Hannaa ja samalla rallattelee taikasanoja Zikkad akka saa. Sohvalle makaava tyttö toivoo tyynyt naamalleen. Kaisa istuu tyynyjen päälle. Hanna toivoo, että Kaisa istuu pitkään aloillaan. Kaisa juttelee itsekseen, että pitää istua tarpeeksi kauan. Kun sitten Kaisa kurkkaa tyynyjen alle, makaa Hanna kuolleen tavoin. Kaisa ihmettelee, että *tämähän on ihan löysä. Hanna on kuollut. Mitä mun nyt pitäis tehdä?* Tyynyjen asetteluleikki on muuntunut kuolleen leikkimiseksi. Kaisa nostelee kuolleen löysyä käsiä ja yrittää saada tähän eloa siinä onnistumatta. Tätä he toistavat muutamia kertoja. Kaisa jopa hautaa kuolleen tytön peiton alle. Kaisa läiskäisee muutaman kerran tyynyillä leikisti kuollutta tyttöä naamaan ja toinen kieltää, koska se sattuu. Sohvalle maannut Hanna nousee ylös ja alkaa tyynyn kanssa ajaa toista takaa ja sanoo läiskäisevänsä karkuun lähtenyt tyttöä. Kaisa juoksee kirkuen edellä ja toinen tyynyn kanssa perässä. Kuolleeseen tyttöön on tullut eloa, ja puuha on muuntautunut takaa-ajoksi ja tyynysotaa muistuttavaksi leikiksi.

Hoitaja palaa osastolle ja kieltää lapsia pomppimasta sohvalle, ettei se mene rikki. Hoitaja yrittää hillitää vauhtia, mutta lapset juoksevat vielä jonkin aikaa. Kaisa juoksee Hannaa karkuun ja Hanna juoksee tyynyn kanssa perässä. Hoitaja yrittää ottaa tyynyä pois Hannalta ja onnistuukin siinä, mutta Hanna ottaa toisen tyynyn. Hanna on hiukan ärtyneen oloinen, kun taas Kaisa on valmiina "kyttäysasemissa" ja tirskuu. Tytöt juoksevat olohuoneen ja keittiön pöydän ympäri. Hoitaja pysäyttää Hannan ja tarttuu häntä kiinni käsivarresta. Hän käskää Kaisaa istumaan sohvalle. Kaisa istuu viereeni sohvalle pieneksi hetkeksi. Kun Kaisa lähtee taas vähän kuin härnäillen liikkeelle ja Hanna meinaa lähteä perään, niin hoitaja komentaa Hannaa: "Hanna, sä meet nyt omaan huoneeseesi!" (Havaintomuistiinpanot 9.9.1996.)

Episodissa lasten toiminta törmää aikuisen asettamiin rajoihin. Hoitaja yrittää pysäyttää lasten liikkeen, mutta lasten vauhti vain kiihtyy. Leikki saa hiukan rajuja piirteitä, ja aikuinen haluaa säilyttää olohuoneen rauhasan tunnelman. Tilanne päättyy siihen, että toinen lapsista komennetaan omaan huoneeseen. Hoitaja komentaa lapsia ensin puheella. Kun se ei tuota tuloksia, ottaa hän ensin tyynyn pois toiselta lapselta. Lopulta hän pysäyttää lasten liikkeen tarttumalla toista tyttöä käsivarresta kiinni. Lapset erotetaan toisistaan siten, että toinen lähetetään omaan huoneeseensa. Omaan huoneeseensa lähetetty lapsi on loukkaantuneen näköinen. Samaan aikaan huoneeseen jäänyt lapsi aloittaa uuden leikin huoneeseen tulleen Jaanan kanssa. He peuhaavat hiljaisesti, hiukan tirskahtellen, ja aikuinen antaa heidän jatkaa leikkiään. Huoneeseen komennettu lapsi valittaa hoitajalle toisten jatkamasta leikistä, ja hoitaja vastaa siihen, että nämä lapset ovat enemmän samankokoisia.

Tässä episodissa tulee esille myös lasten leikin muuntuminen luontevasti tekemisestä toiseen. Lapset kehittävät itse leikin juonen, jossa on rauhallisempia ja kiihvaampia vaiheita. Myös tunnelmat vaihtelevat naurusta innostuksen kiljahduksiin ja ärtymyksestä jännitykseen. Leikki saa jännittäviä piirteitä, kun toinen tietää kiinni joutuessaan saavansa läiskäyksen tyynystä. Kuolema-aihe tuntuu itsestäni lähes pelottavalta, mutta lapsille se on luonteva leikinaihe. Olen kuullut Hannan itsemurha-

yrityksestä. Hänen puheissaan toistuvat muissakin tilanteissa kuolema-aiheet ja erityisesti hänen oma kuolemansa.

Aikuinen lopettaa edellä kuvatun puuhaepisodin. Vauhti tai "levottomuus" on aikuisen mielestä yltänyt sille tasolle, että hän katsoo tehtäväkseen puuttua siihen. Tässä toiminnallisessa episodissa on havaittavissa useammanlaista liikettä, samoin läheisyyttä ja mielenliikkeitä. Lapset esittävät erilaisia rooleja ja muuttavat puhuttaan roolihahmonsä mukaa. He eläytyvät leikkiinsä. Leikkiessään he ovat osa leikin maailmaa, joka eroaa ulkomaailmasta (vrt. Evaldsson 1993, 121).

Hanna huomaa, että hänen saamansa kolikot elokuvan karkkeja varten ovat hävinneet taskusta. Hän hakee niitä ja löytää ne hetken etsimisen jälkeen sohvan tyynyjen välistä, jonne ne ovat luiskahtaneet lentokoneleikin aikana. Hanna on selvästi mielissään illan ohjelmasta: hänen ystävänsä on tulossa hakemaan hänet elokuviin. Hän odottelee ystävänsä malttamattomana ja kurkistelee ikkunasta pihalle. Samaan aikaan hoitaja odottelee Jaanaa kotiin, jonka pitää lähteä harrastukseensa. Tyttöä ei kuulu, ja hoitaja käy tarkistamassa koulun loppumisen ajan päivystyshuoneen seinällä olevasta listasta. Jaana saapuu ja menee suoraan omaan huoneeseensa. Hoitaja seuraa häntä. He käyvät keskustelua lähdistä. Jaana kiukkua: *Mä en mee tanssii*. Isommat tytöt, Suvi ja Heli, ottavat voimakkaasti kantaa ja huutavat tytölle keittiöstä: *Sä meet sinne, kun se on maksettukin ja se on ollu niin kallis. Ei meillä muilla oo siihen ees mahdollisuutta*. Jaanan toinen tanssitossu on hiukan revennyt. Hoitaja harmittelee, ettei tyttö ole antanut sitä hänelle aiemmin korjattavaksi. Jaana lähtee ilman tossuja sillä kertaa. Neuvotteluun kuluu aikaa niin, ettei Jaana ehdi syömään, vaan lähtee harrastukseensa. (Havaintomuistiinpanot 5.9.1996.)

Hanna odottaa jo iltaa, ystävänsä ja yhteistä kokemusta. Hoitajat ja muut lapset ovat tietoisia siitä, ettei Jaana ole halukas lähtemään harrastukseensa. Hoitaja on huolissaan Jaanasta, ja muut lapset tarkkailevat tilannetta sekä ottavat siihen kantaa. Päivällinen kerää lapset ja vuorossa olevat hoitajat yhteen iltapäivän päätteeksi.

Ruokailut ovat päivittäin usein toistuvia tapahtumia.³⁹ Ruokailuille on ominaista se, että lapset tulevat pöytään ja lähtevät pois hiukan eri tahtiin. Ruokailut ovat sovituinta aikoina, jotka lapset tietävät. Lapset keskeyttävät muun tekemisen, kun he odottelevat ruokaa. Joskus ruokailut ovat lähes hartaita tilanteita verrattuna vaikkapa niitä edeltäneisiin tunnekuuhuihin. Jos joku lapsista ei tule päivälliselle, hänelle varataan ruokaa lämpöiseen uuniin.

Päivällinen syödään hiukan kolmen jälkeen. Päivällisen ajankohtaan vaikuttaa ilmeisesti se, että keskuskeittiö suljetaan noin klo 16. Lapset hyrräävät ruokapöydän lähetyvillä odotellen ruokaa. He katselevat pöydän kattamista tai kattavat sitä itse sekä odottelevat hoitajaa, joka tuo ruuan keskuskeittiöstä.

Keittiöön mentäessä tarvitaan avain, joka on hoitajalla. Keittiössä ruoka on valmiina lämpimässä uunissa. Ruoka-astiat pannaan koriin ja tuodaan korissa osastolle. Kaisa ja Hanna saavat kattaa pöydän tällä kertaa ja isommat patistavat heitä tekemään sen: *Nyt katatte. Pitää teidänkin tehdä jotain.* Ruokapöydässä meitä on seitsemän syöjää. Tytöt juttelevat ja nuorin lapsista, Kaisa, on huomion keskipisteenä. Kaisa tietää kertoa, että *Jaana kiukutteli. Se ei halunnut lähteä tanssimaan. Jaana ei tykkää tanssin vapaasta osasta.* Isommat pyytävät häntä keskittymään syömiseen eikä puhumiseen. Ruokailussa Jaanan toiminta on muiden puheenaiheena. Lapset lähtevät kiittäen pois pöydästä yksi kerrallaan.

Ruuan jälkeen hoitaja keittää kahvia. Kahvihetki alkaa kahden lapsen välienselvittelyllä. Hoitaja on pyytänyt Kaisaa hakemaan Suvin kahville ja sanomaan kohteliaasti, että neiti on hyvä ja tulee kahville. Suvin mukaan tyttö on sanonut, että *mee ite keittää kahvis.* Suvi tulee keittiöön kiukustuneena hoitajalle, kun tämä on luvannut keittää kahvit. Kun hoitaja ja Suvi selvittävät, kuka on sanonut mitäkään, lymyilee Kaisa hiukan sivummalla. Hoitaja muistelee sanoneensa Kaisalle ihan toisin ja minä vahvistan hänen sanominsa. Yleensä olen välttänyt ottamasta kantaa, mutta tässä tilanteessa kerron oman kantani. Suvi suuttuu Kaisalle, huutaa tälle ja ajaa tätä takaa. Hän uhkaa kostaa tytölle tämän sanomisen. Kaisa pakoilee Suvia jonkin aikaa ja näyttää välillä hyvin pelokkaalta. Lopuksi hoitaja ottaa Kaisan hoiviinsa ja tilanne rauhoittuu.

Kahvin jälkeen Hanna, Kaisa, hoitaja ja minä olemme päivystyshuoneessa. Katsomme alkuun erästä mainosta, joka on tullut hoitajille. Hoitaja istuu tuolilla, minä olen Hannan kanssa sohvalla ja Kaisa seisoo edessäni. Hanna sormeilee hoitajan hiuksia. Hoitaja soittaa yhdessä vaiheessa kotiinsa ja pyytää miestänsä lämmittämään ruokaa omille lapsilleen. Hän lopettaa puhelunsa ja osaston uusin lapsi, Hanna, kysyy *miks sä et oo niinku muut.* Hoitaja kysyy, miten niin. Hanna sanoo, *no ku sä et välitä vaikka me kuullaan, ett sä soitat kotiin.*

Puhelun aikana leikin Kaisan kanssa. Kaisa astuu ensin vahingossa jallallaan jalkani päälle ja siitä kehkeytyy leikki. Minä astun leikilläni hänen jalkansa päälle. Sen jälkeen Kaisa piiloutuu peiton alle lattialle ja pyytää: *Etsi mun jalka täältä.* Kokeilen viltin reunoja jalallani ja tyttö hihkuu peiton alla. Peitto on jäänyt päivystyshuoneeseen edellisenä yönä vieraana olleelta nuorelta. Hän on yöllä tullut koputtelemaan osaston oveen ja pyytänyt suojaa. Hän on kertonut vanhempien hakkaavan häntä. Kun Suvi kuulee asiasta, hän huutaa kiihtyneenä: *Mitä vittuu se teki täällä?*

Hanna yrittää toppuutella Kaisaa ja minua, että hoitaja pystyy puhumaan puhelimesta. Hoitaja lopettaa lyhyen puhelun ja hieroo sitten Hannan hartioita. Tätä ennen Hanna on yrittänyt tehdä hoitajalle kampausta. Hanna ulahtelee, kun hoitaja hieroo häntä. Tyttö käy muutamia kertoja katsomassa, joko ystävä on tullut ja palaa sitten takaisin. Hoitaja opastaa, ettei Hannan kannata ostaa karkkeja elokuvateatterista vaan kaupasta, josta karkit saa

halvemmallä. Tyttö nyökkäilee. Yksi isommista tytöistä kertoo myöhemmin saman tiedon tytölle. Hannan ystävä saapuu, ja he lähtevät yhdessä katsomaan toimintaelokuvaa Vaarallinen tehtävä. (Havaintomuistiinpanot 5.9.1996.)

Iltapalalle lapset kokoontuvat yhteen. Illat heillä kuluvat muun muassa tv:tä katsellen, omassa huoneessa, naapuriosastolla vieraillessa, elokuvissa tai kavereita tapaa-massa. Iltaisin lapsilla on kotiintuloajat. Arkipäivisin lasten odotetaan saapuvan yleensä kymmeneen mennessä. Vierailuaika on iltaisin seitsemään, jolloin vieraita pyydetään poistumaan.

Jaana tulee takaisin harrastuksestaan. Tytön ystävä pistäytyy osastolla. Kuulen tytön sanovan Jaanalle, että *huomenna on luvassa jotakin jännää koulussa*. Tyttö luettelee joidenkin tyttöjen nimiä. Jaana kysyy huolissaan: *Aikooks ne tehdä mulle jotakin? Jos niin, mä en tuu kouluun*. Kaveri vakuuttaa, että *se on kivaa, ei se oo mitään pahaa*. Jaana sanoo ystävälleen, ettei hän tule kouluun seuraavana päivänä. Samana iltana Jaana kävelee saunan jälkeen vain pyyhe päällään pihamaalla sekä syö jäätä jääkaapin pakastelokerosta. Hoitaja huomaa tapahtuneen ja toteaa Jaanalle, ettei tämä vain tietoisesti halua tulla kipeäksi.

Seikkailutapahtumaan lähtenyt hoitaja saapuu takaisin, kun iltapalaa katetaan. Vanhin lapsista, Suvi, leipoo mokkapaloja ja antaa Kaisalle ja Jaanalle kaavittavaksi taikinakulhon. Hoitaja kehuu, että Suvi tietää, mistä pienet pitävät. Jaana kaapii astiaa ja hymyilee hoitajalle. Toinen hoitaja ja kaksi lasta kattavat pöytää. Istun Kaisan kanssa sohvalla ja luen hänelle Aku Ankkaa. Mokkapaloja leiponut Suvi huudahtaa: *Kaisa, Pikku Kakkonen alkaa*. Kaisa avaa television ja menee makaamaan toiselle sohvalle. Kun Rölli-peikon osuus alkaa, huutaa Kaisa erään Rölliistä pitävän tytön katsomaan sarjaa.

Toinen hoitajista tulee myös katsomaan. Rölli-peikko on lapsista ja hoitajasta hauska hahmo. Sen jälkeen me kaikki, paitsi mieshoitaja, katsomme Kauniit ja rohkeat ja yksi tytöistä selostaa sarjan aiempia tapahtumia. Jakso jää vähän kesken, kun mieshoitaja pyytää meitä iltapalalle. Siirrymme pöytään. Pöydässä istuu kolme lasta ja kolme aikuista. Korissa on tummaa leipää ja lautasella vaaleita leivänsiivuja. Leivän lisäksi tarjolla on juustoa, makkaraa ja tomaatinsiivuja. Alkuun syömmme leipää ja jälkiruuaksi mokkapalat. Hoitaja kaataa teetä kuppeihin. Hoitaja ihmettelee, miten hienoja siivuja Suvi on leikannut, mihin Heli toteaa vähän ironisesti: *Ai, että Suvi osaa leikata leipää*. Kaisa sanoo: *Mä en halua makkaroita mun lähelle*. Suvi siirtää makkarat kauemmaksi hänestä. Ruokaa ojennellaan puolin ja toisin. (Havaintomuistiinpanot 5.9.1996.)

Iltaapalan ajalta muistiinpanoja kirjoittaessani olen ajatellut, että jos olisin käväissyt haastattelemassa lapsia, en olisi saanut kuvaa heidän ryhmäluonteestaan. Ruokapöydässä lapset hakeutuvat luontevasti toistensa viereen istumaan. He muistuttavat lähes sisarusparvea, joka hakee toisistaan läheisyyttä, mutta myös pitää toisistaan huolta. Samankaltaisia havaintoja on tehnyt iltapäiväkerhoista Evaldsson (1993, 170) ja perhekodista Niemelä (1995, 24).

Ryhmäluonteeseen kuuluvat myös lasten keskinäiset käihinät ja kisailut. Lapset lastenkodissa puolustavat äänekkäästi omia puheitaan, tekojaan tai ottavat kantaa toisten sanomiseen tai tekemiseen. Lasten keskinäisissä suhteissa näkyy ikähierarkia. Isommat tytöt suhtautuvat sisarellisesti pienempiin lapsiin, mutta joskus heidän käyttäytymisensä saattaa olla myös pelottavaa. He patistavat pienempiä lähtöön tai komentavat tekemään jotakin. He kiinnittävät huomiota jopa pienempien lasten ulkoonäköön, kuten vaatetukseen tai puhtauteen.

Iltaपालalta Kaisa menee hoitajan ehdotuksesta kylpyyn. Hän panee vaatteensa sekä tossunsa lavuaariin ja täyttää ammeen ihan täyteen. Vaahtoa on paksu kerros. Kaisa esittää minulle sukelluksia, kun tulen kylpyhuoneeseen. Hän pyytää minua istumaan pallille. Panen hänen pyyhkeensä itseni suojaksi roiskeiden varalta ja istuudun. Hoitaja kurkkaa ovesta ja sanoo lähtevänsä Suvin kanssa kävelyille. Hän lupaa nukuttaa Kaisan tultuaan takaisin.

Kaisa sukeltaa uimarenkaan läpi ja puhelee koko ajan kylpiessään. Heli kurkkaa sisään ja naurahtaa. Kaisa ottaa uimarenkaan ja leikkii, että se on hai. Hän kuvittelee, että kylpyhuoneen kaakeleiden vaot ovat verisuonia, vesi on verta ja lihaa on joka puolella. Renkaan aukko on ilmeisesti hain suu, kun hän sukeltaa hain sisään ja ulos. Hän kuvaa tilannetta hain sisältä. Liha haisee hänen mielestään ja hän yökkäilee. Kaisa pitää nenästään kiinni ja sanoi: *Täällä ei voi olla, kun tää haisee*. Hän sukeltaa renkaan läpi, ali, yli ja tekee S-kuvioita pinnan alla. Hän tulee pintaan pää vaahtoa täynnä ja silmät tukan peitossa. Kun kysyn, näkeekö hän mitään, hän vastaa, että *sull on vihree pusero ja kukkii housuissa*. Kaisa tiedustelee minulta: *Montaks vuotta sä oot käyny koulua?* Luettelen hänelle käymiäni kouluja ja niihin käyttämiäni vuosia. Hän miettii: *Sä oot mun isoveljen kokonen, kun se on lukiossa*.

Harrastuksesta palannut Jaana tulee saunasta katsomaan myös kylpijää: *Mäkin haluun mennä kylpyyn*. Kysyn häneltä, millaista tanssitunnilla on ollut. Hän on hyvin tyytyväisen oloinen ja kertoo, että *oli mukavaa*. Juttellemme hetken aikaa harrastamisesta. Kun minä istun ja hän seisoo, silmämme ovat samalla tasolla. Tunnelma on jotenkin herkkä.

Sen jälkeen keskitymme taas kylpijän esitykseen, jonka vauhti on vain kasvanut katsojaluvun lisääntyessä. Kylpijä aloittaa vauhdikkaan esityksen toiselle lapselle. He alkavat keskustella tuntemistaan talon ulkopuolisista lapsista ja siitä, kuka tykkää kenestäkin. (Havaintomuistiinpanot 5.9.1996.)

Lapsissa tapahtuu muodonmuutos, kun he ovat vain aikuisten seurassa tai kun he tuntevat olevansa omillaan. Kaisa on aiemmin kanssani ollut kuin pikkutyttö. Jaanan tultua kylpyhuoneeseen, hänen puheensa aivan kuin vanhentaa häntä. Lapset ympäristönsä kulttuurista tuntevina yksilöinä tunnistavat tilanteet, joissa he vapautuneemmin voivat tuoda esille tabuina pidettyjä keskustelunaiheita. Kun lähden pois, niin Kaisa toteaa minulle: *Meillä onkin vähän omia juttuja.*

Lapset rakentavat itselleen turvaa hoitajista sekä määrätyistä rituaaleista että tavoista, joita he toistavat päivästä toiseen. Nämä tavat liittyvät erityisesti nukkumaanmenoihin. Lapset toivovat tiettyjen asioiden tapahtuvan oppimallaan tavalla. Kaisa haluaa kuulla iltarukoukset Levolle laske luojaani ja Pieni lapsenen, jotka ovat hänen äitinsä käyttämiä iltarukouksia. Jaana pitää pään silittelystä ja kuvioden piirtelystä selkään. Suvi toivoo joskus, että hänen selkäänsä hierotaan.

Hoitajat ovat toistuvasti kirjanneet raporttivihkoon mainintoja lasten puheluista, tv:n ja videoiden katselusta ja nukkumaanmenoon liittyvistä toimista tai ajoista.⁴⁰ Näihin kirjauksiin liittyy usein myös tilaan liittyvä maininta. Tarkat nukkumaanmenoajat ja kotiintuloajat ovat lasten toiminnan kontrollia, joka kohdistuu erityisesti lasten yöpoissaoloihin.⁴¹ Lapset voivat olla öitä poissa lastenkodista, mutta silloin he ovat etukäteen sopineet asiasta. Jos lapset ovat luvatta yötä poissa, ottaa hoitaja yöllä puoli kahden jälkeen yhteyden poliisiin ja ilmoittaa kadoksissa olevasta lapsesta. Hoitajien mukaan lapsella on silloin "haku päällä". Havainnointiaikanani yhdellä työllä on "haku päällä", mutta se perutaan aamulla, kun tyttö ilmestyy takaisin. Hoitajat eivät usko, että lapset löytyvät haun perusteella. Heille se on toimenpide sen varalta, että lapsille on sattunut jotakin. Aikuisten huoli lapsista helpottuu, kun he ovat nukkumassa.

Hoitaja kertoo, että Suvi ja hän ovat käyneet aika pitkällä kävelyllä. Hän kertoo Suvin kävelevän niin kovaa, että hän saa pitää vauhtia yllä. Suvi on hiljaisen, mutta levollisen oloinen. Hoitaja on tyytyväinen ja hyväntuulinen. Hän kyselee nukkumaan menevältä Kaisalta, että lukeeko hän vai laulaako. Suvi ja Heli menevät lapsen sänkyyn ja makaavat hetken tämän molemmin puolin. Hoitaja huutaa minulle, että tule katsomaan, Maritta, miten tyttöä nukutetaan. Isommat tytöt kurkkaavat minua ja huikkaan, että siellä on enemmänkin nukuttajia. Toivotamme hyvät yöt. Samaan aikaan toinen hoitaja lukee sanomalehteä Jaanan kanssa olohuoneessa. (Havaintomuistiinpanot 5.9.1996.)

Valokuva 13: Unileluja

Itsestäänselvyydet

Lastenkodissa päivä etenee lähes omalla painollaan. Lapset liikkuvat tietäen, minne he ovat menossa ja mistä tulossa. Havaintomuistiinpanojeni ja lastenkodin hoitajien raporttivihkon kuvaukset lasten liikkeestä ja liikkumisesta eroavat oleellisesti toisistaan. Raporttivihkossa liikettä kuvaavissa tekstisegmenteissä lapset tulevat, menevät, kotiutuvat, lähtevät, käyvät, ovat olleet tai ovat, palaavat tai jäävät.⁴² Esimerkiksi raporttivihkoon on kirjattu ”tyttö lähti kavereitaan katsomaan” tai ”tyttö tuli ja nukkumaan”. Useimmiten on kirjattu lasten lähteneen ulos osastolta tiettyyn määränpäähän tai tulleen takaisin. Hoitajat ovat kiinnittäneet paljon huomiota lasten paluui-kaan.

Henkilökunta on muistiinpanoissaan keskittynyt osastolta pois ja osastolle takaisin tapahtuvan liikkeen dokumentointiin. Heidän muistiinpanoissaan on mainintoja myös sisällä tapahtuvasta toiminnasta, johon havaintomuistiinpanoni keskittyvät. Lasten liikettä osastolta ulos ja sisään en ollut tallentanut havaintomuistiinpanoihini samalla tavoin kuin hoitajat. Havaintomuistiinpanoni keskittyvät toiminnallisiin episodeihin ja niissä tapahtuvaan lasten liikehdintään. Liike kuvaa sisätiloissa siirtymistä huoneesta toiseen tai huoneessa tapahtuvaa liikkumista. Muistiinpanot antavat viitteitä

rooliemme erilaisuudesta: hoitajat ovat lapsista vastuussa olevia aikuisia, ja minä olen lasten toiminnasta tiettyssä tilassa kiinnostunut tutkija.

Lastenkodin arjessa lasten toiminnan rajat vaikuttavat sallivilta. Etenkin nuoret kertovat menoistaan lähinnä ilmoitusluonteisesti. Hoitajat tiedustelevat lapselta, minne tämä on menossa ja milloin palaa. Pienemmät lapset oleskelevat enemmän osastolla ja talon lähettävillä kuin nuoret. Arkisen toiminnan sujuvuus kertoo säännöistä, jotka ovat molempien osapuolien tiedossa, mutta joihin liittyy pieniä ja huomaamattomia neuvotteluja (Finch 1989; Finch & Mason 1993).

Lasten arkea rytmittää aikataulu. Se näkyy hoitajien työssä ja siinä, miten hoitajat kertovat työstään. Aamulla he herättelevät lapset, hoputtavat heitä aamiaiselle, muisuttavat säänmukaisesta vaatetuksesta ja valvovat läksyjen tekoa. He opettavat lapsia huolehtimaan omista asioistaan: petaamaan sänkynsä, panemaan likavaatteet pyykkiin ja ulkoilemaan. Lapset ulkoilevat, luistelevat, laskevat mäkeä, retkeilevät metsässä ja pyöriälevät. Päivään kuuluvat yhteiset ruokailuhetket, lasten leikit ja riidat. Hoitajat juttelevat lasten kanssa päivän tapahtumista ja tuntemuksista sekä lukevat satuja ja kirjoja ääneen. Hoitajien toiveena on rauhallinen iltahetki, jolloin aikaa riittää jokaiselle lapselle. Iltahetki sisältää iltalaulut, peittelyt ja silittelyt. Hoitajat pitävät tärkeänä, ettei hoitaja piiloudu rutiinien taakse, vaan kohtaa kunkin lapsen edes pienen hetken ajan päivän aikana:

Hoitaja: "Rutiinit tietysti ylläpitää sitä rytmiä ja mun mielestä nimenomaan sitä tiettyä turvallisuutta. Lapset tietää, et tähän aikaan suurin piirtein on ruokailu, tähän aikaan tehdään näitä, nyt mennään nukkumaan ja näin. Kyllähän se lapsille, myös vähä vanhemmille, luo turvallisuutta." (Haastattelu L1a 632–651.)

Päivän kulku ei ole lastenkodissa vain aikuisten ohjaamaa, vaan lapset osallistuvat arkensa luomiseen eri tavoin. Päiväohjelma muotoutuu sen mukaan, miten lapset ja hoitajat ryhmänä luovat päivää. Aikuisten ja lasten odotukset päivien sisällön suhteen saattavat vaihdella. Etenkin nuoret valitsevat oman aikansa ja tilansa käyttöä vapaammin kuin pienemmät lapset. Nuoret valitsevat omaehtoisesti ajankohdan, milloin haluavat tarttua aikuisten heille tarjoamiin virikkeisiin. Eräs hoitaja selvittää päivän kulkua:

"Hoitajan näkökulmasta niin se on aika pitkälle sitä, että pitää tarttua kuhunkin hetkeen kiinni. Et on tietty rakenne sillä päivällä, että pienten lasten kohdalla on helppo pitää siitä kiinni. Mulla on pitkäaikainen [ ] kokemus nuorisoiäksten kanssa työskentelystä, niin (.) se päivän rakenne, rytmittyminen, on aika viitteellinen loppujen lopuks. Pyritään (.) että lapset menee kouluun tiettyyn aikaan, mennään nukkumaan (2) inhimillisiin aikoihin, mutta sitte se nuoren tilanne ratkasee niinku hirveen paljo, miten se lähtee menemään. Totta kai pyritään luomaan (huokaus) harrastusmahdollisuuksia ja erilaista toiminnallista (3) saada menemään nuorille läpi...." (Haastattelu L3a 487–504.)⁴³

Vaihtelut

Vaihtelua lastenkodin arkeen luodaan pienillä asioilla. Viikonloput ovat vapaampia tekemisen ja kotiintuloaikojen suhteen. Lastenkodissa viikonloput eroavat muista viikonpäivistä myös siten, että useimmat lapsista käyvät omaistensa tai tuttaviansa luona yö- tai päiväkylässä. Viikonloppuna lapset saavat nukkua pidempään ja lapsille ei järjestetä ”ohjelmoitua” ohjelmaa heti aamusta. Heille annetaan aikaa ja rauhaa touhuta omaan tahtiin.

Hoitaja: ”Sit viikonloppuna pyritään siihen, että voitais syödä vähän paremmin, on esimerkiksi jälkiruokaa tarjolla tai joskus voidaan lähteä ulos syömään lasten kaa. Ja sitte ihan tämmöstä (2) että (3) lapset voi tehdä hitaammin sillon aamupuuhat, et ei o niin hirvee kiire ja aikataulu päällä koko ajan. Voi vaikka tulla yökkärillä syömään ja ei o silleen, ettei oltas aina kovin laitos. Ja sit siitä ollaan puhuttu (.) ihan konkreettisesti mitä tehdään, että tosiaan erottus arki ja pyhä.” (Haastattelu L1a 607–617.)

Vaihtelua hoitajat ja lapset saavat panostamalla juhliin. Jouluna pidetään yllä omia perinteitä. Niitä ovat muun muassa jouluateria, jouluevankeliumi, joulupukki ja kynttilöiden vienti haudoille. Ruoka on lapsille eräs tärkeä arjen ilo, joka tuo vaihtelua. Erityisesti makea on lasten toiveiden kärjessä. Lapset toivovat vaihteluksi leipomista ja saunailtaa. Yksistään ruoka ei ole tärkeää, vaan siihen liittyy yhdessäolemista ja tekemistä, joka tuo hyvää mieltä sekä lapsille että hoitajille. Arjen pienet mieltä lämmittävät hetket ovat niitä, jolloin niin lapset kuin aikuiset tuntevat kohdanneensa toisensa. Niitä hetkiä ei voi kuvata pelkästään kasvatuksena, vaan välittämisenä ja läsnäolona.

Lasten loppukesän toimintana hoitajat ovat kirjanneet raporttivihkoon vuodenajasta johtuen lasten uimassakäyntejä eniten. Seuraavaksi eniten on lasten videoiden ja tv:n katselua. Muutaman kerran on mainittu huvipuistoissa käynti, ostosreissut, elokuvat, retket, kaupungilla käynnit, syntymäpäivät ja musiikkikonsertit. Yksittäisiä mainintoja on hiusten laitosta, koirien ulkoiluttamisesta, tanssimisesta, koulun juhlista, kukkien ostosta, autoajeluista, samassa huoneessa nukkumisesta, ruuanlaitosta, pyöräilystä ja käynnistä hampurilaisbaarissa.

Lastenkodissa lapset odottavat innostuneesti arjen rutiineista poikkeavia tapahtumia, vaikkapa ostosreissua omahoitajan kanssa. Esimerkiksi Jaana on käynyt omahoitajan kanssa ostoksilla. Kun hän palaa takaisin lastenkotiin, hän menee hoitajan luokse esittelemään ostamiaan korvarenkaita. Jaana on hyvin lähellä hoitajaa, ja he katselevat toisiaan silmiin. Tytön silmät loistavat ilosta. Hetki hoitajan kanssa on hyvin intensiivinen ja herkkä.

Tässä esimerkissä Jaanan mielihyvän ilmeneminen on kokonaisvaltaisempaa kehon kieltä kuin pelkkä sanallinen ilmaisu. Lapsen tyytyväisyys ilmenee puheen sävystä ja sanavalinnoista, liikkeistä ja kasvojen ilmeestä. Hetkeä sitoo yhteen keskustelu, joka välittää tunteen yhdessä eletystä ja koetusta. Hetki yhdistää tämän tapahtuman lapselle aiempaan yhtä myönteiseen kokemukseen, jossa sama hoitaja on ollut läsnä.

Hoitajat korostavat erityisesti retkien, seikkailun ja urheilun tärkeyttä. Hoitajat uskovat lapsissa syntyvän hyvänolon tuntemuksia silloin, kun he onnistuvat jossakin itse tärkeänä pitämässään asiassa. He olettavat onnistumisten tukevan lasten itsetuntoa ja kykyä selviytyä elämässä. Tällainen tekeminen ei välttämättä alkuun tunnu lapsista mukavalta tai houkuttelevalta, mutta onnistuminen siinä tuo jälkeenpäin mielihyvää. Muina hyvänolon lähteinä hoitajat mainitsevat lasten ystävät, seurustelusuhteet tai läheisen omaisen selvän kauden ja yhteydenpidon lapseen. Hoitajat kuvaavat mukavana ja antoisana aikana itselleen ja lapsille muutaman kerran vuodessa tehtäviä retkiä tai matkoja, jolloin

“pääsee pois täst (.) niin sanotusta arjesta, täst laitoksesta kumminkin”
(haastattelu L14b 1641–1642).

Sairaalan päiväohjelma

Sairaalassa lasten päivää rytmittävät lääketieteelliset toimet, jotka ovat aikuisten ohjaamia ja säätelemiä. Ne katkaisevat lasten oman tekemisen. Sairaalan henkilökunta määrittelee päiväohjelmalla ja osaston toimintaa koskevilla ohjeilla osaston toiminnan puitteita, jotka ajallisesti konkretisoituvat päiväohjelmassa. Virallinen päiväohjelma on nähtävissä ilmoitustaululla.⁴⁴

7.30	aamuraportti
8.00	aamupala, -työt
8.30	lääkärinkierto
11.30	lounas
12.00	hiljainen tunti
13.30	välipala
14.00	päiväraportti
16.30	päivällinen
18–19	iltapesu, iltapala
21.00	hiljaisuus
21.30	raportti yököille

Sairaalan päivässä on erotettavissa päivästä toiseen seuraavia tapahtumia: aamutoimet, lääkärinkierto, lounas, hiljainen tunti, välipala, päivällinen, iltapala ja nukku-
maanmeno. Ne ovat sairaala-arjen rutiineja. Lapset löytävät aikaa toiminnalleen sai-
raalan rutiinien väliin jäävistä hetkistä. Seuraavaksi työstän sairaalan päiväohjelmaa
samalla tavoin kuin tein lastenkodin osalta. Päiväohjelma koskee Jutan ja Juhanan
päivän tapahtumia.

Sairaalan päivä:

Aika	Tapahtumat (toimijat, tapahtumapaikka)
8.00	Lapsen herääminen ja aamiainen (lapsi ja minä, lapsen huone)
8.30	Pelejä ja juttelua (lapsi ja minä, lapsen huone)
8.45	Lapsen huoneen siivous (2 laitosapulaista, lapsi ja minä, lapsen huone)
9.00	Suihku (lapsi, lapsen huone)
9.30	Pelaamista (lapsi ja minä, lapsen huone)
10.00	Lääkärinkierto (ryhmä lääkäreitä, hoitaja, lapsi ja minä, lapsen huone)
10.15	Hiusten laittoa (lapsi ja minä, lapsen huone)
11.00	Apulaislääkäri pistäytyy (lapsi, minä ja lääkäri, lapsen huone)
11.15	Meikkausta ja kävely (lapsi ja minä, lapsen huone ja osaston käytävä)
11.30	Lounas (kaksi hoitajaa, lapsi ja minä, lapsen huone)
12.00	Hiljainen tunti (lapsi, lapsen huone)
13.30	Välipala Lapsi värittelee (lapsi, vanhempi ja minä, lapsen huone)
14.00	Kuntouttava toimenpide (fysioterapeutti, vanhempi, lapsi ja minä, lapsen huone ja osaston käytävä)
14.30	Lelujen valintaa (hoitaja, vanhempi, lapsi ja minä, leikkihuone)
15.00	Asettuminen huoneeseen, välipala ja television katselua (lapsi, vanhempi ja minä, osaston käytävä ja lapsen huone)
16.00	Lapsi rakentaa legoilla (vanhempi, lapsi ja minä, lapsen huone)
16.30	Päivällinen
17.00	Lapsi lepää sängyllään (lapsi, vanhempi ja minä, lapsen huone)
17.30	Leikkiä Turtles-ukoilla (lapsi, vanhempi ja minä, lapsen huone)
18.00	Iltapala (lapsi, vanhempi ja minä, lapsen huone)
18.30	Puuhavihkon tehtäviä (lapsi, vanhempi ja minä, lapsen huone)
20.00	Nukkumaan (lapsen huone)

Arkiaamuina lasten sängyn ympärille kerääntyy iso joukko valkotakkisia lääkäreitä ja myös muuta henkilökuntaa. He muodostavat seurueen, josta osastonlääkäri erot-
tuu tutumpana ja puhetta johtavana hahmona. Hän selostaa lääketieteellisiä termejä
käyttäen tilannetta muille läsnä oleville. Hän kysyy muutamia kysymyksiä lapsilta

tai vanhemmilta. Hyväntahtoisesti ja leikkisästi lääkäri saattaa kiinnittää huomion lasten tekemiseen. Lapset ovat yleensä aika hiljaa tilanteessa (myös Bluebond-Langer 1978, 171), mutta joukon poistuttua jatkavat puhettaan ja tekemistään siitä, mihin ovat jääneet.

Lääkäreiden lääketieteelliset päätökset antavat sairaalaosaston hoitotoimille aika-aulun. "Lääkärikerrolla" henkilökunta saa tiedokseen ja päätöstensä pohjaksi samaa aamuna otettujen näytteiden tulokset. Kierrolla tehty päätökset rytmittävät henkilökunnan päivää, ja ne luovat tehtävien tärkeysjärjestyksen kullekin päivälle. Joka aamu neuvotellaan uudestaan hoitotoimenpiteiden aikataulu, joka selvittää kullekin yksittäiselle potilaalle sen päivän aikana tehtäviä toimia ja hoitohenkilökunnan toimien ajallista rytmittymistä. Vaikka henkilökunta tietää aikataulun epätyydyttävistä piirteistä lapsia ajatellen, ne hyväksytään, koska ne palvelevat hoidon toteuttamista.

Tutkija: "Mites (2) te kuvailisitte lasten päivää (.) osastolla? ... Jos mietitte vaikka niitä lapsia, joitten kanssa te ootte eniten tekemisissä. Et miten te kuvailisitte lasten päivää (3) ihan vaikka sen oman työvuoronne ajalta?"

Hoitaja: "Nehän herätetään usein jo yövuoron aikana, lapset viiden kuuden maissa (.), punnitaan ja mitataan verenpainetta ja (.) osa nukahtaa uudelleen, mut osa ei. Ja sitten on aamupala kahdeksan maissa (5). Sitten tulee labra (3) ottaan verinäytteitä ja (.) lapset viedään tutkimuksiin eri paikkoihin ja (3) aamupesut (10). Mut kyl ne aamupäivät menee noihin tutkimuksiin (.), et tääl on suurimmalla osalla lapsia aika tiivis ohjelma sitte." (Haastattelu S1a 365–391.)

Aamupäivä sairaalassa sisältää erilaisia lääketieteellisiä hoitoja. Se on kiireistä aikaa hoitajille. Lasten huoneesta katsottuna hoitajien kiire ei yllä sinne asti. Lapset puuhastelevat omiaan. Hoitajat pistäytyvät huoneessa esimerkiksi mittaamassa verenpainetta, jonka jälkeen he poistuvat. Heidän äänessään on kiireen tuntua. Useimmiten he jaksavat olla ystävällisiä ja selvittää tekemisiään, mutta joskus hoitajat vaikuttavat pahantuulisilta tai ainakin vaitelailta. Kiire leimaa kaikkien sairaalan työntekijöiden työtä. Hoitajat liikkuvat huoneesta toiseen, vilkuilevat mahdollisia tekemättömiä työtehtäviä ja rientävät käytävällä uutta tekemistä kohden.

Sairaalan konstruoitu päivä etenee seuraavasti:

Aamulla noin kello kahdeksan aikaan Jutta (8 v.) istuu yöpuvussaan yksin sänkynsä reunalla ja nauttii aamiaistaan. Hän syö voileipää ja juo maitoa. Syötyään hän kysyy, pelataanko jotakin ja kaivelee samalla pelipinoa. Suomalainen iskelmämusiikki soi äänekkäästi. Pelaamme alkuun Chocco-pelin, sen jälkeen Labyrintti- ja lopuksi Memory-pelin. Jutta voittaa lähes kaikki pelit. Hän nauraa täydestä sydäimestään, kun harmittelen kehnouttani.

Pelin aikana Jutta puhelee silmät loistaen: *Äiti kävi eilen. Me käytiin kahvilassa. Syötiin kaikenlaista. Sit mä liimasin kiiltokuvia.* Äiti on tulossa samana päivänä hänen luokanopettajansa kanssa käymään, ja se jännittää tyttöä. Kun pelaamme, sairaalan opettaja kurkistaa oville ja kyselee ystävällisesti läsnäoloani. Hän lupaa tulla myöhemmin samana päivänä. Jutta iloitsee: *Öisin mä saan lääkitystä. Mullan öisin vaan tippa. Onneks se on vaan öisin. Päivisin mä pääsen hyvin liikkumaan.* Kun Jutta menee suihkuun, lähden käymään kahvilla.

Kun seisoskelen käytävällä katsomassa kahta rattaissa tyynenä istuvaa pientä lasta, hoitaja tulee hakemaan minut Jutan luo. Jutta on pyytänyt minut takaisin laittamaan tukkaansa. Hän haluaa olla sievä, kun vieraat saapuvat. Ensin föönaan hänen tukkansa kuivaksi. Kaksi laitosapulaista saapuu huoneeseen, ja he siivoavat huoneen. Jatkamme Jutan kanssa muistipelin pelaamista. Lääkärikierto saapuu huoneeseen kymmenen maissa. Osastonlääkäri esittelee minut ja pyytää minua kertomaan tutkimuksestani. He pitävät aihettani tärkeänä. Sen jälkeen he kiinnittävät huomiota peliimme ja kyselevät sen sujumisesta. Jutta on hiljaa, ja minä vastaan lääkäreille. Osastonlääkäri toteaa lopuksi ryhmälle, ettei tässä ole mitään erityistä, ja he poistuvat huoneesta. Me jatkamme peliämme.

Kun Jutan hiukset ovat kuivat, kreppaan niitä. Samaan aikaan huoneessa käy apulaislääkäri, joka tyttöön katsoen selvittää valmistuneita tutkimustuloksia. Kun hiukset on krepattu, Jutta sanoo: *Nyt pitää sit meikata.* Hän ottaa meikkilaukkunsa ja laittaa vaaleanpunaista huulipunaa huulilleen. Hän asettelee pantaa päähänsä ja etutukka töpsöttää pannan alta. Hän harmistuu selvästi siitä, että olen krepannut myös etutukan ja hänen hyvätuulisuutensa muuttuu vaitonaisuudeksi ja äkäisyydeksi: *Otsatukkaa ei ois saanu krepata.* Jutta ottaa pannan pois ja ilmoittaa: *No, ei voi mitään. Nyt pitää lähteä kävelyille, kun on tukka laitettu.*

Menemme käytävään ja kävelemme sen päähän. Ruokakärryt ovat käytävällä ja aiemmin huoneessa ollut hoitaja on jakamassa ruokaa huoneisiin. Ruokakärryt tulevat tytön huoneen kohdalle. Jutta ei halua syödä. Hoitajan sävy hiukan tiukkenee, kun hän toteaa, että hän laittaa vähän lihaa. Tyttö saa lautasen eteensä. (Havaintomuistiinpanot 8.10.1996.)

Osastolla yleensä ruokailevat vain lapset. Ruoka tuodaan lautasella lasten eteen, ja he syövät pöytälevyn päällä sängyssä istuen. Ruokailut tapahtuvat muun tekemisen ohessa tai katkaisevat hetkeksi muun tekemisen. Omaisat ja henkilökunta käyvät yleensä syömässä osaston ulkopuolella. Ruokailut eivät ole lapsille ja aikuisille yhteisesti jaettuja hetkiä kuten lastenkodissa. Ruuan lapset voivat nauttia myös leikkihuoneessa ison pöydän ääressä muiden lasten kanssa vanhempien katsoessa sivummalta.

Lounaan jälkeen lapset saavat yleensä tehdä mitä haluavat joko omassa huoneessaan tai leikkihuoneessa. Pienemmät lapset saattavat ottaa päiväunet. Joinakin ilta-päivinä ja myös iltoina on lapsille yhteisiä leikkituokioita, joissa askarrellaan, leiki-

tään ja lauletaan. Hoitajat pistäytyvät lasten huoneissa mittaamassa lämpöä tai verenpainetta. Lapset eivät näytä kiinnostavan huomiota mittaukseen. Havainnoimani lapset suostuvat mittauksiin muun tekemisen ohessa kommentoimatta ja ilmeen muuttumatta.

Sairaalaa tapahtumaepisodeissa on kuvauksia yksittäisistä lapsista ja siitä, miten heidän toimintansa sisältää useammanlaista tekemistä, mutta myös hienovireisiä tunteiden vaihteluja. Edellä olleeseen episodiin liittyvät seuraavan päivän tapahtumat. Juttua vaivaa otsatukka edelleen. Sinä aamuna Jutta vastaa tervehdykseeni hiukan pahantuulisesti.

Jutta asettelee pantaa päähänsä, ja se ei asetu hänen mielestään vieläkään. Ehdotan, että jos kastellaan etutukka, jos se vaikka sitten asettuisi. Tyttö nyökkää. Pyydän hänet pesualtaan viereen ja varovasti kastelen etutukan. Jutta kokeilee pantaa uudestaan ja sanoo, että nyt se onnistuu. Hänen pahantuulisuutensa muuttuu tyytyväisyydeksi, ja hän alkaa kuunnella musiikkia. Sen jälkeen hän tulee viereeni ja näyttää minulle parhaillaan menossa olevan laulun sanoja. Hänen lempilaulujaan ovat ainakin Odota ja Alla vaahterapuun. Laulamme yhdessä:

“Tähtikaaren taa taivasiin
sinne minäkin tahtoisin.
Kaukana on maa ja niin yksin,
on ikävä luokses niin.
Tähtikaaren taa taivasiin
eikä palattais koskaan satamiin entisiin.”
(Aikakone)

Jutta alkaa leikkiä kahdella nukella: hän keinuttelee niitä, selostaa niille tapahtumia ja istuttaa toisen niistä rattaisiin sekä nostaa rattaat nojatuoliin. Hän käyttää Erioi-lasvapurkkia tippapullona ja verenpaineenmittauslaitteena sekä nenäliinoja sänkynä. Yhteen nurkkaan hän rakentaa heräämön ja lohduttelee heräävää nukkea. Hän puhuu hellällä äänellä nukeille ja pitää niitä kauniisti sylissään. Hän antaa ruiskulla lääkettä toiselle nukelle. Kysyn, pelottaako nukkea. Tyttö katsoo minuun ja tuhahtaa: *Ei, tämä annetaan suuhun.* Toinen nukke on tullut eilen leikkauksesta: *Nyt se itkee. Se on pantava päiväunille.* Hän asettelee nukkea nukkumaan ja peittoaa sen päälle. Pahvinen oksennusastia on valmiina sängyn vieressä. Jutta näyttää minulle, miten vauvoja pidetään sylissä: *Näin vauvoja pidetään.* Hän antaa nukan minulle ja tiedustele: *Osaatko sä pitää vauvaa?* (Havaintomuistiinpanot 9.10.1996.)

Tässä episodissa lapsi puuhailee itsenäisesti, mutta silti vuorovaikutuksessa lähellä olevan aikuisen kanssa. Toiminta etenee aikuisen näkökulmasta hiukan sattumanvaraisesti eteenpäin, mutta lapsen kannalta toiminta etenee sulavasti yhdenlaisesta tekemisestä toiseen. Siihen ei jää katkoksia, kun lapsi itse päättää toiminnan sisällöstä.

Valokuva 14: Vauvanuket

Hän etsii tekemisen virikkeit läheltään ja ympärillään olevista tavaroista. Hän käyttää mielikuvitustaan ja tavarat saavat tarvittaessa toisen olemuksen. Hoivatut nuket siirtyvät leikin maailmassa sairaalaan. Sairaaleikki haipuu, ja nuket alkavat muistuttaa eläviä vauvoja. “Vauvoja” hoitaessaan hän jakaa kokemuksiansi lastenhoidosta. Samalla hän tulee viereeni kuuntelemaan, kun sairaaleikin aikaan hän on minusta kauempana. Kun keskustelemme lapsieni tavoista toimia, hän kuuntelee tarkasti sanomaani.

Juhana (5 v.) on noussut päiväunilta. Hän on saanut värikynät sekä penaalin sukulaisiltaan. Juhana saa idean: *Mä rupeen värittää tusseilla delfiinin kuvaa. Mä annan sen mun veljelle.* Juhana värittää delfiinin tumman- ja veden vaaleansiniseksi.

Fysioterapeutti tulee huoneeseen, kyyristyy Juhanan kasvojen korkeudelle ja kysyy lempeästi, miten olisi pienen kävelyn laita. On kyse ensimmäisestä kävelystä leikkauksen jälkeen. Fysioterapeutti irrottaa muutaman letkun yhdessä pojan kanssa.

Juhana saa itse pungertaa alas sängyltä. Fysioterapeutti pitää käsiään pojan suojana. Juhana kääntyy mahalleen sängyn reunalla ja laskeutuu varovasti alas. Fysioterapeutti kehuu poikaa. Lähdemme käytävään kävelylle, ja äiti ottaa rattaat mukaan.

Menemme leikkihuoneeseen ja fysioterapeutti jättää meidät yhden hoitajan seuraan. Hoitaja esittelee Juhanaalle siellä olevia leluja, joita poika voi valita mukaan omaan huoneeseensa. Hoitaja ottaa hyllystä pienen matkalaukun, joka on täynnä muovieläimiä. Juhana valitsee ison käärmeen ja äiti sanoo inhoten: Älä ota sitä, mä en pidä käärmeistä. Poika pitää kuitenkin sinnikkäästi kiinni eläimestä eikä laske sitä kädestään. Hoitaja kehottaa Juhanaa valitsemaan eläimen äidillekin. Poika ojentaa äidilleen pientä käärmettä, mutta äiti ei huoli sitä. Juhana valitsee uuden eläimen ja antaa äidilleen pienen possun, jonka äiti huolii. Naurahdamme. Hoitaja kysyy, mitä muuta poika haluaisi tehdä. Hän tiedustelee Juhanan lempipuuhiä. Juhana kertoo pitävänsä legoista. Hoitaja avaa lukollisen komeron ja ottaa sieltä esiin merirosvolinnakkeen, joka miellyttää poikaa. Juhana kävelee vielä pienen matkan, mutta loppumatkaksi hän toivoo rattaisiin. Äiti nostaa Juhanan takaisin sänkyyn, ja hoitaja kiinnittää hänet takaisin letkuihin. Poika saa välipalaksi jäätelön ja televisiosta alkavat Halinallet.

Alkuillasta Juhanan huoneessa soi rapmusiikki ja poika rakentaa merirosvolinnaketta. Juhana asettelee sekä krokotiilin että hain veteen, rakentaa siltaa ja on tyytyväinen: *Onneksi saa tehdä ihan omanlaisensa rakennelman.* (Havaintomuistiinpanot 22.10.1996.)

Viikon päästä edellisestä aamupäivästä:

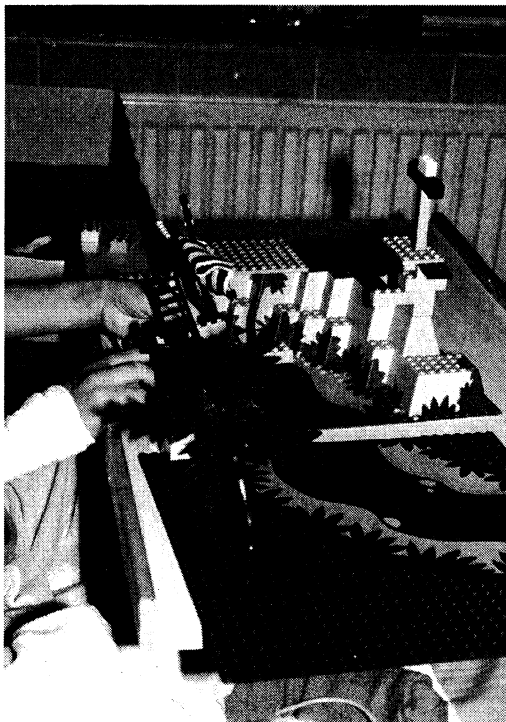
Isä istuu lähellä poikaansa, ja poika makaa sängyssään väsyneenä. Kun puhetta tulee pikkuveljestä ja siitä, miten he leikkivät mutta myös nahistelevat keskenään, Juhana hymyilee leveästi. Isä pitää kiinni poikansa kädestä, ja poika sivelee isän isoa kättä kädellään.

Juhana nousee sängyssään istumaan ja leikkii muovisilla Turtles-ukoilla ja kahdella autolla pöytälevyn päällä. Hän asettelee pieniä Turtles-ukkoja autoon ja kertoo, että *kotona mulla on isompia ukkoja*. Juhana iloitsee, että ukot mahtuvat autojen sisälle. Hän huudahtaa isälleen: *Kato, isä. Tää menee tänne ja tää istuu tässä*. Poika kertoo isälleen jaksamisestaan: *Mä jaksoin mennä kolmanteen kerrokseen enkä hengästynyt. Aikasemmin mä en jaksanut mennä ees ekaan, kun mä olin jo ihan hengästynyt*. Iltpala tuodaan pyörillä liikkuvalla pöydällä ja tarjoillaan käytävästä käsin. Hoitaja kysyy ovelta seisoen, mitä Juhana haluaa ja isä kysyy sitten pojalta. Lapsi saa valita juoman, jogurtin, hedelmän ja leivän. Juhana sanoo aika tottuneesti, mitä hän haluaa. Isä tuo hänelle ruuan.

Iltpalan jälkeen Juhana alkaa tehdä puuhavihkon tehtäviä, joissa lasketaan omenia ja piirretään vieressä olevaan ruutuun yhtä monta omenaa. Äiti tulee sairaalaan iloisena ja levänneen oloisena. Hän rientää suoraan poikansa luo. Poika istuu sängyllä ja hymyilee silmät naurussa. He jäävät juttelemaan, kun toivotan heille hyvää yötä. (Havaintomuistiinpanot 29.10.1996.)

Iltaisin lasten luona vierailevat vanhemmat tai muut vieraat. Jotkut lapset viettävät aikaa yksinään osastolla tai jakavat vierustoverinsa vanhempien huomion, jos heidän vanhempansa eivät pääse heitä katsomaan. Iltapalan jälkeen lapset valmistautuvat nukkumaan ja vanhemmat poistuvat osastolta.

Viikonloppuisin lääkärit eivät kierrä osastoa eikä vaativia lääketieteellisiä toimia tehdä kuin poikkeustilanteissa. Hoitajat huolehtivat päivittäisistä mittauksista, lääkityksestä ja ravinnosta ja vuorossa olevat lääkärit päivittäisistä tutkimuksista. Lasten terveydentilan salliessa lapset ja omaiset saavat käydä sairaalan tilojen ulkopuolella.

Valokuva 15: Merirosvolinna

Aikataulu ja liikunnan ilo

Lasten toiminta eroaa sairaalassa lasten toiminnasta lastenkodissa näkyvimmin ajankäytön ja liikkumisen suhteen. Sairaalassa lasten ajankäyttö saa ajankuluttamisen piirteitä. Lapset itse ja ympärillä olevat aikuiset keksivät tekemistä, jotta lasten aika kuluisi mukavasti eikä tuntuisi pitkältä. Kun lastenkodissa lasten toimintaan itses-
tään selvästi kuuluu liikkuminen, rajoittaa se sairaalassa usein lasten toimintaa.

Sairaalassa hoito ja muu toiminta keskittyy lasten fyysisen terveyden palauttamiseen, ja sillä tähdätään lasten kotiuttamiseen. Sairaalassa lapsille järjestetyt tilat kertovat siitä tehtävästä, joka niillä on: ne on tarkoitettu väliaikaiseen hoitoon, jolla tuetaan ensisijaisesti lasten kuntoutumista. Lasten hyvinvointia parannetaan lääketieteellisesti ja viihteellisesti. Toipuminen tai paraneminen on sairaalan työn tavoite ja lääketieteellinen hoito työn sisältö. Muut toiminnot ovat alisteisia lääketieteelliselle tiedolle ja toiminnalle. Se on myös sairaalan hierarkian ydin, jonka lapsetkin näytävät sisäistäneen.

Sairaalassa lasten toiminta on aikuiskeskeisempää kuin lastenkodissa. Lasten toimintamahdollisuudet rajoittuvat lähinnä viihteelliseen seurusteluun eikä tavoitteena ole esimerkiksi sosiaalisen vertaisryhmän syntyminen. Tämä on ongelmallista juuri niiden lasten kohdalla, joiden sairaalahoidot ovat pitkäaikaisia. Lastenkodissa lapset taas toimivat paljon vertaistensa kanssa ja omaehtoisemmin kuin sairaalassa. Lastenkoti tukee enemmän yhteisöllisyyttä kuin sairaala.

Sairaalassa lasten toiminnassa ei ole kiireen tuntua. He pikemminkin hermostuvat aikuisten kiireestä. Jutta kerran puuskahti minulle: *Miks aikuiset aina hoputtaa? Mä oon aatellu, etten mä suostu enää hoputteluun. Mä en tykkää siitä.* (Havaintomuistiinpanot 23.10.1996.) Lapset eivät ymmärrä kiirettä suhteessa omaan tekemiseensä. Sairaalan aikataulu ei mene lasten tahtiin, vaan se noudattaa organisaation toiminnan logiikkaa ja sen käytössä olevia resursseja.⁴⁵

Vaikka lapset näyttävät koko ajan tekevän jotakin, saattaa heistä aika tuntua pitkältä. Pitkästyminen ei ole yhteydessä siihen, onko lapsilla jotakin tekemistä. Lapset puuhailevat näennäisen itsenäisesti, mutta he tarvitsevat apua. Lähellä oleva vanhempi tai hoitaja on lasten tärkeä avustaja ja keskustelukumppani, jonka kanssa he voivat jakaa tekemisen iloa tai vaikeutta.

Juhana lopettaa Turtles-ukoilla leikkimisen ja ihmettelee: *Mitä mä teen seuraavaks? Mä taidan nyt piirtää.* Isä kysyy, että värityskirjaa vai. Juhana vastaa: *Joo.* Isä panee pöytälevylle värityskirjan sekä tussit ja pyöräyttää pöydän pojan eteen. Poika aloittaa värittämisen. (Havaintomuistiinpanot 29.10.1996.)

Mitä nyt tekis? on tavallinen lasten esittämä kysymys aikuiselle. Kun Juhana on käynyt kotilomalla, hän ei ole pelannut eikä piirtänyt. Hän on leikkinyt sisarusten ja kavereiden kanssa. Hänen lempipuhiaan ovat juokseminen, pallopelit ja pyöräily. Sairaalassa häneltä puuttuvat toiminnasta liike ja vuorovaikutus kavereiden ja sisarusten kanssa.

Osaston hoitajien mielestä jotkut lapset tulevat mielellään sairaalaan ja ovat innoissaan peleistä ja videoista, joita osastolla on tarjolla. Ne tarjoavat silloin vaihtelua lasten kotiarkeen. Pitkän sairaalahoidon aikana osastolla tarjotut virikkeet saattavat kyllästyttää. Niihin ei sisälly lasten kaipaamaa vuorovaikutusta vertaisten kanssa.

Myös sairaalassa kuten lastenkodissakin lapset korostavat puheessaan omaa toimintaansa yli laitosten rutiinien. Lapset arvioivat päivän kulkua itselleen tärkeiden ja mieluisten toimien kautta. Sairaiden lasten toiminta näyttäytyy enimmäkseen hiljaisesti toteutettuna tekemisen sarjana. Puheesta puuttuu se äänekkyys, joka yleensä liittyy leikkiviin lapsiin. Lapset tietävät, miksi he ovat sairaalassa ja suostuvat heille tehtyihin lääketieteellisiin toimiin. Epämieluisiin tapahtumiin he viittaavat nopeasti ja esittelevät niistä jääneitä jälkiä tai saamiaan laastareita. Lasten pelko näyttäytyy pikemminkin kehon viestinä kuin sanallisina ilmaisuina. Lapset mainitsevat puheessaan väsymyksen tai tuntemansa kivun.

Sairaalassa lasten liikkuminen on sekä rajoittuneempaa että rajoitetumpaa kuin lastenkodissa. Lasten liikkuminen on aika ajoin erilaisiin laitteisiin sidottua ja tekeminen rajoittuu omaan huoneeseen, sänkyyn ja sen ympärille. Kunnan kohentuessa lasten liikkuminen lisääntyy. Lupa liikkua on lapsille ilon ja ylpeyden aihe, joka jaetaan muiden kanssa. Lapset ilmaisevat tyytyväisyytensä, jos pystyvät liikkumaan paremmin kuin aiemmin. He suhteuttavat tilannettaan aikaisempaan vointiinsa. He löytävät omasta tilanteestaan hyviä puolia, kun vertaavat nykyhetkeä menneeseen. Käsityksemme lasten liikkumisesta on osa praktista tietoisuutta (Giddens 1982, 30–32), jota on vaikea verbalisoida eikä sitä huomaa, ennen kuin se poikkeaa totutusta. Sairaalan ja lastenkodin vertailu konkretisoi sitä, miten tavanomainen osa lapsuutta on yleensä juoksujalkainen ja hyppelävä eteneminen.

Oman paikan löytäminen

Sairaalassa havainnoimani lapset pukeutuvat, riisuutuvat ja tekevät tarpeensa hoitajien valvonnan alla. Heidän kehonsa on sairaalassa monenlaisten toimien, kosketusten ja katseiden kohteena. Lähes kaikki mitä lapset tekevät, on nähtävissä. Sairaalassa lapsilla ei ole juuri yksityisyyttä.

Lastenkodissa lapset voivat mennä omaan huoneeseen, jos haluavat olla omissa oloissaan. Lasten huoneet ovat lapsille paikkoja, joissa heillä on omat tavaransa, kirjoituspöytänsä, kaappinsa ja vuoteensa (myös Niemelä 1995, 23). Havaintojakson aikana en nähnyt, että lapsia olisi lastenkodissa eristetty osastosta erilliseen tilaan. Eristämistä on aiemmin käytetty suomalaisissa lastenkodeissa lasten rauhoittamiseksi tai rangaistukseksi. Havaintojaksoni aikana lasten rangaistuksena käytettiin kieltoja. Jos kiellot eivät auttaneet, lapset komennettiin omaan huoneeseensa. Omaa huonetta käytettiin silloin lasten tilalliseen eristämiseen.

Wolfe ja Rivlin (1987, 111) pitävät merkittävänä sitä, että ihmisellä on oma paikka. Kun he ovat tutkineet lasten psykiatrisia yksiköitä, he ovat havainneet, ettei lapsilla ollut niissä omaa paikkaa. Senhetkinen huolenpidon ideologia on painottanut sitä, että hoitaja on heti lasten lähellä kriisitilanteessa. Sen tähden lasten tilallista eristämistä ei nähty suotavana. Tätä on pidetty edistyksellisenä verrattuna traditionaalisiin hoitotapoihin, joissa lasten eristystä on käytetty hoitokeinona ja instituution toiminnan kannalta järkevänä. (Mp.)⁴⁶

Relp (1986, 37) pitää lapsuuden paikkojen merkitystä tärkeänä ja uskoo, että ne ovat tiettyjä elinympäristöjä, jotka palauttavat mieliin henkilökohtaisia kokemuksia. Ihminen ei Relphin mielestä muistakaan paikan tarkkoja piirteitä, vaan enemmänkin paikan hengen. Relp kirjoittaa myös paikan tuttuudesta, joka tulee läheisestä kiintymyksestä tuohon paikkaan. (Mp.)

Relphin (1986, 38) mukaan kiinteä sitoutuminen on ihmiselle hyvin tärkeää. Pysyvänä pidetyn lastenkodin ja sen pitkäaikaisen luonteen takia lapsien on mahdollista

juurtua sinne. Juurtumisen negaatio ja ulkopuolella olemista kuvaava käsite on juu-
rettomuus. Sairaalan tilapäisen luonteen takia lapset odottavat kotiinpääsyä. He eivät
ole juurtuneet sairaalaan, vaikka tuntevatkin siellä olevia ihmisiä. Sairaalassa heidän
paikkansa on pikemminkin heille osoitettu huone tai huoneen puolisko, jonka he
tietävät sairaalassa olonsa aikana omakseen. Erityisesti pitkäaikaisena se saattaa
muodostua lapsuuden paikaksi, jota lapset myöhemmin muistelevat. He liittyvät sii-
hen henkilökohtaisia kokemuksiaan, tuntemuksiaan ja ihmisiä. Sillä tavoin siitä tulee
osa heidän lapsuuttaan ja lapsuutensa kokemuksia.

Kollektiivinen kodinomaisuus ja yksilöllinen tilapäisyys

Sekä sairaalassa että lastenkodissa on toistuvia ja rutiiniluonteisia toimia, jotka ryt-
mittävät lasten toimintaa. Ne tuovat lasten päiviin ennustettavuutta. Tavallaan siten
arki kulkee laitosten ja niissä toimivien aikuisten toivomusten mukaisesti, ja lapset
sopeutuvat siihen. Lapset ja aikuiset löytävät arjessa yhteisesti jaettua ymmärrystä.
Sen lisäksi lapset ilmaisevat yksilöllisiä mieltymyksiään, jotka eivät ole aina sopu-
soinnussa yhteisten tavoitteiden kanssa.

Lasten kannalta sairaalan ja lastenkodin toiminta eroaa oleellisesti toisistaan: sai-
raalassa suurin huomio keskittyy lasten kehoon ja lastenkodissa lasten arjen sujuvuus-
teen. Tämä jako ei ole yksiselitteinen, sillä molemmissa tiloissa kiinnitetään huomio-
ta lasten sekä psyykkiseen että fyysiseen hyvinvointiin. Lasten toimintaa sairaalassa
voi kuvata kyläilynä, josta odotetaan kotiinpaluuta. Lastenkodissa lapset ovat koto-
naan, josta käsin he käyvät kylässä.

Lastenkodin aika-tilapolut ovat kodinomaisia. Ne välittävät ajatuksen siitä, että
aikuiset vastaavat arjen pyörittämisestä ja “lapset saavat olla lapsia”. Kodinomaisuus-
teen liittyy myös lastenkodin pitkäaikaisuus. Aika-tilapoluissa korostuu lastenkodin
arjen yhteisöllisyys, jonka rajoissa lapsilla on mahdollisuus myös yksityisyyteen ja
omaan paikkaan. Yhteisöllisyyden ja oman paikan yhtäaikaisuus luo **kollektiivista
kodinomaisuutta**.

Kollektiivinen kodinomaisuus tulee esille, kun lastenkodissa lapsilla on mahdolli-
suus oppia “small talkia” ja kanssakäymistä useiden ihmisten kanssa. Lapset elävät
yhteisössä, josta käsin he ovat yhteydessä sukulaisiinsa tai tuttaviiinsa. Sen lisäksi
heidän lähellään on hoitajia ja muita lapsia. Heillä on omien sisarustensa lisäksi osas-
ton “sisarusryhmä”.

Sairaalassa taas lasten aika-tilapolut ovat enemmän yksilöllisiä kuin yhteisöllisiä.
Lasten sairaalassa oloa leimaa tilapäisyys ja kotiinpääsyn odottaminen. Aikuiset aut-
tavat lasta viihtymään ja kuluttamaan aikaansa, mikä näkyy lasten toiminnan luon-
teessa. Lasten tilallinen ja kehollinen yksityisyys on vähäistä. Lasten omaksi paikka-
ksi hahmottuu lähinnä sänky ja sen lähiympäristö. Sairaalan toiminta näyttäytyy las-
ten kannalta lähinnä **yksilöllisenä, mutta ei yksityisenä tilapäisyytenä**.

Lastenkodissa lapsille opetetaan säännöllistä päivärytmiä ja elämänhallintaa. Lapset saavat arjen kautta tietoa kotitöistä, jotka tekevät heistä osallisia, vastuullisia ja antavat heille tärkeitä elämässä tarvittavia taitoja. Säännöllisen elämänrytmin opettaminen on lasten sosiaalistamista yhteiskuntaan ja valmentamista palkkatyön vaatimuksiin. Sairaala on selvästi tilapäinen tila, jonka säännöllisessä ja rutinoituneessa arjessa korostuu lasten sairauden hoito ja lasten viihdyttäminen. Ajassa etenevä ja jatkuva odotus on sairaalan toiminnan keskeinen piirre. Kotiinlähtö on helpotus, joka antaa aiheen nauttia kodin arkisista iloista.

Institutionaaliset tavoitteet ovat läsnä lasten toiminnassa, mutta lapset tuovat arkeensa yksilöllistä ja hetkittäistä vaihtelua. Lasten toiminnassa on nähtävissä persoonallisia eroja, mutta myös yhteisön toiminnasta opittuja tapoja. Lastenkodin ja sairaalan toiminta ilmenee näin sosiaalisesti sopimuksenvaraisena ja tuotettuna.

Epävirallinen arki

Edellisissä luvuissa olen analysoinut lasten fyysisiä tiloja ja aika-tilapolkuja. Lapla ja heitä hoitavilla aikuisilla on ainakin osittain jaettu ymmärrys arkisten toimikulusta ja tavoista toteuttaa sitä. Tässä luvussa keskityn siihen, miten tila muut sosiaaliseksi. Elämistila kuvaa tilan ja toiminnan kokonaisuutta, joka tekee tilat l sille merkityksellisiksi. Ajallisesti elämistila sisältää kokemuksia menneisyydesti nykyisyydestä. Yhteisesti jaetuilla arjen kokemuksilla on vaikutusta myös tulevsuuteen. Eletyssä ja eletävässä arjessa on lasten ystävyyttä, läheisyyttä ja samanhkisyyttä, mutta myös kiusaamista, ärsyttämistä ja henkistä etäisyyttä. Sosiaalisetsiteet, vuorovaikutuksellisuus ja tunteet tuntuvat itsestään selvyyksiltä, mutta ilnniitä arki olisi vain irrallisia tapahtumia. Arkisia spatiaalisia tapahtumia sitovatteen ihmiset ja heidän keskinäinen vuorovaikutuksensa, josta epävirallinen arki olemuksensa.

Sairaalassa ja lastenkodissa lapset hakevat vertaistensa lisäksi itselleen myös kuisten huomiota ja suuntaavat toimintaansa heidän mukaansa. Siten sosiaalisetsiteet saavat tutkimissani tiloissa eri merkityksiä kuin päiväkotien tai iltapäiväkerhotiloissa (Evaldsson 1993; Strandell 1994; Corsaro 1997), joissa on nostettu esiin vtaisryhmien merkitys lasten toiminnalle.

Kummassakaan havainnoimassani tilassa eivät ainoastaan vertaiset suuntaa las toimintaa. Niin työntekijät, lapset ja omaiset muodostavat havaintojeni mukaan evirallisen ryhmän, jolla on merkitystä myös virallisen toiminnan sujumiselle. Epärallisen ryhmän voima viestii inhimillisen ja kulttuurisen tason merkityksestä (Willis 1984, 197). Willis on päättellyt, että juuri tuon tason varannot ovat pohjiniille päätöksille, jotka tuottavat halutut tulokset ilman pakkoa ja jotka pitävät y yhteiskunnan rakennetta ja status quota (mp.).

lapsille myös päiväkodeissa. Oletan, että tutkimuksellinen rajausta ja keskittyminen lapsiin tuo mukanaan virhetulkintojen mahdollisuuden, joka jo sinänsä ja tahattomasti saattaa rajata lapset omaksi marginalisoiduksi ryhmäkseen.

Kun lapset viettävät lapsuutensa lastenkodin pitkäaikaisosastolla, he hakevat pitkäaikaisen laitoshoidon aikana hoitajista itselleen tärkeää ihmistä (myös Ström 1983, 92). Lasten ja hoitajien välille kehittyy tunnesuhde. Hoitajat saavat lastenkodissa vanhempiin liitettyjä merkityksiä. Lapset odottavat itselleen tärkeiden hoitajien huomiota ja jakavat heidän kanssaan kokemuksiaan. Samat piirteet tulevat esille, jos lapset ovat pitkään samassa sairaalassa.

Evaldsson (1993), Strandell (1994) ja Corsaro (1997) korostavat tutkimuksissaan lasten toiminnan kollektiivisuutta ja vertaisten merkitystä. En halua kieltää vertaisten merkitystä, joka tulee esille myös lastenkodissa, mutta ei ole näkyvissä samalla tavoin sairaalassa. Lastenkodissa yhteisöllisyys ja vertaisten tärkeys on selvästi havaittavissa. Lastenkodin lasten ryhmä muistuttaa sisarusryhmää, jossa opastetaan toisia ja jaetaan ymmärrystä samankaltaisista elämäntilanteista (myös Niemelä 1995, 25). Sairaalassa eivät lapset muodosta yhteisöä samalla tavoin. He erottuvat pikemminkin yksilöinä, joita voi yhdistää sama sairaus.

Vaihtuvat aikuiset

Aikuisten merkitys lasten arkeen tulee ilmeisesti hyvin esille tutkimukseni vertailuasetelman takia, mutta mahdollisesti myös tutkittavien tilojen erilaisen toiminnan luonteen takia, esimerkiksi verrattuna päiväkotiin. Niin aikuiset kuin lapset solmivat pitkän laitoshoidon aikana vuorovaikutussuhteita, joista toiset toimivat paremmin kuin toiset (myös Bluebond-Langner 1978, 11). Lasten arkea rytmittävät laitosten aikataulut ja niihin sidotut rutiinit, mutta myös henkilökunnan vuorotyö. Lapset oppivat pian suunnittelemaan omaa ajankäyttöään odottamalla itselleen tärkeiden ihmisten työvuoroja.

Vuorotyö vaikeuttaa lasten ajankäytön suunnittelua pitkällä tähtäimellä. Esimerkiksi lastenkodissa lapset saattavat toivoa tiettyä henkilöä töihin jonakin juhlapyhänä, mutta eivät voi olla varmoja, onko tämä työvuorossa vai vapaalla. Ajallisesti etäällä olevaan pääsiäiseen tai joulukuun eivät työvuorolistat yllä. Kun lapset toivovat yhteistä hetkeä tietyn hoitajan kanssa, täytyy työntekijän katsoa joko vuorolistasta tai verestää muistiaan, onko hän silloin työvuorossa. Lasten toiveiden toteutuminen, jos ne liittyvät tiettyyn hoitajaan, edellyttää työntekijän työvuoroa.

Erityisesti lastenkodissa lasten ajankäytön suunnittelu tiettyjen aikuisten mukaan on näkyvää. Jos lasten odotukset eivät täyty, he saattavat osoittaa mieltään hoitajalle. Esimerkiksi kun lastenkodin hoitaja keskustele toisen osaston hoitajan kanssa osastolla, lapset ilmoittavat nyreydellään ja pienillä pyynnöillään, etteivät heidän odotuksensa hoitajan ajankäytön suhteen ole toteutuneet:

Hanna käy hoitajan luona kertomassa, ettei hänellä ole mitään tekemistä. Hoitaja pyytää Hannaa keittämään teetä ja jatkaa keskusteluaan. Hanna lupaa keittää teen ja tehdä sen jälkeen läksynsä. Toisen osaston tyttö saapuu kyselemään kavereitaan. Hän kulkee osastolla edestakaisin eikä löydä etsimäänsä lasta. Hoitaja ottaa häntä jossakin vaiheessa hartioista kiinni ja ystävällisesti ohjaa hänet ulos. Hoitaja sanoo työlle, että tämä voi mennä omalle osastolleen, kun heillä on nyt niin rauhatonta. Myös Heli käy hoitajan luona ja puhuu marisevasti hoitajalle. Lapset liikkuvat käytävällä edestakaisin ja heidän puheensävynsä hoitajalle on valittavaa ja tyytymätöntä. (Havaintomuistiinpanot 9.9.1996.)

Aikuiset eivät jaa lasten arkea yhtäjaksoisesti, vaan he joutuvat turvautumaan toisten välittämiin suullisiin tai kirjallisiin viesteihin. Lastenkodin lapsien kokemusmaailmassa muut lapset ovat yhtäjaksoisemmin läsnä kuin aikuiset. Sairaalassa vaihtuvat sekä lapset että aikuiset. Kummassakin tilassa lapset oppivat sietämään ympärillään suuren joukon aikuisia. He saavat valmiuksia ryhmässä toimimisesta, mutta he oppivat myös elämäntapaa, jossa lähellä olevat ihmiset vaihtuvat ja vuorottelevat.

Tunteiden sosialisatio

Lapsilla on omia lempihoitajia, joiden kanssa he juttelevat mieluiten ja joihin he luottavat. Myös lasten joukosta he valitsevat ne, joiden kanssa mieluiten viettävät aikaansa. Martha Bauman Poverin (1985, 214) mukaan lasten on vaikea oppia ilmaistamaan tunteitaan, jos he eivät tunteenomaisesti kiinnity edes yhteen heille merkittävään ihmiseen. Tätä hän kutsuu tunteiden sosialisatioksi (mp.).

Lapset toimivat joustavasti myös muiden kuin lempihoitajiensa kanssa. He hakeutuvat eniten lempihoitajan seuraan, hakevat tältä omaa hetkeä tai kyselevät muilta tämän hoitajan liikkeistä. Lempihoitaja on usein omahoitaja, mutta ei aina. Lapset kyselevät yleensä vain yhden tai kahden hoitajan perään. Lasten ja hoitajien keskinäiset suhteet ovat yksilöllisiä ja persoonakohtaisia.

Maili Malin (1997, 154), joka on tutkinut vanhusten kokemuksia kotipalvelusta, on selvittänyt vanhusten ja heidän hoitajiensa suhteita. Vanhukset ovat kertoneet, että heillä on oma lempihoitaja, jonka kanssa heillä on läheinen suhde. He saattavat esittää lempihoitajalle toiveitaan. Hänen kanssa nauretaan ja halataan. (Mp.)

Myös Päivi Elovainio (1997; myös 1995) on tutkinut vanhuksia, jotka elävät vanhainkodissa. Hän pitää merkittävänä löytönä sitä, että vanhukset hakivat hyväksyntää nimenomaan hoitajilta ja että hoitaja on sosiaalisen verkoston keskipiste ja kommunikaation välittäjä. Elovainio (1997, 238) viittaa siihen, että vanhukset pelaavat kuin peliä olemalla ”hyvä asukas”, jonka varjolla he saattavat saada enemmän apua itselleen. Tyytymättömyyden ilmaukset merkitsisivät poikkeavuutta sekä kielteisyyttä (mp.).

Marianne Cederblad (1984, 37) pitää koettua sosiaalista ja erityisesti tunnetason tukea merkityksellisenä ihmisen haavoittuvuudelle. Se, että lapsilla on joku uskottu ja sympaattinen henkilö, jonka kanssa puhua, joka kuuntelee ja lohduttaa sekä arvostaa, tukee lasten hyvinvointia. Läheinen ihminen auttaa selviämään vaikeista elämäkokemuksista. (Mp.) Tällainen henkilö voi olla perheen ulkopuolelta, esimerkiksi vanhempi ystävä, opettaja tai pappi (Rutter ym. 1979, 204–205).

Lasten tunneilmaisut eivät ole atomisoituneiden yksilöiden reaktioita, vaan niissä on havaittavissa yhteisöllisiä piirteitä. Niissä heijastuu ryhmän harmonia ja disharmonia. Mielenilmaisut vahvistavat yhteisyyttä tai erillisyyttä. Sanailut liittävät hetkellisesti joitakin osapuolia yhteen toisia vastaan. Osapuolet eivät jakaudu selkeästi aikuiset vastaan lapset, vaan kombinaatiot vaihtelevat tilanteen mukaan. Eräissä tilanteissa myös itsensä sisäpuoliseksi tuntevat liittoutuvat ulkopuolisia vastaan.

Lasten ja hoitajien keskinäiset suhteet tulevat näkyviksi, kun lapset osoittavat heille mieltään, jakavat kokemuksiaan tai ”kaveeraavat” hoitajia. Eräät hoitajat ovat lapsille kuin tovereita, ja muutamat hoitajat näyttäytyvät enemmän sijaisvanhemman roolissa.⁴⁷ Jotkut lapsista ilmaisevat selvästi luottohahmonsa, kun joidenkin lasten luottohahmot ilmeisesti vaihtelevat tai ovat epäselvempiä.

Eräänä iltapäivänä, kun olin havainnoimassa lastenkodissa, yksi tyttö tuli koulusta ja kysyi, kuka on illassa. Tyttö osoitti pahantuulisena yhtä hoitajaa ja kysyi epäilevästi: *Et kai sä o illassa?* (Havaintomuistiinpanot 18.9.1996.)

Valokuva 16: Vuorolista ja raporttivihko

Tällaiset huomaamattomasti tehdyt kysymykset muun tekemisen lomassa ovat lastenkodissa tavallisia. Lapset kertovat tulossa olevista työntekijöistä toisilleen. Heidän ilmeensä vaihtelevat mainitun työntekijän nimen mukaan. He saattavat hymyillä ja sanoa kiva tai pahantuulisina nyrpistää nenäänsä ja kirotta. Lapset käyvät päivittäin vilkaisemassa työvuorolistaa päivystyshuoneen seinällä:

”Tyttö katsoi vuorolistaa, joka oli [päivystyshuoneen] seinällä. Sitten hän lähti pois ja ovi suljettiin.” (Havaintomuistiinpanot 28.8.1996.)

Helin (14 v.) mielestä iltaan tulevalla työntekijällä on hänelle itselleen enemmän merkitystä kuin aamuun tulevalla. Kun kysyn, onko sillä merkitystä, kuka hoitaja on vuorossa, hän sanoo: *On. Jos on paska hoitaja, niin sillä on merkitystä.* Kun jatkan, onko sillä väliä, onko paska hoitaja aamussa vai illassa, hän vastaa: *On sillä.* Tarkensin vielä kummassa vuorossa hän toivoo tämän hoitajan olevan, hän varmentaa: *Aamussa.* (Havaintomuistiinpanot 11.9.1996.) Iltaan tuleva hoitaja on tämän lapsen kannalta merkityksellisempi. Tämä saattaa liittyä siihen, että päivällä lapsi on koulussa ja illalla enemmän osastolla. Iltaan sisältyy enemmän mahdollisuuksia yhteisiin hetkiin. Myös hoitajat pitävät tavallisena lasten kysymyksenä sitä, kuka tulee iltaan. Eräs haastateltava kertoo:

”Lapset kysyy joka iltapäivä, kuka tulee yöksi, kuka tulee huomenna aamulla töihin, kuka tulee iltavuoroon, ne kysyy aamulla. Et siitä ne rakentaa semmosen kehikon ihan selkeästi.” (Haastattelu L4b 1840–1843.)

Erään lastenkodin henkilökunnan ryhmähaastattelussa (haastattelu L4b) kehkeytyy jännittävä keskustelu erään hoitajan ja lastenkodissa aiemmin eläneen nuoren, Tommin, välille. He pohtivat, onko sillä lapsille merkitystä, kuka hoitaja on vuorossa. Hoitaja ei halua uskoa, että lapset joutuvat muuttamaan käyttäytymistään jonkun hoitajan ”pillin” mukaan. Hän haluaa ajatella positiivisesti, että hoitajat jakavat vanhemmuutta. Hän uskoo kollektiiviseen vanhemmuuteen. Muut hoitajat osallistuvat pohtimaan sitä, miltä lapsista mahtaa tuntua ihmisten vaihtuminen työvuorojen mukaan. Kysymys heitetään Tommille, joka työskentelee haastatteluajankohtana lastenkodissa. Nuori vastaa:

”Se vähä riippuu siitä, että ku jokainen ihminen on persoona. On semmosia hoitajia, vähä ikävä sanoa, tiedän itsekin, että joku inhoo mua ja joku rakastaa mua. Se on sillai, että voi et, nyt tulee hän. Ihanaa, huomenna tulee se. Sit on kivaa. Elikä se on vähä kelju, että miten toisten pillin mukaan se on, että ikävä kyl. [ ] Must se on sillä tavalla.” (Haastattelu L4b 1916–1923.)

Kun hoitaja ymmärtää nuoren tarkoittavan, että aikuinen jakaa lapset inhottaviin ja rakastettaviin, Tommi selventää sanomistaan:

“Käsitit tämän väärin, koska lapsi kokee aikuisen epämiellyttäväks, näin päin. [...] Lapsi kokee jonkun aikuisen epämiellyttäväks, niin se ajattelee, että voi vitsi, se tulee huomenna, äh, ihan kurjasti alkaa aamu.” (Haastattelu L4b 1939–1945.)

Hoitaja vastaa nuorelle ammatillisesti, ettei heidän tarvitse rakastaa tai vihata, vaan tulla toimeen. Nuoren kommentit tuovat selvästi ilmi, etteivät lapset välttämättä hahmota hoitajia palkkatyöläisiksi. He etsivät lähellään olevista työntekijöistä itselleen läheistä ja turvallista ihmistä.

Työntekijät ja lapset katselevat yhteisiä tilanteita kukin omasta näkökulmastaan. Toinen tekee palkkatyötä, kun toinen etsii itselleen tärkeää ihmistä. Tämä on laitoshoidon sisäänrakennettu ristiriita ja ammatillisen hoivan pysyvä dilemma (myös Paludan 1998, 47). Se synnyttää laitoshoidossa jännitteitä lasten ja hoitajien välille.

Lastenkodissa hoitajien tavoitteena on “jaettu vanhemmuus”. Se saattaa tarkoittaa parhaimmillaan sitä, että lapsilla on biologisten vanhempien tai muiden läheisten ihmisten ohella mahdollisuus muihin aikuissuhteisiin, jotka muodostuvat heidän elämälleen merkittäviksi ja tärkeiksi sekä kuljettavat heitä arjessa eteenpäin (myös Niemelä 1995, 44). Näistä aikuissuhteista muodostuu lasten sosiaalinen aikuisverkosto. Kuitenkin lapsille taiteileminen pitämiensä vanhempien ja hoitajien välimaastossa voi aiheuttaa lojaliteettiristiriitoja.

Anja Laurila (1996, 198–199) on tutkinut sijoitettujen tyttöjen ja heidän hoitajien suhteita sekä biologista ja psykologista äitiyttä. Ongelmallisena Laurila pitää sellaista tilannetta, jossa tytön biologinen äiti ja sijaisäiti ovat mustasukkaisia toisilleen ja tyttö kokee rakkautensa toiseen loukkaavan toista. Laurilan mukaan tällaiset lojaliteettiristiriidat ovat yleisiä. Laurila nostaa esille inhimillisiin suhteisiin liittyvän mustasukkaisuuden, joka saattaa hankaloittaa lasten yhteyksiä sekä hoitajiin että vanhempiin. (Mp.)

Sairaalan omat lapset

Sairaalassa lasten tunteiden sosialisatio ilmenee osittain samoin kuin lastenkodissa. Sairaalassa pitkään olevat lapset löytävät lempihoitajansa. Bluebond-Langner (1978, 139) on havainnut, että pitkään sairaalassa olleet lapset ovat hyvin kiinnostuneita siitä, kuka on “vuorossa” ja kuka on heidän hoitajansa. Havaintojeni mukaan sairaalassa lapset odottavat jotakin tiettyä hoitajaa, mutta he eivät yhtä aktiivisesti selvitä tulevia hoitajia kuin lapset lastenkodissa.

Hoitajat eivät kuvaa jakavansa vanhemmuutta, mutta kylläkin hoivaa ja huolenpitoa. Pitkään sairaalassa olevista lapsista tulee "sairaalan omia lapsia". Henkilökunta oppii tuntemaan lapset, heihin kehittyy emotionaalinen suhde. Tunnesuhdetta ei kuvata jaettuna vanhemmuutena, mutta se voi saada kyseisiä piirteitä. Hoitajat saattavat kilpailla pitkään hoidossa olevien lasten huomiosta ja suosiosta. Hoitajien oman tulkinnan mukaan jotkut työntekijät saattavat omaksua lähes äidillisen suhteen lapsiin. Työntekijät voivat olla mustasukkaisia toisilleen siitä, kehen kukin lapsi suhtautuu myönteisesti ja kehen ei. Tämä luo kentän, jossa lapset voivat pelata. Lasten vallankäyttö tulee mahdolliseksi, kun he havaitsevat tunteidensa ilmauksien vaikutuksen ympärillään olevissa aikuisissa.

Pitkäaikaisessa hoidossa tai sijaishuollossa ollessaan lapset törmäävät inhimillisiin tunteisiin, joista yksi on mustasukkaisuus. Mustasukkaisuus on tunne, joka ilmenee perhepiirissä samoin kuin tutkimissani tiloissa. Lapset saattavat olla mustasukkaisia jollekin muulle ryhmän lapselle tai hoitajat toisilleen lasten suosiosta.

Myös tutkijalle ollaan mustasukkaisia. Bluebond-Langner (1978, 251–252) havaitsi tutkiessaan lapsia sairaalassa, että muutama hoitaja oli hänelle mustasukkainen joidenkin lasten seurasta. Hän joutui vähentämään näiden lasten havainnointia.⁴⁸ Bluebond-Langnerin mukaan lasten hoitajat suhtautuvat potilaisiinsa hyvin suojelevasti. Bluebond-Langnerin arvion mukaan hoitajat saattavat alkaa käyttäytyä kuin muut eivät pystyisi pitämään niin hyvää huolta lapsista kuin he. (Mp.)

Hoitajien "äidinvaistojen heräämisen" on kokenut myös Jutan äiti. Hänellä oli eräästä toisesta sairaalasta sellaisia kokemuksia, että hoitajat olivat kilpailleet tytön suosios- ta, jolloin äiti oli tuntenut itsensä syrjäytetyksi. Kun tapasin Jutan äidin sairaalassa ensimmäistä kertaa, en tiennyt vielä silloin hänen aikaisemmista kokemuksistaan. Jutta istui äitinsä kyljessä kiinni ja selaili itse kirjoittamaansa kirjaa.

Äiti oli väsyneen oloinen ja selvitti, miten sairaalassa pitkään oleva lapsi joutuu kohtaamaan suuren määrän ihmisiä. Tunsin tämän moitteeksi itselleni, kun minäkin kuuluin tähän ihmismäärään. Hän kertoi, että psykologi oli kertonut pysyttelevänsä lapsesta kauempana, kun lapsen ympärillä oli jo nyt niin paljon aikuisia. Tyttö oli käynyt kotilomalla, ja äidin mielestä hänelle oli kertynyt paljon univelkaa sairaalassa. Myös ruoka oli maistunut tytölle. Äiti arvioi, että sairaalassa kyllä tekemistä riittää, oli leikkiä, askarteluja ja videoita, mutta... Hän jäi miettimään lauseen loppua. Äidin mielestä raskasta oli se, ettei tiennyt, kuinka pitkään sairaalassa vielä menee. Kotiloma oli antanut toivoa, että on jotakin odotettavaa. (Havaintomuistiinpanot 22.10.1996.)

Äidin olemuksesta oli aistittavissa lapsen pitkän sairaalassaolon raskaus. Hän oli huolissaan lapsen ympärillä pyörivien aikuisten määrästä. Tästä huolesta oli äidin kanssa keskustellut osaston psykologi. Olin tullut yhdeksi ylimääräiseksi aikuiseksi Jutalle.

Ammatilliset vuorovaikutussuhteet ovat myös tunnesuhteita. Nykyaikana ammatilliseen auttamistyöhön liitetään monenlaisia tunteita. Malin (1997, 151–152) pitää

ammattillisen auttamisen periaatteita ja ihanteita osittain yksityisen elämänalueen hoivarationaliteettia vastaavina. Vuorovaikutussuhteisiin tukeudutaan hänen näkemyksensä mukaan myös ammatillisesti, ja ammattiauttaja ei voi olla viileä ja jäykän muodollinen suhteessa asiakkaaseen. Malin kuitenkin uskoo, että huolenpidon sisäinen logiikka joutuu koetukselle virallisessa auttamissuhteessa. Hänestä aito huolenpito vaatii joustavaa ja välitöntä vuorovaikutussuhdetta eikä palkkatyösuhdetta. (Mp.)

Sairaalassa lasten terveydentila koskettaa henkilökuntaa. Hoitajien joustavuus käy ilmi esimerkiksi silloin, kun Jutan terveydentilassa tapahtuu yllättävä ja dramaattinen käänne huonompaan suuntaan. Tytön ulkomuoto on muuttunut ja hänen liikkumisensa on hankalaa. Hoitaja kyselee, onko Jutta jo miettinyt, mitä ruokaa hän haluaa. Tyttö valittaa:

Mullei oo nälkä, ku maha on niin kipee. Tarjolla on nakkeja ja perunaa, jos hän ei halua kanakastiketta. Jutta sanoo: On vaikee valita, kun on niin paljon valinnanvaraa. Jääkaappi täynnä ruokaa. (Havaintomuistiinpanot 12.11.1996.)

Hän lähtee hoitajan kanssa käsi kädessä katsomaan ruokia, ja he palaavat voileivän ja maitomukin kanssa takaisin huoneeseen. Hoitajat hoitavat ruokailujen tarjoilun periaatteessa rutiininomaisesti, mutta kun lasten tilanne on jotenkin poikkeava, he voivat murtaa rutiinejaan ja toimia joustavasti. Tytön terveydentilan käänne koskettaa koko henkilökuntaa, ja tyttö saa jopa aterioida yhtenä päivänä heidän kanssaan henkilökunnan sosiaalitiloissa. Erityistilanteessa lapsi saa ylittää jaettujen tilojen symbolisen rajan.

Vaikka palkkatyö ei vastaa huolenpidon sisäistä logiikkaa, koskettaa huolenpitotyö työntekijöiden tunteita. Ryhmähaastatteluissa hoitajat kertovat lähes yhdenmukaisesti lasten antavan heille motivaatiota tehdä työtään. Hoitajien huolenpito vaikuttaa aidolta välittämiseltä ja on aika ajoin joustavaa ja välitöntä. Se, kuinka palkkatyöhön sidottu huolenpito vastaa lasten toiveisiin "jonkun ikiomuudesta" tai koko elämän kestävästä ihmissuhteesta, on eri asia. Hoitajien ja lasten vuorovaikutussuhteet eivät myöskään yleensä ulotu tilojen ja niiden toiminnan ulkopuolelle kuin satunnaisesti. Sairaalan toiminta on sidottu lasten sairauden hoitoon, lastenkodin toiminta joko 18 tai 21 vuoden ikään saakka. Yleensä tähän päättyy virallinen hoitosuhde.

Jaetut hetket

Lastenkodissa lasten yhteiset hetket hoitajan kanssa saattavat olla pieniä ja tavanomaisia. Lapset eivät vain orientoidu tulevaan päivään jonkun henkilön mukaan, vaan he odottavat yhteistä aikaa tältä hoitajalta. Vaikka he pääasiallisesti viettävät aikaan-

sa muiden lasten kanssa (vrt. Evaldsson 1993, 137), he liittävät suunnitelmiinsa tietyn hoitajan. Kaisan kysymys sai minut ymmärtämään ajassa vaihtuvat hoitajat ja heidän merkityksensä lasten kannalta:

Tyttö kysyi: *Mihin asti sä oot?* Tarkensin, tarkoittiko hän tänään. *Niin*, hän sanoi. Sanoin, että neljään. Hän totesi siihen, että *niin pitkään* ja näytti tyytyväiseltä. (Havaintomuistiinpanot 4.9.1996.)

Kaisan kysymys ilmentää hänen oppimaansa tapaa ajatella aikuisia tietyn aikaa läsnä olevina ja ajallisesti vaihtuvina hahmoina. Olen havainnut, että jos omia hetkiä ei synny luontevasti, lapset ovat itse aktiivisia niiden järjestämisessä. He pyytävät hoitajaa kanssaan ulos, kävelyille tai lenkille, tai muuten hakeutuvat hoitajan seuraan. Tällaiset hetket ovat huomaamattomia ja arkisia, lapset esimerkiksi hakevat ruokaa keskuskeittiöstä yksin hoitajan kanssa tai tekevät tämän kanssa kotitöitä.

Jos lasten toive jaetusta hetkestä ja toiminnasta lastenkodin hoitajien kanssa on toteutunut, lasten ilmeet ovat myönteisiä ja myhäileviä. Heidän liikkeensä ovat rennon huolettomia. Juteltuaan tai tehtyään jotakin yhdessä hoitajien kanssa, lapset pyrähtävät yhdessä muiden lasten kanssa ulos osastolta. He aivan kuin tankkaavat energiaa aikuisista.

Lapset ovat tyytyväisen oloisia, kun he saavat toivomansa henkilön huomiota tai oman hetken tämän kanssa. Ne ovat yhdessäolon hetkiä, jolloin lapset tuntevat sano-neensa tai kuulleensa jotakin tärkeää ja mieleenpainuvaa. Ne ovat leikkisää kisailua, josta jää hyvä mieli. Hetkeä sitoo yhteen tietyn ihmisen läsnäolo, aika ja paikka, jotka lapset ilmaisevat puheessaan. He mittaavat omaa arvoaan toisten ihmisten heille antamalla myönteisellä huomiolla.

Evaldsson (1993, 239) on havainnut, että hoitajat ja lapset jakavat yhteisen käsityksen järjestyksestä iltapäiväkerhoissa. Lastenkodissa lapset tuntevat laitoksen rutiinit ja hyväksyvät ne osaksi arkeaan. Hoitajat ja lapset tunnistavat toistensa mielialoja ja hyvällä tuulella ollessaan kunnioittavat ainakin hetkittäin toisten hyvää tuulta. Näin he pitävät yllä yhdessä luomaansa järjestystä (ks. Mayall 1996, 100). Yhdessä koettu ja eletty opettaa sallitut toimintatavat sekä helpottaa tunnistamaan toisten toiveita.

Sanailu

Lastenkodissa lapset ja hoitajat sanailevat keskenään. Lasten ja hoitajien keskinäinen leikkilinen tai vinoileva sanailu, on osa lastenkodin arkea ja heidän kulttuurista puhetapaansa. Tähän puhetapaan kiinnitin alkuun enemmän huomiota kuin myöhemmin. Ensimmäisellä kerralla tavatessani Hannaa kahden kesken hän puhui kanssani eri tavoin kuin kohtaamiensa lastenkodin miespuolisten työntekijöiden kanssa. Hänen

puheensa sävy heille oli ärhäkkää. Hanna oli vastikään saapunut lastenkotiin. Miespuolisten työntekijöiden puhe hänelle oli puolestaan maskuliinisen ronskia ja hyväntuulisen kiusoittelevaa.

Evaldsson (1993, 174–175) on arvioinut, että leikkillisellä kiusaamisella on sosiaalisia tehtäviä. Leikkisä kiusaaminen lähentää ihmisiä toisiinsa ja on osa ihmisen tunneilmaisua. Kiusoittelemalla opetetaan epäsuorasti sosiaalisia normeja. Sanailun avulla lapset kehittävät verbaalisia taitojaan ja luovuuttaan. Evaldsson uskoo, että sanallisen valmiutensa kautta lapset oppivat kontrolloimaan loukattuja tunteitaan. (Mp.)

Kiusoitteleva puhe on tavanomaista lastenkodissa. Se ilmentää puhetapaa, joka on tietyssä tilassa konstruoitua, tuttua mutta yhteisyyttä luovaa. Sen avulla lapsille opetetaan lastenkodin sosiaalisia sääntöjä. Lasten puhe on joskus kokemuksia ja salaisuuksia jakavaa, kun taas joskus se on lähes uhkaavaa tai ainakin vinoilevaa. Lasten ja hoitajien puhetyyliin ja puheen sisältöön vaikuttavat muut läsnä olevat ihmiset. Hoitajien puheen sävyt eivät ole koko ajan ronskeja, vaan välillä ne ovat helliä ja lohduttavia.

Sairaalassa henkilökunnan tapa puhua lapsille on reipas ja selkeä, kun taas lapset, erityisesti lääkäreiden läsnä ollessa, ovat vaiteliaita tai vastaavat lyhyesti kysymyksiin. Lasten pelkoa vähennetään sairaalakulttuuriin liittyvällä fraasilla, jolla vähätellään kivun määrää. Se, että joku toimenpide ”ei satu yhtään”, lausutaan vähän samalla tavoin kuin ihmiset toivottavat toisilleen hyvää huomenta. Se vaikuttaa ritualistiselta mantralta, jolla autetaan lapsia kestämään tuleva toimenpide. Sen avulla vähätellään kipua, mutta samalla lapsille välitetään tietoa, että he tulevat sen kestämään.

Lapset puhuvat sairaalassa pikemminkin hiljaa kuin äänekkäästi. Kuitenkin Jutan puheessa on kotikäynnin jälkeen sellaista intoa, jota en ole aiemmin kuullut. Hän jatkaa kertomustaan ilman, että minun tarvitsee tarkentaa hänen sanomaansa. Hän aivan kuin pulppuaa kerrottavaa. Hän tietää pääsevänsä kotiin sairaalasta. Hän ilmoittaa tyytyväisenä: *Mut ihan kirjojetaan ulos* (havaintomuistiinpanot 31.10.1996). Hän osaa sairaalakieltä ja käyttää sen sanontoja. Tässä tilanteessa hän tietää pääsevänsä kotiin ja käyvänsä sen jälkeen sairaalassa vain polikliinisesti.

Hänen puhetapansa on ennen kotilomaa ollut harvasanaista ja innotonta, kun se nyt on iloisen pulppuavaa, nopeaa ja lapsenomaisempaa kuin aiemmin kuulemani. Jutta pakkaa laukkuaan lähtöä varten hyvin innokkaana. Hän kertoo: *Mä pakkasin kauheesti tavaroita, vaik mä en ookaan ku yhen yön* (havaintomuistiinpanot 31.10.1996).

Kun muutaman päivän päästä tästä tapaamisesta tulin sairaalaan, oli Jutta siellä edelleen. Hänen tilanteessaan oli tullut yllättävä käänne huonompaan suuntaan. Olin jo hyvästellyt hänet ja nyt jouduin hiukan kokoamaan itseäni ennen kuin tapasin hänet uudestaan. Hänen ulkomuotonsa oli muuttunut. Hänen kasvonsa olivat turpeat, mikä teki hänestä oudon näköisen. Tyttö tiesi tilanteensa vakavuuden, sillä hän oli puhunut kuolemastaan ja toivonut kissaansa samaan hautaan. Tämä kertoo samaa, mitä Bluebond-Langner

(1978) on havainnut omassa tutkimuksessaan: lapset ovat tietoisempia omasta tilanteestaan kuin mitä aikuiset uskaltavat ajatella. Menin hänen huoneeseensa. Hän valitti särkyä ja meni makaamaan selälleen vuoteeseensa, mutta olo ei siinäkään helpottunut. Tässä tilanteessa hän näytti minulle valokuvakansiotaan ja jutteli kanssani hiljaisesti. Yllättävä käänne oli myös itselleni koskettava ja pysäyttävä. (Havaintomuistiinpanot 2.11.1996.)

Liittoutuminen

Havainnoimallani lastenkodin osastolla vakinainen henkilökunta on tehnyt useita vuosia töitä yhdessä. Osastolla on lähes jatkuvasti aina yksi uusi lyhytaikainen työntekijä, joko harjoittelija, opiskelija, sijainen tai siviilipalvelusmies, joka täydentää henkilökuntaa. Lyhytaikaisen työntekijän jaksot vaihtelevat muutamasta viikosta useisiin kuukausiin. Havainnointijaksoni aikaan muutama lapsi ottaa eniten vapauksia suhteessa tähän työntekijään. Lapset käyttävät verbalisia taitojaan ja luovuuttaan hyväkseen. He vahvistavat keskinäisiä suhteitaan eli kaveruutta näillä taidonnäytteillä.

Lapset "kaveeraavat" myös sijaista, mutta aika ajoin kiusoittelevat häntä. Ryhmähaastatteluissa (haastattelu L1b 669–682) hoitajat kertovat, että lapset eivät luo suhteita sijaisiin, vaan sijaiset pysyvät lapsille yleensä ulkopuolisina. Kun lapset näkevät lastenkodissa lukuisia sijaisia, on ymmärrettävää, etteivät he jaksanut tutustua jokaiseen uuteen ihmiseen. He valitsevat ne ihmiset, joihin tutustuvat.

Goffman (1962b, 58–59) kirjoittaa, että totaalisissa laitoksissa yksi potilaiden sopeutumiskeino on hoitajien kollektiivinen kiusaaminen. Se heijastaa Goffmanin käsityksen mukaan yhteisöllistä sopeutumista ja on samalla henkilökunnan vastustamista. Hoitajaa, vartijaa tai saattajaa kiusataan tai pilkataan niin, että hän menettää itsehillintänsä ja ryhtyy tehottomaan puolustukseen. (Mp.) Malinin (1997, 154) mukaan vanhusten kielteiset kotihoidon kokemukset liittyvät usein sijaisiin ja siihen, että he kokevat sijaisten kohtelevan heitä huonosti ja tekevän työnsä huonosti. Vanhukset saattavat pitää sijaisten toimintaa asiattomana ja epäkunnioittavana (mp.).

Gordon ja Lahelma (1996, 308) ovat havainneet, että koulussa oppilailla on omat hiljaiset tapansa osoittaa mieltään. Jos koululaiset kokevat jonkun opettajan toiminnan epäoikeudenmukaisena, he saattavat kieltäytyä yhteistyöstä tunnin aikana. He eivät osallistu keskusteluun tai eivät toteuta annettuja ohjeita. He äänittelevät tai liikehtivät siten, että opettajan auktoriteetti joutuu koetukselle. Koululaiset saattavat myös toimia pitkäjänteisesti ja yhteistyössä joidenkin pidettyjen opettajien kanssa. (Mp.)

Havainnointiaikanani lastenkodin ruokailut ovat samankaltaisia lukuun ottamatta kahta iltapalaa ja yhtä ruokailua, joissa kaksi lasta liittoutuu keskenään. He puheilevat ja teoillaan saavat hoitajan suuttumaan. Aiemmin päiväohjelman yhteydessä olen

tarkastellut sellaista ruokailua, joka on muistiinpanoissani tavallinen. Näissä muista poikkeavissa ruokailuissa tarinan pääkertojana ollut lapsi eläytyy prinsessan rooliin ja hoitaja saa palvelijan roolin: *Tuo minulle paahtoleipä, palvelija. Eihän asia oikeastaan minulle kuulu, mutta...* (Havaintomuistiinpanot 22.9.1996.) Tyttö arvolleen kuuluvasti pyytää palveluja itselleen. Hän on samana päivänä katsonut Pekka ja Pätkä -elokuvan ja soveltaa tilanteeseen elokuvan sanontaa. Lapsi hyödyntää nokkelasti tilannehuumoria. Hän ei piittaa palvelijan vastaväitteistä. Toinen ruokailuun osallistuva tyttö naureskelee toisen juttuja ja antaa niille vauhtia. Lapset yhdessä kiusoittelevat hoitajaa. Lasten sanailusta tulee heidän yhteinen leikkiinsä, jota toinen jatkaa, kun toinen lopettaa.

Toista iltapalaeepisodia (havaintomuistiinpanot 11.9.1996) on edeltänyt se, että Hanna ja Kaisa ovat kyselleet vakituisen hoitajan perään. He ovat hiukan kärsimättömästi kyselleet: *Mis hoitaja on? Millon se palaa? Miks se ei oo jo tullu?* He ovat jotenkin jännittyneen oloisia. Ilmeisesti tilanne on otollinen sille, että iltapalaan osallistuneet kaksi lasta kokeilevat toimintansa rajoja. Kaisa aloittaa sanoen mieshoitajalle: *Tiedä se, etten mä oo kiinnostunu sun kilistä, pilistä.* Kun hoitaja kieltää puhumasta tuollaisia, niin Kaisa korjaa: *Mä tarkoitin pilliä, jota imetään.* Hanna nauraa ja toistaa *ime-tään.* Kaisa tapailee *pili-kili* rallatusta syödessään. Tytöt juoksevat välillä katsomaan televisiota, ja hoitaja komentaa heidät takaisin. Hoitaja yrittää hillitä tyttöjä, mutta ei onnistu siinä. Myös Hanna innostuu nimittelemään hoitajaa: *Ime munaas, homo. Vit-tu, pidä munas, äläkä tuu sitä meille tarjoo illalla.*

Tilanne riistäytyy hoitajan käsistä, kun lasten puhe muuttuu hyökkääväksi ja nimitteleväksi. Hoitaja on selvästi ärsyyntyneen näköinen. Jossakin vaiheessa Hanna arvostelee hoitajan taitoja, ettei tämä yhtään kiellä, vaan antaa tytön tehdä mitä tahansa. Lapsi toivoo aikuisen lopettavan tilanteen. Tunnelma muuttuu, kun vakinainen hoitaja palaa osastolle. Kaisa ja Hanna selvästi kiukuttelevat hänelle siitä, että hän on ollut poissa. Kaisa juoksee hoitajan syliin. Hanna murjottaa vähän sivummalla ja on mustasukkainen Kaisalle tämän saamasta huomiosta. Myös sijaisena ollut hoitaja käy tapahtumista kahdenkeskisen keskustelun vakinaisen hoitajan kanssa päivystyshuoneessa.

Edellä kuvatuissa tilanteissa on poikkeuksellista se, että mieshoitaja on sijainen, minä olen läsnä ja nuoret tytöt keskustelevat ilman isompien tyttöjen läsnäoloa. Hoitaja olettikin, että "teidän pitää nyt esiintyä, kun Maritta ei ole kuullut kaikkia teidän juttuja". Nuorten läsnä ollessa pienemmät hiukan katsovat, mitä puhuvat. Kaisalle tilanne on ilmeisesti leikkiä, jossa hän pystyy kuvittelemaan itsensä sellaiseen asemaan, jota muut palvelevat ja ihailevat. Hän ei ole nyt se pieni, josta huolehditaan, vaan se, joka voi määrätä muita.

Tavallisesta poikkeavissa ruokailuepisodeissa lapset ärsyttävät hoitajaa, he uhittelevat tälle ja kieltäytyvät tottelemasta tämän komentoja. Yksi näistä tilanteista päättyy siihen, että hoitaja pitää Kaisaa tiukasti käsivarsista aloillaan. Hän panee Kaisan aikaisin nukkumaan ja kirjaa raporttivihkoon Kaisan käytöksen levottomuutena. Muutaman seuraavan ruokailun ajan hoitaja seisoo lähellä pöytää eikä istuudu muiden joukkoon. Näissä tilanteissa ei ole läsnä muita hoitajia. Kun hoitaja ei tule istu-

maan muiden seuraan, se vaikuttaa valvonnalta. Virallisesti hallinnon kielellä lasten päivällistä kutsutaankin valvonta-ateriaksi. Lapset eivät kommentoi seisovaa hoitajaa, vaan syötyään poistuvat pöydästä.

Hoitajat lasten psykiatrisilla osastoilla kertovat samantyyllisistä tilanteista. He kokevat olevansa välillä kuin maalitauluja lasten tunteille. He pitävät lapsia “verbaaliakrobaatteina”, jotka hallitsevat hyvin muun muassa anatomisen sanaston. He pitävät sitä erityisesti poikien puhetapana, joka kauhistuttaa työuran alussa. Hoitajat kuvaavat lasten puhetta eräänlaisena toisten lasten leikkiinkutsuna:

“Ei se oo sen kummempi, ku toinen poika sanoo. Se on semmonen leikkiinkutsu silt toiselta pojalta. Että, jätkä, tuut sä mukaan tähä. Sanoo, ett sull on iso nenä tai (yskintää taustalta) mitä tahansa, ett muille se on yks semmonen hauska, ett hi-hi-hi-hi, iso nenä joku tällanen.” (Haastattelu S2b 821–826.)

Lapset leikkivät sanoilla ja kokeilevat niiden tehoa hoitajiin. Ryhmähaastatteluissa hoitajat kertovat tottuneensa sanailuun. He uskovat lasten löytävän kunkin heikon kohdan ja yrittävän käyttää tätä hyväkseen. Leikin avulla lapset liittoutuvat muiden lasten kanssa. He käyttävät sanallista valtaansa hoitajiin. He ärsyttävät tai kiusaavat hoitajaa, mutta samalla leikkivät toistensa kanssa ja luovat yhteisyyttä.

Sanailuun sisältyy leikkisten piirteiden lisäksi myös aggressiivisia piirteitä. Äännekkäät ilmaiset, joita tukevat raajojen eleet ja kasvojen ilmeet, kertovat esimerkiksi vaikeasti pidäteltävästä raivosta. Aggressiivisuus on havainnoimissani tilanteissa ollut sanallista, eikä se ole muuttunut fyysiseksi.

Kehon kieli

Perinteisesti ihmisen kehoa tai ruumista on pidetty “kuolleena” ja mieltä elävänä. Erityisesti uudet ruumiinfenomenologiset tulkinnat hahmottavat ruumiin elävänä ja toiminnallisena orgaanina, joka omaa intentioita ja luo merkityksiä mielen tavoin. Kehon kieli on lähempänä poeettista ilmaisua kuin käsitteellistä analyysia, ja se toimii liikkeen, eleiden ja ilmeiden tasolla. Pekka Wahlstedt (1997, 389) antaa esimerkin ruumiin kielestä. Jos hän tunnustaa jollekin naiselle rakkautensa, niin naista tuskin kiinnostaa rakkauden käsitteen looginen analyysi, vaan pikemminkin se, miten hän rakkautensa ilmaisee. Äänensävy, kasvojen ilmeet ja käsien liikkeet muun muassa antavat hänen rakkaudelleen sen varsinaisen toiminnallisen sisällön, merkityksen. (Mp.)

Kehon kieli on hämmästyttävän moni-ilmeistä ja herkkää. Sen avulla voi viestiä vaihtuvista tunteista ja tunnelmista hienovireisesti. Ilmeet, eleet ja äänensävyt rikas-

tuttavat ja voimistavat puhuttua kieltä. Esimerkiksi Colin Campbell (1996, 44) kritisoi toiminnan tutkimusta juuri siitä, että se keskittyy paljolti puheeseen ja jättää siten suuren osan vuorovaikutuksesta analysoimatta.

Mayallin (1996, 111) mukaan lapsia opetetaan sekä kodissa että koulussa yhdistämään hyväksytyt tunteet hyväksytyyn keholliseen käyttäytymiseen. Kodissa itsestä huolehtiminen ja kehon hallinta tuovat mukanaan sosiaalista hyväksyntää ja sitä kautta emotionaalista ja fyysistä hyvinvointia. Mayall tulkitsee, että aikuisten päämäärien ja aikataulujen takia lapsilta vaaditaan sekä kodissa että koulussa kehonsa ja tunteidensa hallintaa. Kotona nämä vaatimukset liittyvät hänen mukaansa enemmän emotionaalisiin suhteisiin ja yksilölliseen huomioimiseen, kun taas koulussa minän hallinta on enemmän persoonatonta ja ryhmäsuhteisiin sidotumpaa. (Mp.)

Esimerkkinä siitä, miten lapset tulkitsevat kehon kieltä, on tapahtumaepisodi sairaalasta. Apulaislääkäri käy tervehtimässä Juttaa potilashuoneessa ja juttelee tälle. Lääkäri puhuu tytön ohi ja nopeasti käyttäen lääketieteellisiä termejä. Ohi puhuminen ilmenee konkreettisesti siten, ettei lapsen ja aikuisen välillä ole katsekontaktia. Lapsi on suunnannut katseensa alas, ja aikuinen katsoo lapsen olan yli.

Apulaislääkäri taputtaa tyttöä olkapäälle lähtiessään. Hänen viestinsä on minusta rohkaiseva, mutta lääkärin lähdettyä Jutta kysyy: *Mitä se sano? Mä en ymmärtäny, mitä se puhu.* Sanon, että sinun täytyy varmaan kysyä hoitajalta. Kun hoitaja saapuu, hän ihastelee Jutan hiuksia. Jutta ei enää muistanut, mitä olisi pitänyt kysyä ja minä muistutan. Tyttö toteaa: *Se puhu niin nopeesti, et mä en saanu selvää.* (Havaintomuistiinpanot 8.10.1996.)

Tässä Jutta kuvaa sitä tapaa, jolla lääkäri on puhunut. Sen takia hän olettaa, ettei ole saanut selvää puhutusta. Hoitaja ei tiedä lääkärin puheesta ja kehottaa kysymään toiselta henkilöltä. Tässä tilanteessa lapsi on unohtanut kysymyksensä, mutta minä aikuisena kannan huolta siitä. Yhdessä hoitajan kanssa vieritämme vastuuta jollekin toiselle.

Jutta vaikuttaa levolliselta apulaislääkärin käynnin jälkeen. Miten hän pystyy ymmärtämään lääkärin viestin, jos hän ei ymmärtänyt kuulemaansa? Havaintojeni mukaan on kyse kokonaisvaltaisemmasta ymmärtämisestä kuin vain puheen tulkinnasta. Myös Bluebond-Langner (1978, 7–9) on päättellyt havainnoissaan lapsia sairaalassa, että lapset tulkitsevat ympärillään olevien ihmisten käytöstä ja toimivat siitä tekemiensä tulkintojen pohjalta. Hänen mukaansa lapset tietävät monista sairaalan toiminnoista ja omasta tilanteestaan, vaikka sitä ei heille kerrota (mts. 145).

Lapset seuraavat tarkasti aikuisten ilmeitä ja eleitä ja samalla kuuntelevat heidän puhettaan. Lapset eivät vain tulkitse puhetta ja sen sävyä, vaan kiinnittävät huomiota myös ruumiinkieleen. Jutan tilanteessa merkityksellistä on puheen sävyn lisäksi lääkärin kehon kielen lohduttava viesti. Lohdutus ilmenee pienenä hymynä ja olkapääl-

le taputuksena. Tämä kertoo lasten kulttuurisesta tavasta tulkita omaa tilannettaan lähellä olevien ihmisten ilmeistä ja eleistä.

Strandell (1996, 13) on havainnut, että lapsilla ei-verbaalinen ilmaisu on keskeisellä sijalla ajattelussa ja kommunikaatiossa. Hän luettelee lasten fyysisten ajatusten, tunteiden ja kokemuksen ilmaisua: lapset tarttuvat toisiinsa, tuuppiivat, nojailevat toisiinsa, kiipeilevät toistensa päälle, makoilevat ja roikkuvat kiinni toisistaan, halaavat ja painivat, venyttelevät, väentyilevät, heiluttavat käsiään ja jalkojaan, kietovat toistensa hiuksia sormien ympärille (mp.; myös 1995, 175–178).

Strandellin mainitsemat lasten fyysisen ilmaisun piirteet ovat havaintojeni mukaan tunnusomaisia nimenomaan nuoremmille lapsille. Lastenkodissa lasten fyysinen läheisyys vaihtelee hetkittäin, päivittäin ja myös lasten kesken. Nuorten fyysiset ilmaisut ovat pidätetympiä kuin pienten lasten. Pienemmät lapset ovat fyysisesti toisissaan kiinni. He peuhaavat, ovat sylikkäin ja tarttuvat toisiinsa sekä liikkuvat huoneesta toiseen ”juoksujalkaa”. Isommat tytöt nojailevat toisiinsa, kutittelevat toisiaan, kulkevat ”käsikynkkää” tai istuvat ruokapöydässä toisiaan lähellä. He vaihtavat vaatteita ja kommentoivat niitä, letittävät tai meikkaavat toisiaan ja kertovat toisilleen juttuja, jakavat salaisuuksia.

Pienemmillä lapsilla ei-verbaaliset ilmaisut ilmenevät toisin kuin nuorilla. He pitävät lastenkodin hoitajia kädestä kiinni, nojailevat heihin tai istuvat heidän sylissä. Leikkisinä, mutta myös pahantuulisina, he tuuppiivat hoitajia tai puristelevat heidän käsivarsiaan. Lapset hakevat luontevasti fyysistä kontaktia hoitajista. He aivan kuin ohimennen istuvat lähelle hoitajia tai heidän syliinsä. Hoitajat hierovat lasten jalkapohjia tai kiertävät kätensä heidän olkapäilleen. Erityisesti alkuun olen kiinnittänyt huomiota fyysiseen ja luontevaan läheisyyteen. Se on pienieleistä toisen fyysistä koskettamista kuin ohimennen, kädestä kiinni pitämistä ja syliin kaappaamista. Sen kautta välittyy tunne, että myös lapset nauttivat saamastaan huomiosta.

Sairaalassa en havainnut lasten fyysistä kanssakäymistä samalla tavoin kuin lastenkodissa. Sairaalassa lasten fyysiset kontaktit ovat vanhemman tai hoitajan kädestä kiinni pitämistä tai lähellä istumista. Kun lapset kohtaavat toisensa leikkihuoneessa, he pelaavat tai ruokailevat saman pöydän ääressä, mutta en havainnut heidän peuhaavan keskenään. He katselevat toisiaan tutkivasti ja voivat sen jälkeen löytää yhteistä tekemistä.

Sairaalassa lasten toiminnasta puuttuvat sellaiset fyysisen ilmaisun piirteet kuin mitä Strandell edellä kuvaa. Päiväkodissa lapset ovat tuttuja, kun sairaalassa he ovat outoja toisilleen. Lastenkodissa asuvat lapset ovat myös tuttuja keskenään. Lastenkodissa etenkin pienemmät lapset peuhaavat keskenään ja käyttävät fyysisen ilmaisun keinoja. Hoitajiin lapset purkavat kiukkuaan, mutta hakevat näistä myös turvaa ja lohtua. Lapset, kuten aikuiset, tarvitsevat aikaa tutustumiseen, jonka jälkeen fyysisen läheisyyden ilmaisut ovat mahdollisia. Fyysinen läheisyys ei kuulu havaintojeni mukaan lasten toimintaan automaattisesti. Keholla ilmaistu läheisyys edellyttää toisen tuttuutta.

Tunteet

Bauman Pover (1985, 217) pitää tunteita tärkeinä sosiaalisen elämän ja järjestyksen rakenteina, jotka kumuloituvat vuorovaikutuksessa. Hän olettaa sosiaalistumisteoreettisista lähtökohdista käsin, että lapset sosiaalistetaan kontrolloimaan, piilottamaan, tulkitsemaan, ohjailemaan ja konstruoimaan tunteitaan siten, että he oppivat sujuvaan vuorovaikutukseen lähellään olevien ihmisten kanssa. Hän pitääkin tunteisiin liittyvää käyttäytymistä ja sen ritualisointia yhtenä varhaislapsuuden keskeisenä oppimisprosessina. (Mts. 226.)

Lapset eivät vain sosiaalistu heitä ympäröivään kulttuuriin ja opi sitä kautta laitosten kulttuurisia tapoja. Heidän roolinsa on aktiivisempi. He tarkkailevat lähellään olevien ihmisten kehon kieltä ja kuuntelevat puhetta ja tulkitsevat niiden kautta tilannettaan. He tunnistavat oman vointinsa, jaksamisensa tai väsymyksen, josta he välittävät joko sanallisia tai sanattomia viestejä.

Lapset säätelevät tunteidensa avulla etäisyyttä yhteisön muihin jäseniin ja läheleen päästämiesä ihmisten määrää. Koska heidän lähellään olevilla ihmisillä on heitä kohtaan emootioita ja toiveita, hyödyntävät lapset näitä tunteita ja vastaavat niihin haluamallaan tavalla. Näin lapset ovat jo varhain omaksuneet aktiivisesti kulttuurinsa tavat toimia. He tuottavat itselleen tietoa, jonka avulla he rakentavat arkeaan, etsivät itseään ja löytävät oman paikkansa yhteisössä. Kun toisen ihmisen lähestyminen saa heidät tuntemaan olonsa epämurkavaksi, he osoittavat sen esimerkiksi joko vaitonaisuutena tai pahantuulisuuutena.

Yhteisöllinen mielipaha

Tunteet ovat Bauman Poverin (1985, 216) mukaan kulttuurisidonnainen kieli, jota opitaan vuorovaikutuksessa. Havaintojeni mukaan lasten tunteiden ilmaisu on sairaalassa hillittyä, kun taas lastenkodissa lapset ilmaisevat tunteitaan vapautuneesti. Lapset oppivat sen ryhmän käyttäytymisen ja tunneilmaisujen sääntöjä ja tapoja, johon he kuuluvat.⁴⁹

Lastenkodissa sekä lapset että hoitajat pitävät tärkeänä sitä, että lapset voivat ilmaista vapaasti tunteitaan (myös Korhonen ym. 1991, 7). Kun lapset näyttävät tunteensa, uskotaan, että se antaa heille voimaa kestää tulevia tapahtumia. Myös lapset lohduttavat tai kannustavat toisiaan tunteiden ilmaisuissa. Esimerkiksi Jaana muut lapset rohkaisevat lähtemään tanssitunnille. Kun Jaana palaa takaisin lastenkotiin, hoitaja kysyy häneltä: kannattiko kiukuta? Jaana vastaa:

Kannatti. Muuten mä olisin kiukutelllu siellä. (Havaintomuistiinpanot 5.9.1996.)

Ei ole tavatonta, että muut lapset ottavat kantaa toisen lapsen tilanteeseen ja myös niihin keinoihin, joilla hoitaja voi toimia kyseisen lapsen kanssa. Kannanotot kertovat yhteisöllisyydestä, joka muistuttaa sisarellisuutta ja jaettua kokemusta samasta elämäntilanteesta. Pidempään olleet lapset kertovat esimerkiksi tulokkaalle lastenkodin käyttäytymisen säännöistä ja toiminnan tavoista.

Tässä käytännössä on nähtävissä sellaisten psykologisten tai psykiatristen koulukuntien vaikutteita, joiden mukaan vaikeat asiat pitää käsitellä ja kohdata.⁵⁰ Pösön (1993, 64) mukaan kuriin ja kovaan työntekoon tottuneet laitokset ovat 1900-luvun kuluessa muuttaneet painatuksen lasten sosiaaliseen kuntouttamiseen (vrt. Rahikainen 1994, 85). Kuten sairaalassa, niin myös lastenkodissa psykologia pidetään lasten erityisasiantuntijana. Terapeuttinen vire osaston arjessa on tärkeä kulttuurinen piirre, joka myös kuvastaa aikansa kasvatuksellisia ja hoidollisia käsityksistä.

Esimerkiksi erään kerran Hanna oli lähtenyt osastolta ovet paukkuun. Hän oli käynyt tapaamassa äitiään ominpäin. Tytön palattua takaisin hoitaja meni hänen luokseen ja sanoi, ettei tuolla lailla vihapäissään saa lähteä. Hoitaja selvitti, että täältä pitää lähteä hyväntuulisena. Hanna sanoi: *Mä halusin nähdä äidin*. Hoitaja jatkoi, ettei kukaan kiellä sinua tapaamasta äitiä, mutta suutuksissaan ei saa lähteä täältä. Suvi otti kantaa keskusteluun ja sanoi: *Huuda niin perkeleesti täällä, niin sitten voit lähteä*. Hoitaja ja minä naurahdimme hyväntahtoisesti, kun toinen nuori opasti toista ilmaisemaan tunteitaan. (Havaintomuistiinpanot 16.9.1996.)

Sara Heinämaa ja Sari Näre (1994, 6) kuvaavat tunteita monimuotoisina ja monitasoisina ilmiöinä. Ne kytkeytyvät heidän mielestään sekä tajunnan prosesseihin että ruumiilliseen kokemukseen, käyttäytymiseen ja toimintaan. Yksilöt mieltävät kokemuksensa peloksi, raivoksi ja vihaksi sekä käsittelevät niitä kulttuuriperinteen ja -tuotannon avulla. Heinämaa ja Näre olettavat, että ihmiset kanavoivat näitä tunteita ideologioihin ja uskontoon. (Mp.)

Bauman Pover (1985, 221–223) pitää tunteiden ilmaisua osana jatkuvaa ja spatiaalista vuorovaikutusta. Tunteiden avulla tuodaan ilmi käyttäytymiseen liittyviä sääntöjä. Näitä sääntöjä lapset opettavat toisilleen (mp.). Lasten ryhmään sopeutuminen ja sen ryhmädynaamisten sääntöjen oppiminen vaatii oman aikansa. Lastenkotiin tulevilla lapsilla on edessään orientoitumisvaihe. Ajan myötä he oppivat kanssakäymisen sosiaalista koodistoa.

Strandell (1992a, 260) on päiväkotia havainnoidessaan huomannut erityisesti uusien lapsien käyttäytymisen eroavan lapsista, jotka ovat jo oppineet vertaisiltaan päiväkotiin kuuluvaa kanssakäymistä. Strandell kuvaa tätä ilmiötä yhdeksi vertaisoppimisen lajiksi. Hän on huomannut, että erityisesti uudet lapset, jotka eivät vielä tunne kanssakäymisen sosiaalista koodistoa, harrastavat toisten seuraamista sivusta. Strandell on tulkinnut tämän orientoitumiskäyttäytymiseksi, jonka avulla lapset opiskelevat sosiaalista koodistoa, “miten täällä ollaan” ja miten toisten kanssa pääsee vuorovaikutukseen. (Mp.)

Lastenkodissa vajaan puoli vuotta ollut Hanna opettelee kanssakäymistä muiden lasten ja hoitajien kanssa. Kun joku muu lapsista on pahalla päällä, saattaa Hanna seisokella tai istuskella huomaamattomasti ja altakulmain seurata tapahtumien kulua. Hän istuu ja kuuntelee, ei katsele suoraan, mutta on selvästi kuulolla ja pysyttelee syrjässä tapahtumista. Joissakin tilanteissa puolestaan näkyy, että ryhmään tullut uusi lapsi saa muun ryhmän tarkkailemaan tulokkaan liikkeitä ja mielentilan ailahteluja. Uusi ryhmän jäsen muuttaa ryhmän rakennetta. Samalla kun toiset lapset oppivat tuntemaan tulokkaan, täytyy uuden lapsen sopeutua muuttuneeseen elämäntilanteeseensa sekä uuteen elinympäristöönsä. Ryhmän uudelleen muotoutumista on havainnut iltapäiväryhmissä myös Evaldsson (1993, 238) sekä perhekodissa Niemelä (1995, 36).

Suuttumus, viha ja pelko

Lastenkodissa kielteiset tunteet ovat näkyviä, kun taas sairaalassa kielteiset tunteet ovat piilotettuja. Kun lastenkodissa lapset ovat pahantuulisia, he puhuvat yleensä vähän, liikkeet ovat jäykkiä ja vähäinen puhe on äänekästä. Heidän ilmeensä on vihainen, ”kulmat ovat kurtussa”. Vihaisuutta ilmentänyt skaala on laaja: liikutaan ärtymyksestä raivoon. Mielentila on havaittavissa fyysisestä olemuksesta sekä puheen sisällöstä ja sävystä. Lapset riitelevät ja sanailevat toisilleen, jolloin puhe kuulostaa uhittelulta, kiusaamiselta tai ärsyttämiseltä. Lapset myös sopivat riitojaan ja neuvottelevat tekemisistään. Kiusaaminen on myös leikkilistä. Tällöin toinen vastaa leikkisästi takaisin.

Yhden lapsen pahantuulisuus vaikuttaa koko ryhmään. Muut saattavat kulkea kuin vähän sivusta kuunnellen. Yhden huonotuulisuus tyynnyttää muut, ja he saattavat käyttäytyä rauhallisesti, esimerkiksi tai huomaamattomasti. Lapset eivät välttämättä ilmaise kiukkuisuuden syytä. Se saattaa tulla ilmi myöhemmin jossakin toisessa yhteydessä.

Lastenkodin tyttöjen arkisessa puheessa on paljon kiro sanoja. Kun he ovat vihaisia, saa heidän sanottavansa suuren painon, kun se yhdistyy kiro sanoihin, äänen voimakkuuteen, ilmeisiin ja eleisiin. Kiroilu ja huutaminen ovat vahva viesti siitä, etteivät asiat suju heidän mielensä mukaan. Havaintojeni perusteella tytöistä ja naisista puhuttaessa ei voi ajatella naiseutta vain alistuvuutena tai heikkoutena, vaan naiseuteen liittyy myös aggressiivisuutta, voimaa ja äänekkyyttä (myös Heinämaa & Näre 1994, 5).⁵¹

Lastenkodissa lasten kesken pelottavia tilanteita ovat sellaiset, joissa toinen lapsi uhkaa toista, isompi lapsi kurittaa pienempää puheella tai ”nujuuttaa” tätä. Lapselle on joskus pelottavaa tai ärsyttävää se, että toinen lapsi hännää, uhittelee tai ei ole kuulevinaan.

Lapset lastenkodissa hakevat lohtua aikuisilta tai vertaisilta. Esimerkiksi Kaisan paha olo ilmenee alkuun sijaisen koetteluna. Myöhemmin illalla hän uskoutuu hoitajalle ja kertoo ikävästään äitiä kohtaan. Kaisa meni vakinaisen hoitajan syliin ja selosti tälle pää alaspainuneena:

Mun tulee ikävä, jos mä en voi tavata äitiä. Äiti ei haluais, ett mä kerron teille, kun se pelkää, ettei voi sit tavata mua. Hoitaja vastaa siihen, ettei kukaan halua viedä häneltä äitiä ja jatkaa, että hän tapaa äidin sitten taas, kun äiti voi paremmin. (Havaintomuistiinpanot 11.9.1996.)

Tytön äidillä on vaikeuksia päihteiden kanssa ja lapsen vierailua vanhemman luokse lykätään (ks. Laurila 1996, 187–196). Tytön käyttäytymisessä tapahtuu suuri muutos verrattuna aiempaan “prinsessa ruokailussa” -episodissa esiin tulleeseen käyttäytymiseen. Lapsi ei aseta tässä tilanteessa sääntöjä, vaan hän hakee selvästi lohdutusta ja turvaa hoitajasta.

Nämä ovat tavanomaisia tilanteita muissakin lastenkodeissa. Lapset osoittavat ensin mieltään. He kiukuttelevat ja huutavat, kieltäytyvät kuuntelemasta ja rikkovat sovittuja sääntöjä. Sen jälkeen he odottavat hoitajan kysymystä, “mikä sun on” (haastattelu L2b 1587–1588).

Piilotetut tunteet

Sairaalassa lasten tunteet liikkuvat, mutta eivät yhtä vapautuneesti kuin lastenkodissa. Sairaalassa lapset eivät ole **omalla reviirillään**. Sairaalassa tunteet ovat enemmän näkyvissä lasten kehon eleissä, silmien ilmeessä ja puheen sävyssä. Pienimpien lasten vastustus estetään fyysisesti kiinni pitämällä. Lapsia kehoitetaan käyttäytymään reippaasti, millä oletettavasti halutaan välttää kielteisten tunteiden ilmaisua. Kehotus reippauteen on myös ritualistinen toteamus ilman, että sitä täysin vaaditaan.

Sairaalassa lapset eivät ilmennä rajusti tai äänekkäästi kielteisiä tunteitaan. Heidän ilmaisemansa tunteet ovat pikemminkin pienieleisiä tai kehon kielen sanattomia viestejä. Havainnoimani pitkäaikaissairaajat lapset ovat olleet paljon tekemisissä lääkäreiden ja hoitajien kanssa, enkä nähnyt heidän itkevän. Jos heitä ei miellytä joku ehdotus, se näkyy haluttomuutena totella. Lapset saattavat hitaasti ja hiukan pahantuulisen näköisinä noudattaa saamaansa kehotusta.

Lapset pelkäävät sairaalassa eniten pistämisistä ja nukutusta. Erityisesti pienemmät lapset pelkäävät narkoosia, kun isommat lapset osaavat pelätä jo tuloksia (myös Bluebond-Langner 1978, 160). Lapset ilmaisevat pelkonsa hoitajille sanomalla, “mä en tykkää” tai “mä inhoon pistämistä”. Hoitajat tietävät lasten pelkäävän, jos lapset ovat

aivan hiljaa tai eivät saa unta illalla. Kun lapset pelkäävät, he kaipaavat erityisesti vanhempiaan tai haluavat lähteä kotiin. He saattavat aloittaa itkun heti, kun näkevät sellaisen henkilön lähestyvän, joka on pistänyt heitä aiemmin. Lapset ennakoivat, että heille tehdään taas jotakin. Pelot saattavat konkretisoitua piirroksiin, joihin lapset piirtävät vaikkapa pienen ihmisen ja suuren ruiskun sekä neulan.

Sairaalan havaintomuistiinpanoista erottuvat sellaiset lääketieteelliset toimet, jotka eivät olleet rutiiniluonteisia mittauksia. Niissä lapset selvästi pelkäävät joko tulevaa tai par'aikaa tehtävää toimenpidettä. Esimerkiksi Juhanan ympärille kokoontuneet lääkärit saavat pojan menemään sängyssään kippuraan, joka muistuttaa sikiöasentoa. Lasta valmistellaan tulevaan toimenpiteeseen, johon kuuluu nukutus. Osastonlääkäri keskustelee äidin kanssa tulevasta toimenpiteestä. Juhana peittää silmänsä kädellään ja kurkistelee sormiensa lomasta lääkäreitä.

Osastonlääkäri selostaa lähinnä äidille, että tänään on eräs toimenpide ja poikaan vilkaisten toteaa, että se ei satu yhtään. Lapsi ei näytä vakuuttuneelta. Juhana ei itke, mutta hänen alahuulensa väpättää ja silmät ovat kauhistuneen surulliset. Hänestä näkee, ettei itku ole kaukana. Lääkärit lähtevät pois, ja äiti kumartuu poikansa puoleen ja puhuu tälle rauhoittavasti. Kädellään hän silittää pojan päätä. Hän toistaa lääkärin käyttämiä sanoja pojalle. Hän kutsuu lääkäriä etunimeltä. Äiti vakuuttaa pojalleen, ettei tuleva toimenpide satu yhtään. Lapsi silmin nähden rentoutuu. Osastonlääkäri on äidille ja pojalle sekä auktoriteetti että tuki, jonka sanaan he luottavat. Muut huoneessa olleet lääkärit eivät henkilöidy äidin puheessa.

Mielihyvä

Lawrence Grossberg (1995, 239) on pohtinut mielihyvän käsitettä suhteessa lukemiseen. Hän pitää mielihyvää mutkikkaana käsitteenä. Joskus mielihyvä on hänen mielestään tulosta sellaisista tulkinnoista ja merkityksistä, jotka vahvistavat lukijan omaa käsitystä hänen identiteetistään tai jotka tarjoavat hänelle toimintamalleja. Toisissa tapauksissa mielihyvä on itse toiminnan tulosta, joka syntyy ponnistelusta tai vaivattomuuden tunteesta. (Mp.)

Yhteiset hetket muiden kanssa voivat toimia lähes Grossbergin kuvaaman lukokemuksen kaltaisina, vaikka kokemuksina ne ovat erilaisia. Keskustelut, yhteinen toiminta ja tunne kohtaamisesta vahvistavat lasten identiteettiä ja tarjoavat heille toimintamalleja. Kun lapset ovat hyväntuulisia, he puuhastelevat levollisina. Heidän äänenkäyttönsä on leppoisan matalaa, kehon liikkeet rentoja ja ilmeet eloisia. Heidän silmänsä loistavat ja suu menee hymyyn, he nauravat ja kikattelevat, yhtyvät muiden leikkiin tai kisailevat keskenään.

Mielihyvää ei välttämättä saavuteta heti, vaan toisinaan vasta ponnistelu ja onnistuminen jossakin tuovat mielihyvän tunteen jälkikäteen. Lapset osaavat suhteuttaa nykyhetkeään menneeseen. Lastenkodissa lapset saattavat nähdä oman tilanteensa

suhteellisesti parempana kuin aiemmin, mikä on tyytyväisyyden aihe. Tämän hetken paremmuus tulee esille myös pelkojen vähentymisenä.

Maritta: Miten kauan sä oot ollu täällä?

Heli: *Muutaman vuoden.*

Maritta: Missä sä olit sitä ennen?

Heli: *Vastaanottokodissa, sit yhdessä perhekodissa ja sit yhdessä toisessa lastenkodissa.*

Maritta: Miten sä viihdyt täällä?

Heli: *Ihan hyvin. Kun ei ala kelaan, niin menee ihan hyvin.*

Maritta: Kun sä vertaat aiempiin paikkoihin?

Heli: *Niin.* (Havaintomuistiinpanot 11.9.1996.)

Myös Suvin mielestä hänellä menee paremmin kuin aiemmin. Suvi kertoo omista peloistaan:

Onhan niitä, mutten osaa sanoa mitään tarkkaa... Sillon kun mä tulin lastenkotiin, mä näin paljon painajaisia. Sillon mä pelkäsin raiskaajia. (Havaintomuistiinpanot 10.9.1996.)

Lapset suhteuttavat elämäänsä aiempiin kokemuksiinsa ja pitävät nykyistä tilannetta hyvänä, "kun ei ala kelaan". Elämäntilanteet ovat siis suhteellisia. Nuorten itsensä ilmaisemana heidän asiansa ovat nyt paremmin kuin ennen. Sairaalassa pelkoa aiheuttaa lasten mahdollinen menehtyminen, joka on lausumattomana läsnä. Lastenkodissa lasten pelot taas liittyvät oman nykyisyyden tai tulevaisuuden herättämään epävarmuuteen, joka ilmenee esimerkiksi painajaisina sekä erilaisina turvan- ja avunpyyntöinä. Myös pelot ovat vähentyneet Suvilla ja Helillä. Heli vastaa kysymykseeni peloista, painaa päänsä vähän alas ja sanoo: *Ei mulla nyt oikeestaan oo. Aiemmin mä pelkäsin enemmän, mutten nyt enää.*

Mielihyvä ilmenee myös ilona. Ilo on vaikeasti määriteltävää ja tutkimuksellisesti vaikeasti tavoitettavaa, mutta se on kuitenkin läsnä olevaa. Ilo tulee esille jo varhaisessa vuorovaikutuksessa. Lapset oppivat hymyilemään, mitä Noschis pitää tärkeänä askeleena affektiivisen maailman rakentamisessa. Hymy saa kanssakäymisessä oman merkityksensä. Ilo on jotakin, jota voidaan jakaa ja jolla voidaan kommunikoida, kuten myös pelko ja suru. Noschis (1986, 22) liittää nämä kokemukset kanssaihmisien lisäksi tilanteisiin ja tiloihin. Näiden avulla lapset rakentavat itselleen maailmankuvaansa (mp.).

Heinämaa (1996, 99) on lainannut Merley-Pontyn käsitystä eleestä ja ilmeestä:

Voimme nähdä, mitä yhteistä on eleellä ja sen merkityksellä, esimerkiksi emotion ilmauksella ja itse emotiolla: hymyssä, rentoutuneissa, vapautuneissa kasvoissa, eleiden iloisuudessa on todella se toiminnan rytmi, se maailmassa olemisen tapa, joka muodostaa itse ilon.

Tällä Merley-Ponty kritisoi käsitteen ja äänteen mielivaltaista suhdetta ja asettaa sitä vastaan eleen ja ilmeen, kuten Heinämaa häntä tulkitsee. Lainaus kuvaa hyvin havaitsemaani seikkaa siitä, miten hienovireisesti lasten ilmeet ja eleet ilmaisevat heidän tunteitaan.

Strandell (1996, 12) on kirjoittanut myös ilosta. Hän näkee, että muistoissamme ja arkiajattelussamme ilo ja lapsuus kuuluvat ilmiselvästi yhteen. Jos lapsuuteen liitetään pelkästään iloa ja huolettomuutta, on se hänen mielestään nostalgiaa. Hän kritisoi myös lapsuuden näkemistä pelkästään ikäväsävyisten tunnelatausten ja kokemusten, kuten itkun, äidin kaipuun, turvattomuuden, pelon, syrjäytymisen, kiusaamisen ja alistamisen kautta. Strandell on löytänyt lasten yhdessäolosta runsaasti iloa ja muita myönteisiä piirteitä, kuten innostunutta aktiivisuutta, sosiaalisuutta ja luovuutta. (Mp.)

Lasten iloisuudesta, hyvästä tuulesta tai innokkuudesta kertovat lastenkodin tekstisegmentit viittaavat fyysiseen kosketukseen, tavaroihin ja ostoksiin, leikkeihin, kylpemiseen, lauantaikarkkeihin tai retkiin.⁵² Ne liittyvät eläimiin, ystäviin, sukulaisiin ja hoitajiin. Iloa tuo myös tulevien tapahtumien suunnittelu, jolloin arjesta halutaan tehdä juhlaa. Sairaalan tekstisegmenteissä lapset nauttivat lisääntyneestä kyvystään tai saamastaan mahdollisuudesta liikkua, vieraiden ja mukavan tekemisen odotuksesta, terveydentilan kohenemisesta ja kotiinpääsyn lähenemisestä. Näissä ovat näkyvissä sukulaiset ja hoitajat. Tekstisegmenteissä mainitaan lasten ilahtuneen, olleen iloisia, onnellisia ja tyytyväisiä.

Lasten mielihyvän ilmaisut eivät ole useinkaan yksiselitteisiä. Yhden hyväolo saat-
taa olla toisen kateuden aihe. Hyvänolon ilmaisut eivät ole tasaista onnea, vaan vaihtelevia ja välähdyksenomaisiakin tunnetiloja. Lapset ovat tyytyväisiä tutuista arjen rutiineista, mutta arjen tapahtumien yllätyksellisyys ja vaihtelu myös viihdyttävät. Eräs lasten mielihyvän ilmaus on iltapalaepisodi, jossa Jaana muistelee kulunutta päivää haltioituneena:

“Jaana sanoi, että *tänään on ollut oikein jännittävä päivä*. Hän oli ollut hoitajan kanssa ulkoiluttamassa naapurin koiraa, ja se oli karannut. Hoitaja kertoi, että koira oli totellut Jaanaa ja Jaana koiraihmisenä oli osannut ottaa koiraa niskasta kiinni ja he olivat saaneet sille pannan takaisin. Jaana kuunteli tyytyväisenä.” (Havaintomuistiinpanot 16.9.1996.)

Päivän tekee lapselle mukavaksi yhteinen tekeminen hoitajan kanssa. Hoitaja kehuu puheessaan tyttöä, ja tyttö on selvästi mielissään hoitajan kehuista. Jaanan puheessa kulunutta päivää värittää kävely hoitajan kanssa ja koiran ulkoiluttaminen. Kävelystä on tullut seikkailun kaltainen, koska sekä hoitaja että lapsi ovat juosseet koiran perässä ja saaneet sen lopulta kiinni. He kertovat tapahtuneesta innostuneesti ja naureskellen. Yhteinen iltahetki kruunaa lapsen jännittävän päivän.

Tunteet vallan välineenä

Bauman Pover (1985, 217) pitää tunteita vallan välineinä ja myös siteinä, joiden avulla ylläpidetään ihmissuhteita. Lapset eivät ole halukkaita tiiviiseen vuorovaikutukseen kaikkien kanssa. He suojelevat yksityisyyttään ja omaa reviiriään. Lapsilla ei ole monia keinoja, joiden avulla toteuttaa omaehtoisuuttaan. Maxine Wolfe ja Leanne Rivlin (1987, 109) ovat havainneet lapsia hoitavia laitoksia tutkiessaan, että lapsilla on hyvin vähän yksityisyyttä, vähän tilaisuuksia olla fyysisesti yksin. Heidän tekemissään haastatteluissa lapset ovat toivoneet tilaisuutta olla joskus yksin tai rauhassa jonkun muun kanssa.

Sairaalassa ja lastenkodissa lapset oppivat myös käyttämään pitämistään ja ei-pitämistään vallan välineenä vaihtuvia ja vuorottelevia ammattilaisia kohtaan. Evaldsson (1993, 171–173) kuvaa samaa asiaa kiusaamisen ja salaisuuksien jakamisen avulla. Näillä käsitteillä hän viittaa sekä aikuisten että lasten tapaan ylläpitää suhteita toisiinsa. Hänen mielestä kiusaamiset ja salaisuudet liittyvät ihmisten keskinäiseen riippuvuuteen, mutta myös muista erottautumiseen ja autonomiaan. Jos kiusaaminen on leikillistä, sanallisia huomautuksia, on se osa ihmissuhteiden luomista ja ylläpitoa. (Mp.)

Bluebond-Langner (1978, 206) käyttää käsitettä etäisyydenotto-strategiat (*distancing strategies*), jolla hän viittaa ihmisten keskinäiseen käyttäytymiseen ja heidän pitämäänsä välimatkaan suhteessa toisiinsa. Etäisyyden avulla halutaan säilyttää mielikuva kaiken jatkumisesta ennallaan. Yhdessä ylläpidettyä mielikuvaa aikuiset säätelevät sen avulla, kuinka kauan he viipyvät lasten seurassa. Lasten käyttämiä strategioita hänen tutkimuksessaan ovat puhumasta kieltäytyminen, nukkuvan näytteleminen, haukkuminen tai huutaminen, vetäytyminen ja lähes kuulumaton puhe tai juttelu, jossa ei ole “päättä eikä häntää”. Hän olettaa, että erityisesti kuolemansairaat lapset käyttävät näitä strategioita. (Mp.)

Bluebond-Langnerin (1978, 208) mukaan kieltäytymällä puhumasta lapset osoittavat omaavansa valtaa, jos ei siihen, mitä heille tapahtuu, niin ainakin sen suhteen, keiden ei-lääketieteellisten henkilöiden kanssa he ovat tekemisissä. Hän on havainnut, että lapset asettavat aikuiset ammatillisen hierarkian mukaiseen järjestykseen ja käyttävät valtaansa lähinnä ei-lääketieteellisiin työntekijöihin. (Mp.)

Bluebond-Langnerin tulkinnot pitivät paikkansa myös havainnoimassani sairaalassa. Sairaalassa lapset suostuivat heille tehtäviin lääketieteellisiin toimiin. Muiden lähele pyrkivien henkilöiden määrää he rajoittivat ilmaisemiensa tunteiden avulla tai kieltäytymällä puhumasta heille.

Etäisyydenottoa ja tunteita vallan välineenä sairaalassa ovat pohtineet Jutan äiti ja hoitajat. Joidenkin kanssa Jutta suostuu puhumaan ja joidenkin ei. Tytön äiti kutsui "laitostumiseksi" sitä, että lapsi oppii kuin pelaamaan peliä aikuisten kanssa ja käyttämään valtaa. Tyttö on oppinut ennakoimaan, ketkä tulevat eri vuoroihin. Äiti olettaa Jutan miettivän etukäteen, mitä hän voi kehittää hoitajia varten. Äidin mielestä se on tavallaan ajanvietettä lapselle. Tyttö saattaa äidin mielestä kiusata opiskelijoita haukkumalla, etteivät nämä osaa mitään. Äiti sanoo tytön selvästi ilmaisseen, kenestä pitää ja kenestä ei.

Mitä laitostuminen saattaa merkitä Jutan kohdalla? Jutan äidin mukaan Jutta oppii käyttämään valtaa suhteessa muihin. Hän käyttää tunteitaan vallan välineenä. Tämän voi nähdä ajanvietteenä, mutta siihen liittyy myös muita merkityksiä. Vallankäyttö kertoo siitä, että Jutta on yksi aktiivinen vuorovaikutuksen osapuoli, joka ei vain passiivisesti sopeudu ympäröivään yhteisöön. Hän on omaehtoinen ja aktiivinen. Jutta ei ole sairaalassa vapaaehtoisesti ja hänen olemistaan leimaa yksityisyyden puute, jota hän kompensoi osoittamalla tunteitaan. Yksityisyyden puute on laitostumiseen liitetty kielteinen mielikuva, kuten myös itsemääräämisoikeuden väheneminen, ruutiinomuaisuus, passivoituminen, virikkeettömyys ja vähäinen valinnanvapaus (Tedre 1997, 7).

Jutan olemista ei voi pitää virikkeettömänä tai sanoa, ettei hänellä ole valinnanvapautta arjen toimiensa suhteen. Ilmeisesti ei ole kyse siitä, tarjoaako sairaala tarpeeksi virikkeitä, vaan siitä, mitä ne lapselle merkitsevät suhteessa hänen toiveisiinsa. Kun vertaan Jutan kotiloman ja kotiinlähdon innostusta hänen aiempaan olemiseensa, vaikuttaa hänen aiempi toimintansa innottomalta ja vakavalta. Intoa hänelle tuovat äidin kanssa yhdessä vietetyt hetket ja toive kotiinpääsystä. Lapsen pakatessa reppuaan kotiinläähtöä varten hänen olemuksensa on toiveikas ja elämäniloinen. Hän odottaa tyytyväisenä tulevaisuuttaan ja kotiin menoa. Sairaalassa hänen pitkään jatkunut olonsa ei jaksaa innostaa häntä enää lainkaan. Jos hän ei olisi tiennyt pääsevänsä kotiin, hänen käytöstään olisi voinut tulkita passiivisen sopeutuneeksi.

Jutan käytöksessä tapahtunut muutos, kun hän saa tiedon kotiinpääsystä, on ilmeinen. Toive kotiinpääsystä on hänelle niin tärkeä, että hänen aiemmin innoton olemisensa täyttyy innosta ja iloisesta odotuksesta. Laitostuminen ja passivoituminen viittaavatkin ilmeisesti ihmisiin, jotka haluavat laitoksesta pois, mutta eivät näe itsellään mitään toivoa sen suhteen. Toivo pitää yllä elämän mielekkyyttä ja tulevaisuudenuskoa. Jutan kotilomat pitivät yllä hänen äitinsä toiveikkuutta.

Jutta liittyy kotiinsa myönteisiä merkityksiä, joita hän ei tulkintani mukaan löydä sairaalasta. Koti kantaa lähes samanlaisia merkityksiä kuin mitä eräät tutkijat liittävät paikkaan (esim. Koskela 1994; Relph 1986).⁵³ Jutta löytää sairaalasta itselleen väliaikaisen paikan, joka konkretisoituu muutamaan hoitajaan, äidin vierailuihin, sänkyyn ja sen lähiympäristöön sekä hänen tavaroihinsa. Koti on Jutalle kuitenkin se

paikka, johon hän kaipaava ja johon hän mieluiten itsensä liittää.

Tunteiden ilmaisu on Jutalle keino sopeutua sairaalaan. Toisaalta se kertoo lasten inhimillisyydestä: kukaan ei jaksaa koko ajan seurustella muiden kanssa. Lapset eivät pysty laitoksissa vaikuttamaan heitä lähestyvien ihmisten aikatauluihin. He joutuvat mukautumaan siihen, että aikuiset tulevat heidän luokseen omien aikataulujensa mukaan.

Eletty ja elettävä arki

Tilojen fyysiset ja sosiaaliset ulottuvuudet tuovat julki sosiaalisia suhteita ja yhteiskunnan rakentumista. Ne liittävät lapset subjekteina osaksi yhteiskunnallista rakennetta. Samoin lasten toiminta saa ajallisia ja paikallisia merkityksiä, jotka eivät ole irrallaan yhteiskunnallisesta toiminnasta.

Lasten elämäntila liittyy monin eri tavoin laitosten tilaan sekä viralliseen ja epäviralliseen toimintaan. Epävirallinen toiminta ilmentää lasten ja aikuisten välisiä epävirallisia suhteita (ks. Gordon ym. 1995, 8). Laitoselämän arjen erittely ja analyysi tuo esiin laitoksissa piirteitä, jotka ovat lasten kannalta sekä myönteisiä että kielteisiä. Tämä ei noudata virallisen ja epävirallisen toiminnan jakoa. Lastenkodissa lasten elämäntilanteet paranevat suhteellisesti, he saavat tärkeitä ihmissuhteita ja heidän arjestaan tulee säännönmukaista. Kielteisiä piirteitä ovat ajallisesti vaihtuvat aikuiset, joiden toimintatavat ovat erilaisia, sekä laitosten lasten toiminnan, esimerkiksi ajan- tai rahankäytön kontrolli. Sairaalassa lasten fyysinen hyvinvointi yleensä kasvaa, mutta kielteisistä on yksityisyyden puute, pelottavat hoitotilanteet ja tulevaisuuden epävarmuus.

Lasten suhde laitoksiin on tutkimuksessani samankaltainen kuin mitä Gordon ym. (1995, 8) ovat havainneet lapsilla olevan suhteessa kouluun. Oppilaat toivat ilmi toisaalta kielteisiä kokemuksia, ja toisaalta he toistivat myönteisiä näkemyksiä koulusta. Oppilaat pitivät koulua itsestäänselvyytenä, jota on käytävä, eikä muunlaista opiskelutapaa ole helppoa ajatella. (Mp.) Samoin lapset hyväksyvät sairaalan ja lastenkodin sekä niiden toiminnan osaksi omaa arkeaan. He suhtautuvat myönteisesti rutiineihin ja niistä tehtyihin virkistäviin poikkeuksiin, mutta he osaavat myös kritisoida toimintatapoja ja neuvotella niiden ehdoista.

Arjen käytännöt ja niiden toteutumisen ehdot ovat paljolti aikuisten antamia, mutta silti niihin sisältyy lapsille mahdollisuuksia käyttää luovuuttaan ja etsiä omaa paikkaansa. Esimerkiksi Michel De Certeun (1988, 29–42; myös Ilmonen 1997, 22) käsitykset korostavat yksilön luovuuden mahdollisuuksia ja taktista kekseliäisyyttä arjessa. Vaikka olemisen ja toiminnan ehdot ovat paljolti annettuja, voi yksilö opittujen taitojensa, oveluutensa ja muistinsa sekä oikean ajoituksen ja tilannetaujan avulla teh-

dä maailmasta itselleen asuttavan. Mervi Ilmonen tulkitsee Certeau'n arjen luovaa toimintaa pieniksi käytännöiksi ja rutiineiksi, joiden avulla ulkoa annetuista ehdoista tulee jotakin omaa ja joiden avulla valmiiksi tehtyä voi käyttää luovasti hyväkseen (mp.).

Päivittäisten toimintojen ylläpito onnistuu vain, jos ryhmän jäsenten välillä on edes jonkinlainen yhteisymmärrys. Peter Bergerin ja Thomas Luckmanin (1994) mukaan jokapäiväisen elämän todellisuus esittäytyy meille intersubjektiivisena maailmana, jonka jaamme toisten yksilöiden kanssa. Jokapäiväinen elämä on, ja itse asiassa edellyttää meiltä, jatkuvaa vuorovaikutusta ja ajatusten vaihtoa toisten kanssa.

Lapset toimivat yhteisössä sekä omien halujensa ja toiveidensa että yhteisesti sovittujen sääntöjen mukaan. Heidän toimintansa muistuttaa Garfinkelin (1967) määrittelemää jokapäiväistä toimintaa: yhteisesti jaettuja sääntöjä ja moraalia. Arkiseen toimintaan liittyy jatkuvia neuvotteluja, joiden avulla tarkennetaan toiminnan rajoja, etsitään yhteisesti jaettujen sääntöjen yksityiskohtia ja sovitaan ajallisista poikkeuksista. Kulttuurista yhteisyyttä pidetään yllä kontekstisidonnaisen diskurssin avulla, joka ilmenee puheen sisällöissä ja ilmaisutavoissa.

Lastenkodissa ja sairaalassa lapset ovat elämäntilanteessa, jossa heille ei esitetä muita vaihtoehtoja. Sen tähden lasten elämäntilanteeseen liittyy pakkoa, johon lapset kuitenkin etsivät oman sopeutumistapansa. Tärkeiksi koetut ihmissuhteet, yhteiset kokemukset ja oma reviiiri tekevät tiloista lapsille paikan. Merkitykselliset ihmissuhteet saavat lapset kestämaan ne piirteet, joista he eivät laitoksen toiminnassa pidä tai joihin he eivät ole vapaaehtoisesti sitoutuneet. Pakko on myös suhteellinen käsite, joka ei ilmennä sitä, että nykyisyys saattaa olla lasten mielestä parempi verrattuna menneisyyteen. Lapset eivät näyttäydy vain sopeutujina, vaan he soveltavat aikuisten asettamia ehtoja luovasti omiin tarkoituksiinsa. He eivät näin ollen vain sisäistä yhteiskuntaa ja kulttuuria, vaan he ovat aktiivisia kulttuurisia tuottajia ja muokkaajia (ks. Corsaro 1997, 18).

Vaikka lasten toiminnan ehdot ovat paljolti annettuja, he käyttävät sosiaalista infrastruktuuria luovasti hyväkseen. He rakentavat oppimiensa taitojen, tietojen ja nokkeluutensa ansiosta itselleen omaa paikkaansa. Heillä on liikkumavaraa aikuisten ylemmästä hierarkkisesta asemasta huolimatta. Siten lasten toiminta ei läheltä näyttäydy vain aikuisten ja instituutioiden vallankäyttöön alistumisena, vaan tilallisesti ja kulttuurisesti uutta luovana uusintamisena.

Siten lasten aikuisille antama auktoriteetti ei ole kiistaton. Kun lapset ja aikuiset yhdessä luovat ja muokkaavat arkea, eivät lapset toimi silloin pelkästään aikuisten ehdoilla tai noudata aikuisten tekemiä sääntöjä kyselemättä, vaan he ovat reflektiivisiä ja itsereflektioon kykeneviä toimijoita. Lapset eivät näyttäydy irrallisena tai marginalisoituna ryhmänä laitosten arjessa, vaan he osallistuvat oman arkensa rakentamiseen yhdessä aikuisten kanssa.

Lapset kiinnittyvät tunteenomaisesti itselleen tärkeisiin ihmisiin, oppivat kulttuurista puhetapaa sekä tunteiden ilmaisua. Sen lisäksi lapset osaavat käyttää tunteenilmaisujaan myös manipulatiivisesti. Lapset vastustavat hoitajien asettamia rajoja, käyttävät hyväkseen verbaalista lahjakkuuttaan, luovuuttaan ja erityisesti lastenkodissa

vahvistavat siten kaveruutta muiden samassa elämäntilanteessa olevien lasten kanssa.

Tunteiden avulla lapset liittoutuvat toisten kanssa ja toisiin he ottavat etäisyyttä. Emootiot kertovat lasten mielialoista, tunteiden kirjosta, mutta niiden avulla he ilmaisevat myös mielipiteitään. Sanattomat viestit vahvistavat sanottua ja tehtyä. Lapset eivät voi välttämättä vaikuttaa heitä lähestyvien ammattilaisten aikatauluihin, mutta he voivat säädellä keskinäisen kanssakäymisen laatua ja henkistä välimatkaa suhteessa toisiin ihmisiin.

Lasten toiminnassa on kuitenkin havaittavissa eroja tutkimissani tiloissa. Erot tulevat selvimmin esille yksityisyys–julkisuus ja yksilöllisyys–yhteisöllisyys ulottuvuuksilla. Sairaalassa lapset ovat yksilöitä, joilla yksityisyyttä on vähän. Lastenkodissa lasten toiminnassa korostuu yhteisöllisyys, joka luo rajat yksityisyydelle. Nämä jaot eivät ole ehdottomia, koska sekä sairaalassa että lastenkodissa on havaittavissa niiden erilaisia kombinaatioita. Lastenkodin toiminnassa korostuu lapsille säännöllisen elämänrytmin opetus ja sairaalassa lapsen fyysisen terveyden saavuttaminen.

Lapset rakentavat omaa arkeaan tutkimissani tiloissa osallisuuden, emootioiden ja ihmissuhteiden avulla. Arjesta tulee ennakoitavaa tietyn rutinoituneen järjestyksen kautta, mikä auttaa orientoitumaan ajassa ja tilassa. Kun lapset ovat mukana yhteisön toiminnassa, heistä tulee osallisia ja jäseniä. Epävirallisen ryhmän jäsenyys ja sen inhimillisen toiminnan hyväksyminen saa lapset sitoutumaan laitoksen toimintaan ilman pakkoa. Sitoutuminen on aktiivisempaa kuin esimerkiksi sopeutuminen. Merkittävät tunnesuhteet yhdessä osallisuuden ja toimintatapojen tuttuuden kanssa tekevät lapsista sisäpuolisia. Sisäpuolisuus ei ole vain tilallista tai aika-tilallista tuttuutta, vaan myös sitä, että lapset tuntevat ihmisten keskinäiseen vuorovaikutukseen liittyviä sääntöjä ja kieltoja. Sisäpuolisuuden vastakohta on ulkopuolisuus tai jopa juurettomuus. Ilman sisäpuolisuutta, tärkeitä ihmisiä ja merkittäviä tunnesuhteita, lapset eivät olisi valmiita noudattamaan laitosten toimintatapoja.

Lopuksi

Kirjailija "näkee, tuntee, vaistoa lukemattomin tavoin, arvaamattoman herkästi ihmisen. Pelkkä katse, sävy, äänen värähdys voi ilmaista hänelle enemmän kuin pitkät sanat ja selittelyt" (Waltari 1978, 39).

Missä tässä tutkimuksessa ovat mielikuviemme tiukkapiirteiset hoitajat ja yksitoik-koinen päiväjärjestys, jotka tappavat lasten luontaisen elämänilon? Minne on piilo-tettu hirveä laitos? Uskon edelleen, että asioiden tarkastelutapa vaikuttaa siihen, mi-ten havainnoimme ympäristöämme. Kun etsitään arkista ja huomaamatonta, sitä löy-detään. Kun ollaan herkkiä pienille iloille, näyttää elämä myös myönteiset puolensa.

Uhkia ja riskejä korostamalla tuodaan epäkohdat esille, mutta samalla saatetaan kadottaa usko tulevaisuuteen. Lamaannutaan ja toimintamahdollisuudet supistuvat. Toisaalta on virheellistä samastaa kielteisyys kriittisyyteen, joka on kieltämättä tut-kijan hyve. Pidän kritiikitöntä myönteisyyttä merkinä epäanalyttisyydestä. Kriitti-syys parhaimmillaan mielestäni tuo esiin sekä epäkohtia että tutkimuskohteen arvok-kaita piirteitä.

Tutkimuskatseen suunta on kaiken kaikkiaan tärkeä. Tämä onkin tutkimukseni keskeinen tulos. Arkisen katseen kautta alhaisena pidetty ja huomaamaton toiminta nousee tärkeäksi. Lasten arjen teoreettinen ja metodinen tarkastelu valaisee lasten toiminnan dynamiikkaa, monimuotoisuutta ja sen eri sävyjä. Lapset lastenkodissa ja sairaalassa näyttäytyvät tuntevina ihmisinä arkisine murheineen ja iloineen. Lasten arkeen kuuluvat sairaus, kipu, pelko, viha ja ikävä, mutta myös arkinen selviytymi-nen, leikkisyys, toiveikkaus ja unelmat.

Piilotetaanko tällä arkisella tutkijan katseella sitten vaikeudet? Lasten kokemia vaikeita elämäntilanteita ei pidä mielestäni vähätellä. Mielestäni niiden käsittely ja tutkiminen on tärkeää. Minunkaan tutkimuksessani vaikeudet eivät ole kadonneet, vaan ne ovat tasoittuneet osaksi inhimillistä toimintaa.

Mitä sitten en ole tavoittanut tämän tutkimuksen kautta? Tutkimukseni ei ulotu tutkimieni tilojen ulkopuolelle. Tämä tutkimus on vain osakertomus lasten arjesta.

Työni ei keskity laitosten tai hoitajien päämääriin ja toimintaan. Näin aikuiset ovat jääneet tällä kertaa lasten varjoon. Lasten näkökulma tarkoittaa tutkimuksellisesti sitä, että näen aikuisten ja lasten tulkinnot erilaisina. Lasten tulkinnot ovat tutkimuksellisesti yhtä kiinnostavia kuin aikuisten, mutta harvoin tutkimuksen kohteeksi tulevia.

Läheltä katsottuna lasten arjen sosiaaliset tilanteet näyttäytyvät ainutkertaisina, monimuotoisina ja vaihtuvina. Lasten toiminta ja siihen liittyvät institutionaaliset tilat näyttäytyvät osana muuta yhteiskunnallista toimintaa ja sen kulttuurisia tapoja. Sairaalan ja lastenkodin piirteissä on suomalaisille paljon tuttua ja tavanomaista. Ne ovat ihmisyyshetkiä, joissa riidellään, ollaan mustasukkaisia, mutta myös liittoudutaan ja etsitään ystäviä.

Lasten arki näyttäytyy hetkellisenä ja satunnaisena sattuman pyörteenä, mutta siinä on myös jähmeää liikettä ja samankaltaisuutta. Nämä piirteet sekoittuvat toisiinsa. Lapset ankkuroidivat persoonallisuutensa heille läheisiin ihmisiin ja yhteisiin kokemuksiin. Nämä he liittävät tiettyyn tilaan, tavaroihin ja aikaan elämässään, jotka kaikki jossakin vaiheessa muuttuvat heidän lapsuutensa muistoiksi.

Arjen tutkimus tarjoaa mahdollisuuden tutkia läheltä lapsia hoitavia laitoksia. Kaukaa katsoen ja mielikuvien varassa on helppo esittää karkeita arvioita ja yleistyksiä. Sekä vallankäytön että huono-osaisuuden piirteet tulevat läheltä katsoen epäselvemmiksi ja vivahteikkaammiksi kuin kaukaa arvioiden. Läheinen tutkimuskatse paljastaa sen, mikä voima on välittävällä inhimillisellä ja kulttuurisella tasolla (vrt. Willis 1984, 197).

Arkinen tutkimuskatse ei toisaalta poista sitä, että lapset ovat alisteisia aikuisten vallankäytölle. Aikuiset voivat käyttää vahvemman oikeuttaan sekä sosiaalisessa vuorovaikutuksessa että instituutioiden toiminnan päämäärien saavuttamisessa. Tämä hierarkkinen valtasuhde on yksi tärkeä sosiaalisen järjestyksen rakennusaine. Sen lisäksi työntekijöiden, omaisten ja lasten muodostamat epäviralliset ryhmät ja niiden kollektiivinen energia muodostavat tärkeän perustan laitosten virallisille tavoitteille ja niiden toteutumiselle.

Yksi tutkimukseni keskeinen anti on metodologinen. Olen nimittänyt tapaani lähestyä lapsia reflektiiviseksi etnografiaksi. Reflektiivisyys tuo julki Giddensin (1989) ajatuksen, että meitä ympäröivä todellisuus ehdollistaa ja muovaa toimintaamme, mutta samalla me myös muokkaamme koko ajan ympäristöämme. Tutkimuksessani reflektiivisyys on osa etnografista tutkimusmetodologiaa. Lapsia tutkittaessa reflektiivinen etnografia korostaa aikuisen vastuuta tutkijana, lasten kunnioittamista tutkimussubjekteina ja halua ymmärtää lasten tapaa elää. Käyttämäni tutkimusmetodi, osallistuva havainnointi, sallii niin tutkijan osallisuuden lasten arkeen kuin lasten osallisuuden tutkimusaineiston tuottamiseen.

Reflektiivisyys edellyttää tutkijalta herkkyyttä tunnistaa toisten tunteita, joita kunnioittaen tutkija löytää tutkimusprosessin aikana tilanteisiin sopivat tutkimustavat. Reflektiivinen tutkimus näyttäytyy ensinnäkin ajassa etenevänä, tiettyyn kontekstiin liittyvänä monipolvisena ja -sävyisenä prosessina. Toiseksi siihen liittyvät olennaisesti tutkijan ja tutkittavien välinen inhimillinen vuorovaikutus sekä tutkijan pohdin-

nat teoreettisista lähtökohdistaan, käsitteistään ja metodisista valinnoistaan. Kolmanneksi reflektiivisyys ei tukahduta tutkittavien omaa ääntä tai tapaa ilmaista itseään. Se sallii tutkijan kysymyksen muuntua lähemmäksi tutkittavien esiin nostamia kysymyksiä.

Epilogi

Lastenkodissa aiemmin asunut Tommi on käynyt työvoimatoimistossa toisen nuoren, Nikon, kanssa. Tommi valaa häneen elämänuskoa ja hälventää tämän tulevaisuudenpelkoa:

“Sanoin, ettei kannata pelätä työttömyyttä vaik on kaikenlaista vastustusta yhteiskunnassa. Kerroin hänelle, et mä oon itse asunu lastenkodissa, et ei se oo välttämättä niin surkee näkymä, kun jotkut antaa ymmärtää, ulkopuoliset ihmiset. Et jos tulee lastenkodista niin sit ei tu yhtään mitään, mutta silloin vasta tuleeekin (naurua). Siinä on paljo hyviä asioita me saadaan mukaamme kuitenkin.” (Haastattelu L4a 146–154.)

Lähteet

Alternatives to institutional child care (1995) Report of the workshop for Central and Eastern Europe in Riga, Latvia, 29. January–2. February 1994. Convened by Unicef and the International Save the Children Alliance. Rapporteur: Ronald Wiman. Helsinki: Stakes.

Andersson, Gunvor (1989) Pieni ja poissa kotoa. Helsinki: Ammattikasvatushallitus.

Archer, Dane (1997) Unspoken diversity: Cultural differences in gestures. *Qualitative Sociology*, Vol. 20, No. 1, 79–105.

Arnkil, Tom Erik & Eriksson, Esa (1996) Kenelle jää kontrollin Musta Pekka -kortti? Sosiaalitoimisto verkostoissaan. *Tutkimuksia* 63. Helsinki: Stakes.

Aronen, Marja-Leena (1993) Elämää lastensuojelun viranomaiskäytännössä: tutkimus lastensuojelulaitoksissa sijoitettuihin olleiden kokemuksista. Sosiaalipolitiikan pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.

Atkinson, Paul (1992) Understanding ethnographic texts. *Qualitative Research Methods Series* 25. A SAGE University Paper. London: SAGE Publications.

Atwood, Margaret (1989) Kissansilmä. Helsinki: Kirjayhtymä.

Bardy, Marjatta (1989) Uhkat, uhrit ja arjen sankarit. *Julkaisuja* 2. Helsinki: Sosiaalivaltio.

Bardy, Marjatta (1996) Lapsuus ja aikuisuus – Kohtauspaikkana Emile. *Tutkimuksia* 70. Helsinki: Stakes.

Bar-On, Arnon (1997) Criminalising survival: Images and reality of street children. *Journal of Social Policy*. Volume 26, Part I, January 1997, 63–78.

Bauman, Zygmunt (1996) Postmodernin lumo. Tampere: Vastapaino.

Bauman Pover, Martha (1985) The ritualization of emotional conduct in early childhood. *Studies in Symbolic Interaction*, Volume 6, 213–227.

Beck, Ulrich (1995) Poliittien uudelleen keksiminen: kohti refleksiivisen modernisaation teoriaa. Teoksessa Beck, Ulrich & Giddens, Anthony & Lash, Scott (toim.) *Nykyajan jäljillä: Refleksiivinen modernisaatio*. Tampere: Vastapaino, 11–82.

- Becker, Howard S. (1979/1985) Do photographs tell the truth? Teoksessa *Qualitative and quantitative methods in evaluation research*. Sage Research Progress Series in Evaluation, v. 1. California: SAGE Publications, 99–117.
- Bell, David & Valentine, Gill (1995) *Introduction: Orientations*. Teoksessa *Mapping Desire*. London, New York: Routledge, 1–27.
- Berger, Peter L. & Luckmann, Thomas (1994) *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen: tiedonsosiologinen tutkimus*. Helsinki: Gaudeamus.
- Best, Joel (1993) But seriously folks: The Limitations of the strict constructionist interpretation of social problems. Teoksessa Holstein, James A. & Gale, Miller (toim.) *Reconsidering social constructionism*. Debates in social problems theory. Hong Kong: The McMillan Press, 129–147.
- Bluebond-Langner, Myra (1978) *The private worlds of dying children*. New Jersey: Princeton University Press.
- Boyle, Joycean S. (1994) *Styles of ethnography*. Teoksessa Morse, Janice M. (toim.) *Critical issues in qualitative research methods*. London: Sage Publications, 158–185.
- Bradshaw, Jonathan (1972) The concept of social need. *New Society* Vol 19.
- Bradshaw, Jonathan (1990) *Child poverty and deprivation in the UK*. National Children's Bureau for the United Nations Children's Fund. Derby: The National Children's Bureau.
- Brennan, Teresa (1996) "The contexts of vision" from a specific standpoint. Teoksessa Brennan, Teresa & Jay, Martin (toim.) *Vision in context*. Historical and contemporary perspectives on sight. London: Routledge, 217–230.
- Bronfenbrenner, Urie (1981) *Sosiaalisatutkimus*. Espoo: Amer-yhtymä.
- Bullock, R. (1993) *The United Kingdom*. Teoksessa Colton M. J. & Hellinckx W. (toim.) *Child care in the EC. A country-specific guide to foster and residential care*. Cambridge: Arena, 212–231.
- Burgess, Robert G. (1984/1991) *In the field. An introduction to field research*. London: Routledge.
- Butler, Judith (1990a) *Gender trouble. Feminism and the subversion of identity*. New York: Routledge.
- Butler, Judith (1990b) *Gender trouble, feminist theory and psychoanalytic discourse*. Teoksessa Nicholson, Linda J. (toim.) *Feminism/Postmodernism*. New York, London: Routledge, 324–340.
- Börjeson, Bengt & Håkansson, Hans (1990) *Hotade försummade övergivna - är familjehemsplacering en möjlighet för barnen?* Stockholm: Raben & Sjögren.
- Campbell, Colin (1996) *The myth of social action*. Cambridge: Cambridge University Press.
- 'Care to Listen?', 'Haluatko kuunnella', *Nos esforzamos por escuchar?* (1998) (Finnish

contributors to the research: Hukkanen, Raija & Nyquist, Leo & Sourander, Andre & Bergroth, Lasse & Holmberg, Marit). Glasgow: European Association for Research into Residential Child Care, The Centre for Residential Child Care.

Carlson, Jöns (1975) *Salokylän kuusivuotias*. Sosiologian pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.

Carter, Erica & Donald, James & Squires, Judith (toim.) (1993) *Space & Place. Theories of identity and location*. London: Lawrence & Wishart.

Cederblad, Marianne (1984) *Barnets första krets*. Teoksessa *Barn i tid och rum*. Malmö: Liber Förlag, 24–42.

De Certeau, Michel (1884/1988) *The practice of everyday life*. Berkeley, Los Angeles & London: University of California Press.

Cliffe, David & Berridge, David (1991) *Closing children's homes. An end to residential childcare?* London: National Children's Bureau.

Coleman, James S. (1968) Harold Carfinkel, *Studies in ethnomethodology*. Review Symposium. *American Sociological Review*, Volume 33, Number 1 (February), 122–130.

Collier, John & Collier, Malcolm (toim.) (1967/1986) *Visual anthropology. Photography as a research method*. Albuquerque: University of New Mexico Press.

Colton M. J. & Hellinckx W. (1993) *Child care in the EC. A country-specific guide to foster and residential care*. Cambridge: Arena.

Corsaro, William A. (1985) *Friendship and peer culture in the early years. Language and Learning for Human Service Professions. A series of monographs*. New Jersey: Ablex Publishing Corporation.

Corsaro, William A. (1997) *The sociology of childhood*. Thousand Oaks, California: Pine Forge Press.

Coser, Lewis A. (1975) Presidential address: Two methods in search of a substance. *American Sociological Review*, Volume 40, No. 6 (December), 691–700.

Denzin, Norman K. (1996) Punishing poets. *Qualitative Sociology*, Vol. 19, No. 4, 525–528.

Devor, Holly (1989) *Gender blending. Confronting the limits of duality*. Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press.

Douglas, Mary (1966/1989) *Purity and danger. An analysis of the concepts of pollution and taboo*. London: Routledge.

Douglas, Mary (1987) *How institutions think*. London: Routledge & Kegan Paul.

Doyal, Len & Gough, Ian (1991) *A theory of human need*. Basingstoke: MacMillan Education.

Duncan, James & Ley, David (toim.) (1993) *Place/Culture/ Representation*. London: Routledge.

Elovainio, Päivi (1995) Mieli liikkuu ja ruumis astuu vanhuuteen. Vanhusten sopeutumises-
ta ja toiminnasta vanhainkodissa. Gerontologia 9(3), 203–211.

Elovainio, Päivi (1996) Vanhuspolitiikka vuoteen 2001 – vanhat vanhukset unohtuivat.
Gerontologia 3, 184–188.

Elovainio, Päivi (1997) 80 prosenttia tyytyväisiä vanhainkodeissa? – Kuinka tätä voi tulkita.
Gerontologia 11(3), 237–241.

Ely, Margot & Anzul, Margaret & Friedman, Teri & Garner, Diane & McCormack
Steinmetz, Ann (1993) Kvalitativ forskningsmetodik i praktiken: cirklar inom cirklar. Lund:
Studentlitteratur.

Eräsaari, Leena (1995) Kohtaamisia byrokraattisilla näyttämöillä. Tampere: Gaudeamus.

Evaldsson, Ann-Carita (1993) Play disputes and social order. Everyday life in two
Swedish after-school centers. Linköping: Linköping University.

Featherstone, Brid (1997) What has gender got to do with it? Exploring physically abusive
behaviour towards children. The British Journal of Social Work, Volume 27, Number 3,
June 1997, 419–433.

Finch, Janet (1989) Family obligations and social change. Cambridge:
Polity Press.

Finch, Janet & Mason, Jennifer (1993) Negotiating family responsibilities. London:
Routledge.

Fine, Gary Alan & Sandstrom, Kent L. (1988) Knowing children: Participant observation
with minors. Qualitative Research Methods Series. Volume 15. Newbury Park, California:
Sage Publications.

Forsberg, Hannele (1998) Perheen ja lapsen tähden. Etnografia kahdesta lastensuojelun
asiantuntijakulttuurista. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto.

Forssen, Katja (1993) Suojaverkon lapsiperheet. Sosiaalipolitiikan laitoksen julkaisuja,
Sarja A: 2. Turku: Turun yliopisto.

Forssen, Katja (1998) Children, families and the welfare state. Studies on the outcomes
of the Finnish family policy. Research Report 92. Helsinki: Stakes.

Foucault, Michel (1977/1991) Discipline and punish. The birth of the prison. London:
Penguin Books.

Fox, Harding Lorraine (1991) Perspectives in child policy. Hong Kong: Longman Group
UK Limited.

Fromm, Erich (1985) Rakkaus on elämä. Juva: Kirjayhtymä.

Frost, Nick & Stein, Mike (1989) The politics of child welfare. Inequality, power and
change. Worcester: Harvester Wheatsheaf.

Game, Ann & Metcalfe, Andrew (1996) Passionate sociology. London: SAGE
Publications.

- Garfinkel, Harold (1967) *Studies in ethnomethodology*. New Jersey: Prentice-Hall.
- Geertz, Clifford (1973) *The interpretation of cultures*. London: Basic Books.
- Geertz, Clifford (1983) *Local knowledge. Further essays in interpretive anthropology*. New York: Basic Books.
- Giddens, Anthony (1976/1977) *New rules of sociological method. A positive critique of interpretative sociologies*. London: Hutchinson & Co.
- Giddens, Anthony (1979) *Central problems in social theory. Action, structure and contradiction in social analysis*. London: The MacMillan Press.
- Giddens, Anthony (1982) *Profiles and critiques in social theory*. Hong Kong: University of California Press.
- Giddens, Anthony (1985/1990) *Time, space and regionalisation*. Teoksessa Gregory, Derek & Urry, John (toim.) *Social relations and spatial structures*. London: Macmillan Education, 265–295.
- Giddens, Anthony (1987) *Structuralism, post-structuralism and the production of culture*. Teoksessa Giddens, Anthony & Turner, Jonathan H. (toim.) *Social theory today*. Cambridge: Polity Press, 195–224.
- Giddens, Anthony (1989) *The constitution of society. Outline of the theory structuration*. Oxford: Basil Blackwell.
- Giddens, Anthony (1994/1996) *Beyond left and right. The future of radical politics*. Cornwall: Blackwell Publishers.
- Giddens, Anthony (1995) *Elämää jälkitraditionaalisessa yhteiskunnassa*. Teoksessa Beck, Ulrich & Giddens, Anthony & Lash, Scott (toim.) *Nykyajan jäljillä*. Tampere: Vastapaino, 83–152.
- Glaser, Barney G. & Strauss, Anselm L. (1967/1971) *The discovery of grounded theory. Strategies for qualitative research*. Chicago, New York: Aldine, Atherton.
- Goffman, Erving (1959/1990) *The presentation of self in everyday life*. London: Penquin Books.
- Goffman, Erving (1961/1962a) *The moral career of the mental patient*. Teoksessa Goffman, Erving (1962) *Asylums. Essays on the social situation of mental patients and other inmates*. Chicago: Aldine Publishing Company, 125–169.
- Goffman, Erving (1961/1962b) *On the characteristics of total institutions*. Teoksessa Goffman, Erving (1962) *Asylums. Essays on the social situation of mental patients and other inmates*. Chicago: Aldine Publishing Company, 1–124.
- Gold, Steven J. (1997) *Introduction. Qualitative Sociology, Vol. 20, No. 1, 3–6*.
- Goldstein, Howard (1992/1997) *Victors or victims? Teoksessa Saleebey, Dennis (toim.) The strengths perspective in social work practice*. New York: Longman, 21–35.
- Goldthorpe, John H. (1973) *A revolution in sociology? Sociology, Volume 7, 450–462*.

Gordon, Tuula & Lahelma, Elina & Halonen, Tarja (1995) "Koulu on kuin..." Metaforat fyysisen koulun analysoinnin välineinä. *Nuorisotutkimus* 13:3, 3–11.

Gordon, Tuula & Lahelma, Elina (1996) 'School is Like an Ant's Nest': spatiality and embodiment in schools. *Gender and Education*, Vol. 8, No. 3, 301–310.

Grossberg, Lawrence (1995) Mielihyvän kytkennät. Risteilyjä populaarikulttuurissa. Tampere: Vastapaino.

Grunow, Peter & Hegner, Friedhart (1980) Welfare or bureaucracy? Problems of matching social services to client's needs. Research on service delivery. Volume II. Berlin: The Science Center.

Haarni, Tuukka & Karvinen, Marko & Koskela, Hille & Tani, Sirpa (1997) Johdatus nykymaantieteeseen. Teoksessa Haarni, Tuukka & Karvinen, Marko & Koskela, Hille & Tani, Sirpa (toim.) Tila, paikka ja maisema. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen. Tampere: Vastapaino, 9–34.

Haavind, Hanne (1987) Liten og stor. Kvinners levekår og livslop. Norge (ei painopaikkaa): Universitetsforlaget.

Hammersley, Martyn & Atkinson, Paul (1995/1996) Ethnography. Principles in practice. London: Routledge.

Hardiker, Pauline (1990) The Children Act 1989. Some research directions. School of Social Work. JUC/SWEC Research Conference. Leicester: University of Leicester.

Hart, Roger (1979) Children's experience of place. Environmental Psychology Program. City University of New York. New York: Irvington Publishers.

Harvey, David (1973/1975) Social justice and the city. Maryland: The John Hopkins University Press.

Harvey, David (1989/1990) The condition of postmodernity. An enquiry into the origins of cultural change. Oxford: Basil Blackwell.

Hatch, J. Amos (1990) Young children as informants in classroom studies. *Early Childhood Research Quarterly* 5, 251–264.

Health statistics in the Nordic Countries 1994 (1996) NOMESCO-Nordic Medico Statistical Committee 47. Kobenhavn: NOMESCO.

Heikkilä, Matti & Vähätalo, Kari (toim.) (1994) Huono-osaisuus ja hyvinvointivaltion muutos. Tampere: Gaudeamus.

Heino, Tarja (1997) Asiakkuuden hämäryys lastensuojelussa. *Tutkimuksia* 77. Helsinki: Stakes.

Heino, Tarja & Sallila, Seppo (1998) Muutokset lasten sijoituksissa ja sijoituskäytännöissä vuosina 1991-1996. *Aiheita-sarja* 5. Helsinki: Stakes.

Heinämaa, Sara & Näre, Sari (1994) Pahan tyttäret. Sukupuolitettu pelko, viha ja valta. Tampere: Gaudeamus.

Heinämaa, Sara (1996) Ele, tyyli ja sukupuoli. Merley-Pontyn ja Beauvoirin ruumiin fenomenologia ja sen merkitys sukupuolikysymykselle. Tampere: Gaudeamus.

Heiskala, Risto (1994) Sosiaalinen konstruktioismi. Teoksessa Heiskala, Risto (toim.) Sosiologisen teorian nykysuuntauksia. Helsinki: Gaudeamus, 146–172.

Heiskala, Risto (1997) Society as semiosis. Neostructuralist theory of culture and society. Research Reports No. 231. Department of Sociology. Helsinki: University of Helsinki.

Heller, Agnes (1979) A theory of feelings. Assen: Van Corcum.

Heller, Agnes (1984) Dictatorship over needs. Oxford: Blackwell.

Heller, Agnes (1985) Power of shame. London: Routledge & Kegan.

Helve, Helena (1987) Nuorten maailmankuva: seurantalutkimus pääkaupunkiseudun erään lähiön nuorista. Tutkimuksia ja selvityksiä 1/87. Kansalaiskasvatuksen Keskus r.y. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Heritage, John (1996) Harold Garfinkel ja etnometodologia. Jyväskylä: Gummerus.

Hertz, Rosanna (1996) Editor's note. Symposium: Defending ways of knowing: Expanding forms of presentation. Qualitative Sociology, Vol. 19, No. 4, 517–518.

Hoeg, Peter (1994) Rajatapaukset. Helsinki: Tammi.

Hyrck, Matti (1995) Mielen kuvat Jumalasta. Psykoanalyttisen objekti suhdeteorian näkökulma jumalasuhteen mielikuvamaailmaan Suomen ev.lut. kirkon v. 1948 Kristinopin tarjoaman aineiston valossa. Helsinki: Therapie-säätiö.

Hägerstrand, Torsten (1978) Survival and arena. Teoksessa Carlstein, Tommy & Parkes, Don & Thrift, Nigel (toim.) Human activity and time geography. London: Edward Arnold, 122–145.

Ibarra, Peter R. & Kitsuse, John I. (1993) Vernacular constituents of moral discourse: An interactionist proposal for the study of social problems. Teoksessa Holstein, James A. & Miller, Gale (toim.), Reconsidering social constructionism. Debates in social problems theory. Hong Kong: The McMillan Press, 25–58.

Ilmonen, Kaj (1994) Anthony Giddensin rakenteistumisteoria ja sen kritiikki. Teoksessa Heiskala, Risto (toim.) Sosiologisen teorian nykysuuntauksia. Helsinki: Gaudeamus, 316–347.

Ilmonen, Mervi (1997) Viisi näkökulmaa alueiden erilaistumiseen. Teoksessa Mitä osoite osoittaa? Asuinalueiden erilaistuminen Helsingin seudulla. Pääkaupunkiseudun julkaisusarja B 1997:2. Helsinki: Pääkaupunkiseudun yhteistyövaltuuskunta (YTV), 13–27.

Jallinoja, Riitta (1995) Sosiologiaa postmodernisuudesta: Zygmunt Bauman. Teoksessa Rahkonen, Keijo (toim.) Sosiologisen teorian uusimmat virtaukset. Tampere: Gaudeamus, 30–54.

James, Allison & Prout, Alan (1990) Introduction. Teoksessa Constructing and reconstructing childhood. Contemporary issues in the sociological study of childhood. London: The Falmer Press, 1–16.

Jauho, Mikko & Lehtonen, Turo-Kimmo (1998) Paha bakteeri, hyvä äiti ja normaaliperhe vuosisadan vaihteen suomalaisessa terveysvalistuksessa. *Tiede & Edistys* 1, 11–25.

Jay, Martin (1996) *Vision in context: Reflections and refractions*. Teoksessa Brennan, Teresa & Jay, Martin (toim.) *Vision in context. Historical and contemporary perspectives on sight*. London: Routledge, 7–12.

Johansson, Sari & Kokkonen, Sari (1992) Alkoholiperheen lapsi lastensuojelun sosiaalityössä. Raportisarja nro 10. Helsinki: A-klinikkasäätiö.

Jokinen, Kimmo (1997) Suomalaisen lukemisen maisemaihanteet. *Yhteiskuntatieteiden, valtio-opin ja filosofian julkaisuja* 14. Jyväskylä: SoPhi, Jyväskylän yliopisto.

Kajava, Mirja (1997) Lapsen etu huostaanottoprosessissa. Tutkimus pakkohuostaanotoista. *Acta Universitatis Ouluensis E, Scientiae Rerum Socialium* 26. Oulu: Oulun yliopisto.

Karisto, Antti (1984) Hyvinvointi ja sairauden ongelma: Suomea ja muita Pohjoismaita vertaileva tutkimus sairastavuuden väestöryhmittäisistä eroista ja sairaudesta hyvinvoinnin vajeena. *Kansaneläkelaitoksen julkaisuja M:46*. Helsinki: Kansaneläkelaitoksen sosiaaliturvan tutkimuslaitos.

Karisto, Antti (1991) Tylsät hampaat vai sitkeä liha? Teoksessa *Tylsät hampaat vai sitkeä liha? Terveellisten elintapojen edistäminen riskialteimmissa väestöryhmissä. Terveyskasvatuksen neuvottelukunta. Raportteja* 3. Helsinki: Sosiaali- ja terveyshallitus.

Karjalainen, Tuula (1993/1997) Ikuinen sunnuntai. Martta Wendelinin kuvien maailma. Helsinki: WSOY.

Kelly, Barbara (1992) *Children inside. Rhetoric and practice in a locked institution for children*. London: Routledge.

Kemppainen, Martti (1991) Residential child and youth care in Finland. Teoksessa Gottesman, Meir (toim.) *Residential child care – An international reader*. Whiting & Birch/SCA Education Series No. 1. London: Whiting & Birch in association with FICE, 112–129.

Kemppainen, Martti (1994) Trends in Finnish child welfare. Teoksessa Gottesman, Meir (toim.) *Recent changes and new trends in extrafamilial child care: An international perspective*. London: Whiting & Birch in association with FICE, 39–46.

Kervanto Nevanlinna, Anja (1996) *Interpreting Nairobi. The cultural study of built forms*. *Bibliotheca Historica* 18. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.

Kiiskilä, Kaija-Riitta (1982) Lasten käsityksiä lastenkotilapsista, lastenkotilasten minäkäsitys ja näiden väliset samankaltaisuudet. *Erityispedagogiikan pro gradu -tutkielma*. Jyväskylän yliopisto 5.11.1982.

Kivinen, Tarja (1989) Viimeinen pari verkosta ulos. Selvitys lastensuojelun tilasta ja kehityksestä. *Julkaisuja* 11. Helsinki: Sosiaaliohallitus.

Kivinen, Tarja (1994a) Valikoituminen lastensuojelun asiakkaaksi. *Näkökulmia asiakkuuden määrittymiseen. Tutkimuksia* 45. Helsinki: Stakes.

Kivinen, Tarja (1994c) Lastensuojelun määrälliset ja laadulliset muutokset vuosina 1970-1992. Teoksessa Suomalainen perhe. Suomen virallinen tilasto. Väestö 1994:5. Helsinki: Tilastokeskus, 173–183.

Koivisto, Juha (1997) Lääketieteellinen tutkimus tieteellisen, teknologisen ja käytännön muutoksen tuottajana. Sosiologia 3, 208–219.

Korhonen, Marja & Kotila, Leena & Lammi, Mervi & Pesonen, Sirkka-Liisa & Silfverroos, Beggy & Sivunen, Sari & Virolainen, Heli (11.6.1991) Kodinomaisuutta laitoksiimme. Sisällönkehittämissyöryhmä (moniste), 1–9.

Korvela, Pirjo (1997) Everyday activity at home: How to analyze complex video data. Esitys toimintatutkimusryhmässä Sosiologipäivillä 21.–22.3.1997 Helsingissä (moniste).

Koskela, Hille (1994) "Tila on kuin tuhat lävistävää silmää" – ajatuksia tilakäsityksistä, kaupunkipeloista ja tilan kokemisesta. Naistutkimus 4, 22–33.

Koskela, Hille (1997) Tilapuoli sukupuoli. Teoksessa Haarni, Tuukka & Karvinen, Marko & Koskela, Hille & Tani, Sirpa (toim.) Tila, paikka ja maisema. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen. Tampere: Vastapaino, 73–86.

Koskinen, Maarit (1994) Perhehoitonuorten kokemuksia sijaishuollosta. Kaarinan sosiaalialan oppilaitos. Sosiaalikasvattajat oj. 8, 30.5.1994 (moniste).

Krause, Christina M. & Viemerö, Vappu (1997) Mitä todella tapahtui kehitysvammaisten laitoshuollossa 1982–1991. Psykologia 32, 435–444.

Kähkönen, Päivi (1991) Biologisen perheen huomioonottaminen lapsen huostaanotossa ja sijoituksessa. Perhetutkimusyksikön julkaisuja 2. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Köhler, Lennart & Jakobsson, Gunborg (1987) Children's health and well-being in the Nordic Countries. London: Mac Keith Press.

Lagerspetz, Mikko (1994) Neuvostokampanjointi ja konstruktivismi. Työryhmäpuheenvuoro sosiologipäivillä Turussa 18.–19.3.1994, (moniste).

Lahelma, Elina & Gordon, Tuula (1997) First day in secondary school: Learning to be a 'professional pupil'. Educational Research and Evaluation (moniste), 1–21.

Lahikainen, Anja Riitta & Rusanen, Erja (1991) Uuteen päivähoitoon. Tutkimus päiväkodin sosiaalisen organisaation muuttamisesta, vastarinnasta ja kehittämisestä. Helsinki: Gaudeamus.

Laine, Kaarlo (1997) Ameba pulpetissa. Yhteiskuntatieteiden, valtio-opin ja filosofian julkaisuja 13. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä: SoPhi.

Lallukka, Kirsi (1996) Kuinka vanha haluaisit olla? Kysymyksiä iästä ja ikätutkimuksesta. Nuorisotutkimus 14:4, 3–16.

Lander, Leena (1991) Tummien perhosten koti. Helsinki: Kirjayhtymä.

Lapsen oikeuksien sopimus (1994) Suomen ensimmäinen raportti. Ulkoasianministeriön julkaisuja 3. Helsinki: Tabloid Oy.

Lareau, Annette (1996) Common problems in field work: A personal essay. Teoksessa

Lareau, Annette & Shulz, Jeffrey (toim.) Journeys through ethnography. Realistic accounts of fieldwork. Colorado: Westview Press, 195–236.

Lareau, Annette & Shulz, Jeffrey (1996) Introduction. Teoksessa Lareau, Annette & Shulz, Jeffrey (toim.) Journeys through ethnography. Realistic accounts of fieldwork. Colorado: Westview Press, 1–7.

Lastensuojelulaki 683/1983.

Lastensuojelusta kohti lapsipolitiikkaa (1995) Valtioneuvoston selonteko eduskunnalle. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 1995:6. Helsinki: Painatuskeskus.

Laurila, Anja (1996) Äiti & tytär. Vallan ja rakkauden kehissä. Juva: WSOY.

Launonen, Erja & Pietarila, Päivi (1994) Miten pitäisi välittää? Arviointia sosiaalihuollon asemasta nuorten rikoksentekijöiden oikeusprosessissa. Raportteja 141. Helsinki: Stakes.

Leskinen, Riitta (1982) "Kuka kuulisi minua". Perheväkivalta lapsen silmin. Julkaisu 2. Helsinki: Ensi Kotien Liitto.

LeCompte, Margaret D. & Preissle, Judith (1984/1993) Ethnography and qualitative design in educational research. London: Academic Press.

Lillrank, Annika (1998) Living one day at a time. Parental dilemmas of managing the experience and the care of childhood cancer. Research Report 89. Helsinki: Stakes.

Madge, Nicola (1994) Children and residential care in Europe. London: National Children's Bureau.

Malin, Maili (1997) "He ovat minulle kuin enkeleitä". Hyvä suhde työntekijään ja luottamus avunsaantiin laatua vanhusasiakkaalle kotihoidossa. Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti 34, 150–164.

Matikka, Leena (1991) Lapsuus kehitysvammalaitoksessa. Keskuslaitos lapsen toimintaympäristönä. Tutkimuksia 3. Helsinki: Sosiaali- ja terveyshallitus.

Mayall, Berry (1996) Children, health and the social order. Buckingham: Open University Press.

Mayer, John. E. & Timms, Noel (1970/1976) The client speaks. Working class impressions of casework. London and Henley: Routledge & Kegan Paul.

Mazzarella, Merete (1997) Uskottomuuden houkutus. Helsinki: Kirjayhtymä.

McCracken, Grant (1988) The evocative power of things. Consumer goods and the preservation of hopes and ideals. Teoksessa McCracken, Grant (toim.) Culture and consumption. Bloomington: Indiana University Press, 104–118.

Merton, Robert K. & Fiske, Marjorie & Kendall, Patricia L. (1956/1990) The focused interview. A manual of problems and procedures. New York: Free Press.

Mikkola, Matti & Helminen, Jarkko (1994) Lastensuojelu. Jyväskylä: Karelactio.

- Miles, Matthew B. & Huberman, A. Michael (1984/1991) *Qualitative data analysis. A sourcebook of new methods*. California: SAGE Publications.
- Miller, Gale & Holstein, James A. (1993) *Reconsidering social constructionism*. Teoksessa Holstein, James A. & Miller, Gale (toim.) *Reconsidering social constructionism. Debates in social problems theory*. Hong Kong: The MacMillan Press, 5–24.
- Millham, Spencer & Bullock, Roger & Hosie, Kenneth & Haak, Martin (1986) *Lost in care: The problems of maintaining links between children in care and their families*. Aldershot: Gower.
- Mitchell, Deborah & Bradshaw, Jonathan (1991) *Lone parents and their incomes: A comparative study of ten countries*. Interim Report. ESRC Project No: ROOO 23 3064. York: University of York.
- Moilanen, Timo & Roponen, Seppo (1994) *Kvalitatiivisen aineiston analyysi ATLAS/ti-ohjelman avulla*. Helsinki: Kuluttajatutkimuskeskus.
- Morgan, David H. J. (1992) *Discovering men. Critical studies on men and masculinities 3*. London: Routledge.
- Moore, Robin C. (1986) *Childhood's domain. Play and place in child development*. Kent: Croom Helm.
- Muhr, Thomas (1996/1997) *Atlas/ti for Windows. The knowledge workbench*. Berlin: Thomas Muhr, Scientific Software Development.
- Mäenpää, Johanna & Törrönen, Maritta (1996) *Dokumentoitu lapsi– Miten lapsi näkyy lastensuojelun asiakirjoissa? Aiheita-sarja 4*. Helsinki: Stakes.
- Mäntysaari, Mikko (1988) *Sosiaalityön todellisuus sosiaalitoimistossa. Kontrollin elementit sosiaalitoimistojen asiakkaiden taloudellisessa avustamisessa*. Tampereen yliopisto, sosiaalipolitiikan laitos. Lisensiaattututkielma, (moniste).
- Mörä, Tuomo (1994) *Atlas/ti – työkalupakki laadulliseen analyysiin*. Tiedotustutkimus 4, 113-115.
- Niemelä, Hilikka (1995) *Koti. SOS-lapsikylässä – Uusi mahdollisuus*. (Ei painopaikkaa): Gummerus.
- Niemelä, Pauli (toim.) (1991) *Turvattomuus, sen syyt ja hallintakeinot eri ikävaiheissa. Osa I: Tutkimuksen käytännölliset ja teoreettiset lähtökohdat, ikävaihekuvaukset, empiiriset esitutkimustulokset, muuttujien muodostaminen ja haastattelulomake*. Kuopion yliopiston julkaisuja, yhteiskuntatieteet, alkuperäistutkimukset 3/1991. Kuopio: Kuopion yliopisto.
- Niemi, Helena (1995) *Alvariinsa apunanne. Lapsiperheiden tehostetun kotipalvelun ilot, surut ja oivallukset. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu nro 14*. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto.
- Noro, Arto (1994) *Traditionaalinen ja kriittinen teoria*. Teoksessa Heiskala, Risto (toim.) *Sosiologisen teorian nykysuuntauksia*. Helsinki: Gaudeamus, 173–347.
- Noschis, Kaj (1986) *Lapsen tilakäsitys ja arkkitehtuuri*. Arkkitehti 6, 22–25.

- Packman, Jean (1968) Child care, needs and numbers. National institute for social work training series No. 15. London: Allen & Unwin.
- Packman, Jean & Randall, John & Jacques, Nicola (1986) Who needs care? Social work decisions about children. Oxford: Basil Blackwell.
- Paludan, Charlotte (1998) Hvad fortæller boern om de voksne i daginstitutionen? Vera 2. Peadagogigidentitet & Profession, 44–53.
- Parsons, Talcott (1937) The structure of social action. A study in social theory with special reference to a group of recent European writers. New York: McGraw–Hill Book Company.
- Peltonen, Matti (1992) Matala katse. Kirjoituksia mentaliteettien historiasta. Tampere: Hanki & Jää.
- Peräkylä, Anssi (1990) Kuoleman monet kasvot: identiteettien tuottaminen kuolevan potilaan hoidossa. Tampere: Vastapaino.
- Piaget, Jean (1946/1986) The child's conception of movement and speed. New York: Ballantine Books.
- Piaget, Jean (1969/1985) The child's conception of time. New York: Ballantine Books.
- Piispa, Matti (1994) Mistä puhumme kun puhumme alkoholiongelmasta. Alkoholiongelman ja alkoholipoliittikan konstruktio Suomessa 1950–1990. Forssa: Sosiaalipoliittinen yhdistys, 249–266.
- Plant, Raymond & Lesser, Harry & Taylor-Gooby, Peter (1980) Political philosophy and social welfare. Essays on the normative basis of welfare provision. London: Routledge & Kegan Paul.
- Prout, Alan & James, Allison (1990) A new paradigm for the sociology of childhood? Provenance, promise and problems. Teoksessa James, Allison & Prout, Alan (toim.) Constructing and reconstructing childhood. Contemporary issues in the sociological study of childhood. London: The Falmer Press, 7–34.
- Pulma, Panu (1987) Kerjuuluvasta perhekuntoutukseen. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto, 7–264.
- Pulma, Panu & Turpeinen, Oiva (1987) Suomen lastensuojelun historia. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto.
- Puustinen-Korhonen, Aila (1998) Lapsiperhe-projekti. Projektiraportti vuodelta 1997. Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliitto.
- Pösö, Tarja (1993) Kolme koulukotia: tutkimus tyttöjen ja poikien poikkeavuuden määrittelykäytännöistä koulukotihoidossa. Acta Universitatis Tamperensis, ser. A vol. 388. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Pösö, Tarja (1995) Hoidollisuus ja kokonaisvaltainen huolenpito lastensuojelutyössä – välineenä sijaishuolto. Teoksessa Virtanen, Petri (toim.) Näkökulmia lastensuojeluun. Porvoo–Helsinki–Juva: WSOY, 78–94.
- Qvortrup, Jens (1987) Introduction. Teemanumerossa Qvortrup, Jens (toim.) The

Qvortrup, Jens (1994) A new solidarity contract? The significance of a demographic balance for the welfare of both children and the elderly. Teoksessa Qvortrup, Jens & Bardy, Marjatta & Sgritta, Giovanni & Wintersberger, Helmut (toim.) *Childhood matters. Social theory, practice and politics*. European Centre Vienna, vol. 14. Hants: Avebury, 319–334.

Rahikainen, Marjatta (1994) Työpakon pitkän historian loppu? Lasten ja nuorten työnteoko kasvatuslaitoksissa Suomessa 1910-luvulta 1980-luvulle. Teoksessa Parikka, Raimo (toim.) *Työ ja työttömyys. Väki voimakas 7*. Helsinki: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura.

Rajantie, Jukka & Sihvola, Seija & Lappi, Risto & Perheentupa, Jaakko (1993) *Lasten ja Nuorten Terveystilaa 1990-luvun Suomessa*. Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliitto.

Rajavaara, Marketta (1992) Tavallisesta perheestä tapaukseksi. Sosiaalitoimiston työ arvioinnin kohteena. Helsinki: Helsingin yliopisto, Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus.

Rauhala, Urho (1978) Huostaanotto. Sosiaalisia erikoistutkimuksia XXXII:54. Helsinki: Suomen virallinen tilasto.

Rauhala, Urho (1980) Huostaanotto II. Julkaisuja 2. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö, Tutkimusosasto.

Relf, Edward (1976/1986) *Place and placelessness*. London: Pion.

Roos, J. P. (1996) Mitä on elämänpolitiikka? Janus. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti, numero 3. Teema: Elämänpolitiikka. Forssa: Sosiaalipolitiittisen yhdistyksen julkaisu.

Rose, Gillian (1996) As if the mirrors had bled. Masculine dwelling, masculinist theory and feminist masquerade. Teoksessa Duncan, Nancy (toim.) *Bodyspace. Destabilizing geographies of gender and sexuality*. London and New York: Routledge, 56–74.

Ruskomaa, Leena (1992) Sivuosaasta pääosaan? Tutkimus lapsen asemasta lastensuojelun avohuollossa. Sosiaalipolitiikan pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.

Rutter, Michael & Maughan, Barbara & Mortimore, Peter & Ouston, Janet & Smith, Alan (1979) *Fifteen thousand hours. Secondary schools and their effects on children*. London: Open Books.

Ruxton, Sandy (1996) *Children in Europe*. London: NCH Action For Children.

Salmi, Minna (1991) Vardagslivet som begrepp och forskningskontext: Manligt och kvinnligt i förståelsen av vardagen. Paper till konferensen om teori och metodproblem i historisk arbetslivsforskning. Umeå 14.–16. juni 1991, (moniste), 1–15.

Sariola, Heikki (1993) Laitosväkivalta. Teoksessa Miten auttaa lasta. Lapsen fyysisen ja seksuaalisen pahoinpitelyn tutkimus ja hoito. Julkaisu 89. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto, 215–231.

Schwalbe, Michael (1996) Rejoinder: This is not a world. *Qualitative Sociology*, Vol. 19, No. 4, 539–541.

Seppälä, Ullamaija (1998) Lapsi, perhe ja epilepsia. Elämää pitkäaikaissairauden kanssa. Sosiaalipolitiikan laitos. Tutkimuksia 2. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Siltanen, Anja-Riitta (1982) Lastenhuoltolaitos – tavoitteet ja todellisuus. Sosiaalipolitiikan pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.

Siltanen, Anja-Riitta (1983) Lastensuojelun kehittäminen. Raportti kuntien kehittämissohjelmista. Julkaisuja 7. Helsinki: Sosiaalihallitus.

Siltanen, Anja-Riitta (1987) Enemmänkin kohteena kuin subjektina. Lastensuojelun asiakkaiden kokemuksia. Julkaisusarja 8. Helsinki: Sosiaalihallitus.

Silverman, David (1995) Interpreting qualitative data. Methods for analysing talk, text and interaction. London: Sage.

Sinfield, Adrian (1980) Meeting client need: An ambiguous and precarious value. Teoksessa Welfare or bureaucracy? Problems of matching social services to client's needs. Research on Service Delivery. Volume II. Berlin: The Science Center.

Simpura, Jussi (1994) Retoriikkako sosiaalisten ongelmien ydin? Ibarran ja Kitsusen ehdotus konstruktionismin täsmentämiseksi. Alustus sosiologipäivillä Turussa 18.3.1994, (moniste).

Sipilä, Jorma (1979) Lasten sosiaaliset ongelmat alueellisessa rakenteessa I. Yhteiskunta-politiikan laitoksen tutkimuksia n:o 22. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Sipilä, Jorma (1982) Nuorten poikkeava käyttäytyminen ja yhteisön rakenne. Lasten sosiaaliset ongelmat alueellisessa rakenteessa II. Yhteiskuntapolitiikan laitoksen tutkimuksia A1. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Spradley, James P. (1979) The ethnographic interview. New York, NY: Holt, Rinehart and Winston.

Spradley, James P. (1980) Participant observation. New York, NY: Holt, Rinehart and Winston.

Strandell, Harriet (1992a) Mitä lapset tekevät päiväkodissa? - kontaktin haku toisiin lapsiin on intensiivistä. Teoksessa Bardy, Marjatta (toim.) & Laukonsuo, Sirkka & Karjalainen, Vappu & Sihto, Marita (1992) Moniääninen laulu lapsuudesta. Sosiaali- ja terveys-hallituksen raportteja 66. Helsinki: Valtion painatuskeskus, 256–262.

Strandell, Harriet (1992b) Uusi lapsi on syntynyt? "Uuden" lapsitutkimuksen arviointia. Nuorisotutkimus 10:4, 19–27.

Strandell, Harriet (1994) Sociala mötesplatser för barn. Aktivitetsprofiler och förhandlingskulturer på daghem. Helsingfors: Gaudeamus.

Strandell, Harriet (1995) Päiväkotien lasten kohtaamispaikkana: tutkimus päiväkodista sosiaalisten suhteiden kenttänä. Helsinki: Gaudeamus.

Strandell, Harriet (1996) Lapsen ilo. Hyvinvointikatsaus 2, 12–15.

Strandell, Harriet (1997) Doing reality with play. Play as a children's resource in organizing everyday life in daycare centres. Childhood, Volume 4, Number 4, September, 445–464.

Strassoldo, Raimondo (1993) Tilan sosiaalinen rakenne. Yhdyskuntasuunnittelun laitos, julkaisuja 21. Tampere: Tampereen teknillinen korkeakoulu.

Strauss, Anselm & Corbin, Juliet (1990) Basics of qualitative research. Grounded theory procedures and techniques. Newbury Park, CA: Sage Publications.

Ström, Maija-Liisa (1983) Lapsen yhteisyydestä lastenkodissa. Sosiaalipoliitiikan sosiaalihuollonlinjan pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.

Suchar, Charles S. (1997) Grounding visual sociology research in shooting scripts. *Qualitative Sociology*, Vol. 20, No. 1, 33–55.

Sulkunen, Pekka (1990) Ryhmähaastattelujen analyysi. Teoksessa Mäkelä, Klaus (toim.) *Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta*. Helsinki: Gaudeamus, 264–285.

Suomen ja Ruotsin yhteistyö lastensuojelussa (1991). Oppaita 9. Helsinki: Sosiaali- ja terveyshallitus.

Suometsä, Saara (1963) Lasten laitoshoido. Nykyiset kehityssuunnat ja keskeiset ongelmat. Lastensuojelun Keskusliitto julkaisu N:o 35. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto.

Suoninen, Eero (1992) Perheen kuvakulmat. Diskurssianalyysi perheenäidin puheesta. Sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos. Tutkimuksia. Sarja A, Nro 24. Tampere: Tampereen yliopisto.

Syrjälä, Leena & Ahonen, Sirkka & Syrjäläinen, Eija & Saari, Seppo (1995) Laadullisen tutkimuksen työtapoja. Helsinki: Kirjayhtymä Oy.

Tarkka, Pekka (1996) Pentti Saarikoski. Vuodet 1937-1963. Keuruu: Kustannusosakeyhtiö Otava.

Tarvainen, Lauri (1954) Lapsen sosiaalinen huolto. Julkaisu N:o 15. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto.

Tedre, Silva (1997) Suomalaisen vanhustenhuollon kodit. Alustus Naistutkimuspäivien työryhmässä Sosiaalihuollon kodit. Jyväskylän yliopisto 14.–15.11.1997, 21 (moniste).

Tesch, Renata (1990/1992) *Qualitative research. Analysis types & software tools*. London: The Falmer Press.

Thomson, Paul (1978/1988) *The voice of the past. Oral History*. Oxford: Oxford University Press.

Tuan, Yi-Fu (1977/1987) *Space and place. The Perspective of experience*. Minnesota: University of Minnesota Press.

Tuomela, Rauni (1995) Lapsen näkökulma lastensuojelussa. Sosiaalipoliitiikan/sosiaalityön pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.

Turner, Victor (1969/1991) *The ritual process. Structure and anti-structure*. New York: Cornell Paperbacks.

Tuurala, Timo (1994) *Avautuva laitos. Lastensuojelun porrasteisen palvelujärjestelmän*

kehittymisen ensimmäinen vuosi. Helsinki: Suomen Kuntaliitto.

Törrönen, Maritta (1989) Sosiaalityön ihmiskuva lastensuojelussa ja päihdehuollossa. Sosiaalipolitiikan pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.

Törrönen, Maritta (1990) Ikkuna lastensuojeluun – selvitys lastensuojelun tarpeista alle 25 000 asukkaan kunnissa. Helsinki: Suomen Kunnallisliitto.

Törrönen, Maritta (1992) Socialarbetets människobild inom barnskyddet och missbrukarvården. Teoksessa Walls, Georg & Törrönen, Maritta & Kokko, Maire (toim.) Legitimering, människosyn och kvalifikationer i socialt arbete – tre sammanfattande studier. Svenska social- och kommunalhögskolan vid Helsingfors universitet Nr. 1. Helsingfors: Svenska social- och kommunalhögskolan.

Törrönen, Maritta (1993) Children and their needs. Teoksessa Kemppainen, Martti (toim.) International conference on "Modern society and psychosocial problems of the children". May 16–22, 1993, Moscow, Russia. Helsinki: Central Union for Child Welfare in Finland, 1–6.

Törrönen, Maritta (1994a) Need definitions and child welfare. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto.

Törrönen, Maritta (toim.) (1994b) Lapsen etu ja viidakon laki. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto.

Törrönen, Maritta & Mäenpää, Johanna (1995) Lapsen tie laitokseen. Aiheita-sarja 5. Helsinki: Stakes.

Uusikylä, Petri (1994) Lastensuojelun toimeenpanoverkostot. Tutkimus yhteistyön rakenteista ja merkityksestä kuntien lastensuojelutyössä. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto.

Uusitalo, Hannu (1991) Tiede, tutkimus ja tutkielma. Johdatus tutkielman maailmaan. Porvoo: WSOY.

Vasenkari, Maria (1996) Osallistuvan havainnoinnin menetelmä kulttuurin kenttä-tutkimuksessa. Teoksessa Vasenkari, Maria (toim.) Kulttuurin kenttätutkimuksen alkeet: Osallistuva havainnointi. Turku: Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskus, 5–30.

Virta, Kari (1994) Selvitys lastensuojelulain soveltamiskäytännöistä. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto.

Virtanen, Petri (1995a) Lastensuojelutyön menneisyys, nykyisyys ja tulevaisuus. Teoksessa Virtanen, Petri (toim.) Näkökulmia lastensuojeluun. Porvoo–Helsinki–Juva: WSOY, 8–14.

Virtanen, Petri (toim.) (1995b) Näkökulmia lastensuojeluun. Porvoo–Helsinki–Juva: WSOY.

Väisänen, Leena (1996) Family grief and recovery process when a baby dies. A qualitative study of family grief and healing processes after fetal or baby loss. Department of Psychiatry and Department of Nursing. Oulu: Oulu University Press.

Wahlstedt, Pekka (1997) Merkityksiä luova ruumis. Psykologia 5, 388–390.

Waltari, Mika (1978) Ihmisen ääni. Nöyryys – intohimo (Haavikko, Ritva (toim.)) Porvoo–Helsinki–Juva: WSOY.

Waris, Heikki (1973) Työläisyhteiskunnan syntyminen Helsingin Pitkäsillan pohjoispuolelle. Helsinki: Weilin & Göös.

Weinstein, Carol Simon & David, Thomas G. (toim.) (1987) Spaces for children. The built environment and child development. New York: Plenum Press.

Whyte, William Foote (1943/1981) Street corner society. The social structure of an Italian slum. Chicago: The University of Chicago Press.

Whyte, William Foote (1996) On the evolution of street corner society. Teoksessa Lareau, Annette & Shulz, Jeffrey (toim.) Journeys through ethnography. Realistic accounts of fieldwork. Colorado: Westview Press, 11–74.

Williams, Fiona & Popay, Jennie (1999) Balancing Polarities: Developing a new framework for welfare research. Teoksessa Williams, Fiona & Popay, Jennie & Oakley, Ann (toim.) Welfare research: A critical review. London: UCL Press.

Willis, Paul (1977/1980) Learning to labour. How working class kids get working class jobs. Hampshire: Gower.

Willis, Paul (1984) Koulun penkiltä palkkatyöhön. Tampere: Vastapaino

Winnicott, D. W. (1994) Playing and reality. London: Routledge.

Wolfe, Maxine & Rivlin, Leanne G. (1987) The institutions in children's lives. Teoksessa Weinstein, Carol Simon & David, Thomas G. (toim.) Spaces for children. The built environment and child development. New York: Plenum Press, 89–114.

Liitteet

Liite 1: Tutkimusprosessi

VUOSI/ KUUKAUSI	SAIRAALA	LASTENKOTI
VUOSI 1994/ VUOSI 1995/	Tutkimussuunnitelman(-ien) laadintaa Tutkimussuunnitelma varmentuu	
VUOSI 1996/ TAMMIKUU	yhteydenotto yhteyshenkilöihin	yhteydenotto yhteyshenki- löihin ja neuvottelu- lastenkotien johtajat
HELMIKUU MAALISKUU HUHTIKUU	neuvotteluja – sairaalan johto, osastonlääkäri ja osastonhoi- taja, tutkimuslupa-anomukset, tutustumista osastoon	ryhmähaastatteluja tutkimuslupa-anomukset
TOUKOKUU	ryhmähaastatteluja, neu- votteluja sairaalan johdon ja erikoislääkäreiden kanssa	neuvottelut valitun lastenkodin johtajan ja osaston henkilökunnan kanssa, tutustumista osastoon
KESÄKUU	tutkimuslupien täydennystä, neuvottelu osastonhoitajien kanssa	tutkimuslupien täydennystä, tutustumista osastoon, tutkimuslupien saanti
HEINÄKUU	tutkimuslupien täydennystä	
ELOKUU	tutkimuslupien täydennystä, neuvottelu osastonlääkärin kanssa	neuvotteluja lastenkodin johtajan ja osaston henkilökunnan kanssa, tutustumista osastoon
SYYSKUU	tutkimuslupien saanti	intensiivinen havainnointijakso
LOKAKUU	neuvotteluja osastonlää- kärin ja -hoitajan kanssa, intensiivinen havainnointijakso	aineiston järjestelyä, valmistautu- mista asiakirjojen lukemiseen
MARRASKUU	intensiivijakson päättäminen, tutkimuslupien täydentämistä asiakirjojen osalta	aineiston järjestelyä yms.
JOULUKUU	aineiston järjestelyä ja valmistautumista asiakirjojen lukemiseen	
VUOSI 1997/ TAMMIKUU HELMIKUU MAALISKUU	aineiston järjestelyä, asiakirjat asiakirjat, aineiston järjestelyä aineiston analyysia, lukemista, tekstin kirjoittamista ja muokkausta, keskusteluja	
VUOSI 1998/ VUOSI 1999/	– “ – tekstin muokkaus ja viimeistely	

Liite 2: Kentälle pääsyn ja tutkimusaineiston esittely

Tässä liitteessä kuvaan neuvotteluja, hoitohenkilökunnan ryhmähaastatteluja ja osastojen valintaa. Tutkimukseni aineisto on tuotettu pääkaupunkiseudulla. Käsittelen myös niitä tutkimusaineistoni osia, joita en ole esitellyt varsinaisessa tekstissäni. Tutkimusaineistoa tuottaessani olen joutunut tekemään useita valintoja, jotka koskevat tutkimuskohdetta ja tiloja. Seuraavaksi selvitän valintojani.

1. Kentälle pääsyä koskevat neuvottelut

Neuvotteluista kirjaamiani muistiinpanoja olen hyödyntänyt Kentällä-luvussa. Kirjoitin muistiinpanoja (35 sivua) neuvotteluista. Neuvotteluissa esittelin tutkimustani ja vastasin minulle esitettyihin kysymyksiin. Näissä neuvotteluissa tapasin noin viisikymmentä johtavaa virkamiestä. Jaoin samalla tutkimussuunnitelmani lyhennelmän ja joillekin henkilöille annoin myös varsinaisen tutkimussuunnitelmani. Muistiinpanoihin kirjasin ryhmän kokoonpanoa, neuvottelun tunnelmaa ja keskustelun sisältöä.

Kun vertaan sairaalan ja lastenkodin muistiinpanoja, olen käynyt useampia sisäänpääsyä koskevia neuvotteluja sairaalan kuin lastenkodin edustajien kanssa. Sosiaalitieteellisen ja laadullisen tutkimuksen suorittaminen vaati erityisen tarkkoja perusteluja ja lähestymistapojen erittelyä erityisesti somaattiseen sairaudenhoitoon orientoituneessa sairaalaympäristössä. Lääketieteellinen tutkimus luottaa enemmän kvantitatiiviseen kuin kvalitatiiviseen lähestymiseen (ks. Koivisto 1997, 217). Viitteitä on myös toisenlaisista lähestymistavoista. Lastenkotia koskevilla neuvotteluilla viranomaiset suhtautuivat lähinnä kiinnostuneesti ja kannustavasti tutkimukseeni.

Sairaalan neuvotteluiden suurempi osuus johtuu myös siitä, että hain tutkimuslupia kahteen sairaalaan. Lastenkotia varten asioin vain yhden hallinnollisen yksikön kanssa. Valitsin kaksi sairaalaa ja niiden eri osastoja tutustumiskohteekseni, koska kävin myös useissa lastenkodeissa.

2. Ryhmähaastattelut

Tein ryhmähaastatteluja niin sairaaloiden hoitohenkilökunnalle kuin lastenkotien henkilökunnalle. Lastenkoteja koskeva haastatteluaineisto on laajempi kuin sairaalan, sillä lastenkoteja (7) oli useampia kuin sairaalan osastoja (4). Ryhmähaastatteluista kertyi yhteensä 23 tuntia kuunneltavaa ääninauhaa ja 371 sanasta sanaan kirjoitettua tekstisivua.

Haastattelujen jälkeen kirjoitin muistioita tunnelmasta, haastattelun kulusta ja puitteista (35 sivua, muistiot ja ryhmähaastattelut yhteensä 406 sivua). Muistiinpanoja kirjoitin 1–3 sivua haastattelua kohden. Kirjasin myös joidenkin työntekijöiden minulle kertomia asioita, jotka eivät tulleet esille haastattelujen aikana.

Ryhmähaastatteluja tein yhteensä 20, joista 7 sairaaloissa ja 13 lastenkodeissa. Jokaisen ryhmän kanssa pyrin kahteen haastatteluun. Yksi sairaalan haastattelu peruuntui. Yksi lastenkoti vastasi toiseen haastatteluun kirjallisesti. Olin tarjonnut tätä vaihtoehtoa muillekin ryhmille, mutta vain yksi ryhmä valitsi sen vaihtoehdon. Sairaalan haastatteluissa korostuivat lasten psykiatriset osastot, joita oli kolme. Somaattisia osastoja oli yksi. Haastattelemani osastot valikoituivat neuvottelujen kautta. Neuvotteluissa olin jakanut lastenkotien johtajille ja sairaalan osastonhoitajille kirjallisen pyynnön, jossa kysyin osaston henkilökunnan hyväksyntää haastatteluun. Sain pyynnön allekirjoitettuna takaisin joko tapaamisemme yhteydessä tai sen jälkeen postitse. Otin yhteyttä henkilöihin, jotka olivat kirjoittaneet paperiin nimensä ja yhteystietonsa. Sovin heidän kanssaan

haastatteluajankohdasta. Valituiksi tulleet osastot olivat tavallaan valinneet itsensä tutkimukseeni. Osastojen suostumisia edelsivät neuvottelut ja myös kriteerini, että lasten oleskelu osastolla on pitkäaikaista.

Pitkäaikaisuus on yksi valinta, joka rajasi tutkimustani. Oletin, että pitkä sairaalahoido antaa paremmat mahdollisuudet seurata tiiviimmin samojen lasten toimintaa osastolla kuin lyhyet hoitojaksot. Lyhyen hoitojakson aikana en olisi tutustunut lapsiin siten kuin nyt. Toisaalta sekä lapsi että vanhemmat olisivat saattaneet olla keskellä äkillistä kriisiä. Tämä olisi tehnyt havainnoinnistani toisenlaista. Oletin, että pidemmän aikaa tiloissa viipyvillä lapsilla on kriisivaihe ohi ja heillä on jo kokemusta tutkimistani tiloista ja niiden rutiineista. Useat osastot jäivät pois lähinnä pitkäaikaisuuskriteerin perusteella.

Ryhmähaastatteluilla lähestyin henkilökuntaa ryhmänä, kollektiivina. Helve (1987, 57) arvioi, että ryhmähaastattelu sopii paremmin kollektiivisten käsitysten kartoittamiseen kuin yksilöhaastattelut (ks. myös Merton ym. 1990, 145–147). Haastattelemani henkilöt tunsivat toisensa, mutta haastattelujen tunnelman vapautuneisuudessa oli eroja. Henkilöiden suhteet toisiinsa ja haastatteliijaan vaikuttavat haastattelun onnistumiseen (Sulkunen 1990, 264). Myös ajankohdalla on selvästi vaikutusta joidenkin haastattelujen sujumiseen. Koska henkilökunta tunsivat toisensa, toimivat he myös samalla toistensa tiedon kontrolloijina (vrt. Helve 1987, 56; Sulkunen 1990, 264), mutta he saattavat myös tukahduttaa toistensa puhetta sekä innoittaa toisiansa. Joissakin haastatteluissa ilmapiiri ei ollut paras mahdollinen, kun taas joissakin työryhmät innostuivat toistensa puheesta ja kilpailivat puheenvuoroista. Suurimmaksi osaksi haastateltavat suhtautuivat myönteisesti haastatteluihin. Minulle välittyi tunne siitä, että he arvostivat mielenkiintoani heidän työtään kohtaan.

Tutkimussuunnitelmani oli ollut tutustuttavana jo etukäteen. Jaoin jokaiselle paikalla olleelle henkilökunnan edustajalle haastattelun teemarungon (ks. liite 4), jonka kerroin toimivan viitteellisesti haastattelun pohjana. Nauhoitin haastattelut, jotta pystyin keskittymään keskusteluun. Luvat nauhoitukseen olin pyytänyt jo laitosjohtajien ja osastonhoitajien kokouksessa, mutta esitin pyynnön uudestaan vielä haastattelun alussa.

Haastattelun alkuun esitin jokaisen omaan tehtävään liittyviä kysymyksiä, jotka toivat tietoa henkilökunnan työpäivästä ja siihen sisältyvistä kronologisista tapahtumista. Tavoittelin haastatteluissa keskustelullista tyyliä. Esitin kysymyksiä ja reagoin jollakin tavoin sanottuun sekä tein tarkennuskysymyksiä. Kiinnitin huomiota siihen, että jokainen osanottaja sai sanoa jotakin omasta työstään ja tuntemuksistaan.

Tehtyäni kaksi ryhmähaastattelua muokkasin teemarungon muotoon, jota käytin seuraavissa haastatteluissa. Lastenkotia ja sairaalaa varten muokkasin samansuuntaiset, mutta hiukan erilaiset haastattelurungot.

Taulukko 2: Ryhmähaastattelut

Lastenkoti	I haastattelu (henkeä)		II haastattelu (henkeä)	
Lastenkoti 1	haastattelu	(9)	kirjallisia vastauksia	(6)
Lastenkoti 2	haastattelu	(15)	haastattelu	(7)
Lastenkoti 3	haastattelu	(7)	haastattelu	(4)
Lastenkoti 4	haastattelu	(17)	haastattelu	(15)
Lastenkoti 5	haastattelu	(17)	haastattelu	(4)
Lastenkoti 6	haastattelu	(4)	haastattelu	(3)
Lastenkoti 7	haastattelu	(3)	haastattelu	(3)
Sairaala				
Osasto 1	haastattelu	(8)	haastattelu	(4)
Osasto 2	haastattelu	(6)	haastattelu	(4)
Osasto 3	haastattelu	(7)	haastattelu (peruuntui)	
Osasto 4	haastattelu	(8)	haastattelu	(4)
yhteensä 11		(101)		(54)

Ensimmäisellä haastattelukierroksella haastattelin 101 ja toisella 54 henkilöä. Haastatteluihin osallistui 3–17 henkeä. Robert Merton ym. (1990, 137) mukaan ryhmän ihannekoko on 10–12 henkeä. Lähelle tätä ihannetta asettui noin puolet tekemistäni haastatteluista. Haastattelemieni ryhmien koulutus oli samankaltainen, ja lisäksi heillä oli yhteisiä työkokemuksia (vrt. Merton ym. 1990, 137). Haastattelut kestivät tunnista kahteen tuntiin. Haastattelin yleensä osastojen kokous- tai neuvotteluhuoneissa, joissa asetuimme yhteisen pöydän ympärille (Merton ym. 1990, 139).

Toiset haastatteluajat sovin yleensä ensimmäisen tapaamisen päätteeksi. Toiselle haastattelukierrokselle osallistui vähemmän ihmisiä kuin ensimmäiselle. Toinen haastattelu oli keskustelultaan syvällisempi ja tunnelmaltaan rennompikin kuin ensimmäinen haastattelukerta. Olin kahta ensimmäistä toisen kierroksen haastattelua tehdessäni hämmennyksissä, kun vaihtuvuus haastatteluryhmässä oli suuri. Seuraavia II-haastatteluja tehdessäni osasin varautua ihmisten vaihtuvuuteen (kertoo vuorotyön luonteesta). Olin ajatellut haastattelut jollakin tavoin jatkumona, mutta se ei ihmisten vaihtumisen takia aina onnistunut.

Ryhmähaastatteluja minulle litteroivat Merja Järvenpää ja tutkimusapulaiseni toiminut Merja Näsänen. Ryhmähaastattelujen purkaminen on vielä vaativampaa kuin yksilöhaastattelujen, koska päällekkäispuheen määrä on aika suuri. Erityisesti toisten hyväksyvät tai kantaottavat lausunnot taustalta sekoittavat puhetta.

Seuraavia haastattelussa käytettyjä erikoismerkkejä on lainattu Eero Suoniselta (1992, 30):

- (.) lyhyt, kuitenkin selvästi puheessa erottuva tauko
- (2) pitempi tauko, jonka sekuntimäärä suluissa
- .hhh kuuluva sisään- tai uloshengitys
- = tauon puuttuminen sanojen tai puheenvuorojen välillä
- [ ] päällekkäispuheen alku- ja loppukohta, kun puheenvuoron yhteydessä, voi merkitä myös epäselvää kohtaa.

3. Osastojen valinta

Strandell (1994, 29) on käyttänyt tutkimiansa päiväkotien valinnan lähtökohtana henkilökunnan myönteistä tai edes neutraalia suhtautumista. Samoin minulla on yhtenä valintakriteerinä ollut henkilökunnan myönteinen suhtautuminen tutkimushankkeeseeni. Työskentely epäluuloisessa tai vihamielisessä ympäristössä vaikeuttaisi suhdettani tutkittaviin lapsiin. En kuitenkaan voinut pitää kiinni täydestä positiivisuudesta, sillä olisi ollut epätodennäköistä löytää sellainen yksikkö, jossa jokainen henkilö olisi hyväksynyt tuloni.

Lastenkodin ja sairaalan osaston valinnassani painottui lisäksi se, miten pystyn kirjoittamaan osastoista ilman, että ne tunnistetaan. Tunnistettavuuden takia pidin tärkeänä, että valitsemani lastenkodin osaston hoidossa oli mahdollisimman vähän erityisiä tai tunnistettavia piirteitä. Havainnoinnin kohteeksi tulleet osastot oli tarkoitettu lasten pitkäaikaiseen hoitoon tai pitkäaikaisen sairauden hoitoon.

Lastenkodin osalta mietin lastenkodin kokoa ja sen luonnetta. Olin vierailut lastenkodeissa, joissa lasten määrä vaihteli kuudesta yli viiteenkymmeneen. Henkilökunnan määrä myös vaihteli kuudesta lähes sataan. Pienet lastenkodit olivat joko rivi- tai kerrostaloissa ja suuremmilla oli useampia rakennuksia, jotka kuuluivat samaan lastenkotiin. Valitsin lastenkodin, johon sisältyi useampia erilisiä rakennuksia, ja kooltaan se oli keskisuuri aineistossani.

Haastattelujen yhteydessä esitin, että tutustuttuani lastenkoteihin, tulisin valitsemaan yhden lastenkodin osallistuvaa havainnointijaksoa varten. Pyysin työntekijöitä etukäteen pohtimaan, suostuisivatko he tällaiseen pyyntöön. Jotkut toivottivat minut heti tervetulleeksi, ja jotkut jäivät miettimään.

Tutustuin valitsemiini osastoihin samanaikaisesti ja kävin niissä vuorotellen. Intensiivisen kuukauden mittaisen osallistuvan havainnointijakson tein ensin lastenkodissa ja sitten sairaalassa. Tein osallistuvaa havainnointia yhdessä tilassa yhtäjaksoisesti ja tiiviisti. Pidin yhtäjaksoista aikaa luontevampana, kuin että olisin jakanut havainnointiani intensiivisesti kahteen tilaan samanaikaisesti.

4. Muu aineisto

Raporttivihko

Lastenkodin raporttivihko (63 sivua) on osa sellaista aineistoa, joka kuvaa henkilökunnan näkökulmasta lasten arjen kulkua, siihen liittyviä rajoituksia ja sääntöjä. Raporttivihkon muistiinpanot ovat lähes kolmelta kuukaudelta, jonka loppupuolelle havainnointiaikani ajoittuu. Raporttivihkosta etsin tukea tai ristiriitaisuutta havainnoilleni. Sen merkintöjen kautta ilmeni, kuinka muistiinpanoni erosivat hoitajien raportoinnista: keskityin tapahtumaepisodeihin, kun taas raporttivihkossa oli muistiinpanoja lasten tekemisistä, ajan kontrollista, rahasta ja säännöistä. Raporttivihkosta sain tietoa ihmisistä, joihin lapset olivat olleet yhteydessä, kuten myös konkreettista luetteloa heille vaihtelua tuovista asioista. Kun käytän raporttivihkon tietoja, viittaan siihen tekstissäni.

Asiakirjat

Käytössäni oli myös jokaista havainnoimaani lasta koskevat sosiaaliviraston lastensuojelun asiakirjat ja sairaalan sairauskertomukset, joista kerättiin tietoja vain valikoivasti. Tutkimusapulaiseni

Merja Näsänen kanssa kehitimme lomakkeen, jonka avulla Näsänen keräsi tietoa lastensuojelun asiakirjoista ja sairauskertomuksista (ks. liite 7). Lastensuojelun asiakirjoja varten olin saanut tutkimusluvan sosiaali- ja terveysministeriöstä ja sairauskertomuksien käyttöä varten kirjalliset luvat lasten vanhemmilta. Asiakirjojen hankkiminen oli prosessi, jossa asiakirjojen saaminen tutkimusapulaiseksi käyttöön kunnan eri sosiaalitoimistoista oli aikaa vievää. Näsänen teki muistiinpanoja asiakirjoista yhteyshenkilön varaamassa huoneessa ja sairaalassa erään osaston huoneessa.

Lomakkeen tiedot koskivat lasten taustatietoja, muutoksia heidän elämässään, sijoituksia ja sairaalahoidoja, huostaanoton perusteita tai lausuntoja terveydentilasta. Elämänmuutoksiin hyödynsimme Dokumentoitu lapsi -raportissa (Mäenpää & Törrönen 1996) käytettyä elämänmuutoslistaa.

Näsänen keräämiä asiakirjatietoja luin vasta sen jälkeen, kun olin jo analysoinut muuta aineistoani reilun vuoden verran. Luin asiakirjat vasta siinä vaiheessa, koska halusin välttyä niiden mukana kulkevista lasten tai heidän elämäntilanteidensa arvioinneista. Ensi havaintoni oli, että vaikka en ollut tiennyt asiakirjojen sisältöä aiemmin, eivät ne tulleet minulle yllätyksenä, sillä olin niistä itselleni yllätykseksi aika hyvin jo tietoinen. Tämä saattaa kertoa siitä, että näitä asioita oli tullut esille keskusteluissa lasten ja hoitajien kanssa, ja myös siitä, että lasten lastensuojelun asiakirjojen sisältämät tarinat olivat aivan kuin toisintoja jo aiemmin lukemistani asiakirjoista (ks. Törrönen & Mäenpää 1995; Mäenpää & Törrönen 1996). Lasten elämää koskeviin tietoihin oli kirjautunut tietoja vanhempien tai huoltajan päihdevaikeuksista, mielenterveydellisistä ongelmista ja jaksamattomuudesta hoitaa lasta. Useimpien lasten kohdalla näkyi mainintoja siitä, miten tilanteet eivät ole olleet yhdentekeviä lasten vanhemmille. Useimmiten vanhemmat olisivat halunneet pitää lapset itsellään. Asiakirjojen tietoja olen hyödyntänyt kuvatessani lapsia ja heidän taustaansa alaluvuissa Osastot ja Lapsiryhmät.

Erillinen haastattelu

Haastattelin havainnoimani sairaalan osaston sosiaalityöntekijää (10 sivua). Tällöin keskityin lasten tapauskuvauksiin haastateltavan näkökulmasta. Haastattelun tein vasta havainnointijaksoni päätteeksi. Noudatin samaa periaatetta kuin asiakirjojen kanssa: tein ensin itse tulkintoja ja vasta sitten kuuntelin enemmän työntekijän näkemyksiä. Valitsin sosiaalityöntekijän haastateltavakseni sen takia, että hän edusti tieteenalaani. Sosiaalityöntekijän haastattelua käytin peilinä omille tulkinnoilleni. Tätä haastattelua en ole hyödyntänyt varsinaisessa tekstissäni.

Muu kirjallinen materiaali

Pieniä aineiston osia olivat erilaiset toimipisteitä kuvaavat esitteet, lehleilekkeet ja raportit. Yhdeltä lapselta sain itseäni esittävän piirroksen ja toiselta hänen kirjoittamiaan tarinoita. Yksi näistä tarinoista aloittaa tutkimukseni. Muuta kirjallista materiaalia en ole käyttänyt tekstissäni. Olen tutustunut mainittuihin materiaaleihin ja saanut niiden kautta lisätietoa tutkimistani tiloista.

Tutkimuspäiväkirja

Omaa suhdettani tutkittaviin ja tutkimiini tiloihin pohdin kirjoittamassani tutkimuspäiväkirjassa, jota kirjoitin säännöllisesti runsaan kahden vuoden ajan. Työssäni olen hyödyntänyt 56 sivua, jotka ovat lähinnä kenttäjaksoni ajalta. Tutkimuspäiväkirjaa aloin kirjoittaa (18.1.1996) erityisesti sen takia, etten sotkisi omia tuntemuksiani ja kokemuksiani tutkimusaineistooni. Halusin erottaa sen, mitä havaitsin tapahtuvan siitä, mitä oletin tapahtuneen (Spradley 1980, 10).

Päiväkirjan kirjoittaminen on tutkimusprosessia reflektointia, ja sillä on myös terapeuttilinen ulottuvuus (Vasenkari 1996, 26). Päiväkirjaan voi kirjata henkilökohtaisia tunteita: ajatuksiaan, tunteitaan, virheitään, pelkojaan ja kokemuksiaan (mts. 26). Kuvain tunteita ja mieltä, jotka liikkuvat vapaasti liittyen omaan elämään sekä tutkimukseeni innoittamiin pohdintoihin. Päiväkirjaa pidin hyvänä purkautumisyhteydenä ja melkein kuin ystäväni, joka kulki kanssani päivästä toiseen tutkimukseeni mukana. Kun käytän tutkimuspäiväkirjaa tekstissäni, viittaan siihen.

Tutkimuspäiväkirjaa jälkeenpäin lukemalla pystyin näkemään, miten tutkimusprosessini oli edennyt ja miten tutkimuskysymykseni oli muuttunut. Vuosi 1996 oli monin tavoin aktiivista ja uuvuttavaa aikaa: Tämä näkyi tuottamani tekstin määränä sekä havainnoinnin ja uusien ihmisten tapailamisen myötä syntyneenä niin psyykkisenä kuin fyysisenä herkkyytenä. Tunsin olevani mukana tutkimuksessani hyvin kokonaisvaltaisesti.

Valokuvat

Otin yhteensä 140 valokuvaa. Käytin tilallista analyysia varten itse kuvaamaani 101 värivalokuvaa. Näistä olin karsinut sellaiset valokuvat, joissa lapset tai vanhemmat olivat tunnistettavissa (39 kpl). Annoin lapsille ne kuvat, joissa he tai heidän vanhempansa olivat enää hyödyntäneet niitä tutkimuksessani. Valokuvia käytin analysoidessani lasten tilaa ja tavaroita.

Valokuvain lasten tilaa havainnointijaksonei aikana ja käytin valokuvia visuaalisen analyysin välineinä. Tutkimusapulaiseni Merja Näsänen numeroi valokuvat aikajärjestyksessä ja eritteli niiden sisältöä. Tätä erittelyä jatkoin tarkastelemalla myös sisustuksen ja tavaroiden värisävyjä sekä materiaaleja ja luetteloin sekä kategorisoin näkemäni ja tunnistamani esineet (ks. Suchar 1997, 33; Collier & Collier 1986, 185–187, 190–191).

Pyysin lapsia osoittamaan itselleen tärkeitä tavaroita ja paikkoja, joista he halusivat minun ottavan valokuvia. Jaoin valokuvia heille myöhemmin kiitokseksi, kun he olivat auttaneet minua. Finen ja Sandsromin (1988, 24) mukaan tutkija voi antaa erilaisia palveluja tai palkintoja lapsille, jotka ovat osallistuneet tutkimukseen. Otin valokuvia myös omasta aloitteestani. Tavallisesti kuvain silloin käytävää tai odotustilaa sairaalassa tai keittiötä, olohuonetta, eteistä ja kylpyhuonetta lastenkodissa.

Ottamani valokuvia ei ole käsitelty eikä niiden tarkoituksena ole ollut saavuttaa taiteellisia päämääriä (ks. Eräsaari 1995, 69). Valokuvien analyysiin kuuluu pohdinta siitä, mistä valokuvat kertovat (Becker 1985, 106–111). Valokuvista tutkija hahmottaa monia yksityiskohtia, mutta kaikkea hän ei voi tallentaa kuviinsa. Tutkijan täytyy siten rajata mielenkiintoaan, ja se vaikuttaa kuvien sisältöön. Howard S. Becker (1985, 99) arvioi, että valokuvaaja tietää hyvin, että valokuvat edustavat pientä ja selektiivistä osaa kuvattusta kohteesta. Valokuvat ovat Beckerin näkemyksen mukaan valokuvaajan henkilökohtaisia näkemyksiä, ja toisen näkemykset olisivat yhtä valideja kuin toisen. Tarkensin valokuvat siten, että lähes kaikki yksityiskohdat olivat näkyvissä. Niiden rajauksessa ja siinä, mitä valokuvain, näkyy henkilökohtainen mielenkiintoni ja huomioni kiinnittyminen tavariin, joita lapset minulle osoittivat. Valokuvissa etualalla näkyvät lasten tavarat. Taustalla erottuvat tilat ja niiden kalustus. Kun pyysin lapsia osoittamaan minulle sellaisia omia tavaroita, joita he itse pitivät tärkeinä, yritin saada valokuvain mukaan heidän omia näkemyksiään. Pyysin lapsilta luvan valokuvata heidän tilaansa ja tavaroitaan (ks. Eräsaari 1995, 66).

Valokuvissani ei näy lapsia. Ne kuvaavat pysähtyneitä tilanteita, eivätkä ne ole dokumentoineet vuorovaikutuksellisia tilanteita. Tavallisesti näissä tiloissa liikkuu ihmisiä, mutta lasten ja aikuisten tunnistettavuuden takia heitä ei näy valokuvissa. Tästä syystä valokuvat saattavat antaa synkemmän tai autiomman vaikutelman laitoksista kuin ne ovat.

Valokuvien tehtävänä on välittää kuvaa lasten tavaramaailmasta ja tilasta, joka ympäröi lasta hänen arjessaan niin lastenkodissa kuin sairaalassa. Becker (1985, 112) joutui tyytymään tutkimuksessaan, jossa hän kuvasi ensiapuryhmien toimintaa isojen rockkonserttien yhteydessä, valokuviiin, joissa ei näkynyt ensiapua saaneiden potilaiden kasvoja. Kun pyysin lupaa valokuvaukseen, lupasin henkilökunnalle, etten ota sellaisia valokuvia, joista lapset voidaan tunnistaa.

Suurin syy, miksi lapsia ei näy valokuvissani, on eettinen: jos nyt saan lasten suostumuksen, miten he suhtautuisivat valokuviin aikuisina? Tämä kysymys liittyy aikuisen tutkijan ja lapsen väliseen valta-asetelmaan. Aikuinen saattaa saada lapselta tutkimusluvan, mutta lapsi saattaa myöhemmin pitää tutkimuksen tuloksia omalle elämälleen haitallisina. Jos joku lapsi henkilöityisi tutkimukseni kautta, olisi vaikea ennakoida, millaisia seurauksia sillä olisi hänen elämäänsä.

Toisaalta olisin halunnut raottaa salassapidon verhoa, joka osaltaan voi hämärtää kuvaa sosiaali- ja terveydenhuollon asiakkaiden elämäntilanteista. Tällaisen pohdinnan perusteella päädyin kuitenkin siihen, etten tuo esille tunnistettavia henkilöitä, vaan keskityn heidän toimintansa kuvaamiseen.

Toisaalta eettinen argumentointi voi olla yksi tapa pitää nämä ympäristöt anonyymeinä ja samalla suojella niitä ulkopuolisilta. Tekeekö anonymisyys nämä ympäristöt vielä mystisemmiksi, kuin jos kerrottaisiin tunnistettavista ihmisistä? Vai liittyykö suojele siihen, kuinka leimaavia laitosten ajatellaan olevan lasten tulevaisuutta ajatellen?

Liite 3: Jaettu tutkimusaineisto

Aineistoni jakautuu Atlas/ti-ohjelman avulla seuraavasti:

LASTEN ARKI – aineistoa

47 primaaritiedostoa

61 koodia

18 muistiota

8 tiedostoperhettä

haastattelujen jälkeen

havainnot

lastenkoti

neuvottelut

päiväkirja

raporttivihko

ryhmähaastattelut

sairaala

7 koodiperhettä

aikuinen kertoo lapsista

laitosten toiminta

lapset toimivat ja tuntevat

tilat ja tavarat

tutkijan ja tutkittavien vuorovaikutus

tutkimusmenetelmä ja -aineisto

työpäiväkuvaukset

5 muistioperhettä

8 koodiverkostoa

lapset aikuisen silmin

lasten arki aikuisen silmin

lasten arkea

lapset tulevat ja menevät

lapset toimivat

lapset iloitsevat arjessa

lapset pahalla päällä

tilojen kulttuurit

kommentit aineistojen luonteesta

tutkijan rooli

pohdintoja lasten arjesta

metodologisia pohdintoja

Liite 4: Lastenkodin henkilökunnan ryhmähaastattelu

HAASTATTELUTEEMAT:

LASTENKODIN ARKI – TAVALLINEN PÄIVÄ

Lastenkodin tavallinen päivä

Arjen toimet?

Miten virkistys tai vaihtelu?

Mitä omia tavaroita lapset tuovat lastenkotiin?

Onko teillä joitakin sääntöjä, mitä voi tuoda ja mitä ei?

Mitä erityistä tässä lastenkodissa verrattuna joihinkin muihin lastenkoteihin?

Lasten osuus talon toimiin – mitä arki tarkoittaa lapsille?

Lastenkodin säännöt – ovatko yhteisiä kaikille tämän kunnan lastenkodeille – miten sovelletaan mielestänne?

Työnjaon merkitys

Omahoitaja-järjestelmän toimiminen

Mitä muutoksia on lastenkodissanne tapahtunut viime vuosina?

Miten yhteiskunnallinen tilanne heijastuu omaan työhön?

ELO ENNEN LASTENKOTIA JA SEN AIKANA – MERKITTÄVIMMÄT EROT

Lasten elinolot ennen lastenkotia

Miten mielestänne lapset etsivät itselleen turvaa?

Mistä heille syntyy hyvänolon tunne?

Milloin tiedätte, että lapsilla on hyvä olla?

Entä paha olla?

Erot lasten elämässä ennen lastenkotia ja sen aikana

ASKARRUTTAVAT ASIAT

Mitkä asiat tällä hetkellä herättävät keskustelua työssänne?

Mikä rasittaa eniten?

Mikä antaa voimia tehdä työtä?

Mikä teistä itsestänne tuntuu mukavalta puuhalta?

Onko asioita, jotka pelottavat teitä itseänne?

Oletteko tunteneet itsenne joskus uhatuksi ja millaisia ne tilanteet ovat olleet?

Miten lapset turvautuvat teihin?

Miten lapset koettelevat teitä?

Miten tulkitsette sitä?

Lasten suhteet omiin vanhempiin ja sisaruksiin?

Henkilökunnan keskinäiset suhteet?

Suhteet muihin viranomaisiin?

Mitä haluaisitte parantaa omassa lastenkodissanne?

PELKOJA JA TUNTOJA

Miten teidän mielestänne lastenkoti tarjoaa turvaa lapsille?

Mitkä ovat teidän mielestänne lapsille pelottavia tilanteita?

Millaisia asioita lapset teille viestivät – peloista ja iloista?

Pelottavatko jotkut asiat teitä lasten elämässä tai tulevaisuudessa?

Miten yöt sujuvat?

Millaiset suhteet lapsilla on naapuritalojen lapsiin?

Millainen on lasten ystäväpiiri?

Liite 5: Kirje lapsille

Hei sinulle!

Olen tekemässä tutkimusta, joka koskee sairaalaa ja lastenkotia.

Kerään kirjaani varten niin lasten kuin aikuisten ajatuksia ja kokemuksia lastenkodin ja sairaalan päivästä.

Olen kiinnostunut kaikesta siitä, mikä kuuluu tavalliseen sairaalapäivääsi. Esimerkiksi siitä, mitä puuhaillet päivän aikana, mitä toimia sinulle tehdään tavallisesti päivällä ja mikä on mielestäsi mukavaa puuhaa ja mikä vähemmän.

Sitä mitä kerrot minulle, en tule kertomaan muille. Kirjoitan kertomastasi siten, etteivät muut tunnistakaan sinua. Toivon, että voit luottaa minuun ja yritän olla luottamuksesi arvoinen.

Toivon, että kirjani kautta voit kertoa sellaisia asioita, jotka auttavat samassa elämäntilanteessa olevia muita lapsia.

Maritta Törrönen
tutkija

Osoitteeni ja puhelinnumeroni, josta minut tavoitat:

Sosiaalipolitiikan laitos
PL 18 (Snellmaninkatu 10)
00014 Helsingin yliopisto

puh. 09/191 7810

Liite 6: Kirje vanhemmille

Maritta Törrönen
tutkija

Sosiaalipolitiikan laitos
PL 18 (Snellmaninkatu 10)
00014 Helsingin yliopisto

puh. 09/191 7810

Arvoisa vastaanottaja!

Toimin Helsingin yliopiston sosiaalipolitiikan laitoksella assistenttina. Tällä hetkellä olen virkavapaalla tutkijana. Valmistelen väitöskirjaani LAPSI LAITOKSEN ARJESSA. Tutkimustani ohjaa professori Antti Karisto.

Olen kiinnostunut sekä sairaalan että lastenkodin arjesta ja lasten kokemuksista. Tutustun lapsen kokemuksiin päivän kulusta, hänen toimistaan päivän aikana ja hänelle tehdyistä toimenpiteistä. Tulen vuoden 1996 aikana vierailemaan sekä lapsia hoitavissa sairaaloissa että lastenkodeissa.

Tiedot, joita lapset ja aikuiset kertovat minulle, ovat luottamuksellisia. Kirjoitan niistä siten, ettei henkilöitä eikä osastoja tunnisteta. Toivon, että kirjani kautta lapset voivat auttaa muita samassa elämäntilanteessa olevia lapsia.

Pyydän suostumustanne siihen, että voin jutella lapsenne kanssa silloin, kun lapsenne on osastohoidossa.

Toivon, että välitätte minulle tiedon suostumuksestanne osastonlääkäri X:n välityksellä.

Jos haluatte lisätietoja, voitte ottaa minuun yhteyttä.

Kunnioittavasti
Maritta Törrönen

Liite 7: Asiakirjojen keräyslomake

A. Taustatiedot

1. Lapsen etunimi
2. Syntymäaika ilman tunnusosaa
3. Syntymäkotikunta
4. Asiakkuuden alku/pvm.
5. Äidin etunimi
6. Syntymävuosi
7. Koulutus, ammatti
8. Työ ja toimeentulo
9. Isän etunimi
10. Syntymävuosi
11. Koulutus, ammatti
12. Työ ja toimeentulo
13. Muu huoltaja
14. Syntymävuosi
15. Koulutus, ammatti
16. Työ ja toimeentulo
17. Lapsen perhesuhteet

B. Lasta koskevia tietoja

18. Muutokset lapsen elämässä
19. Laitossijoitus, perhesijoitukset, sairaalat
20. Huostaanottojen perusteet/pvm/sairautta koskevat lausunnot
21. Lapsen terveys / psyykkinen ja fyysinen
22. Maininnat lapsesta

C. Vanhempia koskevia tietoja

23. Vanhempien terveys / psyykkinen ja fyysinen
24. Maininnat vanhemmista

D. Muuta

Loppuviitteet

¹ Katso Hammersley & Atkinson (1996, 25) ja Strauss & Corbin (1990).

² Käytän työssäni lyhenteitä:

mts. - mainittu teos vaatii oheensa sivunumeron, johon sillä viitataan,

mp. - mainittu paikka viittaa aiemmin mainittuun lähteeseen (= teokseen ja sivuihin).

³ Etnografisessa tutkimuksessa voi asennoitua niin, että on oppimassa toisten tapaa elää. Ymmärtääkseen tutkittavia voi yrittää asettua tutkittaviensa rooliin. (Ely 1993, 57.) Itselleni on ollut vaikea asettua lapsen tai nuoren rooliin ikäni tähden. Koska tutkija ei voi nähdä asioita tutkittavan silmin, ei aikuinen tutkijakaan voi nähdä asioita lapsen silmin.

1. Lapset arjen subjekteina

⁴ Heritage (1996, 2) pitää amerikkalaista sosiologia, Harold Garfinkelä (1967), etnometodologian perustajana.

⁵ Katso konstruktionismista lisää myös Best (1993), Heiskala (1994), Ibarra & Kitsuse (1993), Lagerpetz (1994), Miller & Holstein (1993), Piispa (1994) ja Simpura (1994).

⁶ Giddens kirjoittaa ajan, paikan ja toiminnan merkityksestä myös muissa teoksissaan (ks. 1987; 1989; 1995; myös Noro 1994; Ilmonen 1994).

⁷ Katso lähestymisestä myös Carlson (1975).

⁸ Katso muun muassa Rajavaara (1992), Kivinen (1994a), Börjeson & Håkansson (1990), Lapsen oikeuksien sopimus (1994), Lastensuojelusta kohti lapsipolitiikkaa (1995), Mikkola & Helminen (1994), Törrönen (1994a) ja Virta (1994). Huono-osaisuudesta katso Heikkilä & Vähätalo (1994) ja Virtanen (1995a).

⁹ Muun muassa Kiiskilä (1982), Leskinen (1982), Ström (1983), Siltanen (1982; 1987), Johansson & Kokkonen (1992), Ruskomaa (1992), Aronen (1993), Koskinen (1994) ja Tuomela (1995). Yleensä asiakkaiden näkökulmaa on tutkinut jo 1960-luvulta lähtien Mayer & Timms (1970/1976).

¹⁰ Katso Pulma & Turpeinen (1987), Siltanen (1983), Mikkola & Helminen (1994), Törrönen (1994b) ja Virtanen (1995b).

¹¹ Esimerkiksi Bardy (1989), Kähkönen (1991), Forssen (1993, 1998), Lauronen & Pietarila (1994), Arnkil & Eriksson (1996), Heino (1997), Kajava (1997) ja Uusikylä (1994).

¹² Itse olen kiinnostunut lasten laitoshuollosta oman tutkimustyöni ja siihen liittyvän kirjallisuuden kautta (Törrönen 1989; 1990; 1992; 1993; 1994a; 1994b; Törrönen & Mäenpää 1995; Mäenpää & Törrönen 1996). Kirjallisuus, jossa on pohdittu lasten asemaa, lapsinäkökulmaa ja lastensuojelua on ollut erityisen herättelevää (mm. Bradshaw 1990; Fox 1991; Frost & Stein 1989; Hardiker 1990; Mitchell & Bradshaw 1991; Packman 1968; Packman ym. 1986). Myös kaunokirjallisuudessa on kiehtova tapa kuvata lasten näkökulmaa (kuten Hoeg 1994; Lander 1991; Atwood 1989; Tarkka 1996; Waltari 1978).

¹³ Lapsia ja lapsuutta on alettu tutkia myös sukupuolen näkökulmasta ja esimerkiksi naistutkimuksen piirissä on noussut näkemyksiä, jotka kritisoivat liian jäykkiä käsityksiä miehistä, naisista ja lapsista (Featherstone 1997). Naistutkimus on nostanut esiin vaikeuden arvioida seksuaalisten identiteettien olemassaoloa ja niiden tulkinnan monimuotoisuutta (Butler 1990a, 16–25; 1990b, 324–325; Devor 1989, vii–viii). Kuten Koskela (1997, 73) esittää, ei enää puhuta pelkästään miehis-

tä ja naisista, vaan monenlaisten ominaisuuksiemme ympärille kietoutuneista identiteeteistä, seksuaalisuudesta ja niiden ilmenemismuodoista (esim. Bell & Valentine 1995, 10).

En rajaa lapsuutta tai nuoruutta mihinkään tarkkaan biologiseen ikään. Marjatta Bardy (1996, 142) kuvaa Rousseauun lapsuus-käsitystä, jonka mukaan lapsuus on noin neljännesvuosisadan pituinen elämänvaihe ja aikuisuus lapsuuden kyllästämä elämänvaihe. Käytän työssäni käsitettä **lapsi**, kun puhun lapsista yleisesti. **Nuorilla** viittaan työssäni selvyiden vuoksi erityisesti lastenko-dissa yli 12-vuotiaisiin lapsiin.

¹⁴ Elämistila on yksi Strassoldon (1993, 24–25, 27) käyttämistä tilakategorioista. Strassoldo on jaotellut tilat kuuteen luokkaan: 1) etologinen tila, 2) henkilökohtainen tila, 3) elämistila, 4) symbolinen tila, 5) ekologinen tila ja 6) organisaatiotila. Strassoldon mielestä tilojen erot ovat pikemminkin teoreettisia kuin sisällöllisiä.

Etologinen tila on lähellä henkilökohtaista tilaa. Sen keskeisenä ilmiönä on ihmisen alueellisuus ja ne voimakkaat emootiot, joita liittyy henkilökohtaisen koskemattomuuden, kodin, laidunmaan, omaisuuden ja itsenäisyyden puolustamiseen. Strassoldon (1993, 23–25) mukaan on paljon näyttöä siitä, että tällainen käyttäytyminen on ”luonnollista” ja ”sisäsyntyistä”. Henkilökohtaisen tilan perusilmiönä on alueellisuus, yksityisyys ja tungostuminen. Henkilökohtainen tila on enemmän kokemuksellinen tila kuin elämistila. Henkilökohtaisella tilalla on juurensa psykologiassa ja sosiaalisen kokemuksen muokkaamisessa piirteissä. Se sijoittuu käyttäytyvän ihmisen ja sosiaalisen järjestelmän väliin.

Strassoldo (1993, 23–25) erottaa elämistilan ja symbolisen tilan sillä, että hän näkee elämistilan yksilöllisenä, yksityisenä sekä subjektiivisena ja symbolisen tilan taas kollektiivisena ja julkisena. Symbolinen tila liittyy muun muassa mystiikkaan, uskontoon tai tuonpuoleiseen. Elämistila ja symbolinen tila ovat yhteydessä havaintoihin, arviointiin, mielikuvitukseen, symboliikkaan ja semiotikkaan.

Elämistila on Strassoldolla (1993, 27) suurelta osin yhteneväinen kategorian ”henkilökohtainen tila” kanssa. Elämistila sisältää hänen mukaansa havainnoitavan välittömän ympäristön ja niin tiloille kuin paikoille annetut eri merkitykset sekä samassa tilassa olevien ihmisten kehojen asennot, eleet, liikkeet, etäisyydet ja niiden merkitykset. Tulkitsen Strassoldon liittävän elämistilan sellaisiin ympäristöihin, joita ihminen pitää itselleen kotina tai muuna tärkeänä paikkana. Nämä ympäristöt saavat kodin ja arkisten ympäristöjen identiteetit.

Strassoldolle henkilökohtaisen ja elämistilan välinen ero on lähinnä metodologinen ja koulu-kunnallinen. Elämistilaa ovat käyttäneet filosofit, ja sen ovat omaksuneet myös humanistiset maantieteilijät, jotka ovat olleet kiinnostuneita pienimittakaavaisista tiloista (esim. Tuan 1987). Samoja ilmiöitä on käsitelty mikrososiologisessa kirjallisuudessa. Strassoldon mukaan aiemmin samankaltaisten ilmiöiden käsittely on ollut enemmän fenomenologisesti sitoutunutta, kun se sittemmin on kehittyntä empiiriseen ja kokeelliseen suuntaan.

¹⁵ Goffmanin (1962b, 3) klassikoksi muodostuneessa tutkimuksessa on määriteltä totaalisia laitoksia. Arkisessa kielenkäytössä laitos tarkoittaa ”paikkaa”, kuten huoneita tai useampia huoneistoja, rakennuksia ja piha-alueita, joissa harjoitetaan jotakin tiettyä toimintaa säännöllisesti.

Totaalinen laitos on Goffmanille (1962b, xiii) ”paikka”, jossa asutaan ja tehdään työtä ja johon on suljettu suuri määrä samassa elämäntilanteessa olevia ihmisiä tietyksi ajaksi erilleen muusta yhteiskunnasta. Totaalisten laitosten luonteesta kertovat ne esteet, jotka rajoittavat ulkopuolisten ja sisällä olevien kanssakäymistä. Ne pakottavat potilaat ja vangit jäämään näihin tiloihin. Esteitä saattavat olla lukitut ovet, korkeat muurit, piikkilanka-aita, kalliot, vesi, metsä tai suu. (Goffman 1962b, 3.)

¹⁶ Vuonna 1983 säädetty lapsen etua korostava lastensuojelulaki (LsL 683/1983) on kumonnut ensimmäisen vuonna 1936 säädetyn lastensuojelulain, joka merkitsi syvällekkänpä puuttumista perheen autonomiaan (Pösö 1995, 80). Vuoden 1983 laissa korostetaan yhteistyötä perheen kanssa ja avoimuus toimenpiteitä. Niiden toivotaan vähentävän huostaanoton asemaa lastensuojellisen puuttumisen välineenä (Pösö 1995, 81; Kemppainen 1994, 40; vrt. Heino & Sallila 1998, 34). Laissa painotetaan YK:n Lasten oikeuksien sopimuksen kaltaisesti muun muassa lapsen oikeutta omaan mielipiteeseen, ruumiilliseen koskemattomuuteen ja oikeutta osallistua itseään koskeviin

ratkaisuihin (Pulma 1987, 245).

¹⁷ En aineistoni analyysissa pyri rutiinien, tapojen ja rituaalien erittelyyn, vaan käsittelen arjen toimintaa tapahtumina.

¹⁸ Turvallisuutta käsittelevät eri tavoin teoksissaan muun muassa Bradshaw (1972), Plant ym. (1980), Grunow & Hegner (1980), Sinfield (1980), Heller (1984; 1985), Karisto (1984), Fromm (1985), Mäntysaari (1988), McCracken (1988), Doyal & Gough (1991), Niemelä (1991), Winnicott (1994) ja Beck (1995).

¹⁹ Rutiinit, tavat ja tottumukset ovat niitä konventioita, jotka helpottavat yhteisön toimintaa. Esimerkiksi Victor Turner, rituaaliteoreettisen lähestymistavan edustaja, on tutkinut yhteisöjen ongelmanratkaisutapoja. Hän on perehtynyt keskiafrikkalaisen heimon seremonioihin. Hänen mukaansa sosiaalisia draamoja käydään erilaisissa sosiaalisissa organisaatioissa niin valtion kuin perheen tasolla. Ne syntyvät konfliktitilanteissa, esimerkiksi jos kyläyhteisö hajoaa eri leireihin, jos mies lyö vaimoaan tai jos jokin alue nousee valtiota vastaan. Näiden tilanteiden selvittämiseen käytetään konventionaalisia tapoja, muun muassa taistelua, riitelyä, uhrautumista ja rukousta. Jos nämä keinot auttavat, saavutetaan sovinto ja tasapaino palautuu. Jos näiden avulla ei päästä sovintoon, voivat seuraukset olla onnettomia, kuten maasta muutto (tai pakolaisuus), avioero tai murha. (Turner 1991, 6, 203; Geertz 1983, 27–28.)

²⁰ Parsons käytti teoriastaan käsitettä toiminnan viitekehys, joka on suomennettu käsitteestä The Action Frame of Reference (Parsons 1937, 733). Parsonsin toimintateorian uusia tutkimuksellisia oivalluksia ovat olleet ajan ja subjektivisuuden merkitys toiminnalle.

²¹ Esimerkiksi tilaa voidaan tulkita todellisenä, koettuna, konkreettisenä, sosiaalisena tai maantieteellisenä. "Todellisen" ja "ei-todellisen" tilan voidaan tulkita ilmentävän sukupuoleen liitettyjä konstruktioita. (Rose 1996, 59.)

²² Hägerstrand (1978) ja myös Harvey (1975) ovat havainnollistaneet ihmisten arkea siten, että he ovat esittäneet graafisia aikamaantieteellisiä kuvioita osoittamaan ihmisten päivittäisiä reittejä ajassa ja tilassa. Ne kuvaavat ihmisen liikettä kodin ja muiden kohtaamispaikkojen välillä.

²³ Harvey (1990, 211) pitää Hägerstrandia aika-tilamaantieteen pioneerinä. Giddens (1990, 265) on mieltynyt Hägerstrandin tapaan kuvata päivittäisen elämän rutinisoitunutta luonnetta. Harveyn (1990, 213) mukaan Hägerstrandin malli on hyödyllinen kuvaamaan yksilöiden arkea ajassa ja tilassa. Hän arvostelee tätä siitä, ettei malli tavoita sitä, miten ihmisten kohtaamispaikat tuotetaan tai miksi niiden välimatkasta johtuva kitka vaihtelee niin selvästi kuin se tekee. Hägerstrandin (1978) ja Harveyn (1975) kirjoituksia voi kritisoida sen tähden, että ne sivuuttavat sosiaalitieteellisen vuorovaikutuksen tutkimuksen, mihin taas esimerkiksi Michel Foucault (1991) ja Goffman (1962a, 1990) keskittyvät. Giddens puolestaan kritisoi yhteiskuntatieteilijöitä siitä, että nämä kuvaavat aikaa ja tilaa vain ympäristöinä, joissa toimitaan ilman että kiinnitetään huomiota tilallisiin ulottuvuuksiin. Maantieteilijät ovat onnistuneet hänen mielestään käsitteellistämään aika-tilaa. Rakenteistumisen teoriassa Giddens on soveltanut ajatuksia ajan, tilan ja toiminnan samanaikaisuudesta.

²⁴ Kodin sisäpuolella arkisia toimia ovat tarkastelleet Korvela (1997) ja Haavind (1987) sekä kodin ulkopuolella Moore (1986), Weinstein & David (1987) että Wolfe & Rivlin (1987). Moore (1986, 17–19) käyttää käsitettä "Territorial range development", jolla hän viittaa lapsen reviriin kodin seinien ulkopuolella. Myös Hart (1979) on kuvannut lasten käyttäytymistä yhteydessä heidän jokapäiväiseen elinympäristöönsä eli siihen maastoon, jossa lapset liikkuvat kotinsa lähiympäristössä.

²⁵ Noschis (1986, 23) selvittää hyvin Winnicottin (1994, 1–14) kysymyksenasettelua lasten sisäisen ja ulkoisen todellisuuden suhteesta toisiinsa. Kun vauva kiintyy ensi kertaa johonkin esineeseen, esimerkiksi nalleen tai nukkeen, hän haluaa pitää sitä lähellä, puristaa ja rakastaa sitä. Tällainen esine on psykologisesti sisäisen ja ulkoisen todellisuuden välimaastossa. Nalle on alisteinen lapsen tahdolle ja kaikenlaiselle käsittelylle. Tunteidensa avulla lapsi tekee tästä esineestä toden ja oppii ymmärtämään, että materiaalisesti nalle sijoittuu ulkoiseen maailmaan. Winnicott kutsuu näitä esineitä siirtymäesineiksi. Ajan myötä tunteet nalleen laimenevat, mikä kertoo siitä,

että lapsen tunteet ovat siirtymässä sisäisen ja ulkoisen todellisuuden välimaastoon. (Noschis 1986, 23.)

2. Kentällä

²⁶ Katso tutkimuksen monimuotoisuudesta Pösö (1993, 29), Silverman (1995), Spradley (1979; 1980) ja Burgess (1991, 143–144, 153).

²⁷ Etnografinen tutkimus voi edustaa eri kirjoittamisen lajeja. Muun muassa Chicagon koulukunnan edustajat ovat liikkuneet kaduilla ja kortteleissa, kun taas "Street Corner" -koulukunnan edustajat ovat pysähtyneet joko kadulle, kortteliin tai kadunkulmaan. (Atkinson 1992, 33–34.) Klassisena etnografisen tutkimuksen esimerkkinä mainitaan usein William Whyten Street Corner Society (1943/1981) ja Paul Willisin Learning to Labour (1977/1980). Katso Morganin (1992, 65–71) arvio Whyten tutkimuksesta.

²⁸ Kursivointia käytän työssäni kuvaamaan yleensä lasten puhetta. Lasten puhetta kuvaavat sitaattit eivät ole autenttista, sanasta sanaan tallentunutta puhetta. Ne ovat havaintomuistiinpanojeni koh-
tia, joihin olen tallentanut lasten puhetta havainnointitilanteiden jälkeen. Muistiinpanojen kertovan
tyylin olen muuttanut kursivoiduissa kohdissa puhuttuun muotoon. (Havaintomuistiinpanot 16.9.1996.)

²⁹ Lastensuojelulaitoksia oli Suomessa vuonna 1995 yhteensä 242. Lastenkoteihin oli sijoitettu vuonna 1996 2768 lasta. Samana vuonna lastensuojelulaitoksissa on elänyt 1580 lasta, jotka on huostaanotettu ja sijoitettu joko pitkäaikaisesti tai pysyvästi. ('Care to Listen?' 1998, 39–42.)

Lastensuojelulain 22. §:n mukaan sijaishuolto tarkoittaa lapsen hoitoa ja kasvatusta kodin ulko-
puolella (Mikkola & Helminen 1994, 179). Sijaishuolto voidaan järjestää perhehoitona, laitoshuoltana
tai muulla tarkoituksenmukaisella tavalla. Lastensuojelulaitoksia ovat lastenkodit, nuorisokodit ja
koulukodit sekä muut näihin rinnastettavat lastensuojelulaitokset (LSL 29. §). (Suomen ja Ruotsin
yhteistyö lastensuojelussa 1991, 19; Mikkola & Helminen 1994, 179.)

Lastensuojeluasetuksessa vuonna 1990 on määritelty hoidettavien lasten ja heitä hoitavan hen-
kilökunnan sekä resurssien määrälliset suhteet. Osastolla saa hoitaa korkeintaan 6-8 lasta, ja heitä
hoitamassa pitää olla vähintään viisi työntekijää. Lapset ovat eri ikäisiä ja kumppaakin sukupuolta.
Asetus on edellyttänyt suurta henkilökunnan lisäystä laitoksiin ja myös rahaa laitosten tilojen
remontointiin. (Tuurala 1994, 11.) Laitoshuollon menot ovat lisääntyneet suuresti, mikä vaikeuttaa
laitoshuollon asemaa ja mahdollisuuksia suhteessa muihin palveluihin (ks. myös Elovainio 1996,
185).

Suomessa näkyy eurooppalainen sijaishuollon kehitys, jonka mukaan ollaan siirtymässä kohti
pienempiä yksiköjä (Bullock 1993, 217; Colton & Hellinckx 1993, 233, 236; Kivinen 1989, 110;
Madge 1994, 51). Euroopan alueella laitoshuollon tarjonta, lasten sijoitukset laitoksiin ja laitoshuol-
lossa olevien lasten määrät ovat vähentyneet. Nousua on sen sijaan sijaisperheisiin sijoitettu-
jen lasten määrässä. (Colton & Hellinckx 1993, 233–234.) Lastenkotien viimesijaisuus palvelu-
järjestelmässä on kirjattu nykyisiin lapsipoliittisiin kannanottoihin (mm. Alternatives to Institutional
Child Care 1995). Ensisijaisia sijoitusmuotoja ovat perhesijoitus ja muut vaihtoehdot. Esimerkiksi
Hollannissa ja Yhdistyneessä kuningaskunnassa on useita laitoksia suljettu, ja Belgiassa, Saksas-
sa, Irlannissa ja Italiassa on traditionaalisia laitospalveluja muutettu yhteisöllisiksi palvelumuodoiksi,
kuten päivähoitokeskuksiksi, valvotuiksi ja itsenäiseen asumiseen tarkoitetuiksi asunnoiksi ja
perhekeskuksiksi. (Colton & Hellinckx 1993, 234; Ruxton 1996, 330.)

Laitoksille on Suomessa etsitty myös uusia käyttömahdollisuuksia muun muassa kuntou-
tuskeskuksina (Kempainen 1994, 43; 1991, 128; Tuurala 1994). Suomessa on lakkautettu muu-
tamia lastenkoteja, kuten myös esimerkiksi Englannissa tehtiin Warwickin maakunnassa (Cliffe &
Berridge 1991). Parhaillaan etsitään myös uusia lastensuojelun avohuollollisia toimintamuotoja,
joissa tuetaan perheitä ja lasten suhteita vanhempiinsa. Tällaisia ovat esimerkiksi Mannerheimin
Lastensuojeluliiton Lapsiperhe-projekti (Puustinen–Korhonen 1998) ja Ensi- ja turvakotien Alvari-
toiminta (Niemi 1995).

Lastentautien yksikköjä vuodeosastoihin ja poliklinikoihin on Suomessa kaikissa 21 keskus-sairaalassa sekä 13 alue- ja paikallissairaalassa. Synnytyksiä hoitavista 27 aluesairaalasta 11:ssä on lastentautien vuodeosasto ja neljässä avohoitoyksikkö. (Rajantie ym. 1993, 36.) Pitkäaikaissai-raidien lasten määrää on tutkittu ainakin 1970-luvulta lähtien. Määrät hiukan vaihtelevat tutkimuksien rajausten mukaan. Lasten kuolleisuus maassamme on kansainvälisesti verrattuna pieni lukuun ottamatta 15–19-vuotaiden tapaturmia ja itsemurhia. Rajantie ym. (1993, 95) arvioivat, että kasvuiän lopussa yli 5 %:lla väestöstä on vamma tai sairaus ja lisäksi noin 15 %:lla lapsista pitkäaikainen sairaus, joka voi heikentää elämänlaatua (vrt. Köhler & Jakobsson 1987, 36-37). Lasten sairaansijoja oli vuonna 1992 yhteensä 1384 (Rajantie ym. 1993, 36). Pisimmät sairaalahoidot ovat mielenter-veyden häiriöiden ja synnynnäisten sairauksien tai vammojen hoidossa (Health Statistics ... 1996, 99, 102). Vuonna 1990 noin 69 000 alle 16-vuotiaasta lasta tarvitsi tutkimusta tai hoitoa sairaalas-sa (6,7 % ikäluokasta). Hoitokasojen kesto oli keskimäärin 5,3 vuorokautta. Sairaalassa hoidetta-vien lasten määrä on laskenut 1980-luvulta ja hoitoaika lyhentynyt (Health Statistics ... 1996, 154). Sairaanhoidossa kuten lastensuojelussakin kehityssuunta on laitoshoidosta kohti avohoitoa.

³⁰ Lasten iät:

Sairaalassa:		Lastenkodissa:	
Joni	8 vuotta	Hanna	12 vuotta
Juhana	5	Heli	14
Jutta	8	Jaana	10
		Kaisa	7
		Suvi	17

³¹ Tutkimushistoriani on johtanut minut lapsuuden tutkimukseen. Olen aiemmin perehtynyt sosiaali-toimeen ja sen eri toimintoihin, erityisesti lastensuojeluun. Minua on alkanut yhä enemmän kiinnos-taa lapsiin kohdistuva tutkimus. Omat elämäkokemukseni ja -asenteeni ovat yhteydessä tutki-muksen aihepiiriin, käsittelytapaan ja tulkintoihin (Ely ym. 1993, 37). Omat lapseni ja heidän kaut-taan oma uudelleen ajateltu lapsuuteni ovat saaneet minut pohtimaan lasten elinoloja, lapsipoliittikkaa ja lapsuuden tutkimusta. Kenties yhtenä taustavaikuttimena tutkimuskiinnostukselleni on se, että lastensuojelun asiakkaana olevat vanhemmat näyttäytyvät tutkimustiedoissa usein työläistäustaisina, mikä on myös minun taustani.

3. Tutkimusaineisto ja sen analyysi

³² Tässä tutkimuksessa olen halunnut lähestyä tutkittavaa ilmiötä toisin kuin aiemmissa tutkimushankkeissani, joiden tutkimusaineistoja ovat olleet niin haastattelut, tilastot kuin asiakirjat. Olen ollut kiinnostunut niin sanotuista ”luonnollisista tilanteista”, joihin tutkija kuitenkin vaikuttaa läsnäolollaan. Siinä mielessä ei ole oikein puhua luonnollisista tilanteista.

³³ Kohtaan ”muuta” olen kirjannut esimerkiksi katsauksenomaisesti päivän kulkua. Tämän lisäksi olen liittänyt siihen lähinnä tutkijan ja henkilökunnan toimia kuvaavat episodit, kuten tutustumiset, käytävällä juttelun ja kokoukset. Molemmissa tiloissa on alkuun vaiheita, jotka olen merkinnyt tutustumiseksi. Silloin olen tehnyt tuttavuutta ihmisiin ja seurannut osastojen toimintaa yleisemmin.

Käytävällä juttelua -epodit ovat sairaalassa omaa liikehdintääni huoneiden välillä tai seisoskelua käytävällä ja oven suissa sekä satunnaisia ja usein lyhyitä keskusteluja kohtaamieni henkilökunnan edustajien tai vanhempien kanssa.

Kokouksiin olen osallistunut vain satunnaisesti, koska olen halunnut välttää niin paljon kuin mah-dollista työntekijöiden kuvausta lasten tilanteista ja toimista.

³⁴ Käytän puuhan käsitettä kritiikkinä leikin käsitteelle, joka saattaa helposti sulkea lasten tekemi-sen omaan maailmaansa ja irralliseksi aikuisten maailmasta sekä arkipäivän kontekstista (Stran-dell 1997, 446–447). Puuhiin olen sisällyttänyt lasten tekemistä kuvaavat toiminnot, joiden ymmär-

rän kattavan monenlaista lasten arkista tekemistä, myös leikkiä ja pelaamista. Leikkiä ja pelaamista pidetään lasten tavallisina arkipäivän toimintoina. Ne ovat moniselitteisiä käsitteitä, joita voidaan lähestyä monin eri tavoin. Evaldsson (1993, 77) määrittelee pelaamisen sääntöihin sidotuksi leikiksi. Katso lisää leikin ja pelaamisen käsitteistä Evaldsson (1993, 76–78) ja Strandell (1997, 445–464).

4. Fyysiset tilat

³⁵ Lastenkotien osastoja ei yleensä jaeta sukupuolen mukaan, vaan osastot ovat tavallisesti sekaosastoja. Kun lapset muuttavat omiin asuntoihin, niin osastolta vapautunut ”paikka” täytetään. Hallinnollisesti käytetään termiä ”paikka”, jolla viitataan kullekin lastenkodille laskettuun lapsimäärään. Yksi lapsi vie yhden ”paikan”. Havainnoimani osaston vapautuneille ”paikoille” on tullut uusiksi lapsiksi tyttöjä poismuuttaneiden tilalle. Lastenkodeilla ei ole varaa pitää ”paikkoja” vapaina, ja mahdollisimman täysimääräisesti käytetyt lasten hoitopäivät pitävät lastenkodin käyttöasteen korkeana, mikä hallinnon kielellä kuvaa hyvää tehokkuutta ja taloudellisuutta. Myös työntekijöiden toimeentulo ja työllisyys on riippuvainen lastenkodin ”tehokkuudesta”.

5. Aika- tilapolut

³⁶ Lastenkodin raporttivihkossa on 50 tekstisegmenttiä, joissa on mainittu sääntöjä tai kieltoja. Yhteensä 31 tekstisegmentissä kerrotaan näiden rikkomisesta. Lasten sairauskertomuksissa raportoidaan sairauden kulkua, lääketieteellisiä toimia ja lapsen vointia. Niistä ei erotu samalla tavalla lasten käyttäytymisen kontrolli kuin lastenkodin raporttivihkosta.

Tekstisegmenteissä ilmenee myös lastenkodin alueeseen liitettyjä kieltoja. Lastenkodin alueella ei saa tupakoida eikä kiipeillä katolla. Rangaistukseksi lapsilta evätään viikkorahat tai peritään 5 markkaa per kiinnijäämiskerta. Raporttivihko piirtää kuvan alueesta, jonka sisäpuoliseen toimintaan kiinnitetään pääasiassa huomiota.

³⁷ Olen muuttanut muistiinpanojeni tekstiasua tätä kirjoitusta varten. Suorat lainaukset merkitsen lainausmerkeillä.

³⁸ Lasten puuhahetkistä on muistiinpanoihini kirjautunut 34 episodita.

³⁹ Lastenkodin ruokailuista on kertynyt muistiinpanoihini 30 episodita.

⁴⁰ Videoiden tai television katselu on mainittu raporttivihkossa 57 kertaa. Puheluista on kertynyt 75 mainintaa.

⁴¹ Nukkumaanmenoon liittyviä mainintoja on raporttivihkossa 107.

⁴² Näitä tekstisegmentejä oli 169.

⁴³ Lyhenne Haastattelu L3a 487–504 viittaa ryhmähaastatteluun, jonka olen tehnyt lastenkodissa numero 3. S-tunnuksella merkityt haastattelut on tehty sairaalassa. a-kirjain nimen jälkeen kertoo, että tämä on lastenkodissa tekemäni ensimmäinen haastattelu. b viittaa toiseen haastatteluun. Viitteen lopussa oleva numero liittyy haastattelun rivinumeroihin.

⁴⁴ Ilmoitustaululla on tietoa ja rajoitteita koskien vierailu aikaa, vieraita ja tuliaisia. Sairaalaosaston vierailu aikaa ei ole rajoitettu, mutta sen sijaan vierailijoiden määrä on rajattu kahteen potilaista ja vierailukertaa kohden. Osastolle on kielletty tuomasta kukkia. Omaisia informoidaan yleisöpuhelimista, ruokalasta, lapsen vastuuhoidajista ja heihin liittyvästä työnjaosta.

⁴⁵ Tutkimukseni sairaiden lasten käsitys ajankulusta on erilainen kuin mitä Bluebond-Langner on havainnut omassa tutkimuksessaan. Bluebond-Langner (1978, 11-12; vrt. Väisänen 1996) on tutkinut kuolemansairaita lapsia ja todennut, että heidän aikakäsityksensä eroaa muiden lasten aika-

käsityksestä. Hänen tutkimillaan lapsilla aika ei tuntunut loputtomalta, vaan rajalliselta. Nämä lapset eivät puhuneet tulevaisuudestaan.

Tutkimukseni sairaiden lasten puheet suuntautuvat tulevaisuuteen. He suunnittelevat kotiinpaluuta. Aika saattaa heistä pikemminkin tuntua pitkältä, ja he odottavat itselleen mieluisia asioita. Kun Bluebond-Langner (1978, 12) on tulkinnut, että kuolemansairaavat lapset eivät halua hukata yhtäkään elämänsä hetkeä, en huomannut tutkimukseni lapsilla vastaavaa piirrettä. He enemmänkin hermostuvat aikuisten kiireestä ja haluavat rauhassa jatkaa aloittamaansa puuhaa.

⁴⁶ Olen käynyt haastattelemassa henkilökuntaa kolmella lasten psykiatrisella osastolla. Samalla minulle on esitelty osastojen tiloja. Lasten huoneet ovat pitkän käytävän varrella. Huoneessa nukkuu kaksi lasta. Huoneissa on sängyt, kirjoituspöydät ja tuolit. Vähäisen kalustuksen takia huoneet ovat avaran oloisia. Käytävällä on levennys, joka on olohuoneen kaltainen tila. Käytävän varrella on myös henkilökunnan käyttöön tarkoitettuja huoneita. En havainnoinut osastolla, joten en tiedä, miten lapset käyttävät tilaa siellä. Erona lastenkoteihin näillä osastoilla ulko-ovia pidetään lukossa, johon hoitajilla on avaimet.

6. Epävirallinen arki

⁴⁷ Lastenkodissa miespuoliset hoitajat ovat havainnoimallani osastolla enemmän innostuneita kodin ulkopuolisesta toiminnasta kuin naiset. He vievät lapsia autolla ostoksille, autoajelulle ja seikkailu-harrastuksiin. Naispuolisten hoitajien toiminta on havainnointiaikanani ollut enemmän kotia ylläpitävää kuin miesten. He ovat ainakin puheissaan tuoneet näkyväksi pyykinpesut ja vaatteiden huollot. Hoitajien toiminta ei ole kuitenkaan selvän kahtiajakautunutta sukupuolen mukaan, vaan pikemminkin joustavasti tilanteittain vaihtelevaa.

⁴⁸ Havainnointiaikanani sairaalassa kohtasin joko suoraan tai epäsuoraan minulle esitettyjä epäilyjä. Minua kohtaan osoitetut tunteet saattoivat olla mustasukkaisuutta. Ne voivat johtua myös teellisen tutkimuksen väheksynnästä tai siitä, että tutkin lapsia totutusta poikkeavalla tavalla. Lapsia lähestyvät sairaalassa tavanomaisesti psykologit ja voi olla, että sain osakseni ammatillista mustasukkaisuutta ja törmäsin professioiden reviirirajoihin. Pääasiassa henkilökunta suhtautui avuliaasti tutkimukseeni, mutta erityisesti muutamalla työntekijällä oli vaikeuksia ymmärtää tutkimustani. Havainnointijaksoni loppuvaiheilla kuulin, että muutamat hoitajat olivat menettämässä virkojaan. He ovat saattaneet pitää minua uhkana, jos tutkimukseni paljastaa heidän työstään jotakin, jota voidaan käyttää heitä vastaan.

⁴⁹ Olen etsinyt aineistossani esiintyviä lasten tunneilmaisuja, kuten iloa, mielihyvää sekä vihan, suuttumuksen tai pettymyksen tuntemuksia. Sen lisäksi olen eritellyt aikuisten kertomasta mainintoja, joissa he kertovat lasten tunteista. Tunteita olen tulkinnut sen pohjalta, mitä lapset ovat sanoneet tai ilmentäneet kehonsa kielellä. En ole pyrkinyt menemään heidän sanomisensa taakse tai niin sanotusti pään sisälle.

⁵⁰ Kaksi osaston lasta on käynyt pitkään terapiassa ja yksi lapsi tapaa psykologia säännöllisesti. Sairaalassa yksi lapsi tapasi säännöllisesti psykologia.

⁵¹ Havaintomuistiinpanoja tehdessäni kuuntelin paljon Ace of Base -yhtyeen Young and Proud -kappaletta ja mieleeni tulivat havainnoimani voimakkaat tytöt.

⁵² Olen löytänyt havaintomuistiinpanoistani 48 tekstisegmenttiä, joissa aikuiset kertovat lasten iloista tai mukavista tapahtumista. Niihin liittyy myös heille itselleen miellyttäviä tilanteita.

⁵³ Kodinomaisuuteen liitetään positiivisia mielikuvia, ja kulttuurisesti käsitykset perheestä yhteiskunnan perusyksikkönä ovat vahvoja. Koti ja perhe lasten hyvinvoinnin lähteenä on ollut esimerkiksi Wendelinin kansallisromanttisten piirustusten ideana (Karjalainen 1997). Wendelin on piirustuksissaan ottanut vahvasti kantaa äidin rooliin lasten hoivaajana, miehen rooliin perheen elättäjänä ja lasten sukupuolittuneeseen toimintaan. Piirrokset ovat myös aikansa peilejä. Ne ovat lähihistorian mielikuvia, jotka elävät edelleen. Perhe ainoana ihmisen onnenlähteenä on saanut

osakseen myös kritiikkiä. Muun muassa Mazzarella (1997) arvioi perheen ja avioliiton onnellisuutta ja löytää kirjallisuudesta niin kielteisiä kuin myönteisiä esimerkkejä.

Hoitajien kirjoittamassa raportissa (Korhonen ym. 1991, 2) pohditaan, mitä koti merkitsee lastenkodissa asuville lapsille. Hoitajat arvioivat, että yhdelle se voi olla teollisuusrakennus metro-radon varressa, toiselle se ei merkitse mitään ja kolmannelle se on osa fantasiamaailmaa. He olettavat, että joillekin lapsille laitos on koti. Heidän toiveenaan on kehittää laitoksesta "hyvä paikka, niin sanottu kodinomainen paikka lapselle, nuorelle ja henkilökunnalle".

Kiitos

Erityiskiitos niille lapsille, jotka tekivät työstäni mahdollisen. Ilman heidän yhteistyötään kirjani ei olisi tämänkaltainen.

Kiitän myös kaikkia niitä virkamiehiä ja työntekijöitä, jotka auttoivat minua tutkimusprosessin aikana. Erityisesti kiitän niiden osastojen työntekijöitä, jotka hyväksyivät minut joukkoonsa.

En olisi koskaan kirjoittanut tätä tutkimusta, ellei Georg Walls olisi tukenut minua tutkijan tielle ja tiellä. Hänelle sydämellinen kiitos. Mieltä lämmittävänä ja kannustavana olen kokenut Harriet Strandellin jaetun ymmärryksen ja asiantuntevan kommentoinnin. Tarja Pösön rauhallisesti esitetyt ja asialliset kysymykset ovat selkeyttäneet työtäni. Antti Karisto on jaksanut jo useiden vuosien ajan suhtautua levollisesti teksteihini ja seurata käsikirjoituksen kulkua.

Kiitän selkiyttävistä ja ratkaisevista kysymyksistä Risto Eräsaarta, Petri Virtasta, Tommi Hoikkalaa ja Irmeli Järventietä kiitän ystävällisestä ja asiantuntevasta kommentoinnista. Anssi Peräkylän ja Laura Assmuthin kommenttien perusteella sain rohkeutta jatkaa työtäni etsien omaa tapaa tutkia ja kirjoittaa.

Kiitän Suomen Akatemian ja Ebeneser-säätiön Lapsuuden ja varhaiskehityksen ja -kasvun jatkokoulutusohjelman vetäjiä. Erityiskiitos työtäni herkästi kommentoineelle Soili Keskiselle. Kiitän Lastensuojelun Keskusliiton ja Pitkäaikaissairaiden lasten vanhempainyhdistyksen Lapsi asiakkaana -projektin jäseniä monista mieltäni virittäneistä keskusteluista ja erityisesti kiitän Veli-Matti Tainiota työnohjauksesta.

Kiitos Helsingin yliopiston sosiaalipolitiikan laitoksen väelle virikkeellisestä työympäristöstä. Kiitän Merja Järvenpäää ja Merja Näsästä aineiston järjestämisestä, haastattelujen litteroinnista ja antoisista keskusteluista. Lisäksi olen kiitollinen, että intensiiviseen kirjoitusvaiheeseen sain huonetoverikseni Mervi Ilmosen. Hänen asiantuntemuksensa on ratkaisevasti selkeyttänyt työni tilan ja paikan käsittelyä. Kiitän Ebeneser-säätiötä siitä, että sain viimeistellä työni Suomen Akatemian rahoituksella Lapsuuden instituutissa ja työskennellä säätiön viihtyisissä tiloissa.

Kiitän Huoltaja-säätiötä, Mannerheimin Lastensuojeluliittoa, Ebeneser-säätiön Lapsuuden instituuttia ja Itsenäisyyden Juhlavuoden Lastenrahaston Säätiötä (ITLA) ja Lastensuojelun Keskusliittoa minulle myönnettyistä apurahoista. Erja Saarisel

kiitos yksityiskohtaisesta kielenhuollosta, Raine Pölkille ammattitaitoisista graafisista piirroksista ja Tarja Haloselle laadukkaasta taitosta. Kiitän Tapio Bergholmia yksityiskohtaisesta kommentoinnista, oikoluvusta, lukuisista keskusteluista ja kannustuksesta. Kiitän vielä työni esitarkastajina Harriet Strandellia ja Anssi Peräkylää syvällisestä paneutumisesta tutkimukseeni. Kiitos Yliopistopainolle työni kustantamisesta ja erityiskiitos Sirkka Stoltille.

Kiitos ystäväilleni ja sukulaisilleni, jotka muistuttivat, että elämässä on muutakin kuin tutkimus.

Vanhemmilleni, Tauno ja Paula Törröselle, ja appivanhemmilleni, Aino ja Kari Bergholmille, erityiskiitos avusta ja tuesta kaikkina näinä vuosina.

Lopuksi kiitos elämäni illoille: Annalle, Jukalle ja Tapiolle.